
RELIGIO
POLITIA.
CYBELE, SIVE VESTA.
DE PRAECIPV-
IS, TOTIVS V-
NIVERSI VR-
BIBVS, LIBER
SECVNDVS.
VRBIS CONDENDAE, SIVE COLONIAE DVCENDAE RITVS
PENA-
TES.
LA-
RES.

S. CÆSAREÆ MAIESTATIS PRIVILEGIVM.

MAXIMILIANVS Secundus, diuina fauente clementia, electus Ro. Imperator, semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Boiemiæ, Dalmatiæ, Cruatiæ, Sclauoniæ, &c. Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, & Wittenbergæ, &c. Comes Tyrolis, &c. Recognoscimus & notum facimus, tenore præsentium vniuersis Remp. benè & rectè constitutã non tam armis, mœnijs, & propugnaculis, quam litterarũ studijs, & viris rebus agendis aptis & idoneis munitam esse decet. Animaduertentes autẽ ad conseruandas & propagandas bonas artes, ac seminarium quasi virtutis cõstituendum & retinendum, operas Typographicas plurimum adiumenti cõferre. Ideò non eos solum, qui Reipub. domi aut foris prodesse, vel hostium iniurijs propulsandis, vel pro Tribunali Ius & iustitiam administrando, quietem, tranquillitatemq; publicã tueri solent: sed etiam inprimis existimamus fouendos, qui rei literariæ curam suscipientes, non de nostra solum ætate, sed de posteris etiam mereri nituntur.

Cùm igitur nobis expositum sit, nostri & Sacri Imperij fideles dilectos, M. Georgium Bruin, M. Franciscum Hogenbergium, nec non M. Simonem vanden Noeuel, non sine multo laborum tędio, & graui sumptu, Ciuitates Orbis Terrarum, accuratissime delinatas, ac alia, quæ ad earum originẽ ac historiam spectarent, summa diligentia collegisse illas Ciuitatum delineationes cũ historica enarratione, ad cõmunem rei litterariæ vtilitatem in publicum edere, deterriti autem sinistris æmulorum artibus, qui falcem in messem alienam inijcientes, ex aliorum laboribus, priuata commoda venari soleant, nobisque proinde humiliter supplicatum sit, vt pro nostra in literarum studia & Musarum alumnos, affectione, ipsis clementer subuenire Cæsariaq; auctoritate nostra, nimiam æmulorum licentiam benignè coërcere dignaremur. Quibus quidem precibus, gratiose admissis, præsentium vigore, scienter animoque benè deliberato, & Cæsaria auctoritate nostra serio decernimus & statuimus, quod nemo pictorum, cœlatorum, Typographorũ, Bibliopolarum, & aliorum, qui vendendis, vel imprimendis libris, seu quacunque alia ratione librariam negotiationem exercent, æmulisque opus illud imitaturis, pingendis, sculpẽdisve, aut alio quouis modo exornandis, atq; illustrandis imaginib. & tabulis vsui vel auxilio esse possunt, memoratam M. Georgij Bruin, M. Francisci Hogenbergij, M. Simonis vanden Noeuel, Ciuitatum Orbis Terrarum descriptionem, delineationibus & historica enarratione illustratam, intra decennium ab editionis absolutæ die numerandum coniunctim vel diuisim, ipsis inscijs aut inuitis, nec typis, nec sculptura, seu quocunque alio modo, aut charactere, æmulari, aut imitari, vel aliunde allatum, intra Sacri Rom. Imperij fines vendere, ac distrahere publice, vel occulte possit aut debeat. Si quis autem præsens edictum nostrum transgredi aut violare, memoratumque opus recudere, & in fraudem auctorum spargere conatus fuerit, eum non solum huiusmodi libris tanquã commissis & prædictis M. Georgio Bruin, Francisco Hogenbergio ac Simoni vanden Noeuel, vel hæredibus, aut mandatum habentibus, auxilio Magistratus eius loci, vbi deprehensi fuerint, vendicandis priuari, sed insuper etiam pœna decem marcarum auri puri Fisco nostro Imperiali, fraudis vindici, & parti læsæ ex æquo soluenda & numeranda mulctari volumus Mandantes vniuersis & nostris, & S. Rom. Imperij subditis & fidelibus dilectis, tam Ecclesiasticis, quam secularibus cuiuscunque status, gradus, Ordinis & conditionis exstiterint, præsertim vero iis; qui in Magistratu constituit sunt; ac vel suo, vel superiorum suorum loco & nomine, Iuris & iustitiæ administrationem exercent, ne quenquam hoc Priuilegium, seu interdictum nostrum impune violare spernete aut negligere patiantur. Sed si quos contumaces competerint, præscripta pœna plecti, & quibuscunque rectè fieri potest modis coerceri curent, quatenus & ipsi grauissimam indignationem nostram euitare voluerint: Idquod testamur præsentibus literis, manu propria subscriptis, & Cæsarei sigilli nostri impresione munitis. Datum in Ciuitate nostra Vienna, die vigesima octauo mensis Augusti, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Septuagesimo secundo, Regnornm nostrorum, Romani decimo, Hungarici nono, Boiemici vero vigesimoquarto.

Maximilianus:

V. Io. Bab. VVeber, &c.

Ad mandatum Sac. Cæs.
Maiestatis proprium.
Obernburger

TENOR PRIVILEGII REGIS CATHOLICI.

AVCTORITATE Philippi Hispaniarum Regis, cautum est, ne quis præter Francisci Hogenbergij voluntatem, hos de præcipuis, totius Vniuersi, Ciuitatibus libros, Auctore Georgio Bruin Agrippinate conscriptos, coniunctim vel diuisim, sculptura, charactere, aut quocunque modo, intra decennium imitetur, depingat, aut imprimat, vel alibi, quocunque modo, excusos, aut depictos, in aliquo Brabantiæ, vel transmosanarum ditionum loco per se, vel alios, clam vel aperte distrahat. Sub pœna, in diplomate contenta. Datum Bruxillæ, XXII. Nouemb. M.D.LXXIIII.

Ex Consil. *VVitte.*

IMPERATORI
CÆSARI
MATTHIAE
P. F. AVGVSTO, IN-
VICTISSIMO.
ET SERENISSIMIS,
REVERENDISSIMIS, ILLVSTRIS-
SIMISQVE SACRI ROMANI IMPERII
SEPTEMVIRIS, PRINCIPIBVS:
ELECTORIBVS:
IOANNI SVICHARDO
MOGVNTINÆ;
FERDINANDO
COLONIENSIS;
LOTHARIO TREVIREN-
SIS ECCLESIÆ ARCHIE-
PISCOPIS.
FRIDERICO V. COMITI
RHENI PALATINO;
IOANNI GEORGIO
SAXONIÆ DVCI;
IOANNI SIGISMVNDO
MARCHIONI BRANDEN-
BVRGENSI, &c.
*CLEMENTISSIMIS GRATIOSISSI-
misque Principibus, &c.*
GEORGIVS BRVIN, ET
FRANCISCVS HOGENBERGIVS,
DED. CONSECRANTQVE.

2. Tomo dell S.r D.r Martin Cortes, Vinculato. DDI.

GEORGIVS BRVIN,
AGRIPPINAS CANDIDO,
LECTORI S. D.

EXHIBEMVS nunc candide Lector, alterum de præcipuis totius vniuersi vrbibus, Tomum, quem hoc potißimum nomine, tibi gratum fore, speramus, quia prioris omnia exemplaria distracta sunt, atq; diuendita. Quemadmodum igitur in priore, de ciuilis societatis origine, de progressu & incremento vrbium, paucula quædam præmisimus: ita in hoc secundo, antequam ad ipsas vrbium, oppidorumque descriptiones descendimus, paucula quædam eadem de re, delibando, primam operis faciem, quæ inscriptionem continet, pro ingenij nostri tenuitate explicabimus: ita tamen, vt cum Rep. vrbem commisceamus, & quidnam vrbem iam excitatam, atque institutam multorum collectione ac legum vigore, Rempub. potißimum conseruet, & mutuæ amicitiæ ac confœderationis vinculo coniungat; tum, quidnam tranquillum Reipublicæ statum labefactare, atque conuellere, videatur. Illud itaque nemini dubium esse potest, præcipuam voluntatem, primamque rationem eorum qui ciuilem societatem aliquam ad ciuitatis formã instituerunt, eam esse, vt tute degerent. & a vi hostium, ac ferarum bestiarum impetu munirentur. Initio etenim, cum Deus communem omnibus terram, & quicquid in ea gignitur, dedisset, quo cõmunem degerent vitam, nec vlli deesset, quod omnibus nascebatur, nullo tunc priuatarum rerum, aut sedium amore, homines capiebantur. Quippe, cum nemo fruges, vt sibi tantum natas, recluderet, nemo possesionibus incubaret absconditis, proindeque nec auaritia, nec habendi cupiditas, intercipiens beneficia diuina famem, sitimque vulgo faceret; sed omnes æqualiter abundarent, nullusq; egenus inueniretur aut miser; dissensiones & inimicitiæ hominibus essent incognitæ; nec vllus omnino gladiorum, qui nudarentur, aut armorum esset vsus; nec quisquam aut de tutela sui, cum nemo insidiaretur, aut de pernicie alterius, cum nemo quicquam concupisceret, cogitaret. Qui quidem pius, optimusque aurei, iustique seculi status fuit. Intercedente verò deinde sensim communitate viuendi, reique priuatæ succedente amore, inuenti sunt aliqui, qui sola suadente inuidia, humanitatis libertatisque beneficia respuentes, nullos ad proprij laboris communionem admitterent. Atque dum hinc priuate viuendi desiderium videatur exortum, vir ac fœmina, domum, rudi materia, primum cœperunt construere, quos, cum crescente deinde filiorum ac cognatorum numero, vna domus non facile caperet, & alia priori adijceretur, societatem ex pluribus tuguriolis constituere fuit necesse. Qui cum deinde aliquam, humanæ societatis vtilitatem, perciperent, multoque facilius societatem multorum, quam paucos, sibi victum comparare, viderent; familias familijs, domui domum adijcere, eaque ratione excitare pagos, & de communi societate viuendi, cogitare cœperunt. In qua, dum nihil commune omnibus, sed suis quisque commoditatibus, reique priuatæ, atque domesticæ studeret, patrimonia liberis ampla parare laborarunt, vt perpetuo nihil ipsis, posterisque deesse queat: Id, meum, & tuum nasci, hoc est dissidia & contentiones oriri cœperunt. Inuenti sunt aliqui, qui id, quod alij sibi, charisque pignoribus collegerant, per vim nefarie auferrent, qui alienæ felicitati, possesionibus ac vitæ insidiarentur. Itaque tutioris vitæ gratia, locis editis fossam ducere, & vallo circundare non dubitarunt, in quibus præsidij causa, quadam coniunctione casarum degerent. Castrum inde dici cœpit, locus nimirum, muro ac fossa circundatus, Qui cum castellanorum numero aucto domicilia, tectaque omnibus subministrare non posset, commoda castrorum vtilitate commoti, eadem de causa, oppida condere cæperunt. Id quod nominum appellatio confirmat. Nam oppidum dici, Varro testis est, quod munitur opis causa: siue etiam ab opponendo, quia eius præsidio se incolæ hostibus opponant, Sic etiam Mœnia, quod oppidum, munitionem, aut castrum muniant, & Muri, à munitione. Quibus ex rebus constat primam rationem eorum, qui oppidorum ac vrbium institutionem inuenerunt, fuisse vt tutè degerent, & à vi ac impetu munirentur. Tranquillitas namque vitæ dux illis extitit, ad innumerabiles commoditates excogitandas. At vero, quia complures, tutioris vitæ amore, in eiusmodi multorum vnà degentium, cœtum coirent frequentiores plurimum societatis

Vrbium oppidorũ que conditorum ratio.

Pagus.

Castrum.

Oppidũ.

cietatis

cietates, à coëundo, Ciceroni, ciuitates sunt dictæ, quod amabili societatis vinculo, in vnum coëunt cœtum, qui maiorem oppido, multitudinem contineat. Peculiares verò in vrbibus condendis, siue etiam colonijs deducendis ritus, numinumq; propitiationes veteres obseruârunt. Si etenim Ouidio in 4. Fastorum, Plutarcho in Romuli vita, Varroni, lib. de lingua Latina, Catoni in originum libris, Alexandro Sardo de moribus Gentium lib. 2. Et Antiquorum numis, quibus non minus, quàm eruditorum scriptis hac in re debetur, credimus: Oppida & vrbes condebantur, Coloniæ item deducebantur in Latio ritu hetrusco, religionis causa, apto & auspicato die, ac loco fatali, erecto nimirum vexillo, æneo vomere, Thusco, vt ait Carminius, more, sulco, qui dicitur primigenius, mœniorum loca designabant, sexu dispare bobus, tauro dextera, vacca sinistra iunctis, stiua incurua, vt intra caderent glebæ. (Nam qui aratri sequebantur ductorem, ijs id dabatur negotij, vt quas aratrum suscitaret glebas, in interiorem partem diuerterent, nec vllam delapsam extra esse paterentur) incinctu ipsi Sabino, togæ scilicet parte caput velati, parte succincta: Vbi portæ futuræ, suspendebant aratrum, & intus aris constructis, sacrificia faciebant dijs immortalibus. Hinc Varro, ait vrbem dici, quod aratro præfinita esset. Et Pomponius Iureconsultus peregrius vrbem dictam asserit, quod vrbare, aratro definire sit, vrbum, optimum vetustissimorum verborum indagatorem præterea dixisse ait, curuaturam aratri appellari, quod in vrbe condenda adhiberetur. Terram, quam aratro excluserant, fossam vocabant, & introrsum factum murum. Spatium verò, quod post murum intus manebat, detractis per syncopen litteris, pomœrium, quasi post murum locus, quem neque habitari, neque arari fas erat. Quoniam verò locum portis aptatum, aratrum attollentes, educto vomere, intactum relinquebant, murus totus, exceptis portis, sacer putabatur, portas autem sacras putantes, res necessarias, nisi antè expiatæ, importare aut exportare religione impediebantur. Quocirca fuere Grammatici veteres, qui arbitrati sunt portam dici, non ab importando, exportandoque, quæ vsui essent, sed à portando aratro, quando ex sacrorum ritu eo loci eleuaretur, ne in portæ limine fossa fieret. In portis verò quondam Mineruam, in suburbijs Martem depingebant, quod intus prudentia, foris armis imperia conseruarentur. Neque verò in vrbibus tantum condendis, tanta diligentia veteres sunt vsi, sed dum castra statiua militum eligerent, factis sacrificijs, diligentissimè bidentium exta rimabantur, & si iecinora liuida, aut vitiosa inueniebant, quoniam id aquæ vitio fieri arbitrabantur, locum quamprimum mutabant. Sed nunc ad vrbium conditores redeamus. Quemadmodum certas numinum propitiationes in condenda vrbe, scriptorum turba obseruatas affirmat, ita pari superstitionum vanitate, Penates, priuatis incolarum ædibus, quibus vrbs constat, præfectos, eosque vrbanos ac patrios, nuncupatos esse tradidit. De quibus Cicero lib. 2. de natura Deorum scribit. Penates Dij, siue à penu deducto nomine, est enim omne, quo vescuntur homines, penus, siue ab eo, quod penitus insident, ex quo etiam penetrales dij, à Poetis vocantur. Hinc & Festus ait, Penetralia esse Penatium Deorum sacra. Macrobius Penates sic dictos arbitratus est, quod per eos penitus spiremus, per quos & corpus habeamus, & rationem animi possideamus. Seruius Grammaticus, Penates, inquit, omnes Deos esse, qui domi coluntur, vnde & pro domibus ipsis sæpè ponuntur. De figura verò ac forma eorum, scribit Gyraldus Syntagmate XV. Dionysium non procul à foro Romano in templo obscuro ac humili, duas duorum Troianorum imagines vidisse, duorum iuuenum sedentium, habentiumque pila in manibus, vetera eius artis opera, quibus esset inscriptio, D. PENATES. Timeus quidam Historicus, asserit eos lituos ferreos, & æreos & Troianum vas quoddam fictile fuisse, eaque in occultis & reconditis Laudni iacuisse sacra. Ne quid porrò ædium in ciuitatibus deesset custodiæ, præter Penates, etiam Lares ijsdem antiquitas curiosa præfecit. Quos domicolas nominat Seruius eosque vestustas pellibus vestiuit caninis, quod hoc animal, natura duce, domorum custodiæ inuigilet. Quoniam vero, curiosa, doctaque antiquitas, sibi minimè persuadere potuit, aut fortasse, plebeculę, in officio conseruandæ gratia, noluit, tantum ciuilis Societatis bonum, nimirum turres, oppida, vrbes, præcipua mundi ornamenta, sola humana industria, ac non potius mente quadam, quæ humanam multis excederet modis, excogitata & inuenta esse: Itaque peculiare quoddam numen, vrbium oppidorumque decori, quo diuinam ipsis authoritatem adderet, præfecit. Quamobrem veteres Almam Cybelem, magnam Deûm matrem, eo habitu effinxerunt, quo etiam totius Vniuersi dominam, & ciuilium Societatum, vrbium, oppidorumque conseruatricem, prodiderunt. Eius siquidem simulachrum sedentis mulieris effigie in curru, quem leones traherent, lapidibus pretiosis, & diuersis metallorum generibus vestitæ, turritam in capite coronam, tympanum & spinas, manu ferentis, effinxerunt. Cuius quidem simulachri, eam allegoriam constituunt; vt hanc potissimum ob causam, Cybele curru vehi diceretur, quia terra, afferente Seruio, credebatur, quæ in medio aere dependet. Ideoque rotis sustineri effingitur, quia totum hoc vniuersum, volubili, ac perpetuo motu cieatur. Et eidem subiugabantur leones vt ostenderetur, maternam pietatem omnia posse superare, neque tantam feritatem extare, quæ materna affectione mitigari non queat. Vel, vt Macrobio placet, quia Cybele terræ dea est, quæ ab aere, quem cœli ambitus continet, vehitur, cuius natura similis est leonum validorum animalium feruori. A Martiano autem confingitur grandæua, corpulentaq; mater, quamuis fœcunda circumfusaq; partubus, tamen floridam discoloramq; herbida palla, contexuerat, in qua totus gemmarum metallorumque census, atque omnium prouentus frugum & sationum larga admodum vbertate ferebatur. Eaque de causa & spicas manu tenere fingitur, quia nimirum Tellurem eandem dictam esse Matrem, quæ omnia vitæ necessaria ex se gignit. Porrò, etsi Aristoteles, cum suis Peripateticis, totum hoc vniuersum, sphæricam obtinere figuram tradat, corona tamen turrita, inæqualitatem terræ denotat, quæ oppida, turres & montes sustinet. Tympanum verò, ex D. Augustini sententia, in septimo de Ciuitate Dei, prætendit, quod hæc dea,

Ciuitas. *Vrbis condendæ, siue coloniæ deducendæ ritus.* *Penates.* *Lares.* *Cybele.*

totum terrarũ orbem designet. Pleriq; & Vestam, quemadmodum Cybelem, terram constituunt, eamq; hoc compellatã nomine asserunt, quod terra, varijs, tum herbis, tum plantis, cæterisq;, quę ex se, copioso prouentu, effundit, decenter vestiatur. Atque hæc quidem suauis, & iucunda felicis istius temporis contemplatio fuit, quo lites & controuersiæ causarum cognitæ perpaucis fuerunt, quo philosophati sunt homines, & sanctissimis moribus securi, quietiq; vixerunt, quo æquo & bono, à præstantissimis viris, non seueritate legum, cuncta transigebantur. Et, si forte inter ciues controuersiæ oriebantur, aut lites, eę, de æmulatione virtutis, de natura deorum, de ratione naturæ, de probitate morum suscipiebantur. De quibus summi ac eruditi viri, certis constitutisque diebus publicè, admissis etiam fœminis, disserebant. Sed tam præstantes ac sancti hominum mores, sola habendi cupiditas, quæ ad turpissima scelera, mortalium mentes impellit, vt initio probare cœpi, violauit. Quod cum permultis, quæ in toto hoc vniuerso, varijs in locis, acciderunt, historijs, confirmari facile queat, ne tamen in immensum excrescat oratio, vel sola Hispania, virtutis, sobrietatisq; semper amantissima, docebit. In qua ante, quam auri, argentiq; venæ reperirentur, bella perpauca sunt gesta, sed amabili virtutum seminario, quod cunctis inseuit natura, incitati, philosophiæ, hoc est, sapientiæ studio oblectati sunt homines, atque de natura, de vita ac moribus, de abditis occultisq; naturæ rebus, disseruerunt. Quodam verò tempore, vt Georgius Agricola, lib. de fodinis Metallicis: L. Marineus Siulus, & quotquot Hispaniam scriptis reddiderunt illustrem, tradunt, arserunt quidam montes (vt fit ex vehementi solidorum corporum commotione, calorem, & ex eo ignem excitari: Quemadmodum Vitruuius lib. 2. ob syluas, ventorum agitatione incensas, hominum cœtus coactos esse scribit, & Herciniam, aliasq; syluas, pari de causa, igni conflagrasse, constat.) Igitur, dum montes, metallis grauidi in Hispania arderent, atq; aurum argentumq, ex se liquidum profunderent, nouam, & inusitatam homines admirari cœperunt materiam, eamq; Phœnicibus, qui quæstus gratia, totum peragrabant orbem, ostensam, cum exigui pretij rebus, permutabant: Phœnices, & facili, & magno suis domi quæstu exhibito, tam ex ea regione, quàm ex reliqua Asia, Græciaque, ingentem vim hominum, ad cupiditatem promptam, diuitiarum spe, exciuerunt. Ita modò immensis classibus, modò singulis binis, ternísve onerarijs nauibus Hispaniam subinde repetebant: Plures, vel soli, vel cæli bonitate capti, atq; metalla patriæ, penatibusq; præferentes, in Hispania remansere, qui ad se cognatos affinesq; alios alijs illectamentis pertraxerunt. Tunc frequentes ex tota Asia, vicinisq, insulis, in Hispaniam coloniæ sunt missæ. Hi rudes malitiæ, ac vitiorum populos, Asiana Græcaque docuere scelera, quorum etiamnum ea gens nimis esse tenax videtur. Hinc subito exorta Hispanis suorum metallorum admiratio, & custodia, hinc lites, hinc rapinæ, cædes, primum priuatæ, & latrocinium paucorũ, demum apertum, publicumque gentium inter sese concurrentium, quod vocant bellum, ducibus alienigenis, & primis Phœnicibus, sola habendi cupiditate illectis, authoribus, atq; magistris. Porrò, cum in eiuscemodi bellorum incondito cœtu, illaudati complures, atque inglorij inuenirentur, quos nec pudor ab infamia, nec à libidine pudicitia, nec à turpitudine honestas, nec à cupiditate modestia, nec à scelere verecundia; nec virtutum denique splendor deterreret à vitijs: Tum excellentissimum philosophiæ studium omissum, artesque præstantes, vt coli desitæ, ita fere extinctæ sunt aq, deletæ, nam litteris continebantur perpaucis, auditione magna ex parte tradebantur, percipiebanturq;. Tum desitum est æquo ac bono fidi. Tum, vt deprauatis malorum conatibus obuiam iretur, leges ferri cœptæ: Et, vt ea optima hominum Societas, in qua lex dominaretur, ita pessima, omniumq; deterrima est iudicata, quæ à lege, iudicijsq, secerneretur. Idcirco cogitandum fuit, vt esset aliquis, qui cæteris præficeretur, alios regeret, pro omnibus excubaret, rationem pacatè viuendi, hoc est, leges, quibus supplicia vitijs, præmia exhiberentur virtutibus, præscriberet. Elegerunt ergo virum aliquem virtute, sermone, ac fortitudine præstantem, probitate ac moribus integrum, cui rerum permiserunt arbitria. Eius cum viderent prudentiam circa iusta honestaq; versari, & ea omnia agere, quæ communi ciuium vtilitati, tuta ac commoda esse perspicerent, de publico, quò ab illiberali ac sordida functione immunis esset, eum alere statuerunt. Disciplinam ab eo viuendi præscriptam, communi boni opinione, æquo animo acceperunt, etiamsi priuatæ quorundam libertati, videretur obesse, summo deniq; honore eum affecerunt. Moyses, qui apud Hebręos primus omnium leges tulit, nónne in summa veneratione semper extitit? Draco, & deinde Solon, qui Atheniensibus, Minos, qui Cretensibus, & Lycurgus, qui Lacedæmonijs sanctiones suas ediderunt, quantam sibi gloriam vendicarunt, & quàm benè meriti de suis ciuitatibus esse dicuntur? Horum scripta adeò Romani sunt venerati, vt Decemuiros ex S. C. constituerint, qui leges à Græcis ciuitatibus peterent, quas in æs incisas, & pro Rostris editas, populum docuerunt. Atq; duas deinde ipsi addiderunt, ne quid perfecto operi deesset. Cicero in libris suis de oratore ad Quintum fratrem, Crassum loquentem, & duodecim has tabulas, diuinis pene laudibus efferentem, introducit, cum ait: Frement omnes (licet dicam quid sentio) Bibliothecas, me herclè omnium Philosophorum, vnus mihi videtur duodecim tabularum libellus, si quis legum fontes, ac capita viderit, & authoritatis pondere, & vtilitatis vbertate, superare. Ex his itaque apparet, eam primam omnium politiæ faciem fuisse, in qua vnus Remp. administraret: Ex qua, quo pacto deinde Aristocratia, atque etiam Democratia sit orta, nunc, prolixitatis euitandæ gratia, non disputo. Sed, vniuersum Politiæ munus atque officium, laconica breuitate recensebo. Politiam igitur, cuius fundamentum Religionem statuo cum Aristotele in Rhetoricis, principatum & consuetudinem rerum nuncupo, secundum quam viuere vnumquemque, & conuersari decet. Eam verò ab omni affectu & commotione liberam, sine amore, odio, spe, metu, ambitione aut auaritia, optimè Remp. ciuium, gubernare oportet: cuncta æquitatis & iustitiæ authoritate ac nutu gerere, vt neque inflecti gratia, neque perfringi potentia, neque adulterari pecunia, possit. Improbos ac sceleratos, qui nec

Aureum sæculum.

Lex.

Regnum.

nec humanitatis, nec officij sui, nec publicæ salutis rationem habent, vi, minis, vinculis, damno, ignominijs, exilio, verberibus, & morte etiam, quando extrema vrgebit necessitas, coërcere. Nam etsi omnes emendare, paucos, aut si fieri potest, nullos interimere debeat, tamen cum Politiæ clementia, non in ipsius modò, sed etiam in eorum, qui in republ. viuunt, ingenijs sita sit, illique piarum constitutionum ac legum reuerentiam excutientes animis, summa imis confundunt, vi opus est, vt vis repellatur. Ad hæc etiam eos, qui in benè constituta ciuitate, virtute aliqua, eruditione, & scientia excellunt, præmio & honore, splendore ac gloria, Politia afficiet, & dignitates tribuet ijs, qui optimè de Repub. meriti esse videntur. Itaque Romani prisci in dandis Magistratibus & conferendis honoribus, non largitione, & ambitu, sed vera virtute nitebantur, & propter res egregiè gestas, domi militiæq; meritos ciues, prætura, ædilitate, consulati, & amplissimis honoribus cohonestabant. Duo itaque numina, maximè veneranda in Repub. Democritus asserebat, Præmium scilicet, ac pœnam. optimi namque ciues & benè de Repub. meriti, muneribus honoribusque augendi sunt; Deterrimi autem omni fœditatis exemplo afficiendi. Porrò, vt Politia optimarum constitutionum ac legum auctoritate: Ita legum obseruatio Religionis opinione ac reuerentia, multo firmior erit. Itaque Rhadamanteus Gnosius vir & iustitia, & sapientia summa, ciuilia instituta Cretensibus præscribens, quò maiore leges auctoritate muniret, Summum Deorum Iouem, in consilio habere se finxit, cuius nutu singula quæque decreta, ad Cretenses deferret, eo autem inuento, ciues omnes dicto obedientes habuit, eosque ad fragilitatem, æquitatemque redegit. Hunc Minos sequutus, in antrum Iouis descendit, vt Plato lib. de Legibus scribit, ac noua quædam instituta deferens, Iouem similiter Legum suarum numen asseruit. Lycurgus autem Apollinem: Amolxis, qui Gethis leges præscripsit, Deam sibi prætulit Vestam, quæ præsens apud eas nationes numen habebatur. Apud Romanos, Numa Pompilius sanctionibus suis Egeriam Nympham præfecit, quò maiore reuerentia, eas populus acceptaret. Sed quidnam sit ipsa Religio, dices? Seruius Sulpitius; Religionem dictam esse tradidit, quod propter sanctitatem à nobis, & alijs humanis actionibus remota sit, atque seposita. Cicero lib. de Deorum natura secundo, à relegendo, religionem deducit, inquiens: Qui autem omnia, quę ad cultum Deorum pertinerent, diligenter retractarent, & tanquam relegerent, sunt dicti Religiosi à relegendo. Quemadmodum & lib. 1. de natura Deorum, Sanctitatem, scientiam colendorum Deorum tradit. Verùm ineptam & anilem hanc Ciceronis interpretationem, Firmianus Lactantius lib. de vera sapientia IV. cap. XXVIII. deridens, Religionem à vinculo pietatis deductam esse confirmat. Quod hominem sibi Deus religauerit, & pietate constrinxerit. Quia seruire nos ei vt Domino: & obsequi, vt patri necesse est. Benè ergo nomen id interpretatus est Lucretius, qui ait. Religionum se nodos exsoluere. Huic D. Augustinus lib. de vera Religione cap. 55. his verbis subscribit. Religat nos Religio vni omnipotenti Deo, quia inter mentem nostram, quà illum intelligimus, & patrem & veritatem, id est, lucem interiorem, per quam illum intelligimus, nulla interposita creatura est. Eam & alibi hoc pacto describit. Religio est, quæ superioris cuiusdam naturæ, quam diuinam vocant, curam, cæremoniamque affert. Nulla autem Politia vnquam firma, aut benè constituta censebitur, nisi Religioni, summa in ea laus, & veneratio tribuatur. Hinc Aristoteles, qui minus tamen pietati, & religioni, quàm præceptor huius Plato, deditus fuisse videtur, magnam agrorum partem ijs qui religionē in vrbibus administrarent, in Politicis suis attribuit. Neque id immerito: Religio etenim sola, cum omnis concordiæ & ciuilis vnitatis fundamentum existat, politiæ ornamentum ac vinculum, qui Religionem perturbat, auferre videtur. Adeò quidem, vt quemadmodum benè constituendæ ordinandæq; Politiæ prima elementa sunt Religionum sacrarum momenta ac rationes: Ita declinantis Reipub. ne dicam inclinatæ cunabula sunt Religionum socordia, indiligentia, neglectus. Quid etenim in ea Rep. benè fieri vnquam poterit, in qua nullus Dei metus, nulla Religio, nulla fides in officio ciues conseruat, & à prauis actionibus coërcet? Nam illi, qui legum terrore nil rectè faciunt, qua, obsecro, mente vrgebuntur à cæde, à latrocinijs, à rapinis abstinere, ne in testimonijs mentiantur, ne fraude circumueniāt alium, nisi Religionis pietatisque reuerentia, falsa mens territa, ad iustitiæ rudimenta ac cultum instituatur? Illa Deum vereri, parentes amare, à turpitudine abstinere, id denique, quod honestum & æquum, mentes humanas docet. Præclarè Cicero lib. de Deorum natura primo scribit: Religione ac pietate erga Deum sublata, fidem, & humani generis societatem, & iustitiam, virtutum omnium excellentissimam, tolli. Itaq; Dryopes, quò deprauatas de Religione sententias, & superstitiosos ac nouos de ea sermones, ex Atheniensium Repub. profligaret, legem tulit, qua capitale censebatur esse, de Deo non rectè sentire, siue de Religione, nouos, in Rempub. ritus, introducere. Imò, ne ipsi quidem, qui cæco mentis errore, prouidentiam diuinam, cum omni religione reijciunt, qui cuncta in hoc Vniuerso, fatali quadam necessitati agi, animas, vnà cum corporibus interire existimant, quos atheos vocamus, hanc, à communi plebe defendi sententiam vellent, adeò, vt id se credere, nec fateantur apertè, nec Rempub. ad eam formam institui cupiant, vt nullius religionis exercitio populus in officio contineatur, cum inde ineuitabilem politiarum ruinam subsequi non ignorent. Symmachus apud Prudentium, cùm veteri Deorum cultui, omni tamen superstitione contaminata, inualescente Christianorum fide, permultum authoritatis decedere animaduerteret, & Aram, quam veluti consiliorum dictorumque omnium testem, multis religiosissimè, in senatu annis coluerant, eijci, & conculcari videret, Legationem ad Romani Imperij Principes Augustos, pietatis nomine, suscepit, in qua, priscæ Religionis statum, Imperij, & Politiæ dignitatem conseruasse, multis argumentis confirmat, Religionem autem spretam, publica, inquit, subsequuta est fames, & spem prouinciarum omnium, messis ægra decepit. Non sunt hæc vitia terrarum, nihil imputemus astris, nec rubigo segetibus obsuit, nec auena fruges necauit, sacrilegio annus exaruit.

Religio.

Necesse enim fuit perire omnibus, quod Religionibus negabatur. Veruntamen, quam ob rem nos, qui verum in vera religione veneramur, ac colimus Deum, cum ijs, qui falsorum deorum religionem defendunt, qui vana superstitione, simulachra muta, & æreas adorant imagines, disputationum suscipimus? Cùm nos eam, quæ vera & beata est, profiteamur, eiusque finis sit, imitari quem colis. Quis autem turpissima eorum scelera vnquam imitari cupiet, quos multorum Deorum, fertile sæculum, in Diuorum ordinem recepit? Quorum cultis vera Religio censeri non potest, eò, quod summo bono, cultorem non reddat beatum. Ea igitur Christiana, hoc est, vera Religio putanda est, quæ sola efficit, vt homo hominem charum habeat, eumq; sibi fraternitatis vinculo sciat esse constrictum, siquidem Pater idem omnibus Deus est, vt Dei, patrisque communis beneficia, cum ijs, qui non habent, partiatur, nulli noceat, premat, non fores claudat hospiti, non aurem precanti, sed sit largus, beneficus, liberalis, quas regias esse laudes Tullius existimauit. Vnde planè apparet, præcipuum Religionis munus & institutum esse ne iniuria quis alium afficiat, sed id quod verè, optimorumque hominum sententia, bonum est, præstet. Quo ille respexisse videtur, qui mundam & immaculatam Religionem apud Deum & patrem hanc esse descripsit, visitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc seculo. Hæc fuit profectò aurei seculi religiosa iustitia, vt inquit Lactantius lib. de Iustitia 5. cap. 6. quæ Ioue primum regnante, corrupta, mox & ipso, & omni eius progenie consecrata, deorumque multorum suscepto cultu, fuerat omnis sublata. Pari quoque ratione, inuictis in Ecclesiam Dei, superstitiosis nouorum dogmatum sententijs, pristinæ & auitæ religionis marcescente vigore, ciuium desidia, & perniciosæ factiones nascuntur, quæ partium deinde studia gignunt, quarum qui defensiones suscipiant, infinitis calamitatibus politicam Reipub. formam, seditionibus intestinis, & domesticis bellis euertunt; Magistratus reuerentiam ciuium animis eximunt; dicacibus famosisque libellis omnia miscent; turpissima conuitiorum plaustra, in eos, qui in nuper inuenta opinionum sententias non statim iurant; nefariè ingerunt, vt maledici potius, & cuntumeliosi filatores, quàm alicuius religionis defensores esse videantur. Præclarè Eusebius historiæ Ecclesiasticæ lib. 10. c. 7. Ex pluribus, inquit, rebus apparet, Religionem, in qua summa custoditur sanctitatis reuerentia, si extenuetur, magna pericula adferre Rebuspub. Ac rursus eandem, si legitimè tractetur & custodiatur, maximam prosperitatem Romano Imperio, & cunctis mortalium rebus præcipuam præstare felicitatem. Equidem, si remotas ob vetustatem historias ex literarum nonumentis repetere libeat, quamplurimis argumentis Religionis immutionem Rebusp. perniciosissimam fuisse constabit. Quam florens olim nobilissimum orientis Imperium fuerit, nemo historiarũ peritus ignorat. Verùm funesta Arrianorum factio, non modo omnia in eo perturbauit, sed & ijs tandem orientem exagitauit furoribus, vt impurissimi Mahumetis superstitionem susciperet: Eius factionis soboles Donatistarum & Circumcellionum furores, tanta immanitate sacras atque ciuiles in Africa leges contaminârunt, vt omnis ex eo regno iustitia atque Religio exularit. Ita quidem, vt vastitatis atque communis calamitatis, etiam illi ipsi, qui Donatistarum partium erant, pertæsi, nihil aliud, quàm legitima aliqua collatione habita, religionis vnitatem optarent: Afferente D. Augustino libr. post collationem cum Donatistis habita. Quam deploratam politiarum mutationem, seditionem Hussitarum factio, Duce Ioanna Zischa, in Bohemiam inuexerit, quantis viribus in paterna viscera arma conuertit, AEneas Sylius Bohemicæ historiæ scriptor, Albertus Krantzius passim in sua VVandalia lib. 10. 11. 12. Nauclerus. Bernardus Lutzemburgus, Sebastianus, Franc. Alfonsus à Castro, Gabriel Prateolus, & postremo Ioannes Dubrauius, commentarijs admiratione dignis commemorant. Taceo nũc de maxima & horrenda calamitate, quam ex alterata Religione nostræ Germaniæ deinde florentissimæ Galliæ, ac demum Belgicæ politia percepit. Illud coronidis saltem loco, adijciam. Cùm veræ Religionis, professio, non alibi, quàm in vera Christi inueniatur Ecclesia: Hæc autem in politica cõtineatur Repub. Itaque quemadmodum Imperij & Politiæ amplitudo, plurimum ad Religionis Christianæ propagationem adiumenti confert, ita quassata & vera labefactata Religione, imperij & Politię quoque status concutiatur, necesse est. Itaque Christiani vteres, locum Pauli ad Thessalonicenses de Apostasia, ita interpretabantur, & de Antichristo sic loqui solebant, vt existimarent, imminentem Religioni & Ecclesiæ per Antichristum ruinam, non sine extrema Romani Imperij calamitate & dissolutione institui posse. Itaq; cum Imperij & Ecclesiæ eandem esse salutem, parem quoque perniciem existimarent, pro tranquillo Romani Imperij statu, Deum precari solebant, in cuius incolumitate inclusam esse sciebant, felicitatem Ecclesiæ, Cuius similiter fidem, pietatem, religionem, ardentissimis Deo precibus committebant, vtputa, cuius salus atque felicitas, Imperij & Politiæ quoque incolumitatem defendat. Hinc in Testamento veteri, cum per Prophetas suos Deus Israelitarum Regi impio Achab, scelerum suorum causa, Regni & familiæ vniuersæ exitium prænunciaret, Religionis, veræque pietatis, & optimorum prophetarum contemptum, iustissimo suo iudicio, in eius regni politiam permisit irripere, cùm nimirum, veniam spiritui nequam concederet, vt doctrina synceræ religionis suppressa, mendacium pro veritate, omnes eius regni Prophetæ docerent. Quam quidem doctrinam, summa Regis atq; Reginæ calamitas, & extremum politiæ exitium est subsequutum. Id Achior coram Holopherne considerans, ne contra Iudaicam gentem quid temerè moliatur, monet, quamdiu veri Dei cultum, hoc est, integram apud eos religionem vigere cognosceret, neque enim aliquem huic populo vnquam insultare potuisse, nisi; quando spreta religione, à cultu Domini Dei sui recessissent. Hæc, etsi fortassè pro ratione huius loci, prolixiora, & topographicis vrbium oppidorumque descriptionibus, remotiora esse videantur, paucis tamen præmittenda esse putauimus quidnam potissimum vrbes & oppida, quorum hoc opere descriptiones, & topographicas exhibemus picturas, florenti in statu conseruare, quid seditiones etiam in ijs plerumque ciere,

& poli.

& politias quàm optimè constitutas, inuertere putemus. Nunc, vt finem tandem præfationi imponamus: Ad ipsas vrbium enarrationes quod attinet. Etsi in ijs me multa omisisse concedam, quæ verò de ijsdem elogio scribi, & tuto etiam publica esse poterant, quis enim in tanta historiarum turba, non per ignorantiam multa omittat, quod etiam, quæso, volumen omnia, quæ de singulis vrbibus, in publica litterarum munumenta referri possent, capiet? Tamen, pro paginarum capacitate, ea, quæ vel ipsi ex historicorum scriptis eruimus, vel familiaribus, ab amicis nostris epistolis accepimus, candidè à nobis prolata fatemur. Quod si autem curiosuli, omnia enodatius perscrutari, & singula inuestigare cupiant, concedatur ipsis id præstare, quod magnificum est, & laboriosi, egregijque viri gloriam consequi.

Erunt etiam aliqui, qui fortasse plures vrbium icones desiderabant, quotus enim quisque est, qui non viso hoc lib. statim suæ patriæ descriptionem atq; picturam inquirat? Multi iuncto vtroque vrbium tomo, inuenient, aliqui etiam fortasse desiderabunt. At ea quæ heic non habentur, non sunt, aut negligentia nostra, aut sumptus euitandi gratia, omissa. Sed, quia emptori etiam, pro virili nostra consulere voluimus, ne in immensum maioris operis pretium excresceret, totius vniuersi vrbes libris, si non alia de causa, saltem pretij mediocritate laudatis, proponere visum fuit. Qui autem patriam suam omissam iniquius tolerat, eum maiorem in modum rogo, vt eius commotus amore, eam ad nos depictam transmittat, & artificiosa Hogenbergij manu, cum honorifica nominis sui mentione celari curabimus, & vel huic, vel priori tomo, prout volet inferemus, vel in tertij fortasse editionē reseruabimus. Reliquum nunc est, vt beneuolum rogemus lectorem, quo benè feliciterque valens, operi & instituto nostro, benè faueat. Ex Musæolo nostro Agrippinensi, Anno partæ salutis M.D.L.XXV.

REMAGLVS, LYMBVRGVS, MEDICINÆ DOCT. ET LEODII APVD D. PAVLVM CANONICVS, D. GEORGIO BRAVN S.P.D.

LITTERAS tuas, Vir præclarissime, vti doctas, ita concinnè exaratas, amoris erga me tui & officij plenas, accepi, quæ quidem, quanto me opere refecerint, & recreauerint, vix verbis assequi possum. Quo quidem nomine H. Tuæ obligatum me libenter concedo, quam nunc, successuque temporis frequenter, litterario inuisam colloquio. Initio itaque mihi, non parum gaudeo, tecum mihi, felicibus auspicijs, conciliatam, & initam esse amicitiam quam sanè, vt vnicè venerer, exosculer, & singulari amore amplectar, nihilo omninò mihi debetur gratiæ, sed eruditioni & eloquentiæ tuæ, qua historicas vrbium enarrationes, accuratissimis earundem picturis, ea industria & dexteritate subiungis, vt nō tam artificum, & Braunij ope delineatas, sed viuas exhiberi vrbes, appareat. Adeò quidem, vt etsi nostro hoc æuo, in pulcherrima, totius orbis descriptione, non pauci docti, ac celebres viri gnauiter laborent, re vera tamen, non meo tantum, sed & eruditissimorum hominum iudicio, superat, & post se longo interuallo Agrippinensis Braunius, relinquit. Quippè, qui præter purissimè in vrbium enarrationibus obseruatam scribendi phrasim, vrbes etiam ipsas æreis laminis artificiosè celatas, longè maximis impensarum sumptibus artificiosissimè exhibet. Quid iam industriam, & diligentiam propè singularem illam tuam commemorem, qua non vicinis modò, sed & remotissimarum nationum hominibus innotescis, quos doctissimis excitas litteris, quo tuum hoc studium, vrbes suppeditando, promoueant. Itaque non existimo, reperiri nunc aliquem, qui Cosmographiæ addendum esse quippiam putet, si tuos hos libros, accuratissimo totius vniuersi Theatro, à summo huius æui cosmographo. D. Abrahamo Ortelio conscripto, coniungat. Quamobrem, macte virtute, vir præclarissime, laudatissimam & hanc, quam peperisti nominis tui gloriam, fortiter, omni incremento laudis, ad finem vsque prosequere, nihil te zoili, nihil te curiosuli alicuius momi perturbet inuidia: boni esse viri cogita, nominis sui famæ consulere. Neque existimes velim, tibi minimè ambitioso, laborum tuorum, laudem aliquando interituram, aut vllam futuram tam ingratam posteritatem, quæ de tantis sudoribus tuis, læuius sit censura, quàm hodie, te viuo, iudicant, non solùm eruditorum hominum ingenia, sed ipse etiam terrarum orbis, non minus quàm quondam Vestæ, se tibi debere concedit, cuius tu ornamenta, hoc est, vrbes & oppida, tam graphicè describis, atque depingis. Vale, viue, ac felix esto. Leodij apud D. Paulum, XIV. Iunij. Anno salutis M. D. LXXV.

STEPHANI BROELMANNI
AGRIP. IN THEATRVM VRBIVM POPVLARIS ET CIVIS SVI AMICISS. GEORGII BRAVN AGRIP. CARMEN

Hendecasyllab.

SI te res iuuat orbis vniuersi
Depictas breuibus videre cartis:
Sed te res iuuat orbis vniuersi
Depictas breuibus videre cartis.
Si nec tædia ferre, siue cœli,
Seu viæ libeat; leuiquè sumptu
Vrbes visere longius remotas,
Et cunabula prima ciuiumq;
Mores, exiguo labore nosse:
Sed certè exiguo labore nosse
Iuuat oppida ciuiumque mores,
Hunc sumas nitidum nouumq; librum,
Vrbes ille tibi dabit trecentas.
Vrbes cum fluuijsque mœnibusque
Tam docta artificis manus politas,
Vt cum Naiadum chorus sororum,
Antra quæque tenet Lepontiorum,
Quæ fontesque lacusque quæque montes,
Atque harum pater, animumque Rhenus,
In ripa ad liquidas videret vndas,
Admirans loca nota littorumque
Expressos tenui sinus colore,
Et fratres fluuios: manusque tollens,
Hicne solus eo, vel alter inquit,
Rhenus? alter at Albis & Mosella?
Et vos congeminâstis, ô puellæ,
Quæ mecum gelidos habetis amnes?
Inclusum exiguæ nuci vetustas
Grandi Mæonij poëma vatis
Admirata fuit: magis nepotes,
Hoc miremur opus, breuis libellus
Cunctas exhibet iste ciuitates,
Quotquot vnda ferit marina, quotquot
Rhenus, Sequana, Tyberis, atq; Iberus.
At tibi bona multa sint, Georgi,
Phœbi deliciæ, pater leporum.
Te duce innumeras videmus vrbes
Amissam reparasse dignitatem,
Et cultas magis, & magis venustas,
Nunc tandem superas venire in auras.
Viues. hoc tibi quidquid est laboris
Omni perpetuum manebit æuo.
Tibi magna Pales, & alma Diuûm
Ops mater, tibi ciuium cohortes,
Et Lares simul & simul Penates,
(Quos hic vestibulum tenere cerno)
Ornabunt niueis caput corollis,
Et Phœbus pater, & nouem Camœnæ
Et quantum est hominum eruditiorum.

IOAN. MELLERI PALMERII
SYLVA, IN
THEATRVM VRBIVM GEORGII BRVIN, AD EBERHARDVM SVDERMANVM.

Capitoliū Agrippinæ ad instar Romani: Marlianus & alij: Eorum boarium & annonarium.

HAEC quæ longè alias inter caput extulit vrbes,
Quæ Rhenus Mœno cum fratre, sorore Mosella,
Fallor? & Mœno cum fratre, & fratre Mosella?
Hinc atq; hinc viridi prætendit cornua ripæ,
Agrippina, Vbio commista & sanguine gentis
Tybri, tua, (quanquam heu) Druso, duce, & auspice Druso,
Ripa fuit quondam molli vestita salicto,
Tum cùm Roma tibi belliq;, togæq; maneret
Partus honos, nec victæ manus Tyberine dedisses.
Aspice, vbi lenem scandunt Capitolia cliuum,
Is dumus stabat locus, & sine frugibus herbis:
Illic quà spectare forum maiusve, minusve
Nunc datur. vnda rates vento, remoq; ferebat,
Et dat iter Plaustro via quæ dedit ante carinæ,
Quo Petri gradibus fanum se sustulit, olim
Pro tectis salices stabant, pro turribus vlmi.
Quid loquar aut templa, aut certantes arcibus ædes
Nobilium? quid quæ de marmore curia surgit?
Quæ nunc spectantum mirantia lumina vertunt,
At tum pabula erant gregis, & sine nomine tellus,
Miramur? quæ iura dedit terræq; mariq;
Roma fuit quondam colles, in collibus herba:
Iam noua, quando vetus cœlo caput Alba ferebat:
Nec dominas semper Nereo Tybris intulit vndas:
Nec semper stetit Alba, albæ suis omine nata.
Nullas AEneæ viderunt sæcula Pisas,
Massiliam nullam: quæ nunc versantur in ore
Omnibus, & quà inuectus equis petit, æthera Titan,
Et quà præcipitem Oceani lauat æquore currum.
Scandentes videas Genuæ de vallibus arces,
Surrexisse putes sumptuq; manuq; deorum:
Atqui ætas veteris Genuam nesciuit Homeri:
Vrbs Venetum, magnæ virtutibus æmula Romæ
Pro portis cui est Tethys, pro mœnibus æquor,
Bigarumvè loco celeres subire carinæ:
Sola palis quondam Hunorum fuit ante sagittas:
Quæ pedibus si quando tuis adeunda daretur,
Vnam collectum mundum mireris in vrbem.
Tantum æui mutare valet longinqua vetustas.
Nam noua cum primo fœtu se terra profudit,
At Cereris cupit messes in luminis oras
Tollere, & ignotis herbas commitere ventis
Vitam homines inter tractarunt secla ferarum:
Nulli vrbes, nulli cinxerunt oppida muri:
Pallas adhuc tenuit nullas in collibus arces.
Quæ peteret natura sibi, dedit omnia tellus,
Illa cibum vulgò, vestes illa, illa cubile
Præbuit, vt fama est, haud vllo saucia ferro.
Nondum tollere opes, ac cœlo educere molem,
Laus erat: & quæ nunc est vita, lacessere factis
Fortunam: nec velle modum sibi ponere luxus:
Sed frutices inter, inter spelæa ferarum
Sub Ioue nudabant terræ membra horrida membra,
Qualia posse putes imponere Pelion Ossæ,
Vt coniurati cœlum rescindere fratres.
Iuncta Venus dabat, & rèddebat gaudia, iunctis
Ad somnos arbor, quos illa, vel illa vocasset.

Prima ætas mūdi, cum omnia spōte terra producere[t].

At no-

At nouitas mundi nullo poscente ferebat
Omnia: quem nunc ex alio flatus excipit alter.
Ipsa sibi pinxit tellus sua floribus arua,
Et magnum arboribus, quas inde, vel inde ferebat,
Crescendi dedit immissis certamen habenis.
Quæ tunc tarda venit, factura nepotibus vmbram,
Si qua fides, anno sparsit sua brachia in auras,
Quodq; magis, nullo se semine sustulit ilex.
Ac mali coma, cum Baccho, Bacchiq; sorore
Sponte sua in superas terra caput extulit auras;
Et, mirum dictu, cœlum non iussa petiuit.
Nondum alterna sitim cœli collegerat æstas,
Nondum bruma suo syluas spoliarat honore,
Cùm primùm lucem pecudes hausêre, nec vllo
Iupiter in gremium vxoris descenderat Imbre.
Ver erat, & sæuis parcebant flatibus Euri.
Necdum vsus silicis venis excuderat ignem:
Vulcano molliri cibos res nulla monebat,
Nec mora. cœpisti (sic dij voluistis) ab antris,

Altera ętas qua summa illa fœlicitate homines exciderunt.

AEole, luctantes hyemes, cum grandine nimbos,
Cum nimbis ventos, ac vasto murmure fluctus
Mittere, & ab sæuos armare in prælia fratres.
Tum primum emissus madidis Notus euolat alis,
Noctem, hyememq; ferens: manat cui plurima mente
Vnda: atque hinc, illinc rorant pennaq; sinusq;.
Nec satis: hinc Euros mittunt orientia solis
Lumina, & iratis addunt æstumq; minasq;,
Illinc Hesperio quæ littora sole tepescunt:
Opponunt Zephyros, quis credere posset? ab igne
Frigus, & in medio nautis æstate leuamen.
Hinc Boreas, illic Boreæ contrarius Auster
Bella mouent replentq; suis stridoribus auras:
Illi vndis glomerant. glomerant atque imbribus imbres:
Et nemora, ac rauco percurrunt murmure pontum:

Annus, qui hucusque summa aëris tẽperatione processerat nũc deinceps calore & frigore distinctus.

Parua loquor: cœli quoque turbine nubila raptant.
Tum Deus, vt perhibent, contraxit tempora veris
Perpetui, & spacijs exegit quatuor annum:
Verè grauem iussit terram cum floribus herbas
Fundere, & è viridi protrudere stipide gemmam.
Illa facit: sed dum frondes in aperta ministrat.
Ver fugit, heu cur iussa soror dare terga sorori?
Et riget æstiuis hirsutus campus aristis
Ac modo vix culmis agros vestiuerat æstas
Torrida: cum plenis spumat vindemia labris.
Mox ponunt frondes: quàm sæuo frigore? sylua,
Atque vndas astringit hyems, & flumina nectit.
Quid faciant? densat mutatus Iupiter Austris:
Hinc Euri tonat, hinc Zephyris domus: vrget ab alto
Arboribusq; aruisq; Notus, pecoriq; sinister:
Et sacro coruus pluuiam vocat improbus ore
Ac pariter ventis cœlo niuis aduolat imber.
Tunc primùm structo coluit focus igne, nec ante
Excisas mentem dederat Deus vrere syluas.
Tum primùm subire lares & tecta ferarum,
Sicubi monte Iouis vndoso robore quercus
Porrigeret ramos, aut valle recederet antrum.

Antra & speluncæ pro ædificijs.

Heic: seu sol referatq; diem, condatq; relatum,
Membra solo sternunt, ac lassa quiete remittunt.
Et Phœbus medio cùm diuidit axe colores,
Heic gelidum captam frigus cum frigore somnos.
Ante dabant oculis nudos spectare lacertos,
Fœmina nuda, latus nudum, nuda omnia, quando
Prima nouam exciperet cœli indulgentia terram,
Vt memorant, ac iusta quies hyemem inter, & inter
AEstum iret nec dura moueret prælia cœlum:
Nunc vsus docuit spolijs vestire ferarum
Corpus, & iniectos humeris componere amictus.
Nec victum dant corna, vel ab Iouis arbore glandes,
Aut fraga aut duris hærentia mora rubetis:
Non Bacca, aut vulsis pascunt radicibus herbæ:
Sed iunctos temore gradum conferre iuuencos
Cogunt, & sulcos matris deducere tergo.
Tum reuocare aruum atque anni spem credere terræ
Tempora monstrarunt: & in horrea condere messem.
Non tamen aut posito signare limite campum
Fas est: aut mouet è dubio vicina rixam.
Fine colunt nullo: & longo in deserta sine vllis
Hospitijs pecudes iungunt, si credere fas est,
Sed fas: atq; etiam in medium quæsita reponunt.
O vos, ô nimium felici sidere nati,
Saluete heroês, salue optima temporis ætas:
Vos mea dum poterit siluas habitare Thalia,
Vos dicet; seu sol terra, seu luna ministret,
Vobis quæque dies lucem dedit orta videre,
Quæque exuta anima stygijs caput obruit vndis,
Læta fuit, quamuis potuit non læta videri.
Vobis nulla maris pinus descendit in vndas:
Vento credere, & à terra conuellere funem,
Non fuit, ac dubio metiri sidere pontum:
Nunc iuuat iratum remis impellere marmor,
Et caput obiectare fretis, ac fidere ponto.
Tum domitas nullus gentes ditione premebat
Princeps, imperij nullus data frena tenebat:
Nemo bonusve, malusve aut bello, aut pace regebat
Infrenes populos, ac primus ad arma vocabat.
Ipsa illis natura facem præluxit, & ipsa
Virtutis docuit recto decurrere calle.
At nunc mille metus, & mille pericula cingunt,
Hinc terga, hinc frontem fures in vincula capti
Crura, manusq; addunt: luitur & sanguine sanguis,
Non vnus, mille imperij moderantur habenas:
Et quos nemo suo quisquam pede presserat, eheu
Colla iugo præbent, sub tristia iura vocati.
Quid tamen id prodest, miserorum onerasse catenis
Colla? aut quid laqueo fauces innectere furum?
Si pauci alterius metuunt scelerare penates:
Si vitam frater petit, hospitis hospes?
Num magis idcircò tutatur ianua limen?
Num minus insidijs ac fraude pecunia pellet
Latronum rapta vel præmia veste petuntur?
Ipsi iam proceres, & si modo vera fatemur,
Reges exercent dextra, leuaq; rapinas.
Eumenides sæuæ, vosq; ô pallorq;, tremorq;,
Quid mihi vobiscum est? me ad mundi prima redire
Secla iuuat, quando quos ipsa volentia rura
Reddebant fructus, quæ tellus picta natabit
Hinc atque hinc varijs distincta coloribus arua,
Carpebant: quando nec cantu accendere Martem
Nec duras soliti miscere in prælia dextras.
Non quisquam excidio alterius petijsse penates
Gaudebit: nemo spumas salis ære ruebat.
Quando se nondum spreta pietate solebant
Ipsi cælicolæ mortali ostendere cœtu.
Sæpè suo sese in terras demisit Olympo
Iupiter, & populi sacris tulit auctus honores.
Sæpè suo Pallas, deduxit stamina fuso,
Et quam protulerat, reliquis quoque tradidit artem,
Quid (quod Parnassi Bachus, nisi vana loquuntur,
Thyadas effusis è vertice crinibus egit?
Nulla erat occultum, quæ vendere nosset amorem:
Nullus qui alterius pretio traducere messem:
Sed venus in syluis iungebat corpora amantum.
Heic quæ lapsa iugo liquido pede labitur vnda,
Et noua odoratis adolescit frondibus ætas,
Mutuo nectebant inter se gaudia, nullo
Empta malo cuiusquam, nullo quæsita dolore.
O mihi tam mea si neuissent stamina parcæ
O si quæ tenerum misisti mater in auras,
Tum lucem haurire dedisset optima mater,
Optima, non pridem quæ cœli parte recepta
Præmatura, domus nostra spes linquis inanes,
Eheu: sed cœptum mihi texat Apollo laborem.

Tertia ætas cum defecerunt sub diuo agere, aut in speluncis.

Postquam vsus rerum varias sator extulit artes,
Hi, quos ingenium vulgus supra extulit, ausi

Sordi-

Sordibus è tantis vitam, tantisq; tenebris
Eripere, & dederat quos mundi infantia mores
Commutare nouis monstrarunt rebus: & omnes
Virtutes vitijs terra concedere pulsas

Natæ artes bonæ, sed bonas malę secutæ.

Egerunt. TANTO STAT EA *empta dolore voluptas.*
Tum mulier coniuncta viro concessit in vnum:
Et tum dulce patris onus è ceruice pependit
Filius, ac magnum impleuit genitoris amorem.
Antiquam neque enim patrius consistere mentem

Coniugum.

Passus amor duro pepulit de pectore saxum.
Heic & spargere rure casas. & iunge tecta.
Admonuit frigus, nec aperto cadere cœlo.
Primum congesta suspendere fronde penates

Rudimenta architecturæ.

Conati; ac iunco latera intertexta locare:
Mox etiam (sed enim mentem Deus addidit auctor)
Ducitur arbuteis paries è cratibus: inde
Mœnibus incingunt vrbes, tua munera Pallas.
Nunt pudet aut molles sub diuo carpere somnos,
Aut dorso nemoris vigilem iacuisse per herbas:
Sed muros vallare, & cœlo attollere turres,
Ponere & obducto surgentes ære columnas
Mens est, & validas armare in prælia cornos.

Doctrinæ liberales emiserunt.

Ac stabula hyberno à ventis opponere soli:
Ne, quod sæpè solet: pecudes ex agmine raptæ
Pabula viua feris præberent dentibus hausta:
Et ne Rhiphæi vennis quærentur ab Euri.
Mox tellus dedit, æternæ quæ frangere primus
Natura cuperet portarum claustra: nec illum,

Prometheus.

Quod stigijs Deus haud cassas admouerit vmbris:
Nec, quod fata breui claudantur fine senecta,
Terruit, alti quin extra procederet orbis

Promothei aquila.

Mœnia: & æthereum cœlo subduceret ignem,
Ignem, quo discussa vmbra, & lux reddita menti est.
Ille equidem longos meditando condere soles
Pergit: nec sera meminit decedere nocti,
Aut miser in dulcem declinat lumina somnum.
Sæpè etiam lasso species in pectore mille
Vertuntur: tum sæpe relinquit nocte quietem
Excitus: & nunc multa animum, nunc consulit aures,

Multi alij viri docti, ætatē Promothei secuti.

Diuidit huc, illuc curas: totumq; pererrat
Naturam rerum, versatq; per omnia mentem:
Post alios, & post alios perducit in auras,
Quos iuuet an seros fama migrare nepotes.
Pauca quibus tenebræ claudant, qui, credere possit?
Sub pedibus quæcumque homini per inane geruntur,
Quæque supra caput æthereis cernuntur in oris,
Ingenio claudunt: nec segne per otia tempus
Effluxisse sinunt, seram fert luna quietem,

Metella prodierunt atque inde fabri.

Si fert: mordaceq; sedent in pectore curæ.
Tunc ferrum infesto cœpit splendescere ab igni:
Tunc & sub duris crepitare incudibus æra.
Aëra dedit tellus; quod iium est in viscera terræ?
An quod Vulcani siluas exederat ardor
Ab radicibus: & matrem percoxerat igni

Lucretius lib. 5.

Tellurem, vt ferri venis manaret & æris
Riuulus, & tanquam flueret fornace remissus.
Nam, nisi vana fides, ventis discordibus ignis
Robora comprendit: terraq; elapsus in altum
Ingentem cœlo sonitum dedit, imaq; summis
Vertit: & ab volucrum oppressit sobolemq; laresq;.
Primum vnam terræ pinum dat: at inde secutus
Per ramos victor, perq; alta cacumina regnat:
Et totum inuoluit flammis nemus inuia linquunt
Siluicolæ sua lustra fuga vndique, & vndique terror.
Deest iam terra fuga: atque omnis considit in ignes
Ex imo silua: ac flammis non ante volutus
Ad cœlum exundat vortex, Notus adiuuat iram
Cum Borea atque acres glomerant incendia venti.
Sic ardor terræ calefacta per ossa cucurrit
Deditus, atque illam sua fundere dona coëgit.
Quæ tum homines (illis animum Deus vltro ministrat)
In variam formam ac faciem decurrere rerum
Iusserunt: ferro seu leuia radere tigna:
Seu vellent conferre manus, seu vertere terram.
Ergo fabrorum tunsis incudibus ictus
Auditi referunt gemitum, dum forcipe massam
Versant, & summa in numerum vi brachia tollunt:
Nec pridem inuentus taurinis follibus auras
Accipiunt, redduntq; data vt grauis æstus ab aura
Nequicquam furat, & fornacibus ignis anhelet.
Quid non longa dies nigra sub nocte sepultum
In lucem profert? aut quæ via clausa tenebris
Non adeunda hominum ingenijs latet, vt semel acres
Subiecit virtus stimulos: tenuissima fabri
Mucronum aut ære, aut ferro fastigia ducunt.
Parua loquor: torques, qui lumina fallere possint,
Elimant, tanquam si tendat aranea telas,
Addunt vt facili tectu momenta sequantur,

Sphæra Archimedis.

Et medium curua in sese rota torqueat axem.
Præterea natura animat manus, æmula saxum:

Quadrigæ Myrmecidis.

Et simulat veris auro spirantia signa.
Iam videt in fragili sua Iupiter æthera vitro.

Pocula Myonis.

Iam manus in parua magnam nuce claudit Homeri
Iliada: & totas obscurat musca quadrigas.

Nomen artificijs non reddit Valerius Max.

Iam videas taurum vaccæ admugire Myronis:
Atque equus in tabula spumas mentitur, & ira
Collectum patulis voluit sub naribus ignem.
Cura prope deceptæ casus se miscuit arti:
Primitiæ mundi, & simplex sine veste vetustas,
Tuq; ô barbaries victu læta ferarum,
Quo nunc ille abijt vestris in moribus horror?
Cum gens seu saxo, seu duro robore nata,
Quies neq; mos, neq; cultus erat: nec ponere tecta,
Nec componere opes norant, aut parta tenere:
Sed silua atque asper cultu venatus alebat.

Lappi & vicinæ gentes quædam ad leptentriones antiquā morum ac cultus simplicitatem retinent.

Quas nunc ille Patrum cessit delatus in oras,
Dij quantus squalor? quæ sese in Tartara misit?
Scilicet extremam in Scytiam, qua tarda silet nox
Semper, & occulto densantur sole tenebræ:
Qua Nereus tergo ferratos sustinet axes:
Non campo surgunt herbæ, non arbore frondes:
At cumuli surgunt niuis, & se montibus æquant.
Aut huc, qua Phœbus ponit discrimina mundo,
Et iacit hinc, illinc vtramq; in Thetyda flammas:
Inde solis vbi misso pinguntur ab igni,

In nouo orbe, non ita pridem, reperto antiquitatis illa vestigia hæserunt.

In quos dulcis sequitur probitasq; decusq;.
Addunt se comites pietas paxq; aurea: it vna
Simplicitasq; boniq; parens placidissima amoris.
Heu tantum licuisse hosti in tua viscera postquam
Implesti fama Europam, non ante reperta
Tellus quàm Liguris peteret te cura Columbi.

Immodicè in indos sæuium.

At iam nostra Pales etiam sine sorde, sine vllo
Incultu ac squalere pedem fert læta per agros:
Vtrius ille nitor morum migrauit ab vrbe.

Agriculturæ ipsi hanos accessit.

Cœperat vt sulcis frumenti quæreret herbam,
Atque sua truncos opera sentire volentes
Poma doceret: at inde artes se vertit in omnes
Rusticus: & curam venientem extendit in annum,
Nec mora, nec requies: aut credita semina versi
Accipiunt sulci, aut messis venit annua cura.
Præterea fossis oleas, multoq; fluentes
Supponit Baccho vites, iam primus ad auras
Palmes egit sese, cultoris ab arte vocatus.
Nec curat fructus: (quamuis) sed vt omnis ad vnguem
Arboribus positis secto via limite quadret:
Atque animum in speciem poscat perducta sub auras
Vinea, & in vacuum possint se spargere rami.
Mox & fœderibus dulces confundere succo:
Instituit, ac mistos ramis inducere flores:
Vt sublimis equi tardo miscetur asello
Ardor, & exitio generis cadit vltimus hæres.
Ergo ascita suæ prius eripit arma sorori.
Et nomen gaudet pomus mutare salignis
Stipitibus, sorbumq; suo distendere succo

Pinguis & affinis frondes oleaster adoptat,
Persuadet moris ficus mutare colorem:
Altera & alterius genus inserit arboris arbor
Stirpibus, vt frondes miretur, & haud sua poma,
Postquam læto ab humo se ad sidera sustulit auctu.
Tum scorbibus mandant effossa cydonia siluis,
Cæteraq; vt durum mutent cum matre saporem.
Et quas non artes hominum ex se prompsit in auras
Ingenium: vel quas naturæ accedere partes
Ignauus vetuit circum præcordia sanguis?
Omnia obiuerunt animis & fortibus ausis:

Nauigationis initium.

Felices, rate si nullus mare nauta secasset.
Ille quidem hoc vellet, fluctus cùm ad sidera tollit
Æolus: & longè scopulus illisa reclamant
Æquora, dij quantum ignaris factura timorem.
Illi sub terris veniunt mala multa, cui autem?
Qui primus struxit volitantem flamine currum,
Atque iter inuito fecit per cærula Nereo:
Illum funestæ vexetis Erynnides, illi
Æternas Tityi inter aues sua pœna vagetur
Qui primus stellis numeros & nomina fecit
Nauita & ostriferi fauces tentauit Abydi:
Tentauit nostro atque alio sub sole iacentes
Terras, & cursu rudia imbuit æquora ponti.
Quid facis? ah, reuoca cursus ad littora: redde
Te terræ: diuos, & non tua regna lacessis.
Ventorum est quodcunque paras, vix vlla carina
Consenuit, quin ipse rates Aquilonibus arcet
Neptunus sæuus ventis: & turbida cursum
Luna negat cum fratre, & fratre: ac mox super ingens
Porta tonat cœli. perges contendere cœlo?
Pergis: nec causas differs contexere leti,
Infelix, etiam quid cogitet Auster & Eurus,
Explorans, ipsis Austris rapiendus & Euris.

Mercatura pretium fecit auro.

Sic primum in summum argentum successit honorem:
Et prius abiectum è contemptibus exijt aurum,
Ex illo fluere, & retro sublapsa referri
Omnia: donec in hac se tempora protulit ætas.
Namq; aurum postquam virtuti dempsit honorem,
Continuo impietas, eheu, dare terga coëgit
Spemq; metumq; Deûm: & terram Ioue nata reliquit.
Nil iam hominum reuocat mentes, quibus excidit omnis
Relligio, atque omnis decessit pectore virtus.

Nauigatio &c. Nauigatione, mercatura, à mercatura auri atq; argenti æstimatio vitijs impleuerunt terrarum orbem.

Tum sese magno tumefacta superbia fastu
Intulit in terram, atque Erebi caput extulit vmbris.
Tum mollire animos & fractos soluere sensus
Luxuries cœpit, linguamq; & nectere crura.
Cœpit auarities furto distendere saccos:
Cœpit cognatas furor in se vertere dextras,
Virgo suum falso traxit candore maritum:
Sæpè suo turpem passa est mala corpore mœchum,
Casta prius, nulloq; animum labefacta ab amore.
Iam studium est scortis vulgò conquirere amantes,
Naturæq; decus mercato pendere luxu,
Et niueum Eois pectus variare lapillis.
Nulli iam victum, vel præbet sylua latebras:
Nec modo fundit humo facilem iustissima victum.
Tellus: sed nec rure dapes dat solus inemptas
Hortulus, vt nullos addit Neptunus honores.
Fabrorum ex amplis tectis lux suscitat arma:
Ipsosq; è magnis laribus rus mittit in vrbes
Agricolas: vrbes oneratos terga remittunt.
At quibus arrisit vultu fortuna benigno,
Virgatis lucem sagulis, si resq; genusq;
Suaserit, aut animus: raro inferiora secutus,
His permulsa domus iucundo ridet odore:
Candet ebur solijs: mensis sua pocula lucent
Ex auro solida, aut si quid præstantius auro.
Tota domus Cerere, & Baccho, gaudetq; Minerua,
Vellera mutantur Tyrios incocta rubores
Impenso: & tenues, Bombycis viscera, tela.
Venimus ad summum: nihil est quod Crastinus addat
Sol nisi si solio tendas depellere diuos.

Secuta Dei ira, qui tres clades hominib. immisit, famē morbos, bellum.

Ergo Deus terræ mittit stragemq; luemq;.
Et sæuis addit morbis bellumq; famemq;,
Primùm frumentis labor additus, inuida culmos
Vt rubigo ederet, Phœbi, siue igne sororis:
Tum tribuli, fruges tum carduus inter, & inter
Herbas horreret, non his, non vtilis illis.
In riguis pater, & luxu ridentibus aruis
Lappas ac steriles dominari iussit auenas,
Si tibi non agros iterumq;, iterumq; nouarint
Rastra, nec, vt res est, ibi labor actus in orbem,

Deus agricolas diris prosecutus.

Scilicet antiquam ad vitam te silua vocabit:
Decussusq; cibum dabit ab Iouis ilice fructus.
Sæpè etiam, nempè ira Dei quando vrget ab alto,
Omnia si facias dextraq; actuq; & arte,
Expectata seges vacuis eludet aristis.
Cùm benè condideris & spe tua magna vorarìs
Commoda, curgulio farris populatur aceruos
Impune, atque inopi metuit formica senectæ.
Sæpè hyemi negat autumnus decedere, veri,
Sæpè gelu, sæpè est alienis mensibus æstas:
Atq; ita nulla animos tollent sata gramina nullâ
In teneras audent tuto se credere frondes.

Fames.

Et quoties tandem victum seges ægra negauit
Humano generi, exitium splendentibus astris?
Acre malum, fateor: sed morbis addere morbos,
Is dolor est homini duro ex Acheronte creatus.
Hi facerent, leti toties in limine mortem
Orare, & mœstis arcessere vocibus Orcum

Morbis.

Caussa esset nulli: ac dextra finire dolores:
Non cuiquam vlceribus vocis via cepta coiret:
Non animi interpres manaret lingua cruore:
Non pectus vis per fauces immissa repleret
Morbida: nec cum se venis diffuderit ardor,
Spiritus ore foras tetrum aspernandus odorem
Vulueret, aut miseros sacer ignis adureret artus:
Non turpes papulæ, non turpis olentiæ sudor
Membra sequeretur: non riuus naribus iret
Sanguinis & Stygijs animam submergeret vndis:
Nec quosdam morbo caperent obliuia rerum
Cunctarum: nullos quaterent aut frigore tussis,
Aut febres æstate: gradum non ægra senectus
Infirmum traheret, nec duceret ilia: semper
Integro solidæ starent in corpore vires.

Pestilentia.

Quid? cùm tempestas autumni incanduit æstu
Morborum, vt sæuo cumuletur funere funus:
Sæuit & in lucem infernis immissa tenebris
Tisiphone: currum morbos agit ante, metumq;,
Horribiles visu formas, luctumq; famemq;,
Omnia quæ primis stabulantur faucibus Orci:
Successuq; auidum gaudens caput altius effert.
Deletu liberis super examinata parentum
Corpora, vel patribus natos super edere vitam
Cernas, quà gressu infesto sese intulit agris:
Et rus, & viduas exhaurit ciuibus vrbes:
Quando per incautum serpant contagia vulgus.
Et quibus in captos sacra pestis abiuerit artus,
Vel prius heu nona vel reddant lampade vitam
Solis: dum missat gelido medicina timore.
Nam quod sæpè alijs cœli dat templa tueri,
Si famam, forsan vitæ mihi claustra resoluat:
Vt taceam, ars quod clade manus dat victa Chyronis:
Et Iouis imperio morti sua iura remittit.
Non sat erat, nisi signum etiam Bellona tonaret
Cædis, & vna dies hominum detruderet Orco
Millia multa, truci versa in sua viscera ferro.
Nam simul Alecto Dirarum ab sede sororum
Excita, infausto superum pede contigit orbem,
Arma manu ciues poscunt, arma, arma iuuentus,
Arma fremit: mox & bellum & cruor imbuit arma.
Illa potest geminos armare in prælia fratres:
Illa odijs versare domos, & crimina belli

Cudere

Cudere: mille dolos, mille ex se promere fraudes.
Nec mora, Saturni falces curuantur in ensem.
Et bello Geticos taxi torquentur in arcus.
Hinc pelago, hinc terra dubijs Mars errat in armis,
Vel mare, vel cæsis pinguntur ab ossibus agri.
Ah illi solido stabat de marmore pectus,
Illi erat & triplex circum præcordia ferrum:
Si quicquam dedit, aut tygris dedit vbera, sæua
Aut vrsa, aut sæua si quicquam sæuius vrsa:
Qui primus gessit collato prælia Marte:
Cui nec pendentes animum circum oscula nati
Flexerunt: quem nec pietasq; fidesq; repressit:
Nec: sed musa redi: metam breuiore petemus
Cursu, atq; adductas retro tendemus habenas.
Postquam bellorum fluctus miscere repertum est,
Mille ac mille virum sudant, luctata per arctum.
Ambitionis iter, summo succedere honori.
Quare sub leges victos cecidisse tyranni
Res monet: atq; iugum domita ceruice subisse.
Mox iterum ad facem rerum omnis summa redibat.
Nec cuiquam pede sat stabili fortuna manebat:
Cùm velut è summo funesta in tartara fulmen
Deijceret Reges: regniq; insigne corona
Sub pedibus vulgi amissum lugeret honorem:
Priscaq; maiestas soliorum euersa iaceret.
Tunc arces primum infestum Mars vertit in ignem:
Tunc fit præda pecus pereunt cum nomine gentes,
Subuersæq; ruunt vrbes, dubiaq; minantur,

Coloniæ deducendæ initium.

Tunc veteres iussit victor migrare colonos:
Acccepitq; nouos deducta Colonia ciues,
Nam si qua populo tellus alimenta negaret,
Antiquis victos laribus decedere, & agros
Cogebant sibi cum tectis transmittere habendos:
Aut noua pone vrbis fundamina, iusso
Cæmentis ad cœlum & saxis surgere muro.
Primum iuncta suo cum coniuge vacca subibat
Aratrum: magnum muris crescentibus omen.
Vt Lucina suis successibus impleat vrbem:
Nec; quod sæpè; Venus aruis exerceat arma
Nil profecturis; ac fallat vota parentum.
Tum nouus ærato tellurem dente ruebat
Vomis: & impresso signabat mœnia sulco.
Namq; æris iam tum tempus patefecerat vsum,
Cùm clausum tegerent montes sine nomine ferrum.
Aëre solum terræ findebant: ære serebant
Vulnera, quando manus Mars iunctus ad arma vocabat:
Donec in opprobrium ferro falx ænea cessit.
At tamen antiqui hæserunt vestigia moris.
Sic quod longa duci ad talos demissa pependit
Vestis, qui presso scindebant vomere terram:
Vsum hinc annorum longus seruauerat ordo:
Atque ita mos fuerat soceris se ferre Subinis.
At qui signabat primo molimine fossam,
Solis ad occisum solis ducebat ab ortu:
Solis ab occasu solis vertebat ad ortum.
Qui portas habiturus erat locus omnis aratro
Intactus mansit, neque vulnere saucius vllo:
Sed ferrum summo vestigia puluere pressit:
Fallor? an vt gressus illac inferre licere?
Cùm sua relligio tueretur mœnia, nulli
Saltu victæ vt non lueret quoque sanguine culpam.

Penates.

Post vbi tollere humo, cœloq;, ostendere turres.
Incipiebat, & vrbs iunctis crebescere tectis:
Vos patrij, vos, quorum essent in numine, diui,
Sueti humiles adhibere preces, in vota vocabant

Si vrbs esset in potestatē hostium ventura.

Vos omnem salua pestem depellere ab vrbe,
Nec fas esse pedes hostem intra mœnia ferre,
Si non ante sua migrassent sede penates,
Credebant. id relligio laudabat auorum.

Penates, ac dij tutelares emigra-

Vos quoque cura Lares tectis præfecit auorum:
Et castas sanxit seruare arasq; focosq;.
Vobis ferre preces: vobis suspendere bullam;

bant & qui vrbem obsidione premebant eos euocabant. Seruius.

Lares.

Politia.

A Vobis dubijs rebus sperare salutem:
Et pacem vino, vel poscere thure solebant.
Post fuit, vt sanctis fundarent legibus vrbem.
Scilicet, vt (quæ sola tenebant vincula ciues)
Pœna sequeretur sontes, & præmia iustos:
His sine perpetuus tota Mars sæuiat vrbe:
His sine non somno, cura non luce relinquant:
Non sit in hanc, illam quisquam qui dormiat aurem.
Sed semper ferri pauidos circumstrepat horror.
Ipsa solum virtus mutet, nisi legibus instes:
Et quatiat commota faces discordia. donec
Alter in alterius deponat sanguine vitam.
Vt quando cursu sese effudere quadrigæ,
Nequicquam aurigæ manibus retinacula tendunt:
Ipsi se saltu igni pedes super auia mittunt:
Effunduntq; duces, rapiuntq; in deuia currum:
Haud aliter calidos in se discordia ciues
Armet, pulsa foro si fas, & iura recedant.
Qui ius in manibus gestent, & viuere rapto
Tentent, quantumuis magna se ab origine iactent,
Altera non videant surgentia cornua lunæ.
VSQVE ADEO casu ius & concordia eodem
Stantq; caduntq;: nec est cur altera commoda speres,
Vtraque ni teneas, vinclo sociata iugali.
Accessit cœli metus, & reuerentia diuûm:

Relligio.

Quæ postquam semel ararum compleuerat orbem.
Mox alia, atque alia vulgauit numina terris:
Vt tandem fœdè ante oculos oppressa iaceret
Vita hominum: nec ferre caput, nec mittere contra
Auderet vocem: tantum dabat arcta timoris
Relligio: quæ sese à cœli parte suprema
Ostendebat & in mentes illapsa fluebat.
Nullam vnquam Phœbus, qui terras lumine lustrat,
Aspexit gentem, cuius non vlla sederet
Relligio menti: quæ libera lumina cœlo
Tolleret, & longè rediret tela Cyclopum.
Hinc natum est, demum genibus se aduoluere ad aras:
Velatum verti ad lapidem: tum sanguine multo
Spargere quadrupedum, diuis ridentibus, aras:
Et se sternere humi prostratum: ac pandere palmas
Ante Deûm delubro: ac votis nectere vota:
Quantos tum gemitus ipsi sibi, vulnera quanta:
Quas lacrymas seris peperêre nepotibus? eheu,
Omnia complebant mortis nigrore: solutam
Nemo metu cæli seruabat ad omnia mentem:
Nemo foras miseri strepitus Acherontis agebat,
Fulmine deiecti fundo Titania pubes,
Ah genus antiquum terræ, voluuntur Auerni.
At Tityo porrecta nouem per iugera corpus
Tonditur, æternoq; habitat sub pectore vultur.
Tisiphone multo pallam suffusa rubore,
Vestibulum inferni seruat noctesq; diesq;.
Quinquaginta suis immanis hiatibus hydra
Intus habet sedem, & supra caput imminet vmbris.
Quæ quanquam nullis peperit rationibus error,
Suaserunt animo fines transcendere iuris
Nolle: nec à recta ferri ratione per iram:
Quando ad Plutonem sequeretur pœna nocentes:
Nec Stygis iniustos in morte relinqueret horror.
Si quisquam leges fixit pretio atque refixit:
Si thalamum inuasit natæ: si vendidit auro
Seq;, suosq; omnes: si est impia castra secutus:
Si non est veritus dominorum fallere dextras.
Si quibus innocuo fraus est innexa clienti;
Inclusi exspectant pœnam. quidni impia pulset
Corda pauor? retrahatq; animum non spontè sequentem?
Hoc bene si validas aui contemnere vires
Numine credebant: hominum neq; fata timere.

Cybele.

At diuûm muris præfecit Græcia matrem:
Atque vrbes eius posuit sub numine tutas:
Muraliq; caput cinxit festiua corona.
Illam vis Phrygiæ rapit in deserta leonem:

Sime-

Si memini, vt mediam librari pondere monstrem
Tellurem, neque posse in terra sistere terram.
Adijciunt geminos domita ceruice leones,
Quod quamuis rabie liberis furor arma ministret,
Ipsa tamen iubeat collum submittere matri
Naturæ ratio, nec contra ferre parentem
Arma: sed officijs animum demittere victos.
Quà sese populis medias inuecta per vrbes
Infert, Gallorum graditur stipata cateruis:
Quòd qui non tenuit sæuus linguamq; manusq;,
Quin se pollueret violato iure parentis;
Hunc stygiæ exagitent Diræ terraq; mariq;,
Indignum, liberos oras qui in luminis edat.
At comites iunctiq; manus, & brachia nexi,
Armati in numerum stabant: pernice chorea
Amati in numerum pulsabant æribus æra:
Quod ne nefas patriæ commune refellere dextra,
Instantemq; vrbi prohibere à mœnibus hostem
Præciperent? mortemq; pia pro laude pacisci?
Salue sancta Deûm genitrix: tibi Dyndima cantum
Exagitata fremunt: frondes tibi tollit in auras
Ida suas: totum vadit tibi fama per orbem.
Te sine non vllæ replentur ciuibus vrbes:
Te sine non pestem domibus, non mœnibus hostem
Arcent: quæsito aut pellunt ieiunia victu.
Nunc ad te sublata venit mea Musa quadrigis;
Seu bigis; nec enim mihi donat Apollo quadrigas;
Sudermane, tuæ iam nunc spes altera stirpis:
Prima, nisi palmam genitor virtute tulisset.
Aspicis vt varias ætas protraxerit artes:
Atque hominum sordes vita deterserit vsus:
Vt quæ olim in cœno ante pedes contempta iacebat,
Venerit in summum ingenijs sublata cacumen.
Ex illo retro redit ad cunabula mundi:
Nec meliora potest deinceps sperare relictis.
Nam veluti mulier spatio defessa fatiscit,
Atque in se quærit vires, quibus ante solebat
Pondera ferre vtero, vel nixibus edere partus:
Sic (vires terræ siue ipsa senecta peredit,
Siue ea de cœlo nobis venit ira Deorum)
Ad scopulos mundus spatio lassatus abiuit:
Quæq; dedit quondam tellus ingenia partu
Corpora, vix paruos paruis premit artubus artus.
Sæpè caput quassans durus suspirat arator,
Et dolet incassum sumptos cecidisse labores:
Ac cum tempora temporibus, præsentia confert
Præteritis, actam laudat melioribus annis
Vitam; cum angustis tolerarent finibus æuum
Non malè: nec segetes mundo cœli ira negaret.
Ipsæ vrbes etiam alterna surguntq;, caduntq;:
Et patrum quibus ante inuidit stantibus ætas,
Nostra nihil præter seruarunt secula nomen;
Si non & nomen cum re tulit horrida secum
Tempestas bellorum, ac famæ inimica vetustas,
Vnica sese effert virtus super æthera: fine,
Vt res cunq; cadet, nullo claudenda senecta.
Hanc pete: cætera da ventis rapienda per auras.
Si tibi dij dederint melioribus ire per artes
Palladis auspicijs, & famam extendere factis;
Omnes supra vrbes quondam tua fama feretur:
Quin se tollet humo, ac caput inter nubila condet.
Et cùm forte suis se infuderit vrbibus æquor:
Multas exitio dederit ferrumq;, diesq;;
Ipse hominum viuus pòst fata per ora volabis:
Nilq; manus in te Parcarum iuris habebunt.
Addam: si tibi non læuus ridebit Apollo,
Ipsos exitio populos labentibus annis
Ingenio arcebis: nec longe exempla petantur:
Qui puerum leuibusq; minis, leniq; timore
Pellexit, mitem vt peteres per acerba profectum;
Brunius: atque nouas aures, sensusq; sequaces
Imbuit: ac dedit Aonios haurire liquores:
Is quantas oculis vrbes, quas subijcit arces?
Quas ne fama quidem ad nostras vnquam attulit aures.
Quid? quod nonnullas tanquam reuocauit ab Orco
In lucem, quibus interitum iam fata parabant?
Quosdam quas tenebris pridem nox improba texit?
Atq; aiunt stygias facto ingemuisse sorores:
Nec passas animo à quoquam sua pensa teneri:
Ac casti veterem Hippolyti reuocasse querelam;
Cum vitam extinctus Dite indignante recepit.
Parcite fatales diuæ: nihil ille nec ausas,
Nec voluit, vestris quo inferret finibus arma.
Si vitam dedit; at vitam dedit AEsoni Colchis:
Nec Iouis, aut Phœbi sensit vel tela vel arcum.
At si cuiq; libet sua reddere præmia facto,
Longa illi seros ducatis stamina in annos.
Eueniet; mea siquid habent oracula veri:
Aspice, nam in tortos apices se flamma volutat:
Quamq; prius maior se fundit, & aëra lambit.
Hæc satis: olim aderit, si quid pia numina possunt;
Cum te, qua sacros aperit se callis in hortos,
Aonas in montes ducam, modò vita manebit:
Inuidia est? sperabo tamen: nec vota fatiscent.

Gallas per ludibrium appellat Catullus.

Parcæ Brunio succensent.

D. ADAMVS VVACHENDORE, GEORGIO BRAVN AGRIPP.

DEPICTAM ciuitatem Gedanenſem ad me perlatam eſſe non dubito, quin ex litteris meis XXII. Iunij datis, cognoueris, nunc verò tuis XIII. Et XX. Iunij ſcriptis, quibus enarrationem miſiſti, copioſius reſpondere volenti, ecce, ingens litterarum faſciculus à D. Doctore Sudermanno adfertur, cui & tuæ XX. Iulij datæ, inuolutæ erant. Ad enarrationem, quod attinet, non poſſum, quin mihi gaudeam, patriæque noſtræ ex animo gratuler, quod talem rerum ſuarum præconem nacta ſit, qui eam à perpetua obliuione aſſerere, totique terrarum orbi commendatiſsimam, notiſsimamque facere non dubitauerit. Egregium me herculè facinus, nec à quoquam hactenus tentatum. Sed tuo ingenio quid acutius, perſpicaciuſque eſſe poteſt? Qui tam accuratè, tantoque cum iudicio de origine & nomine ciuitatis diſſeris, eamque denſiſsima caligine abſtruſam, & vix vlli ante hac, quoad eius primordia, ſatis cognitam, ex intimis hiſtoriarum viſceribus eruis, luculentiſsimaque enarratione tua omnibus ita conſpicuam facis, vt iam toti mundo poſſit eſſe notiſsima, quo nomine, omnes patriæ noſtræ ciues tibi quam deuinctiſsimos eſſe, & me quoque tibi quamplurimum debere, ingenuè fateor. Quare, quantum in me erit, operam dabo, vt re quoque ipſa me haud ingratum fuiſſe, experiaris, &c. Vale. Ex Muſæo noſtro Londinenſi, ad Tames in flumen. VI. Auguſti, Anno Verbi incarnati, M. D. LXXV.

CANTABRIGIA.

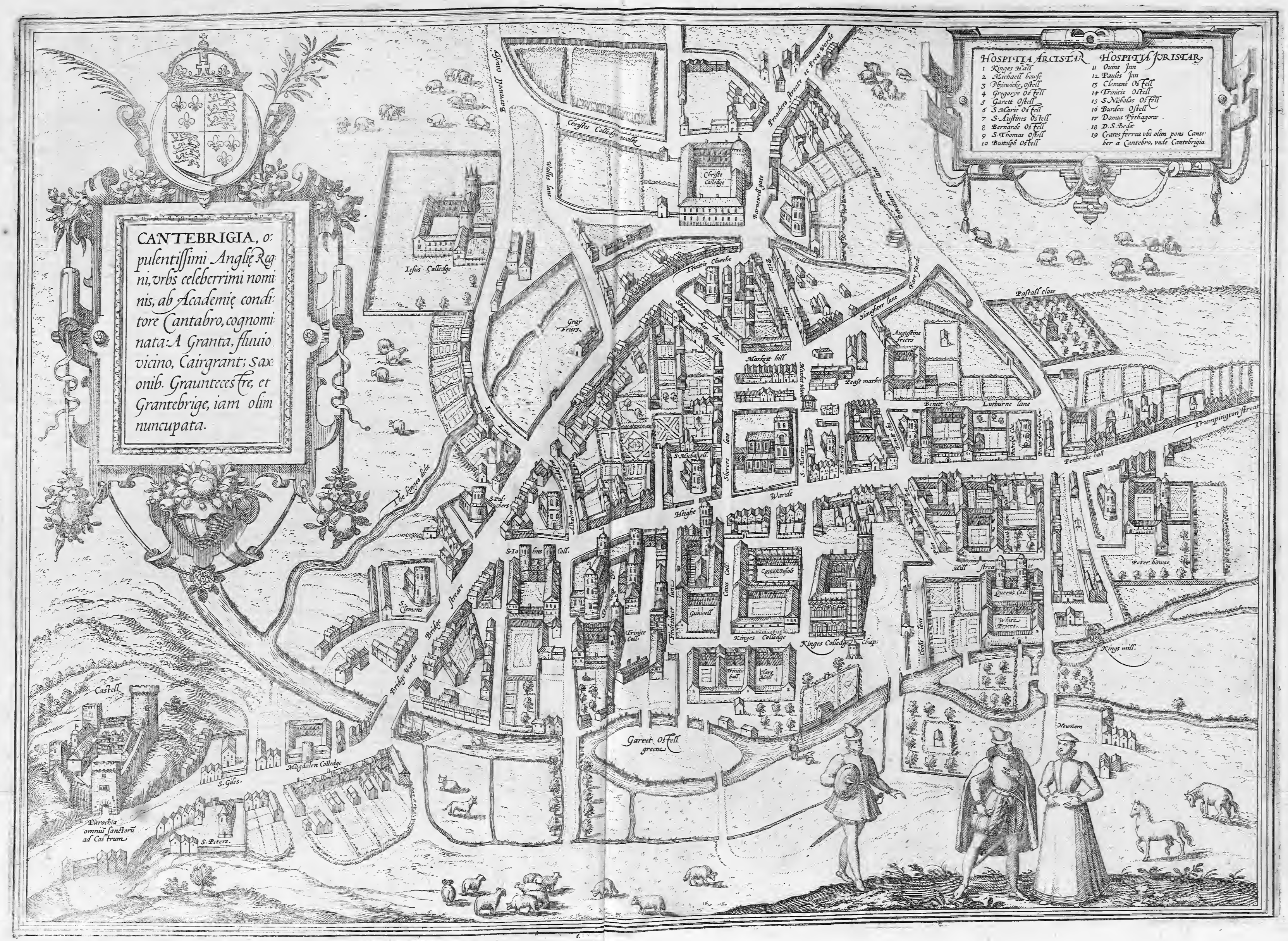
GVILIELMVS SOONVS GEORGIO BRVINO S. P. D.

MVNVS, quod ex præclara tua ſupellectile depromptum, politiſsime vir Bruine, ad me miſiſti, mihi, ne mentiar, pergratum accidit. Eſt enim Moſcouiæ gentis, quæ Scythia veteribus fuit, elegans, noua, & accurata deſcriptio. Itaque ea, iam non ad oculos paſcendos, ſicuti præcipis, vtar, ſed multo magis ad animum erudiendum: neque in Muſæo ſolùm collocabo meo, vt tuæ ſuauitatis mihi memoriam ſubijciam, ſed etiam mentis inueſtigatione perpetuo peragrabo. Quod verò me rogas, vt, quæ de Cantabrigia acceperim & cognorim, ea literis mandem, etſi me domeſticæ occupationes ſuſceptarum rerum, & iam inſtitutarum valde diſtentum tenerent, & inopia librorum eorum, quibus ad hanc rem opus eſt, laborarem, ſtudio tamen tuo honeſtiſsimo, negare non potui, quo minus ex occupationibus meis, tantulum temporis eriperem, quod tibi commodarem. Quod eo etiam minus grauatè feci, quo inſtitutrici meæ, hanc ſaltem tenuem gratiam referrem, vt verentem iam extrema ſenectute, ex Inſula in Continentem traijcere, Oceano præſertim Geuſijs latrocinijs infeſto, & verecundantem, iam ſolito deformiorem in theatrum prodire, manu mea deducerem, & in vrbium clariſsimarum, digniſsimam quidem illam tali comitatu, conſeſſu collocarem, vnaq́; opera, ex inquinatorum noua ſuperſtitione hominum manibus ereptam, tibi homini ſanctiſsimæ Religionis ſtudioſiſsimo, tuendam & ornandam traderem.

Anno orbis cõditi 4095.

Cantabrigia igitur Academia, primi conditoris ſui Cãtabri, Ducis Hiſpani nomen, & famam refert. Is enim, imperante Britannis Gurguntio, Belini Regis filio, primus, accerſitis Athenis vſque, magnis propoſitis præmijs Philoſophis, domicilium ibi literarũ collocauit. Ita hanc omnium bonarum artium ſedem, Chriſti ortum trecentis nonaginta quatuor annis anteceſsiſſe, Bedam & Alfridum authores, ſequutus Ioannes Lydgatus, tradidit, & Lanfrancus Richardus Diuiſienſis, Ioannes Herriſonus, Nicolaus Cadnæus, multique alij hiſtoriarum ſuarum monumentis prodiderunt, & temporum ratio ad numeros reuocata comprobat. Hæc eadem à Granta fluuio præterlabente, & maritimas commoditates excipiente, Saxonum lingua, poſtea Cairgrant, Granteceſtre, & Grantebrige, vocitata eſt. Ex pontificibus verò primus, Academiam comprobauit, & auctoritate ſua muniuit, Eleutherius, regnante iam tum in Britania, Lucio. Qui, princeps regnum Britannorum, miſsis Romam Eluano, & Meduino Legatis, ad Chriſti nomen & cultũ, cum ſubditis ſibi populis, aggregatus eſt. Multas interea clades perpeſſa bello primum, quo inter ſe Diocletianus & Maximinus teterrimi tyranni, conflictati ſunt, conflagrata eſt, reuocataque ad vitam ab Octauio, qui multa ſtudiorum hoſpitia exædificauit: ſecundam deinde cladem, à Saxonibus, cum Pelagiana ſchola coniunctis, accepit, dum eam arcere, & profligare diſputationibus ſuis, Diuini homines Cantabrigenſes nitũtur. Atque ex hac clade, Vortigero auctore, emerſos, excepit tertia calamitas, quæ Academiam planè excidit, à Pictonibus & Saxonibus, alienis à Chriſti nomine gentibus, importata. Horum ſæuitia, ex vnis Bangorenſibus monachis, bis mille trucidati ſunt. Cadvvalladrus Rex, qui poſt, abiecto regio ſplendore, monachorum humilem cultum induit, cum eam ex hac vaſtitate reſtituiſſet, quarto à Cymbris, quos nunc Danos vocant, hominibus ſuperbiſsimis ducibus Inguar & Vbba, incenſa, eſt. Reſtitutaque deinde ab Alphredo primo Anglorum Monarcha, in hunc vſque diem perducta, numerat hoſpitia ſtudioſorum decem & nouem. Collegia verò quatuordecim, tanta ædificiorum magnificentia, tantiſque opibus, vt regia palatia eſſe dicas, non domicilia ſtudiorum. Scribit aluiſſe eam ſua ætate, Ioannes Maior, homo Scotus, ad quinq;, aut ſex etiam millia ſtudioſorum. Veſtitus communis omnibus ratio, pileus ſacer. Sacrum dico, qui ſacerdotum caput ornat: toga ad talos vſque producta, eadẽ forma, qua ſacerdotum. Nulli extra Collegia viuunt in ædibus ciuium: perpetuas cum ciuibus rixas, & pugnas habẽt. Quod maximè perſpicitur in certaminibus ludicris, quæ æſtate in plateis, clypeis, ictus declinantes, & cæſtibus vulnera inferentes, exercent. Periclitandæ virtutis ſuæ cauſa noctu egreſsi clauis prægrauibus, quales Herculeas fuiſſe dicas, ferro tranſuerſo, quò vim à capite arceant, armatis, rem gerentes, vigilias ſæpè cædunt. In plateis ambulantes, decedi ſibi de via, non à ciuibus ſolum, ſed etiam à peregrino quouis, niſi dignitate excellat, poſtulant: vt iam in prouerbij locum venerit, equum Royſtonium (eſt autem pagus Royſtonum, vnde Londinum hordeum coctum, equis impoſitum peruehitur) & magiſtrum Cantabrigenſem, duo eſſe animalium genera, quæ nemini de via cedant In petitionibus honorũ, grauiſsimas inter ſe ſimultates exercent, nationes Aquilonares & Auſtrales, ſicuti Oxonij fieri cõtingit inter Cambros, quos nos Germanica voce, Wälſchen, vocamus, & Anglos reliquos, quos illi ſua lingua, Saxones vocant. Ianuarium, Februarium & Martium menſes, vt noctis tædia falſant, in ſpectaculis, populo exhibendis, ponunt, tanta elegantia, tanta actionis dignitate, ea vocis & vultus & motus moderatione, ea magnificentia, vt, ſi Plautus, aut Terentius, aut Seneca reuiuiſceret, mirarentur ſuas ipſi fabulas, maioremq́ue, quàm cum inſpectante pop. Rom. agerentur, voluptatem, credo, caperent. Euripidem vero, Sophoclem, & Ariſtophanem, etiam Athenarum ſuarum tæderet. Magiſtratus perpetuos habent: Cancellarium, qui hodie eſt Guilielmus Cecillus Burgleijdynaſta, Regius ſecretorum ſcriba. Oeconomum, quem magiſtratum Robertus Comes Leyceſtrẽſis obtinet. Syndicum; hominem ex iuris municipalis ſcholis eruditum, quod Gilberto Gerardo Procuratori fiſci munus obtigit. Mandatarium denique Cancellarij; cuius muneris dignitatẽ ſuſtinet Ioannes Ithellus Legum Doctor. Neque enim hi magiſtratus alijs, niſi qui in ſumma dignitate poſiti ſunt, mandantur, quique auctoritate ſua, potentiorum iniuria, Academiam prohibere poſſunt: Annui verò magiſtratus ſunt: Procancellarius: ad quem omnia referuntur. Procuratores: qui moderatores ſcholarum, & præfecti vigilum ſunt, & curam carnis habent, vt ſalubris victus ſit. Taxatores: qui annonæ præſunt. Scrutatores denique, qui ſuffragia in Curia colligunt. Prælectoribus: qui extra ordinem Theologiam, Ius ciuile, Medicinam, Hebraicas, Græcas litteras docent, ſingulis eſt conſtituta merces centum & quadraginta aureorum ſalarium, in annos ſingulos. Viatores, qui Pedelli, vulgò vocantur, omnes nobilitatis titulo ornantur, excepto vno, qui Procancellarij ſtator eſt. Quid quæris? Qui Lutetiam primùm ad ſtudia ex Inſula appulſus fuerim. Qui inde Dolam Sequanorum commigrarim. Qui Dolam relinquens, Briſgoyorum Friburgum me contulerim. Qui hinc Alpibus ſuperatis, Antenoris Patauium frequentarim. Qui Louanium, ſcholam multos annos habuerim, in qua ex ſuperiori loco, multa dixerim. Qui Romæ in conſeſſu Doctiſsimorum virorum diſputauerim. Qui Coloniæ Agrippinæ docuerim. Qui multa præterea periclitatus fuerim, quantuluſcunque his omnibus rebus viſis, auditis, lectis, vſu pertractatis, adiudicandus ſum, hoc verè affirmare poſſe videor, huius Reip. Scholaſticæ ſummam dignitatem eſſe ſummam amplitudinem. Cum in curiam coguntur Ordines, quod fit, Viatore collegia omnia hoſpitiaque obeunte, & in area altera manu ſceptrum inauratum tenente, altera verò caput aperiente, magnaque voce in certum diem & horam concilium indicente, adeſſe putes Ampliſsimæ cuiuſuis Reip. prudentiſsimos Senatores, & grauiſsimos. Denique in his Collegijs iucundiſsima eſt, & liberaliſsima viuendi ratio. Ac ſi mihi daretur optio, & mea hoc ratio ferret, hanc vitam cuilibet regno anteferrem. Vale, Coloniæ Agrippinæ, pridie Pentecoſtes 1575.

A Chriſto nato 183. 307. 344. 458. 638. 624. 870. 872.

CANTEBRIGIA, opulentissimi Angliæ Regni, vrbs celeberrimi nominis, ab Academiæ conditore Cantabro, cognominata: A Granta, fluuio vicino, Cairgrant; Saxonib. Grauntecestre, et Grantebrige, iam olim nuncupata.
HOSPITIA ARCISTAR
1 Kinges Hall
2 Michaell howse
3 Physwicke, Ostell
4 Gregorye Ostell
5 Garett Ostell
6 S. Marie Ostell
7 S. Austines Ostell
8 Bernarde Ostell
9 S. Thomas Ostell
10 Buttolph Ostell
HOSPITIA JURISTAR
11 Ouins Jnn
12 Paules Jnn
13 Clemens Ostell
14 Trinitie Ostell
15 S. Nicholas Ostell
16 Burden Ostell
17 Domus Pythagoræ
18 D.S. Bedæ
19 Crates ferrea vbi olim pons Canteber a Cantebro, vnde Cantebrigia.
Iesus Colledge
Christe Colledge
Christes Colledge walke
Barnwell gate
Markett hill
Pease market
Augustine friers
Benet Coll
Lutburne lane
Trumpington streate
Pembroke hall
Peter house
Queens Coll
White Friers
Kings mill
Mill streate
Kinges Colledge
Kinges Colledge chap
Gunwell
Trinitie hall
Clare hall
Trinitie Coll
S. Iohns Coll
Bridge streate
S. Clemens
Castell
Magdalen Colledge
S. Giles
S. Peters
Parochia omniũ sanctorũ ad Castrum
Garret Ostell greene
Newnam

VINDESORIVM CASTRVM.

VINDESORIVM, Regium in Anglia castrum, Arturi regis tempore, prima fundatione constructum putatur, ac deinde ab Eduardo tertio multis adauctũ ædificijs: collem situ peramœno, decem & octo milliaribus à Londino, primaria Regni vrbe, occupat. Distat à Tamesi, qua id maximũ Angliæ flumen Meridiem, & Septentrionem respicit, CCCCX. passibus. Agrum habet incredibili amœnitate planũ, atq; compascuum, adeò quidẽ, vt oculorum aciem ad duodecim milliaria, sine impedimento aliquo, extendere facilè possis. In quo venatores ac nobiles viri falconum aucupio, feris indagandis & consequendis, exercentur. Castrum hoc, regia sede, & magnificis regum sepulchris, atque Garetteriorum sodalium cæremonia, celeberrimum est. Hæc autem equestris societas, ab Edoardo tertio, qui à Ioanne Gallorum Rege capto, speciosissimè triumphauit, est instituta. Sunt verò Garetterij equites, bellica virtute, vetustateq; natalium lectissimi duces, qui solenni sacramento adacti, mutuæ, perpetuæq; amicitiæ se deuouens, nec ad tuendum Collegij decus, nobili conspiratione quoduis periculum adire, nec subire mortem recusant. Garetterij autem Sodales ob id appellantur, quòd sinistri cruris suram fibulato baltheolo vinctam gestent, in memoriam caligarię fasciolæ quæ illustri fœminę, ab Edoardo flagranter adamatæ, dum ea choream saltaret, soluto fortè nodo, deciderat, eamq; Rex ipse repentè sustulerat, vt in honorem mulieris, non amatoria vanitate, sed graui, & maximè honesta ratione, insignium procerum tibijs dicaretur. Eius autem Collegij cæremonia, Vindesoriæ quotannis, stato die, Diuo Georgio equitum tutelari dedicato, præsidente Rege, celebratur, mosq; est, vt sodales galeam & scutum, cum gentilitijs insignibus, conspicuo templi loco, suspendant. In hunc ordinem Herculem superiorem Ferrariæ Principem, honoris causa cooptatũ ab Henrico septimo fuisse, referunt. Tres præcipuas areas latas, castrum hoc Vindesorium, non sine grata spectantium voluptate, ostentat. Quarum prior nitidissimis ex candido saxo, supernè planis, plumboque contectis ædificijs cincta, Garetterijs equitibus hospitia præbet. Habetq; insularem in medio domum, præcelsa turri conspicuam, quam gubernator, præfectusq; castri inhabitat. In ea publica est culina, supellectili, rebusq; culinarijs atq; domesticis instructa. & spatiosum triclinium, in quo equites, communi quotidiè mensa vtuntur. Ad hanc autem Garetteriam societatem Angliæ Rex ac gubernator, idoneas, pro voluntate sua, personas deligit: quas nobili ex parentela, tertio propinquitatis gradu esse oportet quiq; ob grauiorem ætatem, reiq; familiaris angustias, precibus Deo offerendis, quàm bellicis tumultibus magis habentur idonei. Singulis pensionis annuæ XVIII. libræ, denarij V. assignantur, & vestis. Huius autem tam magnificæ fundationis præcipuum institutum est, vt pro incolumitate Regis, pro fœlici administratione regni, quotidianas ad Deum preces fundant. hinc reb. diuinis vacant, & bis quotidie ad sacellum, orationis gratia, conueniunt. Hæc etiam area ad læuam, magnifica structura exornatur, Sacello peraugusto, CXXXIV. passus in longitudine, & XVI. in latitudine colligens. In eo, pro equitum numero, decem & octo subsellia, temporibus Edoardi tertij parata habentur. Estque ædicula hæc sacra, magnificis Regum monumentis decorata, Edoardi IV, Henrici VI. & VIII. Eiusque coniugis Reginæ Ioannæ. Sacellum hoc regia liberalitate dotatum 2000. libras annuatim habet, qui quidem prouentus Edoardi III. Et Henrici VII. Regum munificentia, plurimum sunt adaucti.

Altera, editiore in loco Arcis Vindesorij, Area, validissimis cincta muris, turri & magnificis ædificijs clara vetus quondam Castrũ fuit. De quo hunc in modum veterum annales Anno Domini 1359. Rex Edoardus incipit nouũ ædificium in Castello de VVindesore, vbi natus fuerat: ob quam causam illum locum amplioribus ædificijs, & splendidioribus decorare præ cæteris procurauit. In hac castri regione, Ioannes Gallię Rex, & Dauid Rex Scotiæ, de quibus vno eodẽq, tempore Edoardus tertius magnificè triumphauit, tenebantur captiui. Quorum consilio, ob iucundam loci amœnitatem, & sumptibus, ob sui redemptionem, hoc castrum in eam magnificentiam paulatim excreuit, vt non arx, sed iustæ magnitudinis, & humanis præsidijs inexpugnabile oppidum, videatur. Et hæc quidem castri regio, solius Scotiæ regis, vnica excepta turri, sumptibus constructa est, quam, quia VVincheuoriæ Episcopus, sodalitij equestris prælatus, condidit, VVinchestriæ turrim, appellitat. Hæc gradus habet C. ea opificum industria perfectos, vt facilem equis ascensum præbeant. CL. passus in ambitu continet. In ea omne armorum genus, ad arcis defensionem necessarium, asseruatur.

Tertia demum celeberrimi Vindesorij regio longè amplissima, captiui Gallorum Regis impensarum sumptibus ædificata, vt editiore situ, ita elegantia atq; nitore priores longè superat. Ea CXLVIII. passuum longitudine, & XCVII. passibus in latum protenditur. In medio fontem limpidissimæ aquę, per occultos terrę meatus, quatuor milliarium spatio, maximis sumptibus deductum, ostentat. Sumptuosissimis insuper ædificijs clausæ, qua orientem spectat, regiæ nobilitati tecta præbet. Meridiem versus Sphæristerium habet aulicæ recreationi destinatum. Septentrionale verò latus, domus regia, magnificis cœnaculis, aulis, & hypocaustis, priuatoq; sacello, decenter ornatur. In eo quoq; amplissima illa cœnatio conspicitur, LXXVIII. passus longa, lata verò XXX. In qua solenni & peringenti sacrorũ pompa, annuam S. Georgij tutelaris Diui memoriam, Garetterij equites celebrant. Inde CCCLXXX. passus in longum, septẽ verò in latum ambulatio colligens, incredibili venustate se offert, fulcimentis ligneis vndequaq; consepta, qua nobilibus magnificisq; viris sustentacula præbet, vt inde venationes, & falconum aucupia, in area admodũ laxa conspiciant. Nam prata ac pascua, vario herbarum ac florũ genere vestita, perenni viriditate, collib. ad castrum vsq; leniter intumescunt, deinde in libratã planitiem, maxima spectantium voluptate, sese extendunt. Hæc ex multis alijs, quæ D. Emmanuelis Demetrij, & D. Georgij Hofnagelij pręstantissimorum lectissimorumq, virorum opera, conscripta habuimus, pro capacitate paginæ paucis delibauimus. Cæterũ si quis plura de inclyta hac Angliæ Arce, de Garetteriorum equitum origine, instituto, ac vita scire desiderat, is Angliæ descriptores consulat. Hęc autẽ, quæ Laconica breuitate pro vnius tantũ pagellę, & loci ratione paucis perscripsimus, accurratissimus arcis, ipsiusq; vrbis Oxoniensis depictor D. Georgius Hofnagel, ciuis Antuerpianus, perhumaniter nobis exhibuit.

OXONIVM vulgò OXENFORD.

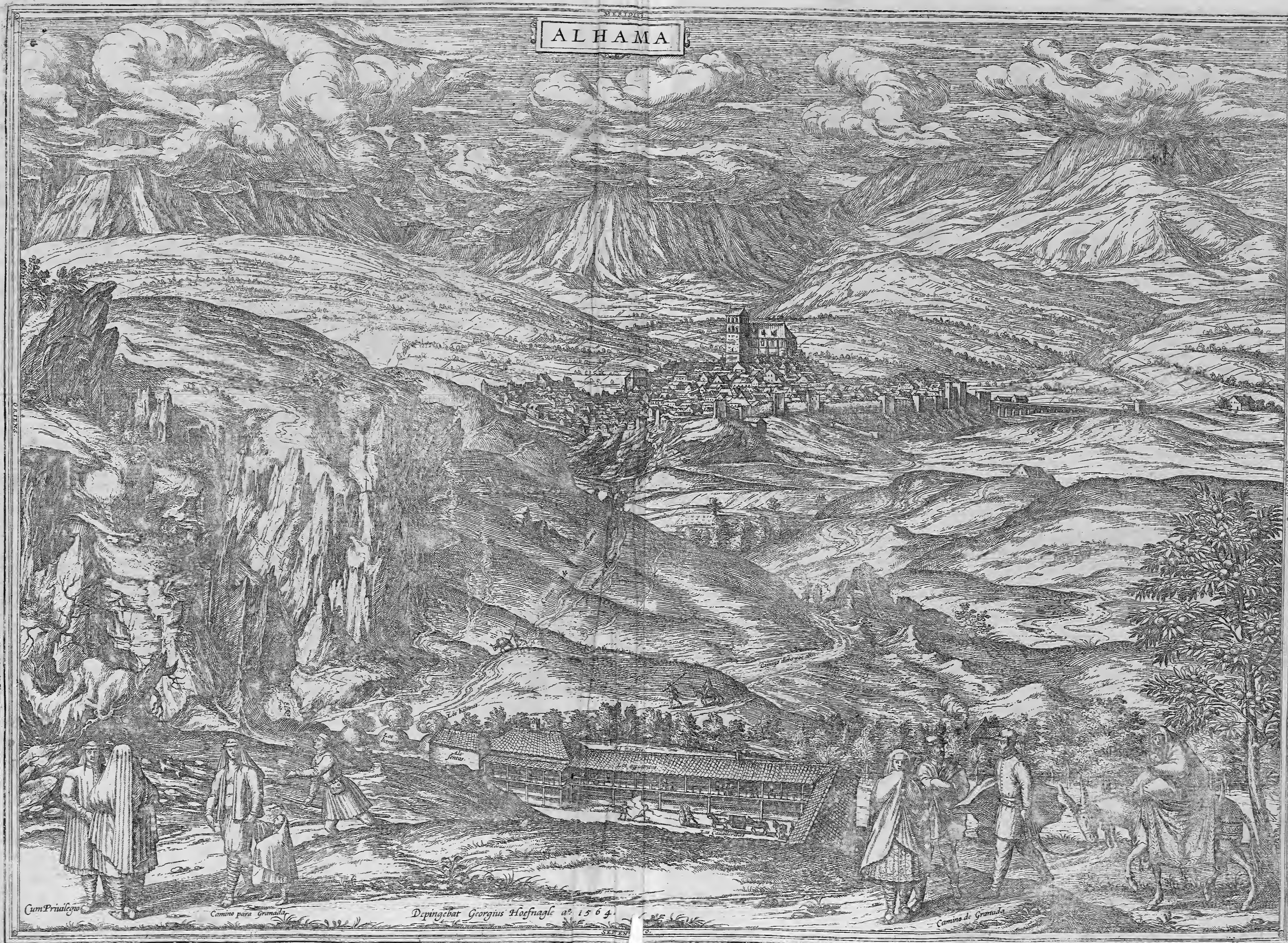
OXONIVM, Bellositum, ob loci amœnitatem olim dicta, ad septentionalem Tamesis ripam ciuitas, ab Anglis Oxenford, à nostratibus Rhydychen, id est, boum vadũ; Latinis verò Oxonium dicitur: sed, quod nomen antiqnitus habuit, penitus ignoratur. Alij tamen Caer Vortigeru, & ab eo conditum (quibus ego non accedo) affirmant. Nam Gildas scribit, eam ciuitatem ædificatam fuisse in occidentali insulæ parte: & ego credo, in regione Cambriæ, quæ nunc ab eo nomen habet, Curthronion sitam fuisse. Lelandus noster Ouseford, id est, Isidis vadum, dicendũ esse mordicus tenet, cui viro, optimè de Britannis merito, & antiquis historijs exercitatissimo, refragari non audeo. nam supra Isidem sitam esse constat, & tempus multa locorũ nomina corrupisse in propatulo est. Sed quodcunq; habuit ab initio nomen, pulcherrimum & saluberrimum habet situm, regionemq; omnia necessaria affatim ministrantẽ, bonarumq; literarũ celeberrimam scholã, vt omnes, qui alias Europæ Academias adierint, facilè agnoscunt. Hæc Humfredus Lhuyd cõmentario descriptionis Britannicæ. Alij, patrij soli amore, miram eius antiquitatem ambientes, Saxonas Oxonium appellasse ferunt, quod prius Bellositum dicebatur. Alij ex Gual. Monumentensis lib. 1. de Britannorum origine, Oxonium Britannico nomine Caerpenu helgoit appellatum tradunt. Sed has, aliasq; errori propinquas de Oxonij antiquitate sententias, Ioannes Caius lib. 2. de Cantabrigensis vniuersitatis origine, refutat.

OXONIVM nobile Angliæ oppidum, Septentrionalem Tamesis ripam elegantißimo atque salubri situ illustrat.
Depingeb. Georg. Hoef-nagle

MERIDIES.
VINDESORIVM celeberrimum Angliæ castrum locus amoenißimus: ædificia magnifica: Artificiosa Regum sepulchra: & illustris Garetteriorū equitum Societas memorabile reddunt.
Winchester tour
ORIENS
OCCIDENS.
Depingebat Georgius Hoefnagle.
SEPTENTRIO.
Cum Priuilegio

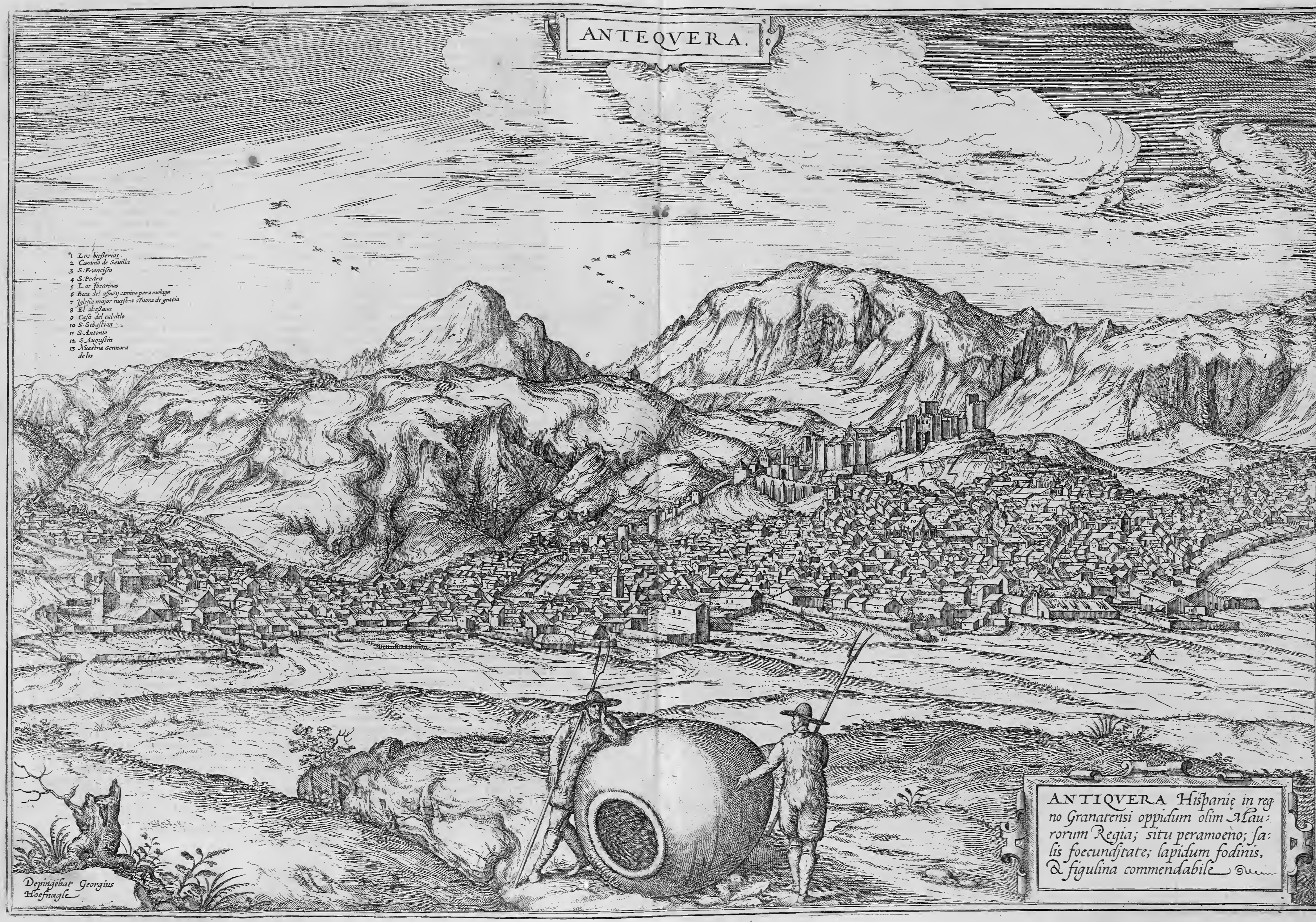
ALHAMA.

ALhama, haud ignobile *Hiſpaniæ* oppidum, ſeptem milliaribus ab ampliſsima Granatenſium vrbe diſtans, à Mauris conſtructum certiſsimis hiſtoriarum monumentis perhibetur, à quibus etiam maxima ex parte, ante poſtremam ipſorum ſeditionem incolebatur, quos rei frumẽtariæ negotiatio, & aſsidua agrorum cultura alebat. Situ tam eſt amœno, vt agreſtibus Afris regnum Granatenſe quondam tenentibus, optatiſsimos receſſus, regiam quaſi ſedem, & aulam ipſis Maurorum Regibus præbuerit. Eò, quòd variis, multiſque dotibus, hoc oppidum, agrumque vicinum ipſa natura locupletarit, adeò, vt locus ipſe, ſuapte quidem amœnitate & vbertate, voluptati ac gratiis videatur eſſe dicatus. Etenim, tam fertilitatem ſoli, quã altiſsimas atque præcipites montium rupes, valles atque fontes conſideranti, nihil ad oblectationem hoc loci deeſt. Quas quidem omnes Dei Opt. Max. naturæque dotes, aquarum calidarum vberrimi fontes infinitis propemodum modis ſuperant. Qui peculiari, & ſecreto naturæ miraculo, ſponte, nullo planè externo Vulcani artificio adhibito, calent, eò, quòd nati in intimis terræ viſceribus riuuli (nempe vaporis à circunſtante frigore in aquam condenſatione, vt Ariſtoteles lib. 1. Meteor. cap. 13. docet) per occultas cauernulas, venaſque fluitantes, in loca ſubterraneis ignibus plena, aut ſulphureas in venas incidant, à quibus calefactæ, naturalem ſecum calorem deferunt. Hæ autem iuxta *Alhamæ* oppidum thermæ, vel principem, inter *Hiſpaniæ* miracula, locum, optimo ſibi iure vendicant. Eſt quidem varia & præſtans in Germania paſsim thermarum, cùm ſaporis, ponderis, feruoris, tum coloris maximè gratia, conditio. hæc autem aqua limpida, tanto nitore videndi ſenſui ſeſe offert, vt vel exiguus in fundo nummulus, perfacilè agnoſci queat. Es, nec tepida, nec prorſus feruens, moderato calore eſt, quem nudum hominis corpus commodiſsimè ferat. Et quia ſapore amaro, aut ingrata aliqua naturæ qualitate infecta non eſt, etiam pota, ad varias corporis ægritudines curandas, efficaciſsima eſt. Itaque frequens eſt huius balnei in *Hiſpania* vſus, eò, quòd tam benè valentibus, qui voluptatis gratia lauare, cutemque curare cupiunt, oportunè deſeruiat, quàm iis etiam præſidij, & medicaminis loco habeatur, qui quocunque morbo laborant. Quotidianis ſiquidem experimentis probatur, quod mirifica medendi facultate polleat. Quinetiam ſingularis artificiũ induſtria naturalem hanc balneorum amœnitatem, ſtructuræ elegantia, multum adauxit. Sunt etenim fornicata viuo ſectoque ex lapide loca, gradibus peroportunè exſtructa, quibus calidam in aquam, pro diuerſa lauentium voluntate, deſcenditur. *Huius* autem balnei, Martio atque Septembri ſalutaris potiſsimum vſus, vulgari Hiſpanorum conſuetudine, exiſtimetur. Eſt & ampla hic domus, in quam ex vniuerſa paſsim Hiſpania hoſpites diuertere ſolent, quæ vti omnem in ſtabulis commoditatem equis atque iumentis, ita cubicula, ſpondas, lectos, lodices, focum, cæteraque valetudini recuperandæ neceſſaria, hoſpitibus præbet. Iuxta hoc oppidum præcipites arduorum montium rupes videntur, ex quibus riuulus, graui murmure delabitur, qui ex niuoſis iuxta Granatam montibus, tanta frigiditate exoritur, vt inde, El Rio frio, hoc eſt, Riuulus frigidus, nomen habeat. Thermarum muros alluit, & calidam ex balneis aquam abſorbet. Præcelſæ ſunt & aſperæ horum montium rupes, ex quo horridiora ſaxa, magis præcipites, conuulſæque ſunt valles, eò vehementius mirandum, quanam mortalium induſtria, crucis ſignum, præcipiti montis dorſo ſit impoſitum, cùm aſcenſu non modo difficile, ſed planè inacceſſum ſit eius faſtigium. Alhamæ hoc oppidum *Archiepiſcopatui* Granatenſe ſubeſt. templum habet nouum, & artificioſiſsima ſtructura nobile, Chriſtianis, deuotionis, pietatiſque gratia, ædificatum.

ALHAMA
Cum Priuilegio
Camino para Granada
Depingebat Georgius Hoefnagle a°. 1564
Camino de Granada

ANTEQVERA.

ANTEQVERA, Oppidum in Hispania Regni Granatensis, admodum memorabile, situ est montoso & inæquali, atq; à Mauris, prima fundatione, constructum, qui validissimis idipsum muris cingere cœperunt, ea potissimum parte, qua montium dorso sustinetur, qua verò in planitiem se leniter extendit, Christianorum labore ac sumptu perfectum est, & mœnijs defensioni oportunis circundatum. Castrum habet in montis vertice, Alcaslalia, vulgò dictum, vti amplum, atque magnificum, ita probè munitum. In quo, Mauris hæc loca tenētibus, Granatæ Reges vt plurimū, & sæpius, quā Granatæ, loco alioqui, læto, ac peramœno, agere solebāt. Eò, quòd lætissimus vndiq; ager, videndi sensum, ex hoc castro, tanquā ex specula, quocūque oculorum aciem conuertas, mirè afficiat. Ad hæc, fontium hîc sit nitidissima aqua lucētium, tanta frequentia, quanta suauissimo riuulorum murmuri concitando, sufficiat, quos varijs in locis hic asperi. & cauernosi montes, gelida aqua fœti, vberrimè euomunt, qua Mauri, quotidiano vsu admodum delectanrur. Eius castri portæ sunt omnes ferreæ, in quo hoc etiā tempore plurima Maurorum bellica, & castrensia instrumenta asseruantur, veluti loricæ, spicula, gladij, scuta, ex pelle & ferro affabrè confecta, quibus vniuersum obtegunt corpus, & hostium tela excipiunt. Squamosa etiam & ossea instrumenta, quibus sinistri brachij anteriorem partem cōmuniūt, ne, dum sagittas sæpius in hostem contorquent, recurrentes arcuum nerui, manicarum plicis impediantur. Videntur & oblongæ Maurorum hastæ: sagittæ, hamato præacutæ ferro, & arcus ex nobili ligno confecti, quod ob subtilitatem humoris extensum, mira facilitate in priorem situm redit. In quibus summa Maurorum gloria, & spes quasi extrema, dum manus cum hoste conserunt, est reposita. Tanta siquidem arte, vi, atque industria hos arcus contorquent, vt loricam, & ferreum, solis ardore, atq; gestatu calefactum thoracem, sine difficultate sæpè traijciant, ac penetrent. Mos est his amētatam gestare hastam, sagittariam thecam, qua iacula circunferunt, quorum etiam aliquot compresso femore tenere solent, scutum, & arcum: & celerrimis, leuiorisque armaturæ equis insidentes, pansis incredibili velocitate lacertis, sagittas tanta frequentia & celeritate in hostes spargunt, atque excutiunt, vt frequenter postremarum acierum, & earum quidem longius dissitarum ordinem, telorum quasi grādine frangāt. Quod si Saxonibus, atque Germanis nostris, grauioris armaturæ equitibus, minaci bombardarum fulmine furiosis, cum his tam frequēter, quàm Hispanis in arenam prodeundum esset, aut mitius de equitatu suo sentire, aut fortè sobrius viuere discerēt. Iuxta hoc castrum, vt institutum nostrum prosequamur, homines nobilitate clari, tam loci amœnitate, quàm aëris puritate adducti, domicilia sua habent, latissimam verò subiectam planitiem agricolæ studiosi incolunt. & ij quidem opum affluentia fœlices, quas partim ex agris, partim ex salarij opificio, quod maiori ferè parte exercent, vberrimo prouentu, consequuntur. Nam in vicinis oppido montibus, plura sunt loca, salinis, naturæ beneficio, oportuna, vbi passim incredibili abundantia candidi salis grumos conspicias, quod quidem non artificiosi ignis adminiculo, vti in Saxonia & Zelandia, maximis fit sumptibns, sed solis ardore, quemadmodum ad vrbem Calaritanam in Sardinia, & iuxta Ceruiam in Romanula, siue Romandula, cōcoquitur. Aestiuis enim mensibus, tam fontium, quàm pluuiali in his montibus aqua collecta, vehementi solis ardore concrescit, ac tādem excoquitur, vnd tantam salis copiam conficiunt, quæ magna ex parte huic Hispaniæ tractui sufficiat. Iisdem etiam in montibus fodinæ sunt inexhaustę, quibus præstantissimi lapides ad sumptuosissimorum operum & ædificiorum ornamenta idonei, eruuntur, qui latè patenti, & amplissimæ negotiationi occasionem præbent. Quin etiam hi mōtes alterius quoque lapidis fœcunditate præstant, quem, Hiesso, vulgare Hispanorum idioma, nuncupat, ex quo calcem, im ò multo præstantius gluten conficiunt, quod vsitato nunc nomine Architecti, Tarras, appellitant, quod muros, & ædificia consolidandi, & confirmandi vim maximam habet. Hoc siquidem lapidis genus, igni concoctum, contusum, per incerniculum cribratum, & aqua deinde maceratum, calcem, & tenacissimum reddit cementum, quod in priorem soliditatem deinde coalescit. Quo structuras, tanta industria, componunt, & tenacissimas muris incrustationes superinducunt, vt ædificia continuo ex lapide nata, non manu facta, aut composita videantur. Eadem etiam calce, siue potius gypso, glutinatores vtuntur, in obturandis fictilijs & ligneis vasis, quæ cōdimentis & vario fœta liquore, in Indiam & has nostras regiones transmittunt. Mirum autem est, quo naturæ miraculo, quasi sopitum in se ignem hic lapis retineat. Quod quidem, cū admirari, quàm scrutari, atque pernoscere multo sit nobis facilius (Differentiæ enim naturarum, non Aristotele tantum, sed & ipsa rerum veritate asserēte, sunt nobis incognitæ) D. Augustini de eiuscemodi lapidibus & calce sententiā adscribere placuit, ex XXI. de Ciuitate Dei lib. ca. 4. In quo, dum venusta narratione, plurima recenset, quorum humano ingenio ratio, non posse dari videtur, etiam de calce, inquit. Intueamur miraculum calcis. Excepto eo, de quo iam satis diximus, quod igne candescat, quo alia terra redduntur, etiam occultissimè ab igne, ignem concipit. Cumque iam gleba tangentibus frigida sit, ignem tam latenter seruat, vt nulli nostro sensui prorsus appareat, sed compertis experimento, etiam dum non apparet, sciatur esse sopitus: propter quod eam calcem viuam dicimus, velut ipse ignis latens, anima sit inuisibilis visibilis corporis. Iam verò quàm mirum est, quod cum extinguitur, tunc accenditur. vt enim occulto igne careat. aqua ei infunditur, aquàue perfunditur, &. cum ante sit frigida, inde feruescit, vnde feruentia cuncta frigescūt. Velut expirante ergo illa gleba, discedens ignis, qui latebat, apparet, ac deinde tanquam mortua sic frigida est, vt adiecta vnda, non sit arsura, & quam calcem vocabamus viuā, vocemus extinctam. Quid est hoc, quod huic miraculo addi posse videatur? Et tamen additur. Nam si non adhibeat aquam, sed oleum, quod magis fomes est ignis, nulla eius perfusione feruescit. Hæc quidem Augustinus, de viuæ & mortuæ calcis miraculo. Porrò, vt ad oppidum, de quo nonnihil sumus digressi, redeamus, Visendæ & suspiciēdæ capacitatis vasa fictilia, quorum formam in vrbis icone spectator habet, hoc loci conficiunt, quæ Gasteria, hoc est, ventricosa, cum Dioscoride non ineptè dixeris, ad condenda & asseruanda cibaria, & cuiuscunque generis liquores, aquam, vinum, oleum, cappares, oliuas, &c. quorum vel vnicum modò, ob incredibilem sui capedinem, integræ familiæ domesticæ refocillandæ, toto anno sufficiet. Hæc vulgò, Tenaias, nuncupat. Fauces & cacumina montium, numero, 6. in lamina signatorum, quia asininæ gingiuæ formam præ se ferre videntur, la Bocca del asino, Hispanico idiomate appellantur: Per istorum autem Montium valles, publicum & vsitatum iter, Malagam vsque suscipitur, quod antiquum est, & præstans Hispaniæ oppidum, octauo ab Antequera lapide distans. Hæc ferè omnia à præstantissimo viro D. Georgio Hofnagel, Iconis depictore sic Flandrico idiomate accepimus.

ANTEQVERA.
1 Los hießerias
2 Camino de Seuilla
3 S. Francisco
4 S. Pedro
5 Los Theatinos
6 Boca del asno y camino para malaga
7 Iglesia major nuestra señora de gratia
8 El alcaßaua
9 Casa del cabiltlo
10 S. Sebastian
11 S. Antonio
12 S. Augustin
13 Nuestra Sennora de los
ANTIQVERA Hispanię in regno Granatensi oppidum olim Maurorum Regia; situ peramoeno; salis foecunditate; lapidum fodinis, & figulina commendabile
Depingebat Georgius Hoefnagle

VEGEL.

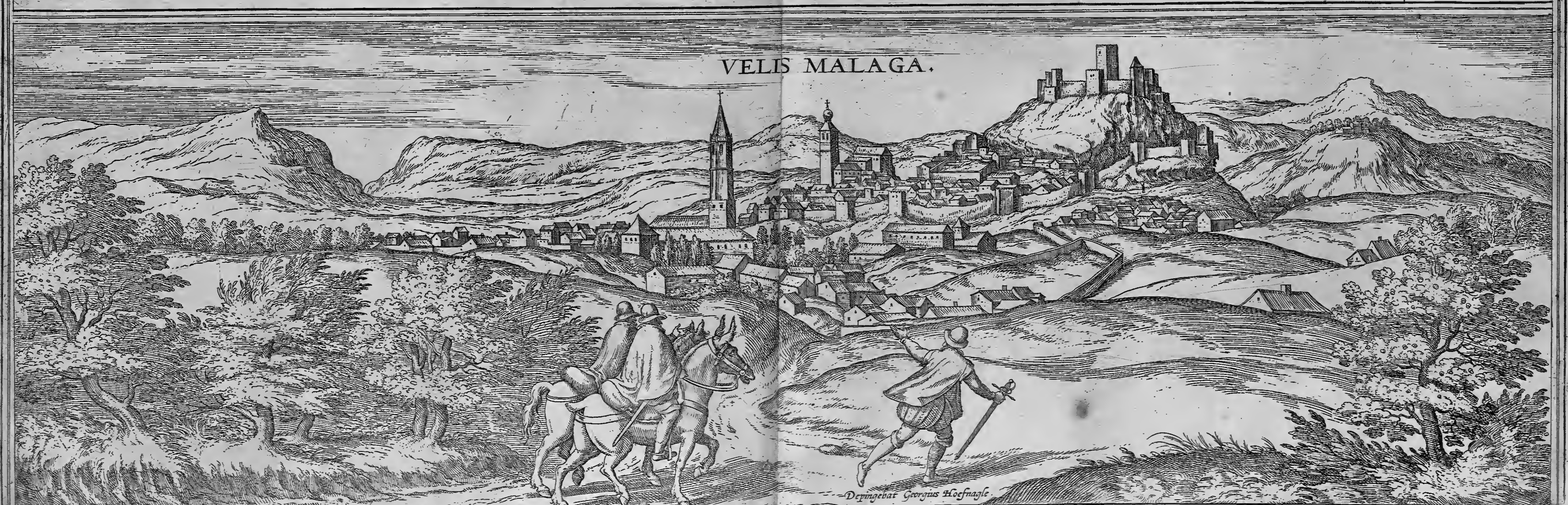
VEGEL, exiguum, quidem, at situ & opere clarum Hispaniæ Baticæ oppidum, septimo à Gaditano opp. lapide meridiem versus distans, colli, latissima vndique planicie cincto, incumbit, ita vt inde circumquaque prospectus pateat, quo vsque oculorum acies extendi potest, tam in latam laxamque planitiem, locaque compascua, versus solis exortum, quam in Africæ montes, & oram circa meridiem. Tum etiam in vastum & tumultuosum oceannm versus septentrionem prospicitur. Eius incolis piscatus ad communem victum necessaria abunde suppeditat. Non ita procul ab hoc oppido Oceanus angusto freto, Europam ab Africa exiguo interuallo dispescit, quæ quidem angustiæ vernaculo idiomate Hispanis Estrechio de Iubraltar, communiter autem, Fretum Herculis nuncupatæ, in Hispania Iubraltar opp. à Mauritianæ opp. Ceuta ter mille P. spatio disterminant. Hinc etiam præcelius Mauritaniæ mons Abila, quem nautæ germani, **den Schemünfelberg**/ nominant, conspicitur, cui in Hispania ad fretum hoc Gaditanum mons Calpe, altitudine conspicuus respondet. De his autem montibus, & Gadirano Freto, præter innumeram scriptorum turbã, hunc in modum Dionysius Alexandrinus, eiusque commentator Eusthathius, Mineruæ, rerumque nouarum cupido suppeditabit.

VELIS MALLAGA.

VELIS MALLAGA nitidum Hispaniæ oppidum versus solis exortum, quinto distans lapide à Mallaga opp. & dimidiato milliari à mediterraneo mari, amœnissimis cinctum campis, fructiferisque collibus, in quibus castrum ab Afris aut Mauris quodam ædificatum venustè conspicitur. Agrum habet atque conuales, omnium rerum tam ad vsum, quàm voluptatem mortalium fertilem. Ex hortis siquidem opere & arte consitis, generosissimi mirabili abundantia percipiuntur fructus, vtputa poma aurea, granata, limones, citrones, &c. Colles non tam aruis & arationibus, quàm vuis passis sunt beati, sic, vt opportunitatem amplissimæ rei vindemiæ præstent, cuius hic summum studium vberrimos accolis fructus reddit. Hic etenim vuæ passæ, tam eæ, quæ vulgò passa de Lexia, quàm quæ cæruleo colore, passa de sol, colliguntur, præstantissimi idem liquores, sirupi, generosa & fortia vina, ficus, amigdala, & serica bombicina tela, quæ quidem gratissimæ exteris merces, in remotissimis & variis Europæ partibus, in maxima sunt admiratione ac pretio. Horum verò montium tam sunt aspera & præcelsa iuga, vt ex eorum culmine Herculeum fretum, imo Barbariæ ora ac montes, atque adeò Africæ oppida Ceuta & Tingis, in faucibus Herculei freti sita, commodissimè conspici queant. Diuiduntur hi montes, diuersisque separantur nominibus. Alii la Sierra, alii la Xerquia appellantur. Incredibili pagorum frequentia passim culti, quos soli ferè Mauri, ex postrema profligatione residui, inhabitant, hi Christianæ fidei nomina dederunt, peculiari suo, ex antiqua consuetudine vtuntur vestitu & lingua, & totum in huius oræ tractu colunt, mõtes vitibus & fructiferis arboribus conserunt, vicinaque loca tam decenter labore suo exornaut, vt spectatu sit valdè iucundum, quorum fructus, annuo prouentu vberes collectos, huius oppidi incolis diuendunt, à quibus exteri deinde mercatores hos coemunt, & onerariis nauibus, in varias totius Vniuersi partes exportant. Ad maris littus, dimidiato ab hoc oppido milliari amplissima ex lapide constructa domus, La Torre de Velis, nuncupata, intus frequenti ædium & habitaculorum commoditate conspicua, in qua & varia sunt loca peropportunè disposita, in quæ omnia, quæ territorium vicinum suppeditat, bona comportata, ante, quàm euehantur, vectigal Regi persoluunt. Tum hoc loci, iisdem mercatorum naues onerantur. Hac descriptione sic nos iuuit præstantissimus vir, multoque rerum vsu nitidissimè cultus D. Georgius Hoffnagle, qui experientia omnia sic se habere repperit.

S

VEGEL
Abila mons
BARBERIA
Espanna
Cabo spatel: Seu Ampelusium Promont
Estretcio de Jubraltar Siue fretum hercusis
Cabo de platas
MAR OCEANO
Fuente
Deping: Georgius Hoefnagle

VELIS MALAGA.
Depingebat Georgius Hoefnagle

CONIL.

CONIL, pręclarum Hispaniæ oppidulum, sex milliaribus à Gaditano oppido, qua meridiem respicit, distans, primo abest lapide à regia via, qua ad fretũ Herculeũ, siue strictum de Zibaltar deuenitur. Illust. S. Lucæ Duci, qui & Medina Cidoniæ. patet. Eius præcipua salus atque diuitiæ, in captura variorum piscium, potissimum verò tynnorũ, consistunt. Quæ Duci maximo est molumento. nam ferè centum coronatorum millia annuatim hinc eum colligere asserunt. Locus piscationi bonitate naturæ destinatus, quemadmodum etiam in vicino oppido Gadiz, Almodraua vulgò dicitur, in quo quęstuosam hanc piscationem à Calendis Maij, ad decimũ quintum Iunij diem exercent. Arx ibidem est, domicilium Duci præbens, iuxta quam domus est ampilssima, La chauca de Ducque cognominata, ex qua pisces minutim dissecti & sale in vasculis conditi, onerarijs nauibus incredibili copia in Italiam deferuntur, atque in Mediterraneo mari, ac passim in Galeis totius anni tempore esui sunt. Earum nauium, quæ quotannis hinc deferunt piscem, statio eo loco est, qui litera C. in lamina notatus videtur. In proximo Cymbarum multitudo ferè semper consistit quibus retia in mare, dum tynnis insidiantur, deferunt, quæ & apud eum, qui in icone conspicitur, riuulum, dum à piscatione redeunt, vuida explicant, reficiunt, atque exsiccant. Illud verò quibusdam fortè mirum videbitur, quonam pacto præcelsæ turris, litera E. designatæ, & vulgò, Torre de Attalaya dictæ, adminiculo, in isto piscatu, vtantur. Speculator in ea dum hi pisces cymparum atque lemborum multitudine sectantur, constitutus, longius tynnorum aduentum conspiciens (se ipsos etenim, dum gregatim tranquillo mari, dorso eminentes adnatant, patefaciant) candido velo dat piscatoribus signa, vsitata & cognita ipsis indicia, quibus cognoscunt, quousque ipsis progrediendum, & retia prouehenda, quando item ea in mare sint demittenda. Est & alia nocticula turris, litera D. insignita. In ea nocturno tempore Turcarum, Maurorum, & aliorum hostium aduentantium explorator agit, qui ignitis, & in vniuerso isto Hispaniæ tractu vsitatis indicijs, speculatores in proximis constitutos excubijs, de hostiũ aduentu admonet, & hi consequenter alios, vnde vicina deinde oppida, quam minimo tempore, vigilandum & prospiciendum sibi esse accipiunt.

XERES DE LA FRONTERA.

XERES, vrbs inclyta in Andalusia Hispaniæ regione sita, duabus milliaribus à celebri nauium statione, amploque B. Mariæ portu distat, qua consueta Cadizium vsque, duarũ leucarum nauigatio suscipitur, quæ vulgari lingua, De Bay van Gadiz, hoc est Gaditana nauigatio nunc upatur. Et quia hæc vrbs, omniũ primũ muris, foueis, & turribus septa, in ista Hispaniæ regione se offert, De la Frontera, quasi Hispaniæ ex hac ora initiũ, siue etiã terminus dicitur. Magnitudine loci, amplissimoque murorum ambitu conspicua. illustribus nataliũ splendore, nobilibusque viris domicilia præbet. Qui celebri, frequẽtique numero eã incolunt, agrumque vicinum, ex quo peringentes commoditates percipiunt, latissimo spatio occupant. Is ager, vineis & aruis distinctus, omniũ frugum, vini, olei & frumenti ferax, adeò vt quasi perpetuo vere, perenni viriditate vuis decenter ornatus, variaque segete campi, quouis etiam tempore, supra hominum fidem, luxurient: laxissima demum prata, graminum & florum viriditate contecta atque vestita spectantes reficiant. Ita quidẽ, vt nulla soli portio otiosa, nullus planè locus, tantùm publicis exceptis, inueniatur, quem non aut vitiũ vbertas ac varietas aut ramosæ arbores præstantissimis fructibus graues exornẽt. Eiusmodi sanè vicini agri conditio est: tanta in eo elegantia, nitor atque vbertas conspicitur, vt vix eam referenti fides adhibenda putetur. Quare mirandum minimè est, cum olim tum hac nostra quoque ætate, summos, nobilesque homines in ea potissimum vrbe domicilium sibi delegisse. Inde præclara illa vina, quæ ab Indicis vsque gentibus expetuntur, in inferiorem Germaniam Galliam, Angliam, Scotiam, Ostlandiam, & in alias totius vniuersi Regiones quotannis exportantur. Inde Anno A. C. N. M. D. L. XV. cum graui caritate annonæ Germania inferior affligeretur, incredibili frumenti copia, egestate & inedia pressis subuentum est. Immensę etiam altitudinis puteos sub terra, ad rem frumentariam multos in annos conseruandam, in hac vrbe passim nobiles habent, infra quidem latos, angustiores autem supernè, lapidum mole contectos, quos sine peculiari Magistratus consensu aperire non licet. Tantam vini copiam huius vrbis territorium annuo prouentu cultoribus profert, vt sexaginta millia vasa, quorum singula tres amas, sua capacitate absorbent, vix ad hoc vinum conseruandum sufficiant, compertumque sit quandoque vt is doleorum numerus, octuaginta millia excederet Prę stantissimos insuper totius Hispaniæ equos, & maximè pernices hęc regio profert, eos Genettas vulgò nuncupant, quos nobiles mira industria informant, eorumque cursu, in hippodromis oblectantur, dum equestres instituunt pugnas, in quibus arundinibus & cannis, hastarum loco, sese mutuo exercent, eum ad modum, quo Mauri hastas torquere, & iacere in hostes solent. Eos ludos, Fuegos de cannas, patria lingua nuncupant.

CONIL.
El mar Oceano.
Casa el los bergantes.
La punta el Roque
Torre el quarea
Torre el atalaya
El Castillo
La chanca del Duque
Nuestra Senora de las virtudes
El meson
EL RIO
CONIL, insigne Hispaniæ oppidum ad fretum Herculeum, quæstuosa, tÿnnorum piscatione nobile
Cum Privilegio.
Depingebat Georgius Hoefnagle.

XERES DE LA FRONTERA.
S. Saluador
Georgius Hoefnagle.
Camino para el puerto S. Maria y para Cadiz

LOXA.

LOXA, nobile Hiſpaniæ oppidum, à clariſſima Granatenſi vrbe, ſexto, plus minus, lapide diſtans, eo itinere, quod Hiſpalim ducit, Granatenſi Epiſcopatui ſubeſt, ſitu tā amœno ac eleganti excellit, vt vnierſam hanc regionem, hortū, atque pomarium, ſumma diligentia cultum, eſſe dixeris, in quo Opis, & magna deorum mater Tellus, efficacium herbarum ac fructuum coruu plenum, effudiſſe videatur. Propter perpetuas in eo herbas, flores, ſegetes, ac gramina, quibus campi magna cum voluptate ſpectantium veſtiuntur, obque virentium arborum frequentiam, quæ præſtantiſſimos fructus, mira abundantia quotannis incolis præbent. Vnde hortulani hîc plurimi, & telluris cultores inueniuntur, qui ex iis, quæ terra ex ſe fundit, victum quæritant. Et hortos habent, varia fructuum affluentia, ditiſſimos, omnique herbarum genere decenter ornatos, quæ non victui tantum quotidiano, ac eſui ſunt accommodæ, ſed & voluptati, vbi libuerit, morbiſque medendis, deſeruiunt. Venationibus etiam ferarum, vt plurimum hîc incolæ ſtudent, eò quòd ob miram pabuli abundantiam, paſſim leporum & cuniculorum greges, in patentibus campis, paſcuis, atque nemoribus, venantium oculis obuerſentur, quibus aut canum ſagacitate, aut falconum induſtriâ, aut denique muſtelarum ſolertiâ, inſidiantur. Quas in ſpecus & occulta terræ foramina immittunt, vt cuniculos è cubilibus ſuis, in apertum fugere cogant, quos deinde eiectos capiunt. Montes, huic oppido vicini, inculti quidem ſunt, non tamen ſaxoſi aut horridi, ſed quia naturæ clementia pabuloſi, pecori alendo peroportunè deſeruiunt. Quare huc quouis ferè tempore, minoris pecoris greges agere ſolent, qui in his montibus, magna ſecuritate, non ſine ingenti indigenarum lucro, diuagantur. Hinc lanam, hinc vellera, hinc pelles lanatas, annuo prouentu, colligunt, quas ad vrbem Granatenſem, in permulti lanæ artem exercent, deferunt, in qua ſui humano aptatæ, ad varias orbis partes deinde exportantur, in Italicas potiſſimum, & Belgicas vrbes. Et, quia vicinum huic oppido ſolum, ob naturalem loci clementiam, vti diximus, pabuloſum, ac optima eſt ouium nutrix, idcirco niuei lactis, ouini caſei, ſapidiſſimum eſt. Hinc indigenæ, & quos grata paſſim agricultura ſuſtentat, maximo hominum confluxu, hebdomadatim, eſculenta ſua, ad forum Granatenſe comportant, vbi ea quamprimum, ob incredibilem, in ea vrbe, hominum frequentiam, in promptam conuertunt pecuniam.

MERIDIES.
LOXA.
Camino p. ra Granada
OCCIDENS
Camino para Seuilla
Depingebat Georgius Hoefnagle
SEPTENTRIO.

BILBAO, VVLGO, LATINIS, FLAVIOBRIGA.

BILBAO vernaculè, Latinis Flauiobriga, & Flauiogallica olim dicta, vrbs Cantabrorum est in Hispania, celebris, & varijs rebus ad humanæ vitæ sustentationem necessarijs, abundans. Tribus vero in primis affluit, à quibus maximè commendatur: situs videlicet oportunitate, annonæ copia, negotiorumque, & hominum mirabili varietate & multitudine. Sita est enim in loco plano, à mari duobus miliaribus distans, aëre vti temperato, sic valdè salubri. Nam ab ea parte, qua terram respicit, magnis montibus circundata, nec frigori nimio obnoxia est, nec calore nimio torrida. Ab altera parte, oppidulum habet in ora maritima, Portugalette, vulgò nuncupatum, à quo riuus quidam, maris ingens brachium, non solum in hanc vrbem vsq; sed in ipsas etiam domos, influit. Hoc importari atque exportari paruo negotio, vilique pretio, varia mercium, aliarumque rerum genera in dies est videre. Tanta annonæ copia abundat, vt vix in tota Hispania aliud oppidum sit, quod ei hac in re conferri posit. Tritici semper ingentem vim asseruat. quo fit, vt nec inopia, nec fame vnquã laboret. Panem habet singulari excellentia præditum, singulatim id genus, quod incolæ vernaculè, de arregoriaga, aut, pan delfuego, vocant, quẽ in furno nõ coquunt. Est etenim tam præstanti sapore, vt non sit, cui rectè comparetur. Vini quoque an vllum genus desideret, non facile est dicere. Nam præter vernaculum & domesticum, tanta aliorum vinorum copia huc aduehitur, vt vltra viginti vinorum genera, quandocunq; libeat, facile inuenias. Carnium insigni & copia, & bonitate gaudet, in primis vero ouillæ, & bouillæ, volucrumque omnis generis. Jn foro in dies centum & plures puellas videre est, quæuis annonæ genera, copiosè vendẽtes, quæ omnes incedunt capite aperto & nudo, capillisq; tonsis, nec tamen propterea inelegantes. Heic est enim moris, Virgines, ante, quã nuptæ sint, nec capillos alere, nec velari. Nec est etiam cur piscium vllum genus requirat, cũ & optimos habeat, & quantos ferè velit, eosque recentes. Pomorum est ei tam vberrimus prouentus, vt nisi qui viderint præsentes, facilè adduci non possint, vt credant. Decem enim marauadisijs, quod pecuniæ genus istic loci minimum est, & decimam ferè stuferi Brabantici partem valore æquat, tantum pomorum vulgo emitur, quantum mulus, consueto onere portare solet. Frequentia commerciorum florentissima est. Hac enim plerunq; & importari solet, quicquid vel Anglia, vel Belgica, vel Gallia mittit, & quantumq; Hispania cum alijs communicat, eadem hac solet exportari. Jnter cætera verò, quæ euehuntur, plurima est excellentissima lana, ex qua in Belgica deportata, præstantissimi panni fiunt. Constat, hac lana quotannis quinquaginta naues onerari, quibus quinquagesies mille saccos, & amplius, auehi confirmant. Jn ipso foro machina est ad imponendas nauibus merces exponendasq; aptè constructa. vbi quantus sit toto die negotiorũ feruor, mirabile est videre. Tota vrbe passim nil videas, quam officinas & cellas, reponendis & custodiendis mercibus, aptas, perpetuo plenissimas. Nauigationis enim cõmoditate fit, vt vel raro, vel nunquã contingat plane euacuari. Naues in hac vrbe, & eius territorio, quotannis plurimæ fiunt, quarum nonnullæ ingentes & altæ, secundum priuilegia, quæ habet, aliæ vulgaris magnitudinis & formæ, penè innumeræ. Reperire heic est ciues, qui soli, propria pecunia vno anno, tres quatuorue naues ædificari curant. Hinc etiam omne genus apparatus nautici heic fieri consueuit. Hæc de ea Medina in Hispaniæ descriptione, lingua vernacula scripta.

8

BIL VAO.
En, spectator beneuole, Magnifica Hispaniæ ciuitas Bilbao, alijs, quasi Bellum vadum, Bilvao, vnde fit, vt alteram, per V. syllabum, scribant, condita à Didaco Lopeo de Hazo, Cantabrorum Principe, Anno circiter Millesimo, trecentesimo, à N. Ch. venusta Hogenbergij manu, ad viuum delineata, ob oculos tibi ponitur, ea forma, qua anno Christi. CIↃ. IↃ. XL. IV. conspiciebatur, Cuius eleganti icone, opus hoc nostrum beauit, Præcellens & eximius Vir, D. Joannes Musflin. Hispaniarum Regiæ M. à sacris, summus præstantium picturarum, et antiquitatum, admirator.
LA VARA DE PORTO GALETE
1. S·Bartholome.
2. S·Petro de deusto.
3. S·Barbara.
4. S·Vincente de abanto.
5. La concecion.
6. S·Francisco.
7. S·Augustin.
8. Caÿ de la arena.
9 La cendeja.
10 S·Tiago.
11. La casa de don Tristan.
12. S·Anton.
13. Artecalle.
14. Tenderia.
15. Vello os nealle.
16 Carniceria.
17 La Yglesia de los SS·S·Juanes.
18 S Cruiz.
19 La casa de los frayles.

SANTANDER.

VRBS, quam vulgo Santander vocant, in Hispania Tarraconensi sita est, ad littus oceani Cantabrici, eo fortè tractu, quem Ptolemæus ab Antigonibus habitari tradit. Hodie Asturiam Satillanam vocant. Indigenæ tamen referunt, huius vrbis territorium, particulari vocabulo vernaculè, *la montana* nominari. De radice montis leuiter assurgentis in mare prominet, cuius alluuio à dextera, qua arcem prætergressa, vltra vrbem procul sese extendit, vulgò vocatur *la ria canal*: à sinistra, maxima ex parte totam vrbem attingit, ac canali quodam per ipsos muros vrbis interiora petit, qui vulgò *la ribiera* dicitur, ipsumque canalis ostium vernaculè quoque, *el buccaron* appellant. Ab hac parte, aggere quodam humana arte operaque, veluti brachio influctus extenso, quem sua lingua *muello vieio* vocant, singulatem vrbi portum fecêre, in cuius aggeris extrema ora, geranium extruxêre, ad nauium exonerandarum vel onerandarum commoditatem, quod vernaculè, *la grua* vocitant. Totus sinus ille, quasi vnicus portus videri potest. Nam per angustias quasdam, veluti per ostium, mare huc irrumpit, atque intus se latius diffundit, vndique aliàs naturâ conclusum. A fronte vrbis, alia moles fluctibus obiecta est, inflexa paululum, vt portus cōmoditati magis seruiret, qua & à furore æstuantis oceani, si quando contingat, tueri se solet, & nauibus etiam aut exponendi aliquid, aut recipiendi commodissimum locum præbere. In medio huius sinus ostio, scopulus quidam exstat, quem, *la penna de mogro*, appellant. Is, ob auium multitudinem, istic nidificantium, incolis sæpenumero aucupii occasionem recreationis ergò, præbet. Ferunt, hanc vrbem tantæ antiquitatis fama cæteras eius regionis vrbes antecellere, vt incolæ eam à Noa conditam esse, dictitare, & gloriari soleant. Forma oblonga est, intus plana, & muro vndique cincta, ab ea parte, qua terram respicit, ob fossæ profunditatem, aqua tamen vacuæ, accessu difficilis. Aere gaudet saluberriuo. Fontes habet, tam intra mœnia, quàm foris proximè muros, sex excellentissimos, qui perpetua limpidissimæ aquæ scaturigine, incolis vltrò quasi offerunt, quantamcunque aquam, vel ad vsum, vel ad voluptatem, requirant. In ipso foro duo sunt, quorum alter S. Claræ, alter, Vrbanus vocatur. Foris, ad fanum D. Nicolai, ex eminentiore saxo, tertius prorumpit, omnium vti maximus, ita celeberrimus, vulgò, *la fuenta de Becedo*, dictus. Hinc maxima ex parte cùm multitudo ciuium, tum etiam, qui inter eos præcipui habentur, aquam hauriunt, propter singularem quandam eius præstantiam. Aiunt enim, naturâ illi hoc singulare inesse, vt hyeme caleat, æstate, quàm maximè frigeat. Quartus est propè D. Francisci, vulgò *fuenta de la Bobeda* nominatus, quintus, qui vernaculè, *el rio de la pila*, sextus, quem *fuenta de molinedo*, appellitant. Hi duo postremi, vsui in primis sunt in vico marino commorantibus, quem vulgò, *la calla de la mar*, vocitant. Is vicus, suburbium est, ita vrbi adiunctū, vt vrbis nomine cōprehendatur, tametsi murorū ambitu exclusus sit. Heic seorsum ferè habitant, qui piscatui operam nauant. Nam, cum sinus ille optimorū piscium tanta copia abundet, vt incredibile videri posit, si speciatim singula exponantur, plurimos esse facile est cogitari, qui piscatui incūbunt. Portæ ei septem numerantur, videlicet, S. Nicolai, S. Petti, *De las Attalassanas*, S. Francisci, *De la Sierra*, S Claræ, & *del' Arzillezo*. Ædificiis alta superbit, politisimè partim ex puro lapide, partim ex ligno constructis. Religioni colendæ conseruandæque, bina monasteria habet, vtrunque ordinis S. Francisci, alterum, fratrū D. Francisci; alterū, fororum pientissimarum D. Claræ. Summum in ea templum, vulgò, *de los cuerpos sanctos*, dicitur, ornatissima structura, vti suspiciendum, ita sanctitate venerandum. Perhibent, eo loci, vbi ista Ecclesia fundata est, quondam bina martyrum corpora miraculosè deuecta, firma atque immota constitisse. Fuisse referunt, procul inde, sanctos viros, qui magno animi ardore, & singulari constantia hostibus se ad fidei Catholicæ nostræ defensionem intrepide opposuerint, à quibus tandè interemptos, in Duriū flumen abiectos, eo corpora in mare, præcipiti cursu, effusa, longissimo circuitu emenso, in hunc demum sinum, summo miraculo veluti fato delata esse, & heic firmā perpetuamq; sedem elegisse: itaque ab iis, nomen sanctorum corporum, Ecclesiam nactam esse Eadem collegio insignium pietate, & doctrina canonicorum excellit. Rotunda est forma. Intus, in circuitu Xenodochium habet S. Spiritus, vbi pauperes quilibet benignè excepti, humanissimè, pro necessitate, diligenti cura tractantur. Hinc inde quoque diuersis sacellis, sepultura plerunque aliqua nobilis alicuius viri exornatis, aucta. Medio interiori ambitu, amœnissimum pomarium includit, gratissimo floridarum arborum perpetuo odore fragrans. Inde, mare versus, arx obuia est antiquissima, non vrbis solùm: sed totius etiam sinus imperatrix, quippe cui expositum sit, quicquid toto sinu apparet. A sinistra, vbi dixi, aquam in ipsam vrbem sese infundere, ædificia sunt, in ipso aquæ ductu, patentibus atque elatis arcubus exstructa, veluti armamentarium quoddam nauale, vulgus, attalassanas vernaculè nominant. Heic naues, naualisq; omnis apparatus, fieri consueuit. Ciues sunt bellicosissimi, vt ferè sunt eius regionis omnes. Magistratus in ea annuus est, sex senatoribus vno secretario, atque vno procuratore constans, ineunte Ianuario, singulis annis, nouus de more creari solitus, in sacello D. Lodoici, apud fratres D. Francisci. Eo tum primates totius vrbis indefinito numero congregati, communibus suffragiis, nounm anno nouo magistratum legunt. Hæc vrbs priuilegiis etiam ac immunitatibus antiquitus amplissimis dotata est, quorum hoc tantum adiiciam, quo cautum est, ne à Rege, aut vllo quouis suo domino, vendi vnquam, aut oppignorari, quacunque etiam de caussa, possit. Hac fere exportatur, quantumcunque Castellæ regnum lanæ foras mittit. Verum nec tu, ô Iacche, huic vrbi tua dona negasti. Vinum enim quis hîc desideret? Terra vndique vinetis circundatur, quibus hinc inde viridaria interiecta, ad voluptatem non minus, quam ad necessitatem consita, & amœnissimum prospectum, & amplissimum vrbi fructum præbent. Adde his vicinos circuncirca diuersos pagos, varia pomorum frumentorumque genere affluentissimos, quo fit, vt, nisi singulari Dei pœna accidit, commeatu etiam, nunquam destituatur. In summa, vrbs est, ob portus commoditatem omnium rerum diues. Hæc ex relatu indigenarum.

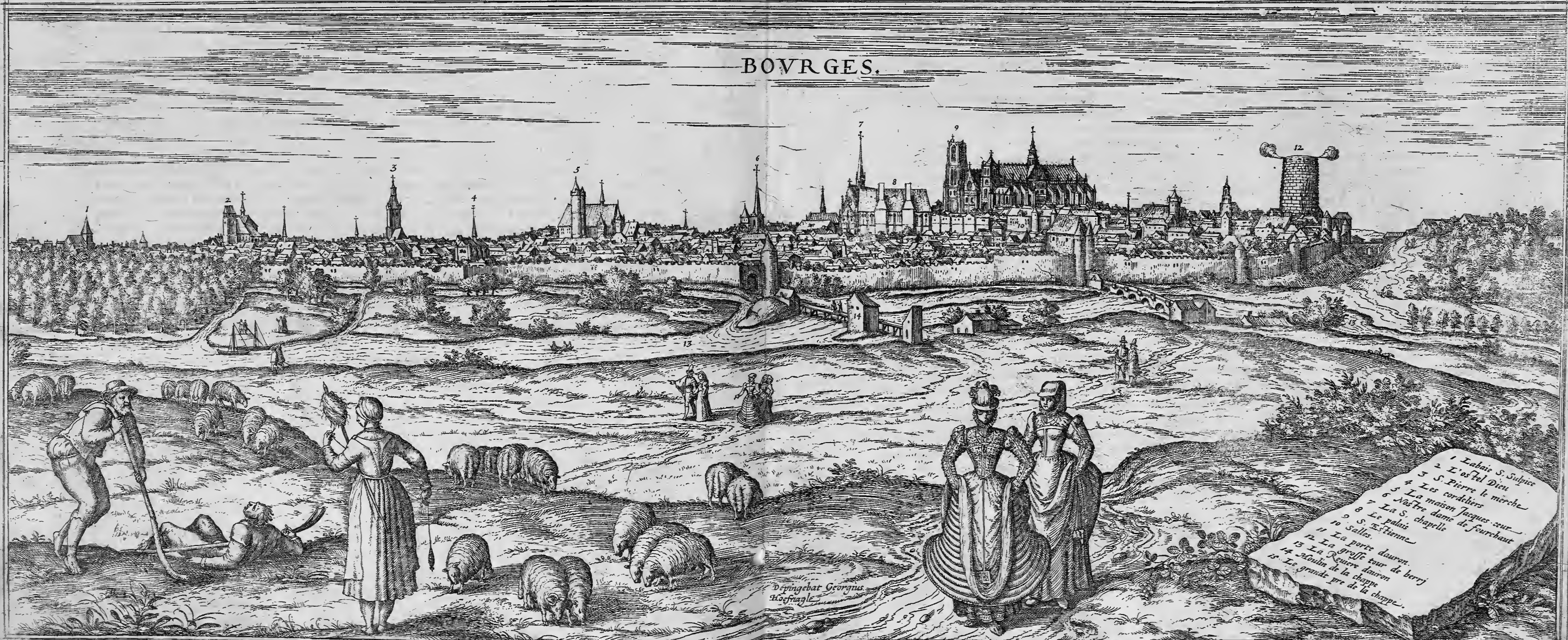

SANTANDER.
La Peña de Castillo
S. Nicolas
Y.e De lox cuerpos Santos.
El Castillo
S. Martin
S. Mamez

AVRELIA.

AVRELIA, vel, vt alij, Aurelianum, in Gallia ciuitas est, quondam Genabum dicta, sita ad Ligerim fluuium. Quis eam condiderit, certo affirmari non potest. A multis creditum est, ab Aureliano Imperatore fundatam esse, atque inde nomen sortitam: sed, cum constet, eam multo ante, quàm Aurelianus esset, exstitisse Genabi nomine: fieri non potest, vt ab eo fundata sit. Genabum verò, de quo Cæsar meminit commentariorũ suorum lib. 7. ipsã Aureliã esse, cùm ex ipsa Cæsaris & Strabonis lib. 4. eius descriptione colligi facile, tum ex Aimonis historia, & aliorũ scriptis apertè demõstrari potest. Quapropter Franciscus Belleforestius, celeberrimus nostro tẽpore historicus, in noua sua Galliæ descriptione, ait, verisimile videri, ab Aureliano Imperatore ei nomen inditum, qui vel auxerit eam, tametsi Vopiscus & Aurelius Victor eius rei nullam mentionem faciant, vel Genabenses à se Aurelianenses vocari voluerit quod apud eos per Druides de imperio suo prædictum fuerit. Explodi autem omnino eorum opinionem, qui ab Aurelia Cęsaris matre sic vocatam autumant, cum multò pòst etiam Genabũ adhuc dicta sit. Minimè quoque Sabellici sententiã probari, qui à Gallico auri vocabulo, Or, denominatã censet quo ob loci in quo sita est, fertilitatẽ, & ciuiũ singularẽ industriã mirè abũdet. Ligeris fluuius tota Gallia notissimus hàc præterlabẽs, magnã illi cõmoditatẽ ad mercaturam faciendam, præstat. Vnde non sine causa etiam olim vnicum quasi Carnutũ forum fuit. Agrũ circunquaq; fertilissimum habet, omniumq; abundantissimũ, vt non minus pro horreo totius Galliæ habeatur, quàm quõdã Sicilia Romæ. Vina eius territoriũ præstat nobilissima, quæ inde & in Galliæ, & in alias Europæ partes, magna copia exportãtur, nomẽ ab vrbe consecuta. Quapropter mirum non est, ciues ei magno numero opulentissimos & ditissimos esse, cùm & merces naturæ benignitate habeant, & ad eas aliò exportari curandas, egregiam commoditatẽ. Loco est paulò editiore ædificata, ea maximè parte, qua Lutetiam Parisiorũ respicit, atque vnde se templum S. Crucis, quod non ita pridem per sectarios dirutũ fuit, ostentat. Aëre gaudet puro atque salubri. Peroportunus certè ac maximè idoneus Vniuersitati locus, quæ istic, inter cæteras Galliæ academias clarissima, Anno M.CCCXII. post natum Christum à Philippo Pulchro Galliæ Rege erecta est, Iurisprudentiæ in primis alumna & conseruatrix. Nã cum Philippus Rex in animo haberet, hoc loco totius prouinciæ summo senatui, sedem figere, qui etiamnum istic est, necessitatẽ postulare facilè iudicauit, esse oportere, vnde veluti ex equo Troiano prudentes ad Ius populo dicendũ atq; administrandũ, rem omni mortaliũ societati vti maximè necessariam, ita dignissimam, euocari haberique possent. Quam ad rem nihil erat Academia tali commodatius. Ex hac vniuersitate quot egregij viri non Galliæ solùm, verũ etiam vniuersæ Europæ cõmunicati & quasi dati sint, non est facilè hoc loco referre. Plures enim sunt, quàm hic locus patiatur enumerari. Hoc tamen prætereundum non est, Bertrandum Burdegalensem Archiepiscopum, qui postea Pont. Max. creatus, Clemens Quintus dictus est, hinc quoque egressum esse. Lingua hic vtuntur vernacula adeò pura, vt Gallis Aurelianismum esse affirment, quod Græcis quondam fuit Atticismus, Quare profectò multæ sunt causæ, cur externi homines huc frequentes confluant. Alij enim mercandi caussa, alij studendi, alij linguæ discendæ gratia, multi proculdubio vtramq; ob caussã, vt videlicet & studia prosequantur, & simul linguã purè discant. Vnde Germanis in primis moris esse aiunt, huc filios suos domo paterna ablegare, Qua ratione inde ab origine gubernata sit, cum nemo scriptorum, quod sciam, posteritati mandarit, non est facile dictu. Colligere tamen licet, ad leges Deuidum ab initio sub indigeno principe istic Rempub. administratam. Postea Romanis, rerum potitis, eorum imperio, vti præscriptũ fuit, haud dubie, paruisse. Ijs inde vel eiectis, vel conuentione facta, in Italiam reuersis, tandem ad Regni titulum euecta est, eo scilicet tempore, quo Clodoici filij Galliã inter se partirentur, primusque Rex eius Clodomirus fuit. Hoc, & prole sua mortuis, Clotarius frater, in Regnum successit, qui idem etiam Galliæ vniuersæ monarchiam, fratribus omnibus absq; prole extinctis, adeptus est. Postea Galliæ coronæ restituta, ab ea vsque ad Valesiorũ imperij initium, non est diuulsa, Ioannes enim Valesius, Rex, vt erat à Philippo patre iussus, eam Ducatus titulo, ac perpetuo quasi regni feudo, cũ omni ditione ei adhærente, fratri Philippo, tum Comiti Valesiò, contulit. Vnde deinde Ducatus titulum retinuit. Eo iterum sine mascula prole anno M.CCC.XCI. vita defuncto, secundò ad Gallicum regnũ redijt. Nec enim in huiusmodi feudum, præter mares, quisquã succedit, non magis, quàm in ipsum Galliæ regnũ. Postremò, Carolus eius nominis Quintus, Galliæ Rex qui sapiens cognominatus fuit, perpetua lege sanxisse videtur, vt semper Aurelianensis Ducatus, secundo Regis filio, quẽadmodum primo, Delphinatus, cedat. Quondam ab Attila, qui se Dei flagellum appellabat, obsessa legitur, verum inde strenua ciuium defensione repulsum, irrito conatu, referre pedem oportuisse.

Io

ORLEANS.
Leglise de la S. croije.
S. Anian
S. Jaques
La pucelle dorleans
La porte de bourgoigne
LA LOYRE.
Cum Privilegio
Depingebat Georgius Hoefnagle

BOVRGES.
1 Labaie S. Sulpice
2 L'ostel Dieu
3 S. Pierre le merche
4 Les cordeliers
5 La maison Jacques ceur
6 Nostre dame de fourchaut
7 La S. chapelle
8 Le palais
9 S. Estienne
10 Salles.
11 La porte dauron.
12 La grosse tour de berry
13 La Reuiere dauron
14 Moulin de la chappe
15 Le grandt pre de la chappe.
Depingebat Georgius Hoefnagle

BOVRGES, vulgò, Latinè BITVRIGES.

BITVRIGVM metropolis, quondam ab Eura flumine, quod eam alluit, Auaricum appellata. Sita est in agro plano & amœno, ac non modò omnium ferè frumentorum atq; leguminum: verum etiam vinorum præstantissimorum, pecorũ, piscium fluuiatilium, volucrumq;, & quorumuis penè fructuum, victui humano accommodatorum, feracissimo. A quo primò condita, sit non satis constat, tametsi sint, qui Græcis, eius originem attribuant. Veteris vrbis situs, quæ Auaricum olim nominata fuit, ad paludes vergit, cuius etiãnum muri primũ propemodũ integri, hinc inde exstant, adeò solida materia cõstructi, vt sumptus demoliẽdi architectis inutiles ruinas effecerint, vnde hactenus ijs parcitũ est. Extenduntur à turri, quã ab insolita crassitudine, magnam vocarunt, vulgò, la grosse tour, per medium D. Stephani templum, & plateam D. Ioannis campestris, portamque Gordianam, vsq; ad portam nouam, olim S. Andreæ, dictam, inde per plateam amphitheatri, vulgò des arenes, nominatam, ad portam Turonensem vsq;. Hinc porrecto ambitu, versus portam D. Pauli paulatim Magnam turrim repetunt Postea vrbs aliquoties aucta est. Carolus Magnus XXIIII. Francorum Rex & Romanorum imperator, cuius regni initium incidit in annum à N.C.DCC. LXXIX. eam amplificatam, nouis muris cinxit, à porta videlicet Burbonia, anguloque Archiepiscopalis Curiæ, vsq, ad eam. quam Carolettam, Gallico diminutiuo, ex Caroli nomine facto, denominarunt. inde continuato muro, qui adhuc dum videri potest, ad ingressum vsq; in vrbem, Euræ, minoris fluuij, qui vnum est, ex tribus Euræ fluminis brachijs, vulgò quoque Gallico diminutiuo, Eurette, vel Aurette vocati; mœnibus inclusit, totum S. Fulgentij suburbium, item magnam illã plateam, quam vulgò, d'Auron vocant, aliamq;, vulgari nomine, Montcheury, dictam, qua ad Abbatiam S. Sulpitij iter est, vsq; ad Clementiam turrem, vnde porrò ad exitum eiusdem Euræ minoris, eadem mœnia pertigisse, adhuc dum videri potest. Necesse verò fuit, ad hunc mœniorum ambitum constituendum, multis fossis, aggeribusq; paludum aquas, à consueto cursu detorquere, quò flumen Arionium, vernacule, d'Auron dictum, quod vrbis mœnia, ab occasu, lambit, istuc allaberetur. Ea enim ratione studuit firmiorem, hostibusque accessu difficiliorem reddere. Postea etiam muris inclusa sunt suburbia. D. Ambrosij, ac D. Laurentij, item, quicquid est inter Clementiam turrim, quæ proximè à porta S. Sulpitij abest, & portam Carolettam partim communi ciuium, partim Abbatis cuiusdam D. Ambrosij sumptu adeò, vt ea vrbs, nostro æuo, vna sit, ex maximis Galliæ ciuitatibus, munitissima & ferè inexpugnabilis, quod vndique fluminibus, & paludibus, quæ aqua, ex terra copiosè scaturiente, perpetuo abundant, siccarique non possunt, circumsepta sit. Quapropter etiam vna tantum parte, adiri potest, ea videlicet, qua Euronotum excipit, vnde etiam hostis ei, non facilè metum incusserit, quia istic & muris validissimis, & altissimis aggeribus, obuallata est, latissimè inde prospectu patente. Ab hac enim parte, Magna turris est, vnde ad quatuor vsque milliaria circumspici potest. Ea ab insolita magnitudine nomen adepta, vt dixi, alijs vndique minoribus turribus cincta est, & muro fossaque profundissima, quæ solidis ab vtraque parte muris, terræ obiectis, destinetur, etiã circumdata, id, quod Philippus Augustus, secundus cognomine, & XLI. Galliæ Rex, anno ferè à N.C.M.C.XC. fieri curauit, quo eam quoque antea accessu facillimã, quippe in plano constitutam, nullo, aut fossa, aut aggere, circumducto, faceret firmiorem. Vrbs est, forma oblonga, amplissima certè & spaciosissima, ornata supra mœnia octuaginta elatis, & crassis turribus, opportunis sanè mœniorum propugnaculis. Septem habet portas, præter minores hinc inde ad necessitatem factas, septẽ item suburbia, proximè portis adiuncta. Si quis est fortè, de hoste metus, quatuor tantum portæ aperiri solent, Burbonia videlicet, S. Priuati, S. Sulpitij, & Aronia. Porrò, septem sunt in ea, collegiatæ, quas vocant, ecclesiæ, septendecim parochiæ, quatuor mendicantium ordines, duæ virorum Abbatię altera S. Sulpitij, olim Nostre dame de la nef, appellata ordinis D. Benedicti. opulenta & prædiues, in suburbio Montcheury sita, iã ab ea mutuato nomine, S. Sulpitij dicta, aqua tota ferè cincta, probè munita, murisque vndique clausa, quos intra, varios habet hortos, diuersissimarum arborum, herbarum ac quorumuis fructuum abundantissimos, item peropportuna viuaria, quibus ex Eura fluuio Abbatiam ipsam præterlabente aqua, quanta opus est, subministrari potest. In his monachi tantum possunt piscium alere, quantum ipsis, quibus ex regula non nisi piscibus, vesci licet, ad victum sufficit. Altera est D. Ambrosij, ordinis S. Augustini, intra ipsos vrbis muros, in loco peramœno sita, intus etiam viuaria, & viridaria sua cultissima habens, nemini non aspectu, iucundissima, & ipsa profectò amplissimis redditibus liberalissimè dotata, Sunt hic porrò, tres, fœminini sexus, Abbatiæ. Vna harum, vulgò, Nuntiade dicta, in honorem beatissimæ virginis Mariæ, olim ab Illustrissima Ioanna Biturigum Ducissa, constructa, ac dotata est. altera, D. Laurentij, à Carolo Magno instituta vtrique harum sunt amplissimi reditus. Tertia est sororum mendicantium D. Claræ, ordinis fratrum minorum. A porta S. Priuati versus Septentrionem longe lateque sese vineta ostentant, optimi vini feracissima. Mercatura hic in primis pannaria viget. Nam inter mechanica artificia, quorum cuiusuis generis, etiam optimos habet, atque exercitatissimos magistros; textrina maximè semper excelluit, id quod ex veteribus matrimoniorum contractibus, tum in ipsa vrbe, tùm in vicinia apparet, vbi, si cui filiæ honestioris alicuius familiæ nupturæ, de vestibus prouidendum erat, apertis verbis declaratum legitur ex præstantissimo Bituricensium panno eas fieri voluisse. Præter mercatus publicos, hebdomadatim binos, diebus videlicet, Iouis, & Sabbathi, commodiori mercium distributioni, aliæ etiam istic nundinæ, quotannis celebrari solent ab omni exactione, & vectigali liberæ atque immunes, scilicet, in ferijs D. Laurentij, D. Lazari, D. Martini, S. Vrsini, S. Ostrilli. Item, nundinæ D. Ambrosij, quæ per septem integros & dies & noctes continuari solent. Non ita pridem, magistratus Bituricensis, amplissimũ quoque Xenodochium, communi pauperum afflictorum necessario solatio, & subsidio construi curauit. Huic gubernando administrandoque à Maiore vrbano, quem le Marie, vocant, totoque Senatu (cui aliàs vniuersa, huius administrationis, cura incumbit(ciuis quidã, aut mercator opulentus, & notæ probitatis, exditissimorum præcipuorũ numero delectus, præficitur, ei adiutores tres alij, veluti consiliarij vitæ quoque innocentia, probati adhibentur. quibuscum ille, de reliquis officijs communicato consilio, decernit, agitque, quod maximè, è re futurum, videbitur, sine vlla inde mercede, solius Charitatis, & Dei amoris ergo consequenda. Quinquies, aut sexies bello expugnata, tota diruta est, toties etiã incendio absumpta, nihilominus tamen, hoc nostro tempore, insigni ædificiorum magnificentia, satis superbit, ea plurimarum domorum commoditate, atque amplitudine, vt heroibus conuenire magis quã ciuibus dicas. Octoginta ab hinc annis, nempe, circa annum à N.Ch.M.CCCC. LXXXVII. cum eæ nundinæ, quæ postmodum Lugdunum hinc translatæ sunt, in hac vrbe adhuc celebrarentur, in toto Bituricensi Ducatu nemo ferè nobilis erat, illustrioris alicuius saltem familæ, quin heic domum propriam haberet, eoque, nundinarum tempore, pręsentia plerunque sua, vrbem cohonestaret. Attamen, si vel illius temporis ædificiorem structuræ elegantiam, vel eam qua nunc est, cum ea, qua olim, spactaculo fuit, Auaricum, conferas; nullam esse dixeris. Indico sunt superbissimæ, tum materiæ, tum elaborati operis præstantia, ruinæ, heic, si quid alibi, terræ aliquando erui contigit, sæpius inuentæ, variæque antiquitates hinc inde adhuc, cùm intra, tum extra muros, obuiæ.

ROCHELLA.

ROCHELLE Vulgo, vrbs Galliæ, maris vicinitate nobilis, quem plerique Ptolemæo, Santonium fuisse, existimant, quod hæc quasi sola, totius Santoinæ prouinciæ portus, magna opportunitate conspicuus, asylum & propugnaculum, viribus humanis inexpugnabile, existat. Altero latere mari, altero paludibus, & vliginosis locis, tertia muris, foueis, & turribus, ad hostiles insultus propulsandos, idoneis, firma. Admirabile sanè, ac mirum, quanto robore, ac fortitudine præstet: quam validis sit munitionibus, vallisque firmata, quàm commoda loci, situsque ratio, pro dignitate expendi, dicique satis non potest. Nam, præter reliquam eius felicitatem, ipsum mare, pulchre collocatum est iuxta vrbem ipsam, illique sinum, mirum in modum commodū, facit, & tranquillam portus protectionem, nauigantibus exhibet. Adeò quidem, vt etsi pleræque in Gallia, inueniantur vrbes magnitudine celebriores, paucæ tamen, imò nullæ, futuræ sint, situs, munitionum, & propugnaculorum robore, præstantiores. Quod autem plerique existimant, Rochellam ex Ptolemæi sententia, Santonem siue Santonium portum videri, alij probabilibus rationibus moti, inficias eunt, potissimum M. Helias Viue, vir multæ scientiæ atque doctrinæ, & curiosus rerum antiquarum inuestigator, qui huic potissimum rationi innititur. Quia, etsi historiarum inueniantur scriptores non pauci, qui celebrem multarum Galliæ vrbium mentionem faciant, nullum tamen fide dignum extare, qui ante annos DC. huius vrbis vel verbulo recordetur, cum vetustissimum eius ædificium, S. Ioanni sacrum, omnes asserant, quod quondam Templariorum fuit. Non igitur perantiqua hæc vrbs, sed à Galliæ regibus excitata videtur, vel ob commodam portus conditionem, vel, vt eorum hinc frangerentur furores, qui pyraticam in mari exercebant. Vnde magnificis Regum priuilegijs, & immunitatibus, præ cæteris Galliæ vrbibus, ornata videtur: Tum, quia ciuibus sit data facultas, vt ex suorum ordine Maiorem, atque Scabinos deligant, qui eo modo vrbis politiæ præsint, vt nullam vnquam gubernationem externam, nulla militaria præsidia, imò, ne castrum quidem, ad sui defensionem, aut tutelam, admittant, præter vnicā illam turrim, quæ armorum custodiæ destinatur. Liberam igitur hanc ciuitatem dixeris, in qua Aristoteles, arcis præsidiū inutile, & periculosum tradit, quod tyrannidis opportunitatem præbeat. Nam vbi æquo iure inter ciues viuitur, æqualia ædificia esse conuenit, non alia populo imminere, atque minari, alia depressa, atque subiecta iacere. Optimè Pedianus arcem definit, sedem esse tyranni. Timeleon summus ille Corinthiorum Imperator, qui patriam primo à tyranno liberauit, & à Syracusis, quibus auxilio missus fuerat, inueteratam seruitutem depulit, docuit, vrbē, quæ arcis præsidio teneretur, vix vnquam sine tyrannide esse posse. Nam cum Dionysium, Sicilia pepulisset, & ciuibus sua restituisset, vrbiumque mœnia bello disiecta, instaurasset, & ciuitatibus suas leges, libertatemq; reddidisset, arcem Syracusanam funditus euertit, & nunc (inquit) solida pacis fundamenta gerimus, cum tyrannorum domicilium, ac sedem euertimus. Alijs insuper hæc vrbs priuilegijs, rei maritimæ permultum indulgentibus, fruitur, quibus à Carolo Rege eius nominis V. Anno partæ salutis M. CCC. LXII. aucta atque beata fuit. Cum nimirum Rochellani effrænatam Anglorum euitātes tyrannidem (cui etenim Reip. tyrannis diu præesse potuit?) eorum pulso, ac profligato præsidio, præfectis etiam contumeliosè eiectis, Regi suo se submiserunt, certis pactis & conditionibus, quibus tantam priuilegiorum immunitatem sunt consequuti.

1. Tour de la lanterne. 2. Citadelle et Porte des deux Mollins. 3. La Tour du Gayor. 4. La Porte neufue & le Bolleuard. 5. Bolleuard de l'Euangille à present tout Fouldroye
6. La Porte et l'Esperon de Congne.
7. Les Plattes formes et Terres plains
8. Platte forme de la boucherie
9. Tour de moreille. 10. Bolleu: des dames
11. Fort de S. Nicolas.
12 Porte & Bolleuard S Nicolas
13 Tour S. Nicolas
14 Tour de la cheyne
15 Cita dele des 2. molins
16 Le Carre four de la Caille.
Mer Oceane
Le Quay
Canal du rateau
Rue du temple
Lisle de Maubec
La Grand rue
Rue de gargoleau
L'hospital
Fort du chasteau
Place du chasteau
Fort de nre dame de cogne
ROCHEL: LA MVNITISSIMVM GALLIAE OPP:

MASSILIA.

MASSILIA, siue, vt alij, Massalia, peruetusta, & opulentissima Galliæ, in prouincia Viennensi, ciuitas, fundatione Græca, eaque de causa ciuilitatis, nobilitatisque nitore, & honesto litterarum otio, sapientiæque studio culta. Adeo quidem, vti Athenis Mineruæ exercitijs, maris potentia Rhodijs, terræque diuitijs Lacedæmonijs merito existimetur succedere. Studiosa Romanorum amica, quorum insatiabili tandem cupiditate, vastata est, atque direpta. Eius paulò altius tam ob summam vetustatem, quam incredibilem loci, situsque magnificentiam, repetenda videntur initia. Cæsar in principio lib. 2. de bello ciuili, Massiliæ his verbis meminit. Dum hæc in Hispania geruntur, C. Trebonius Legatus, qui ad oppugnationem Massiliæ relictus erat, duabus ex partibus aggerem, vineas, turresque ad oppidum agere instituit: vna erat proxima portui naualibusque: altera ad partem, qua est aditus ex Gallia atque Hispania ad id mare, quod adigit ad ostium Rhodani. Massilia enim ferè ex tribus oppidi partibus mari alluitur, reliqua quarta est, quæ aditum habet à terra, huius quoque spatii pars ea, quæ ad arcem, pertinet, loci naturâ, & valle altissimâ, munita, longam & difficilem habet oppugnationem. Ad ea perficienda opera, C. Trebonius, magnam iumentorum atque hominum multitudinem ex omni prouincia vocat: vimina, materiamque comportari iubet, quibus comparatis rebus, aggerem in altitudinem pedū LXXX. exstruit, sed tanti erant antiquitus, in oppido omnium rerum ad bellum apparatus tantaque multitudo tormentorum, vt eorum vim nullæ contextæ viminibus vineæ sustinere possent: nam magnitudo operum, altitudo muri, atque turrium, multitudo tormentorum, omnem administrationem tardabat. Deinde vlterius subiungit Cæsar, quòd maximæ Massiliæ vires in nauibus consisterent, quibus plurimum detrimenti Romanis, Cæsaris partes sequentibus, inferebant, cùm ipsi authoritatem senatus grauiter tuerentur. Eius etiam obsidionis Lucanus lib. 3. de bello ciuili meminit.

Sic postquam fatus, ad vrbem
Haud trepidam conuerit iter: tunc mœnia clausa
Conspicit, & densa iuuenum vallata corona.
Haud procul à muris tumulus surgentis in altum
Telluris, paruum diffuso vertice campum
Explicat: hæc patiens longo munimine cingi
Visa duci rupes, tutisq́, aptissima castris.
Proxima pars vrbis celsam consurgit in arcem
Par tumulo, mediisq́, sedent conuallibus arua.

Conuenit hæc Lucani descriptio cum ea, quam ex Cæsare expressimus, deinde vrbis originem idem poeta subiungit.

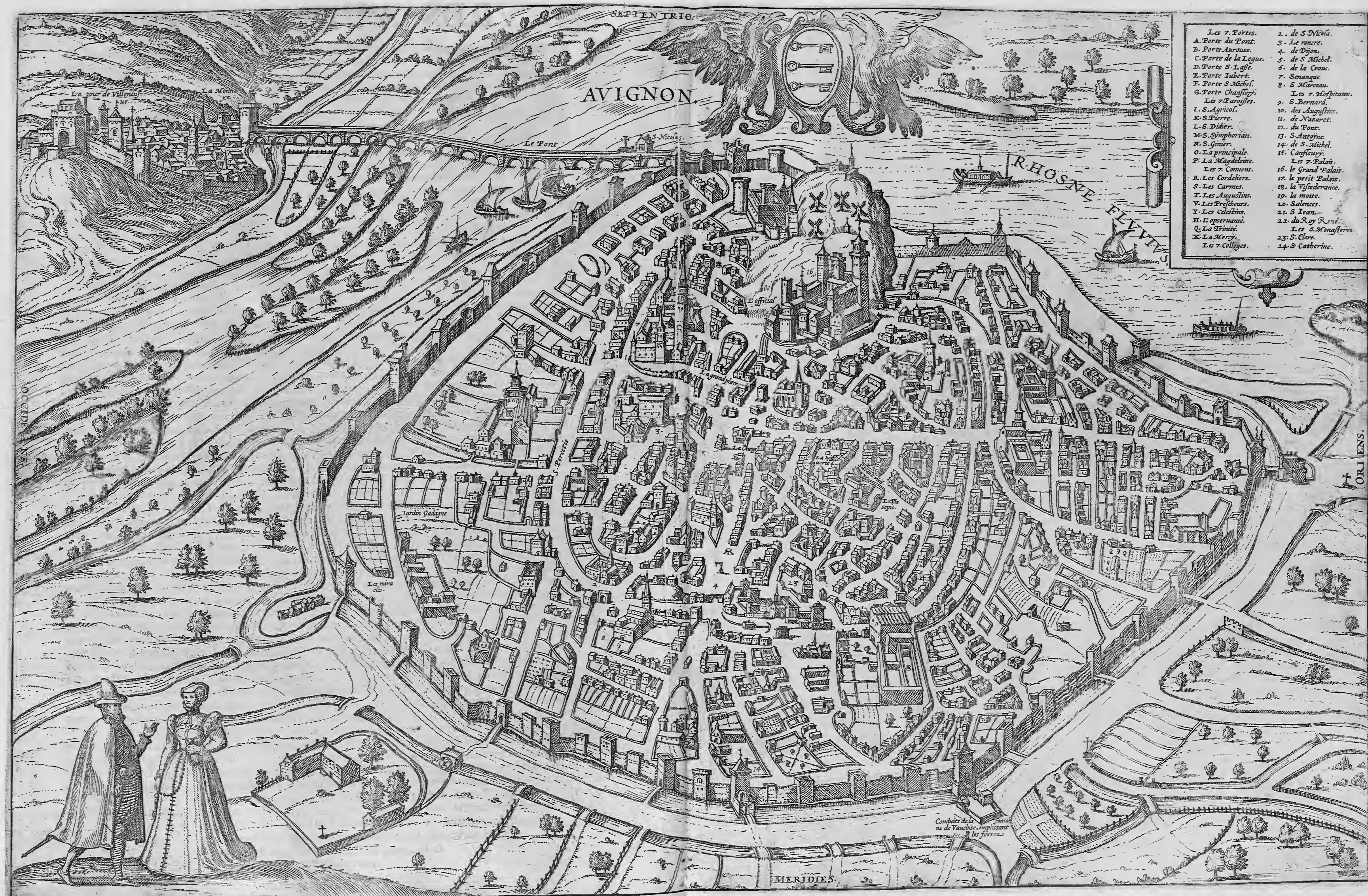
Quid rapidum deflectis iter? non pondera rerum,
Non momenta sumis? nunquam felicibus armis
Vasa manus, patriæ primis è sedibus errant,
Et post translatas exustæ Phocidos arces?

Atque hæc quidem Lucanus ad Græcam huius vrbis originem alludens, cui vniuersa historicorum turba subscribit, ab Asiaticis Phocensibus prima eam fundatione constructam, Perianio ipsorum duce, qui loci opportunitate illectus, parte, qua ferè Rhodanus mari miscetur, ipsiq; à fortuito euentu nomen impositum. Videns etenim piscatores in littore maris, quos Græci ἁλιέας nuncupant, pro bono, fœliciquè hoc omine sumens, imperauit, Eo liens de macin, id est, colligere funes, ibique consistere, vnde paulatim vocis similitudine, Massiliæ nata est appellatio. Sed plura de eius situ, nomine, & origine Eustatius in libellum Dionysii Alexandrini de situ orbis scribit. Tum etiam Iustinus lib. 43. Pomponius Mela lib. 2. de situ orbis. Strabo lib. 4. Geographiæ. Aulus Gellius lib. 10. Ammianus Marcellinus lib. decimo quinto. Ex quibus, auido lectori, historicam sitim abundè explere licet. Agathius lib. 1. historiæ Gothicæ de Francis loquens, hæc de Massiliæ origine refert. Etiamnum habent ciuitatem Massiliensem, quondam Ioniorum coloniam. Fundata enim est à Phocensibus, patria pulsis à Medis, imperante Persis Dario Hydaspis filio, sed hæc vrbs olim Græca, nunc prorsus est barbara eò quod relinquens vetustum viuendi modum, moribus eorum, qui ipsi imperant, se accommodet. Eutropius Massiliam ædificatam asserit à Tarquinio Superbo, quod veritati congruum esse videtur, cum ipsius regnum à Cyro inceperit, finemque in regno Darii sit consequutum, ipsamq; ædificatam eo tempore, quo vrbs Hierosolymitana à Nabochodonosore Babyloniorum Rege vastata fuit, Anno nimirum mundi 3351. Verum ea calamitas vrbi sanctæ, per dictum Regem Assyrium, ante natum Cyrum & Darium illata est, regnante Romæ Tarquinio Prisco. Et hac ratione Tarquinii nomen defendi posset, sed non item Darii aut Cyri. Aut itaque dicendum est, Phocenses expulsos fuisse per Harpalum sub Cyro, aliquo tempore post ruinam Hierosolymiticam: aut non fuisse ædificatam Massiliam sub regno Persarum. In eo tamen omnes conueniunt, Harpalum in causa fuisse, cur Græci ex Asia profugerint, & quòd in Galliam deuenientes, præclaram hanc vrbem, cum plerisque aliis vicinis ædificârint. Hæc autem vrbs vnica quondam conseruatrix armorum & litterarum, in qua præcipua totius Galliæ vniuersitas & schola fuit, quò Phocenses etiam, perniciosam secum consuetudinem hominesimmolandi Dianæ, aduexerunt, ad cuius imitationem abominabilem se postea Druides contulerunt, quam ob causam Imperator Tiberius, scholas Galliæ aboleuisse putatur, quas Nigromantiæ insimulabat, & sacrificiorum detestabilium nocturnorum, vbi diuini suas considerationes in extis habebāt. Cæterum Tiberius non tam hoc impedire, quam litteras vniuersæ Galliæ moliebatur auferre, quemadmodum & Iulianus Apostata, religionem Christianam, vti sperabat, euersurus, scholas, & omnem librorum vsum ipsis ademerat. Quamuis autem Cæsar Massiliam contra omne ius & æquitatem sit deprædatus, tamen subitò restituta fuit. Nam sub Nerone & Vespasiano, florentissima ibi totius Galliæ schola fuit, in qua Principes Romani literis operam dabant, quam & multis priuilegiorum immunitatibus decorarunt, vti ex Strabone, Valerio Maximo, & Cœlio Rhodogino constat, qui pręclaram hanc vrbem Græca ciuilitate & humanitate cultam tradit, donec Burgundi & Franci Galliam tenerent, tum enim cogebantur se moribus victorum & Principum suorum accommodare. Et, quamuis maximarum laudum elogiis Massiliensis hæc ciuitas digna: quia antiquitatē miram redoleat: quia situ & opere potentissima: quia Galliarum Regi, cui paret, omni obsequio fidelissima: quia itē per totum orientem, per Africam, & in intimam Aethiopiam merces eius incolæ deferant, & cum remotissimis totius Vniuersi hominibus negotientur: Eo tamen potissimum nomine æuo duraturam meretur memoriam, quia ex primis sit Galliæ vrbibus, quę statim à passione domini, salutarem Christi fidem suscepit. primis etenim Religionis elementis S. Lazari industria imbuta: qui cum Maria Magdalena & Martha sororibus, bonis ac sedibus exutus, ferociente persequutione, quæ S. Stephanum abstulerat, primus Massiliæ Episcopus fuit.

MARSEILLE.
A. La loge ou maisō cōmune de la Ville.
B. Palais ou l'on tient la Cour du Lieutenāt.
C. La grāde Eglise appellee, la Maieur, ou est le chef du Lazare.
D. La Cour & cōmanderie de S. Iehan.
E. l'Eglise des accoles, ou Marie Magdel: cōmença à prescher la Loy Chrestienne au Roy, & peuple de Marseille, lequl elle conuertit, & grand nōbre de peup:
F. Là ou S Victor fut baptisé. G. l'hospital du S. Esprit
H. Le Monastere des Religieuses de Sion. I. Monast: de S. Salueur. K. La chapelle S. Victor aux 4. coings.
L. La place neufue. M. La place de viuaulx
N. Le grand maseau, O. Le petit maseau
P. La pesquarie Q La tour du grand horloge
R. L'acqueduc des fontaines de la ville
S. Le grand puits. T. La pierre aue Raie
V. La tour de. X. Les fourches d'Arenc.
Les Arcenals
Les Augustins
Isle

VRBS AVINIONENSIS.

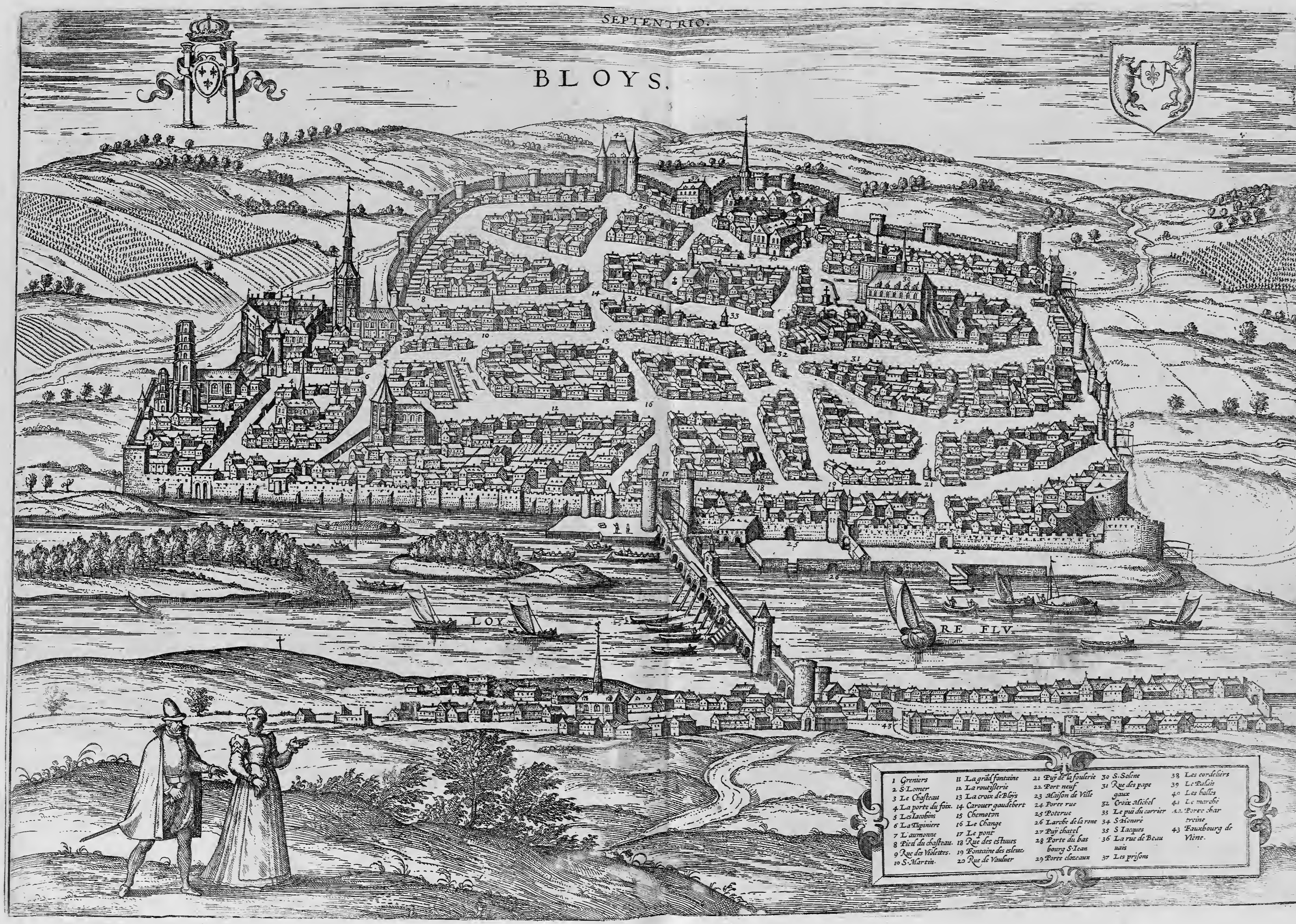
AD vtranque Rodani ripam, insigne totius Galliæ flumen, in Prouincia sita, summæ antiquitatis laudem eò meretur, quòd priscis apud Romanos temporibus magnæ celebritatis dignitatisque fuerit. A quo verò sit prima fundatione constructa, difficulter ex historiarum monumẽtis erui potest. sunt, qui nullis historijs certis, sed vacillantibus coniecturis adserant, primùm eã hoc loci, sortitionibus, ex auium volatu obseruatis, ædificatam, vtque perpetua, tam magnificę fundationis retineretur memoria, vsitatis priscorum consuetudinibus obseruatum, vt, quicunque eius generis auem, aut viuam, aut mortuam exhiberet, à vectigalium, & telonij solutione liber atque immunis iudicaretur. Sed, cum hæc fabulis, quàm historiarum veritati propinquiora, ab omnibus facilè intelligantur, ijs relictis, ipsam nunc vrbem Auinionensem ingrediamur: quam septenarius numerus, hoc est, omnium perfectissimus, laudabilem reddit. Septies etenim in ea, & hæc quidem inter se septenario numero reperita, præcipua ornamenta videntur. Septem nimirum pallatia, totidem parochiæ, Xenodochia, Monasteria virginum, Collegia, Conuentus, portæ. Primj eius vrbis conditores, ad optimum vrbis statum respexisse videntur, qui tanto studio, septenarium in ea numerum obseruarunt. Si etenim D. Augustino, varijs in locis, potissimum verò lib. 11. de ciuitate Dei, cap. 31. & lib. 17. cap. 4. fidem adhibemus, omnium numerorum perfectissimus est septenarius, tum quia ex toto impari, & ex toto pari constet, quo etiam nomine à Macrobio commendatur: tum, quia in sacris etiã lrteris, pro vniuerso ponatur. Veluti, Septies in die cadit iustus, id est, quotiescunque ceciderit. Item, Septies in die, laudem dixi tibi. Id alibi his verbis dicitur: Semper laus eius in ore meo. Sed hæc ad Theologorum scholas remittenda. Cathedralis in hac vrbe Ecclesia D. Virgini sacra (Episcopatu siquidem inclarescit) fundationibus dotata amplissimis, conspicitur, in qua, etiamnum ea ipsa sine hæresum superstitione viget religio, quam B. Rufus martyrio clarus, primùm introduxit, quem D. Paulus, cuius fuit discipulus, eò destinauit, vt euangelicam ibi operam nauaret. Quod ea felicitate præstitit, vt non meminerim me vnquam legisse, hunc Galliæ tractum, cuius hæc vrbs primarium constituitur caput, à fide & religione Christiana vnquam desciuisse, vsque ad superstitiosos seditiososque Albigensium errores, qui duo cum Manicheis ponebant principia: corporum resurrectionem non admittebant: Baptismi & Eucharistiæ sacramenta contemnebant. Item, quòd anima, pro meritorum diuersitate, in diuersa, in brutorum etiam animantium admittatur corpora, ad male anteactam vitam puniendam: si autem benè honesteq; vixerit, in principis illustris alicuius viri recipi corpus; prout hæc & plura alia de impijs eorum dogmatibus apud Alfonsum à Castro, & Bernardum Lutzenburgensem inueniuntur. Porrò, vrbs hæc Auinionensis, magnificis summorum hominum, & Cardinaliũ decoratur pallatijs, Carthusianorum etiam cœnobio, quod reliqua vniuersæ Franciæ omnia celebritate præcellit. Sedem hæc vrbs Maximo Ecclesiæ Romanæ Pontifici annis septuaginta præbuit, quæ cum pro veteri à D. Petro recepta consuetudine Romam iterum esset translata, perpetuus ab eo tempore hoc loci legatus semper resedit, ipsam Pontificis auctoritatem repræsentans. Eius est penes Cardinaliũ consistorium collatio, ad quam præcipuæ dignitatis virum, qui reliquos auctoritate, experientia, doctrina & pietate prælucet, euehere solent. Amplissimæ huic functioni iam hoc tempore summa cum laude præest, præcellens & Illustrissimus Princeps, R.E. Cardinalis Carolus Burbonius, multò rerum vsu, & præstantissimarum virtutum nitore politus, acerrimus R. Ecclesiæ defensor & propugnator. Illo verò, ob ardua Reipubl. negotia absente, Vicelegati munere fungitur D. Georgius Amaignacensis: & R. Ecclesiæ Cardinalis generis, doctrinæ, & pietatis laude præstans. Vrbs hæc latè patenti Romanorum imperio paruit, ad Gothorum vsque irruptionem; quibus à Burgundionibus deinde pulsis, ad horum gubernationem Reipub. cursus instituitur à quorum se tandem subduxit dominio, quando Budonis filij Arelatensium Regis titulum vsurpantes, huic etiam vrbi præfuerunt. Cæterum Ottho Imperator, hoc sibi vendicans regnum, Auignionem etiam suæ iurisdictionis effecit. Deinde ad Prouinciæ comites vrbs ipsa peruenit. Tum Carolus Franciæ Rex, prouinciæ hæredem ducens vxorem, factus est Siciliæ, atque Neapolis Rex, successores etiam Prouinciæ Comites habuit, & Ioanno succedens, Roberto Regi Neapolitano fratri bellum mouens, cum Rege Hungariæ cognato, Clementem Pontificem, eius nominis sextum, suarum partium fecit: Vrbem hanc Auinionensem Pontifici vendidit. eius enim patrimonium habebatur. Persoluitur pretium feudi permutatione. tantundem enim, & eo amplius ob regnum Neapolitanum Ecclesiæ Romanæ debebat. Aequalis autem retinetur auctoritas, tam eorũ, qui Pontificis, quam eorum, qui Reipub. nomine præsunt, etsi iurisdictio habeatur diuersa. nam in cõgressibus publicis par præfectorum dignitas, æqualis vexillorum obseruatur ordo. Ita, vt eundem dignitatis gradum vrbis præfecti obtineant, quo multorum annorum interuallo sub Comitibus semper sunt vsi. Agri bonitate gaudet, pannorum, & byssi tinctura, papiraceis quoque molis, nomen hæc vrbs meruit. nam aquis, eiuscemodi negotiationi opportunis est diues. Vniuersitate denique inclarescit, quæ olim, quando Romani Pontifices ibi residebant, florentissima fuit, optimisq; priuilegijs ornata. Huic Paulus Castrensis Iurisconsultus multum splendoris attulit, vt eius commentaria in ius ciuile, quæ prælectiones Auinionicæ vocantur, declarant. Andreas quoque Alciatus, cum propter bella in Galliam venisset, sexcentorum aureorum stipendio conductus, docuit, vt in oratione ad Tininensis Academiæ alumnos, profitetur.

SEPTENTRIO
AVIGNON
La tour de Villeneuf
La Mont
Le Pont
S. Nicolas
RHOSNE FLVVIVS
L'official
la grand place
La Change
Iardin Gadagne
MERIDIES
ORIENS
Conduits de la
ne de Vaucluse, emplissant
les fossez
Les 7. Portes.
A. Porte du Pont.
B. Porte Aurouze.
C. Porte de la Legue.
D. Porte S. Lasse.
E. Porte Iubert.
F. Porte S. Michel.
G. Porte Chanflory.
Les 7. Paroisses.
I. S. Agricol.
K. S. Pierre.
L. S. Didier.
M. S. Symphorian.
N. S. Ginier.
O. La principale.
P. La Magdeleine.
Les 7. Conuens.
R. Les Cordeliers.
S. Les Carmes.
T. Les Augustins.
V. Les Prescheurs.
Y. Les Celestins.
H. L'opseruance.
Q. La Trinité.
X. La Mercy.
Les 7. Colleges.
2. de S. Nicola.
3. Le roncre.
4. de Dijon.
5. de S. Michel.
6. de la Croix.
7. Senanque.
8. S. Marceau.
Les 7. Hospitaux.
9. S. Bernard.
10. des Augustins.
11. de Nazaret.
12. du Pont.
13. S. Antoyne.
14. de S. Michel.
15. Canfleury.
Les 7. Palais.
16. le Grand Palais.
17. le petit Palais.
18. la Viscederance.
19. la motte.
20. Salences.
21. S. Iean.
22. du Roy René.
Les 6. Monasteres.
23. S. Clere.
24. S. Catherine.

BLOYS.

BLOYS, elegans florentissimæ Galliæ, & celeberrimi nominis vrbs, cùm propter vetustatem, tum quod Augustissima multorum Principum & illustrium virorum procreatrix fuerit: Ligeris fluminis ripam, situ partim collibus inæquali, partim plano exornat. Qua de causa, plerisque in locis deambulandi quandam difficultatem præbet, quam tamen incommoditatem, gratissima soli aerisque fœlicitas, non mitigat modò, sed & infinitis parasangis superat. Tanta siquidem ex suauissimo aëris temperamento huius loci, omnium & iudicio, & experientia, salubritas nascitur, vt permulti summę dignitatis homines, in eo sibi tutioris & diuturnioris vitæ gratia domicilia deligant. Agrum habet tam amœnum vitibus pulcherrimis, omni frumentorum genere, fructiferisque arboribus luxuriantem, vt nulli in vniuersa Gallia, vberrimo tritici, ac præstantissimi vini prouentu cedat. Est etenim locus vniuersus, ob miram elegantiam, spectatu iucundissimus, in quo nihil eorum desideres, quæ vel necessitas, vel vltra eam voluptas requirat. Ea est amœnitas & aquarum, dulcissimorumque fontium, hoc situ erumpentium riuulorum item, sinuosis flexibus, gratissimo murmure delabentium, vt maxima hinc aëris oriatur salubritas, quem permollem & placidissimum vniuersa hæc regio habet, adeò quidem, vt magnifici, potentesque homines, sanitatis amissæ recuperandæ gratia, huc, ex Medicorum consilio, se recipiant. Quare Regum, Ducumq; filij, hac in vrbe vt plurimum educuntur, & ipsi etiam Galliæ Reges, in ea potissimum resident. vnde ciuitas Regia vulgò cognominatur. Et quamquam tanta sit vrbis, agrique vicini venustas, non est tamen vrbs ipsa veterum historicorum monumentis celebrata, qui de iis potissimum gentibus, & ciuitatibus scriptis suis aliquid prodiderunt, quæ ipsis armorum præsidiis restiterunt, quas aut obsidione cingere, aut expugnare cogebantur. Et quamuis curiositatem eorum commendem, qui accuratissimo antiquitatis studio ferunt, locum de Orcheze, secundo ab hoc vrbe lapide, Iulij Cæsaris horreum fuisse, quo comeatum & annonam pro exercitus conseruatione reponeret, quemadmodum collapsæ maximorum ædificiorum ruinæ testantur: tamen non existimo eo loci, quondam prima huius vrbis fundamenta collocata fuisse, eò, quod veteres Galli in condendis vrbibus, aspera, montosa, & ascensu difficilia loca, fluminibus vicina, deligere solebant. Nihilo tamen minus, vrbem hanc perantiquam esse, argumento est, locus quidam in Gregorio Turonensi, qui inquit, quòd tempore Regis Gontrandi, anno salutis 560. cum Iberulphum, qui ad sanctū Martinum Turonensem confugerat, capere niteretur, Aurelianensibus & Blesiensibus imperatum, vt ipsum obseruarent, cauerentque diligenter, ne sibi fuga consuleret, in ipsa porrò ciuitate, castrum in rupe, elegāti situ, & ab oppido separatum, conspicitur, sedem & palatium regi præbens, vnde visus cùm in ipsam vrbem, tum vicinum in agrum amœnum atque compascuum, incredibili suauitate panditur. Duæ hic magnificæ sunt Ecclesiæ: Altera in ipso castro S. Saluatori dicata, & à Comitibus, & quæ his successerunt, Regibus, amplissimis dotata reditibus. Altera D. Iacobo sacra. Duæ item abbatiæ Blesiensem hanc vrbem commendant. Altera S. Lomerii, Anno salutis 927. à Rodolpho Burgundione Galliæ Rege dotata atque constructa. Altera nostre dame de Bourgmoyne dicitur, de cuius prima fundatione nihil in publica scriptorum monumenta redactum inuenitur. Sunt porrò aliæ complures in hac vrbe ædes, rebus diuinis dicatæ, quas omnes enumerare nimis longum foret. In quibus magnifica Regum ac Principum sepulchra, ex cupro, alabastro, & præstanti lapide politè facta, conspiciuntur, potissimum verò in Ecclesia S. Saluatoris, in qua Ludouicus & Guido Comites Blesienses tymbo eleganti artificū opere perfecto, continentur. Et Valentina Mediolanensis vxor Ludolci Ducis Lutetiæ Parisiorum occisi, perfactionem Ducis Burgundiæ. Et Ioannes Albaniæ Dux, alijque complures genere & virtute præstantissimi Heroes, Sunt insuper passim in hac vrbe aquæ ductus varii, qui effossis, magno spacio intimis terræ visceribus, structisque opere latericio fornicibus, magno quoque fastu visendos se præbent, idque tanto spacio & altitudine, vt tribus equitibus iunctis facilè transitum concedant. Plerisque etiam locis, excisis durissimorum montium rupibus, tantis impensarum sumptibus perfecti conspiciuntur, vt fidem narratio excedere videatur, nisi oculis conspicias. Tanti operis planè admiranda ratio, Romanorum olim opes, viresque in eo elaborasse omnino conuincit, etiamsi historicorum Romanorum scripta nullam tantæ rei memoriam celebrent. Cùm eadem etiam silentio inuoluant, ędificia apud Nemausienses admodum celebria, Amphitheatrum Burdigalæ, & magnifica apud Pictones ædificia, Aquęductus item Parisiis admodum celebres. Huc accedit, prisca ædificandi & cementi ratio, quæ in muris castri, ac vrbis obseruata, Romanam antiquitatem redolet, & rudera passim, quæ ex terræ visceribus quandoque eruuntur. Ciues porrò & incolæ vrbis, suaui quadam & politica sympathia, cum miti aëris clementia agrique bonitate conueniunt. Si quis etenim, quanta eorum in familiari congressu sit comitas, perpendat, quàm vrbana morum humanitas, quàm elegans sermonis facundia, & in dicendo ciuilitas, in victu item, amictuque splendor atque munditics, fateatur necesse est, hanc tantam, quę in hac vrbe singularis humanitatem, & decentem morum ciuilitatem, natiuam soli bonitatem, concomitari

SEPTENTRIO.
BLOYS.
LOY
RE FLV.
1 Greniers
2 S·Lomer
3 Le Chasteau
4 La porte du foix.
5 Les Iacobins
6 La Tupiniere
7 L'aumonne
8 Pied du chasteau.
9 Rue des Violettes.
10 S·Martin.
11 La grād fontaine
12 La routisserie
13 La croix de Bloys
14 Carouer gaudebert
15 Chemoton
16 Le Change
17 Le pont
18 Rue des estuues
19 Fontaine des esleuz
20 Rue de Vaulner
21 Puy de la foulerie
22 Port neuf
23 Maison de Ville
24 Porte rue
25 Poterue
26 Larche de la rone
27 Puy chatel
28 Porte du bas bourg S·Iean
29 Porte clozeaux
30 S·Solene
31 Rue des pape gaux
32 Croix Michel
33 Le puy du carrier
34 S·Honoré
35 S Iacques
36 La rue de Beau uais
37 Les prisons
38 Les cordeliers
39 Le Palais
40 Les halles
41 Le marché
42 Porte char treine
43 Fauxbourg de Viēne.

METIS.

METIS, vulgò Metz, antiqua & præcipua Belgiæ vrbs, quam Mediomatrices populi, præcipuum eius regionis caput agnouisse, plerique existimant, cuius quidem appellationis varias varij causas excogitarunt. Alij Metropoliticam suam vrbem Metensem, sic dictam existimant, quia medium occupet locum, inter Tullum, Verdunum, & Treuiros, quorum tamen sententia, opinioni magis, quàm firmæ rationi innititur, cùm non hanc, Mediomatrices, sed Treuericam semper Metropoliticam agnouerint. Alij verò eam nomen & appellationem à Metio Romano, consequutam tradunt, qui eam à Iulio Cæsare expugnatam, pomœrijs extensam, & auctam, muris, fossis, ac propugnaculis cinctam asserunt. Verùm in hanc opinionem Ptolomæi Cosmographia euertet, qui de Mediomatricibus loquens, præcipuam ipsorum vrbem, Diuodurum nuncupatam asserit. Vnde planè apparet, longo post Cæsarem tempore, compendiosum hoc Metis nomen exortum. Illud sanè, ex varijs variorum historijs constat, hanc appellationem Metis, toto eo tempore quo Romani hæc loca tenuerunt, prorsus fuisse incognitam, neque aliam, quàm Mediomatricorum appellationem vsurpatam, quorum ibi latissima ditio fuit, quippe qui limitibus suis, quicquid Galliç Austrasiæ fuit, comprehenderunt, cuius præcipua, eo tempore vrbs Metis est constituta. Cùm etenim Francici regni administratio, in Austrasiam, Neustrasiam, & Suessionis regnum diuideretur: Ipsaque Treuirorum Augusta, grauissimis calamitatibus pressa: iaceret, à quibus longò pòst tempore, se vix erigere potuit, hinc factum, vt Austrasiæ Metis quemadmodum Neustrasiç Lutetia Parisiorum caput & Metropolis constitueretur. À quocunque igitur nomen & originem habeat, amplam, opulentam, valideque situ ac opere munitam, & vnam ex præcipuis Belgiæ vrbibus, est manifestum. Mosella & Selna amnibus irrigatur, ædificijs elegantissimis, tam priuatorum ciuium, quàm publicis, reique diuinæ sacris, visendo ornamento, nitet. Cui tamen venustati plurimum ea obsidione decessit, qua eam Carolus Imperator maximis copijs cinxit. Quo quidem tempore ciues, vicinas vrbi ædes, & frequentibus ædificijs structa suburbia, diruerunt, ne latibulo hosti forent, præclara itidem templa iuxta vrbis pomœria, ne defensioni obessent, necessariò deiecerunt, veluti D. Clementis, & S. Arnoldi Abbatiam. Quo tempore insigne religionis pietatisque exemplum, Guisius Dux iam vita defunctus, cui gubernatio vrbis à Rege Francorum demandata erat, erga eorum cadauera edidit, quorum animæ æternis beatorum sedibus, associatæ creduntur. Nam ex S. Arnoldi templo magna cum pompa, miroque apparatu, haud secus, quàm si celebri magnatum conuentu, exæquiarum solennia Regiæ Dignitati exhiberentur; aliud in templum transtulit: corpus Ludouici pij, Caroli Magni filij, eiusque vxoris Hildegardis, Reginæ: & Aleidæ Drogonis, qui Archiantistes Metensium, & naturalis iam dicti Caroli filius fuit: Vitronis, Lotharingiæ Ducis, Amalardi Archiepiscopi Treuirensis, & Caroli Magni, Cancellarij. Hæc, aliaque summorum hominum corpora in ædem sacram, Dominicanorum societati dicatam, regio planè fastu, translata fuère, quo ad obsidionem se vrbs muniret, quam & ea fortitudine sustinuit, vt rebus omnibus infectis, irrito, vanoque conatu Carolus Cæsar, obsidionem soluere cogeretur. Fertur etiam, hyemis, cælique sæuitiam, & contagiosam pestis luem, quæ Caroli militem crudeliter inuaserat, plurimum ipsi detrimenti intulisse. Adeò quidem, vt in castris inuenti sint milites, lignorum aceruis onusti, & baculis quibus sustinuerant gressum, innixi: alij arborum truncis admoti; stupefactis rigore membris, spirituque vitali suppresso, mortui, viuentibus persimiles, durante ea corporis forma, qua inopinata ac subita mors quemque inuaserat. Neque porrò hic breuitatis studio, eas calamitates referam, quas à Francis & Alemannis Metensium Resp. pertulit, neque multorum Principum de eius possessione querelas. Neque etiam quomodo Fridericus Imperator Metim, vnam ex quatuor imperij vrbibus, constituerit, & quamobrem nunc ex eo ordine sit amota. Nihil nunc etiam de ea emptione referam, qua ab Episcopo ciues ingenti eam pecunia compararunt. Nihil denique de ea obsidione commemorabo, qua grauissimis est labefactata incommodis, à Lotharingiæ Duce, tempore Caroli VI. cuius præsidijs libertati tandem est restituta. Metensibus porro, fidei, religionisque Christianæ Apostolus fuit D. Clemens, non quidem Pontifex ille Romanus, D. Petri successor, sed ipsius, vt multorum perhibent scripta, auunculus, qui à D. Petro, ad salutarem Christi fidem docendam in Gallias missus, cunctam Lotharingiam, & Mediomatricum fines, ex hominum animis falsorum deorum cultu amoto pluribus, fanis, sacrisque vnius veri ac viui Dei delubris ornauit, primusq́, Metensium Episcopus fuit, apud quos prima oratorij fundamenta S. Stephano nuncupati, religiosis fœlicibusque auspicijs posuit, cuius etiam hoc tempore structura concinna, cathedrali honore conspicua, apud Metenses videtur, quæ sola à funesto Hunnorum incendio, peculiari diuini numinis gratia, illæsa permansit. Ab eo autem Episcopo; ad eum qui hoc tempore Ecclesiasticum hoc loci clauum moderatur ac regit, Illustrissimum Cardinalem Guisum, perpetua & nunquam interrupta successione LXXXI. enumerantur. Quæ vero iuris, ciuilisq́; politiæ administrandæ ratio in hac vrbe obseruetur, in Indice latius explicabitur.

METS.
44 La petite place
45 Le temple des Huguenots
46 Le cimetiere des Huguenots
47 S. Croix
48 Le pont S. George
49 Moselle, riuiere.
1 Les Augustins
2 La porte S. Thibault
3 La porte Moselle
4 La port. des Allemãs
5 La port. S. Barbe
6 La p. du pont Ysfroÿ
7 La p. du põt des Mores
8 Les grilles
9 La Citadelle
10 S Gloßine, femmes
11 Le magasi de la citadel:
12 l'Abb: S. Pierre, fem:
13 l'Abb: S. Marie, fem:
14 S. Iean, paroiße
15 S Martin paroiße
16 Les Celestins Religieux
17 l'hospital
18 S. Sulpice
19 Les Prescheurs
20 l'Abbaye S. Arnoul
21 S. Victor en change
22 l'Eglise Cathedralle
23 l'Euesché.
24 Le Palais
25 S. Gregoire le vieux
26 Le monstrer S. Pierre
27 S. Vincent Abbaÿe
28 Paßetemps
29 S. Marcel
30 Place appelle le Sancÿ ou on vend le bois.
31 Molin à blé, & pour polir les armeures
32 Moulins à pouldre
33 La paroiße S. Pierre
34 S Eloÿ. le.
35 Les greniers de la Vil:
36 Hueqnoire
37 Les Carmes
38 S. Suglene, Abb: de fem:
39 Les Cordeliers
40 La Maiſ: de merdini
41 Les prescheresses
42 S. Iacques
43 La grande place de champassaige

VESONTIO. BESANSON.
Byzantz.

VESONTIO, magnifica & celebritate longè maxima præstans, Sequanorum, in Celtica Gallia, vrbs, vti naturæ beneficio, ita ad hostiles propulsandos insultus, Dubis ambitu, & validissimis ædificiorum propugnaculis probè munita, nunc Burgundiæ comitatu circumsepta, ciuitas est imperialis, & Metropolitica, nomen retinens, mutata litera V. in B. vt Romanis, & Vasconibus pronunciandi mos est. De cuius origine, ob insignem antiquitatem, nihil ferè certi publica in scripta relatum inuenitur. Ligurinus præcellens poëta, qui vitam, & res, à Friderico Imperatore gestas, cognomento Barbarossa, conscripsit, hunc in modum de Vesontione loquitur.

Has tibi Metropoles, & primi nominis vrbes
Chrysopolim placidam, Lugdunum siue Viennam
Quæq; tuos spumante mari Prouincia fines
Claudit Arelatum, varijs obnoxia ventis.
Chrysopolim Dubius, reliquas perlabitur amnis
Maximus Allobrogum Rhodanus dominator aquarum.

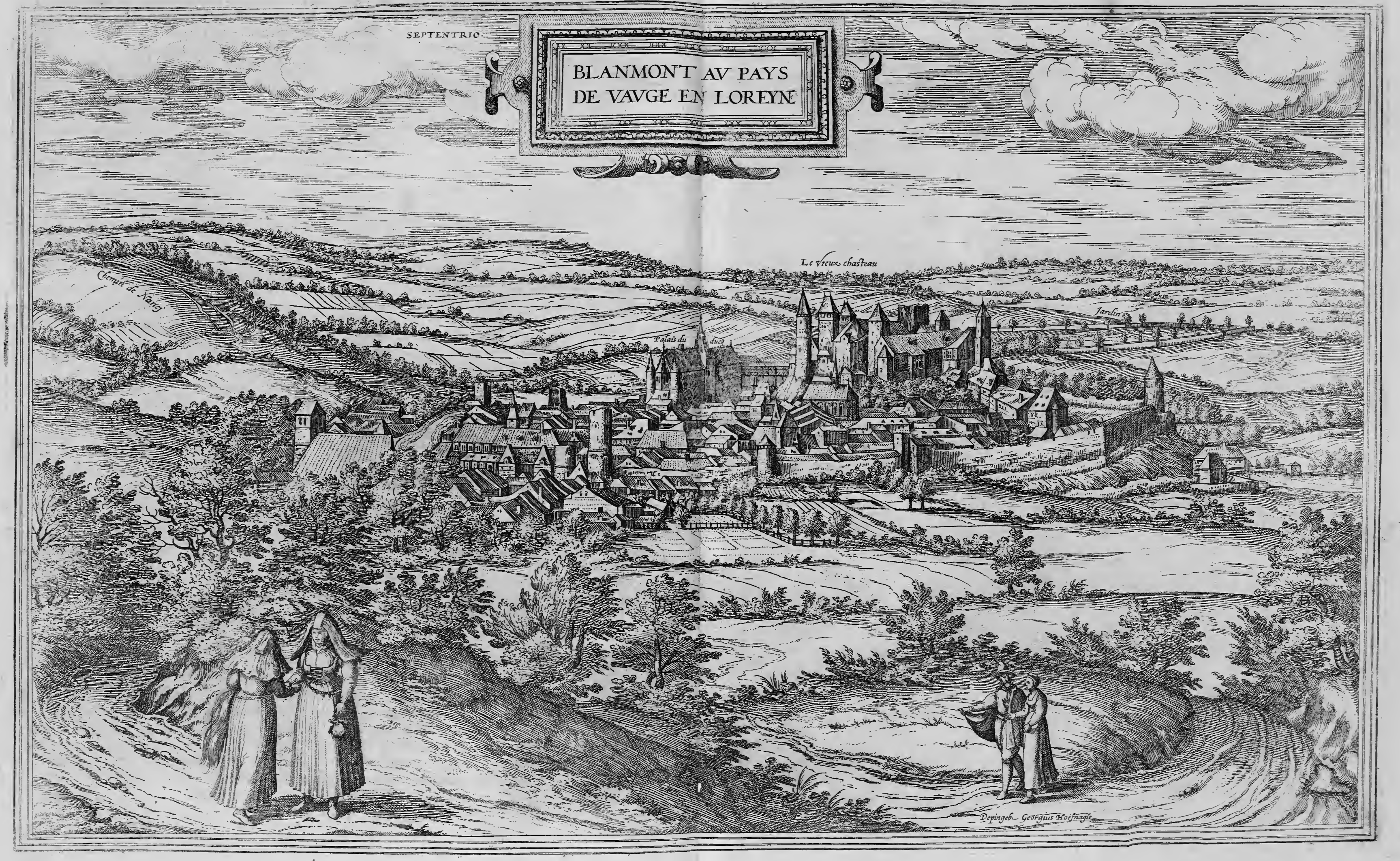
Quam verò ob causam, Ligurinus Chrysopolim eam nuncupet, Gilbertus Nepos se ignorare fatetur, nisi fortè, more poëtico, incredibili vicini territorij felicitate, & percommoda situs ratione, permotus, id ei nominis, nō immeritò tribuerit. Siluosis etenim, & viniferis cincta montibus, piscibus & delicatissimorū fructuum affluentia, diues; tanta etiam frumentorum vbertate præstat, vt, quemadmodum vniuersæ Italiæ Sicilia: ita totius Burgundiæ granarium, semper sit habita. Situm habet etiam hoc tempore, qualem Cæsar, in Comment. lib. 1. descripsit. Vesontio inquit, maximum Sequanorum oppidum, natura loci sic munitū, vt magnam, ad ducendum bellum, daret facultatem, propterea, quod flumen Alduabis, vt circino circumductum, penè totum oppidum cingit, reliquum spatium, quod non est amplius D C. qua flumen intermittit, mons continet, magna altitudine. Ita, vt radices eius montis, ex vtraque parte ripæ fluminis, contingant: hunc murus circundatus, arcem efficit, & cum oppido cōiungit. Hæc Iulius Cæsar. Nunc verò Dubis fluuius. Vesontionem, magna ex parte intersecat. Dubius, siue Dubis nunc dicitur. Veteribus Alduasdusius, quibusdam etiam Alduabis, Gallicè le Dux, oriens circa montē Iurā, Sequanos ab Heluetijs diuidens, lapsusq; per comitatum Burgundiæ, montem Bellicardum, Insulam, ac Clareuallem castella perluit, & posteaquam Bysontinam hanc vrbem intersecat, dehinc Dolam oppid. præterfluens, circa Veredunum castrum, non longè à Cabillonensi vrbe, Arari fluuio, cui nunc Saona, nomen est, miscetur, ad Sequanos prorsus pertinens. Mirandum autem in modum vrbem hanc Vesontinam veneranda commendat antiquitas, quæ à Iulio Cæsare, ob bellicosam gentis fortitudinem, & summum libertatis studium, culta semper, & obseruata fuit. Tantas siquidem suo æuo Vesontinorum vires fuisse commemorat, vt Principes etiam Alemanos stipendiarios habuerint, atque adeò, Athenienses vectigales effecerint, & obsides dare coëgerint. Tunc etiam, cum Orgetorix, apud Heluetios longè nobilissimus & ditissimus, regni cupiditate inductus, nobilitatis coniuratione facta, suis persuasisset, vt de finibus suis, cum omnibus copijs exirent, perfacilè fore, cùm virtute omnibus præstarent, totius Galliæ imperio potiri. itaq; constituit ea, quæ ad proficiscendum pertinerent, comparare, iumentorum & carrorum, quàm maximum numerum coëmere, sementes permagnas facere, vt in itinere copia frumenti suppeteret, cum proximis ciuitatibus pacem & amicitiam confirmare, ad eas res conficiendas, Orgetorix deligitur, is sibi legationem, ad ciuitates suscepit, in eo itinere persuadet Castico, Catamantaledis filio Sequano, cuius pater regnum in Sequanis, multos annos obtinuerat, & à S. P. Q. R. amicus adpellatus erat, vt regnum in ciuitate sua Vesontina occuparet, quod pater ante habuerat, itemq; Dumnorigi Æduo, fratri Diuitiaci, qui eo tempore principatum in ciuitate sua obtinebat, ac maximè plebi acceptus erat, vt idem conaretur, persuadet, eique filiam suam in matrimonium dat, perfacile factu esse, illis probat, conata perficere, propterea, quod ipse suæ ciuitatis imperium obtenturus esset: non esse dubium, quin totius Galliæ plurimum Heluetij possent, se suis copijs, suoq; exercitu, illis regna conciliaturum confirmat. Cæterum cum Orgetorigis detegerentur conatus, deq; eo sumptum esset supplicium, fœdus cum Vesontinis Heluetij ineunt, vt per Burgundiam ipsis transitus pateret, obsides sese daturos, quod nihil in transitu damni, eorum agris sint illaturi. Vnde facile adparet, quantæ Vesontinorum, eo tempore, vires fuerint. Quas magni etiam ipse Cæsar fecit. Nam post confectum Helueticum bellum, cum Diuitiacus Æduus, quantam in Sequanos Ariouistus Germanorum rex crudelitatem exerceret, copiosa oratione explicaret, simul etiam probabiliter, paucis annis futurum, adfirmaret, vti omnes è Galliæ finibus, à Germanis pellerentur, atque Rhenum transirent, & Cæsaris tandem opem implorabat, vt Galliam vniuersam à summa Ariouisti iniuria, qui superbè, crudeliterq; imperabat, defenderet, posse etenim eum vel autoritate sua, atque exercitus, vel recenti victoria, vel populi Romani nomine, deterreri. Hac oratione Cæsar commotus, cum legionibus & priuato etiam colloquio, elatū Ariouisti animum emollire non posset, congrediendum tandem sibi cum barbaris, & efferatis Germanorum copijs, intellexit. Itaque, re frumentaria, quam celerrimè potuit, comparata, magnis itineribus ad Ariouistum contendit. cumq; tridui viam processisset, nunciatū est ei, Ariouistum cum omnibus suis copijs, ad occupandam Vesontionem, oppidum maximum Sequanorum, contendere, triduique viam, à suis finibus processisse. id, ne accideret, magnopere præcauendum sibi Cæsar existimauit, quòd id oppidū, natura loci, sic muniebatur, vt magnam, ad ducendum bellum facultatem suppeditaret. Ad hęc, cum Iulius etiam Cęsar, omnes Rheno vicinas vrbes, à Basilea Moguntiacum vsque, Romano subiecisset imperio, ipsisque præsidia, Gubernatores, & capitaneos imponeret, cumq; vniuersum Rheni tractum, in prouincias distribuisset, illarumq; Gubernatores magnificis illustrasset titulis, & omnium prima ac maxima Helueticos, Burgundiones, & Basileenses contineret, voluit, vt eius gubernatori ac Principi, inclytā, vrbs hæc Bysontina sedem, præberet, cui cæterarum prouinciarum gubernatores parebant. Quorum alter post eum præcipuus, in Basileensi ditione semper hærebat, vt caueret, ne Germani Rheni flumen traijcientes, Romanorum ditiones turbarent. Ex quibus sanè facilè constat, quantæ olim dignitatis hæc vrbs, priscis apud Romanos temporibus fuerit, licet tum ea non fuerit structuræ magnificentia, qua se nunc commendabilē reddit, nihil etenim ferè tum ambitu suo aliud Dubis continebat, quàm quod est versus S. Quintini montem, & S. Ioannis ac Stephani phanum respicit. Dubis etiam fluuij alueum, plateam vulgò Ronchaux, fuisse affirmant. Muri autem, quorum Cęsar meminit, & Dubi fluuio, vtroque ex latere claudi adfirmat, etiam hodie conspiciuntur, & S. Stephani montem à de la Croze, separant, quorum initium à porta scissa, vulgò Taillee, quæ est rupes ferro, in vsum portæ excauata, ad portam vsq; Mali passus, vulgò, Maupas, deducitur. Sunt qui adferant, turrim S. Quintini, quę antiqua est domus nobilis & patritij Vesontini, quondam huius vrbis portam fuisse, Alij, idē de porta nigra adfirmant, quod ex perantiquis vetustatis monumentis, conijciunt. Huius etiam vrbis portas puro quoudam auro contectas fuisse, constat, qua de causa, Chrysopolim nuncupatam existimant. Et, quamuis Vesontina monarchia, tantæ non fuerit dignitatis, atq; potentiæ, quantæ olim Romana: tamen publicorum ædificiorum magnificentia proximè ad eius famā, ac gloriam adcessit, vetusta siquidem in hac vrbe loca, qualia olim Romæ, conspiciuntur, quæ Pantheon, Campus Martius, Dianæ, Mineruæ, campusq; Lunæ, columnæ, vulgò semper Latinè dicta, multaque hîc alia priscæ vetustatis monumenta consistunt. Archiepiscopatu etiam Vesontina hæc vrbs inclarescit, cui primum S. Anthidius pontifex præfuit, missus ab Irenæo Lugdunensi Episcopo, viris religiosis ac doctis, qui Chtistianæ fidei in cunabula ac rudimenta traderent. Basileensis deinde tractus in Vesontinæ Ecclesiæ diœcesi, siue administratione fuit, donec iuxta sanctionem, quæ in volumine legum Francicarum extat in hunc sensum: Singulæ ciuitates suos Episcopos habento: proprium Episcopum acceperit.

ORIENS
VESONTIO
SEQVANORVM
GALLIS BESANSON
GERMANIS BYZANTZ
RECTO CIVO
DVBIS FLVVIVS
S. Petrus
Capitolium
S. Io. Baptista
S. Magdalena
VESONTIONIS
ANTIQVISSIMAE·CELEBERRIMAEQ
SEQVANORVM·QVI·IN·CELTICA·GALLIA
BVRGVNDIAE·COMITATVS·NOMINE
CENSENTVR·METROPLIS·IMPERIALISQ
CIVITATIS·DELINEATIO
Poli Longitudo; Graduum XXII. Minutorum XX.
Latitudo vero; Graduum XLVII. Minutorum XXXVI.
COLONIAE VBIOR ∞ D·LXXV.
OCCIDENS

BLANMONT.

BLANMONT, Lotharingiæ opp. mediterraneum, à Nancio, lapide sexto, & decimo, à præpotenti Argentina, distans, Lotharingiæ Ducis matrem, hoc tempore agnoscit dominam, ad quam viduitatis iure, mortuo marito, Lotharingiæ Duce, peruenit: non magnum quidem, sed pulchrum est, & amœnum. A qua tamen pulchritudine, Anno Christi, M. CCCC. VII. in D. Laurentij Protomartyris vigilia, plurimum amisit. Quia etenim confœderatis vrbibus atque Principibus contra Carolum, Burgundiæ Ducem, coniungeretur, longa, diuturnaq; obsidione pressum est ab Heluetijs, & Ducis Austriæ, Sigismundi, militibus, qui cum tandem oppidum captum inuasissent, & insatiabilem, furiosamque militarem libidinem, rapinis, ac spolijs expleuissent, ablatis octo pulueris tormentarij, quæ ibi reperta sunt, dolijs, bellicis etiam tormentis non paucis, & ea annona, qua biennio, se strenuè potuissent defendere, igni oppidum vniuersum perdiderunt: Sed quantum eo tempore Burgundiæ Dux miseriarum & calamitatum Lotharingiæ, & huic quoque oppido intulit, tantum in ea rursus est passus incommodi, quando in ea, vti gregarius miles cæsus, strenuus esse Princeps desijt. Dum etenim apud Nancium, cum *H*eluetiæ confœderatis, qui Francorum Regis merebant stipendia, infœlicem, & temerariam conserit pugnam; Exiguas siquidem copias, in quibus vix duo erant millia, idonei ad pugnam, niuoso die, duobus hostium opponebat agminibus, quorum vnum secundum flumen; alterum via, militari ab Villa Noua, aduenerat; *H*eluetij ad decem millia, maiore numero Lotharingi, & Germani fortiter instructi, & recentes, adeò, vt imbecilles essent, aduersus istos, & attenuatæ Caroli vires. Pugnauit tamen ipse imperterritus, imperatorē ac militem agens fortissimum, perinde, atque ineuitabili fato, in exitium suum rueret. Sed postquam omnia vidit dissipata, in conferto confossus fuisse dicitur peditatu, vt homo ignotus, qui die tandem tertio, inuentus est nudus inter mortuos, facie ad glaciem cuiusdam torrentis, aut paludis, congelata. Maluit (vt creditum est) mori ingens animus, quàm in regis venire ludibrium. Cognitus primum est, à quodam ministro, seu cacula suo Baptista ab Columna, & ab Matthæo Medico suo Lusitano genere. Cognitus per vngues manuum, quos longiores omnibus alijs gessit: Per vulnus pugna herricia, in collo acceptum: per dentes inferiores amissos, certasq; alias corporis notas. Vulnus præter alia habebat lethale in temporibus capitis. Sic humiliata Dei voluntate tanti Principis superbia, & immodicus fastus, libidoque regnandi insatiabilis. Per longum tempus interfectum esse vulgus hominum negabat, sed viuere adhuc illum pertinaciter prædicabat, credique voluit. *I*ta Carolus in terra hostili occubuit, & quem nemo poterat vincere Regum, sua semetipsum temeritate & cæcitate vicit & extinxit. Apud Nancium in maiori templo, iuxta D. Georgij aram, cuius semper habuit venerabile nomē, collocatur. *T*ribus porrò potissimum ornamentis haud contemnendis, hoc oppidum nobile est, Castro veteri, spatioso, atque magnifico, cui palatium nouum Ducis, venusta structura insigne coniunctum, non minimum oppidi ornamentum videtur. Tertium verò, omnium iudicio, existimo esse id, quòd incolæ plerunque omnes, agriculturæ dent operam, viri proinde sint boni, ac integritate conspicui. Veteres, siquidem, vt Cato, vir sapiens, & rei rusticæ assertor, testatur, quoties virum aliquem probum ac bonum commendare vellent, Bonum *A*gricolam, tanquam summo encomio, vnoque verbo, efferebant, vt puta, qui eo exerceretur negotio, quo nihil antiquius, nihil, non grauissimorum modò hominum, sed etiam Dei Optimi Maximi testimonio, honestius, nihil eorum, ex quibus aliquid acquiritur, libero homine dignius, nihil denique suauius dici, excogitarique potest. E sacris siquidem oraculis constat, antiquissimam, ante alias omnes artes, agriculturam iam inde ab initio humani generis extitisse. Neque Osyrim, neq; Dionysium huius disciplinæ repertorem, sed Deum Opt. Max. hoc vitæ genus instituisse. Nam *A*dam & eius filij, agricolæ fuerunt. Item Noē, vineam plantauit. Abraham, *I*saac, Iacob pastores fuerunt. Saul ab asinis, Dauid ab ouili, ad sceptra vocatus. Elizeus, & Amos, è pastoribus facti prophetæ, Ozias, agriculturæ deditus legitur. Syrach agriculturam cum primis efferens, eius opera tenere aratrum, stimulo agitare boues, saginare vaccas, & cætera commemorat. Quid multa? Christus ipse gloriatur, patre se agricola fuisse, subinde suggerens, vitis, ac ouium, ac pastorum parabolas. Nam cum hæc ars sit maximè innoxia, & sine qua mortales nec viuere, nec ali posse manifestum; optimi quique, & sanctissimi viri, hanc amplexi, & veteres, eam dixerunt proximam quasique consanguineam sapientiæ. Cicero iustitiæ, diligentiæ, parsimoniæ magistram appellat: nonnulli, omnium artium parentem, atque nutricem. Sed hæc fortasse, pro istius loci conditione, de agricultura copiosius.

SEPTENTRIO
BLANMONT AV PAYS
DE VAVGE EN LOREYNE
Le Vieux chasteau
Palais du ducq
Jardin
Depingeb. Georgius Hoefnagle

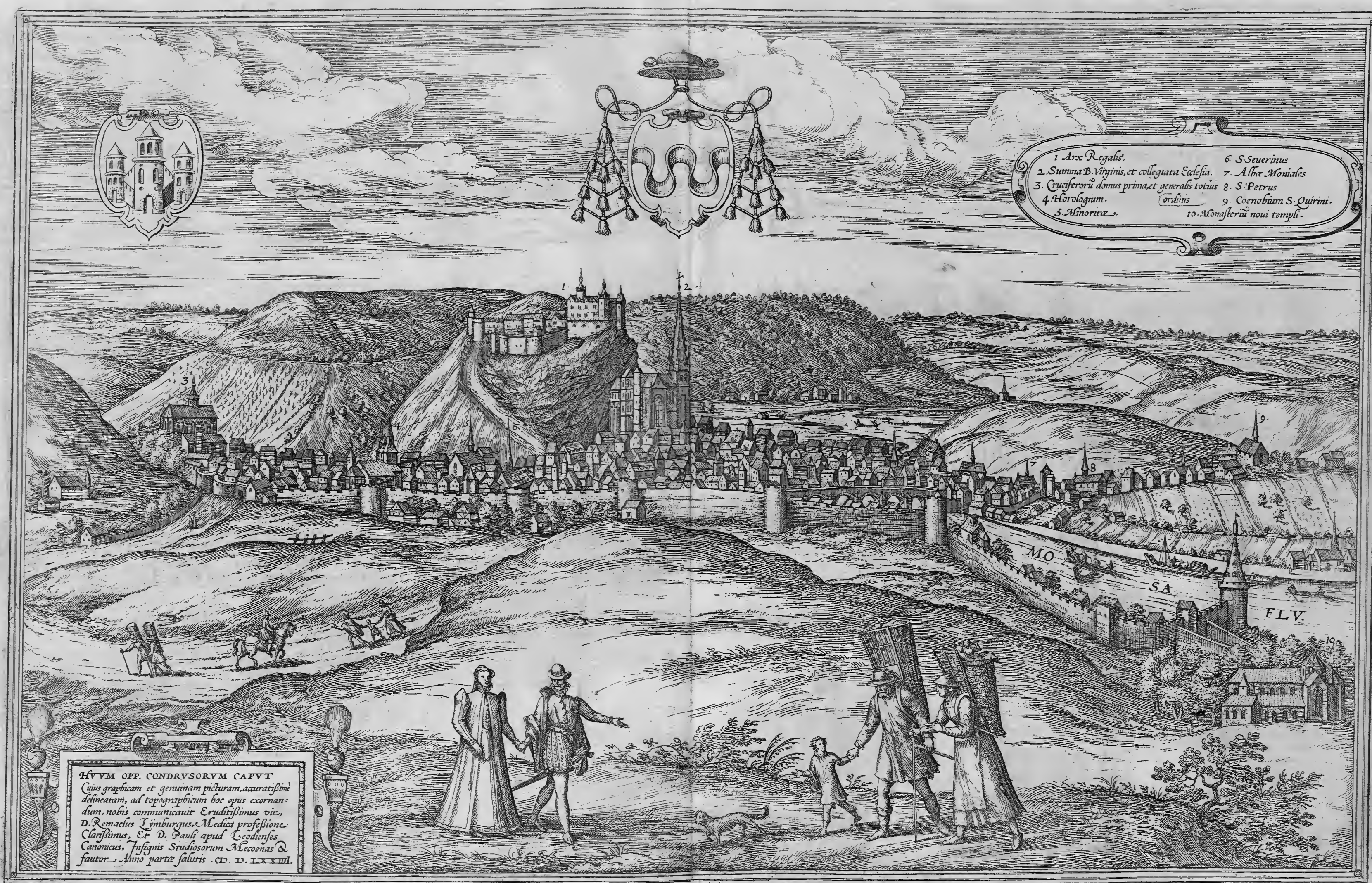
LYMBVRGVM.

LYMBVRGVM, Ducatui, in quo metropolirica gloria præstat, appellatiouem præbet, oppidum est uaturæ beneficio validè munitum præcelso etiam & saxoso in monte, in ipsius Ducatus Lymburgensis medio, velut centrum, situm admodum amœnum, obtiuer. Eius primordium eruditissimus omnisque virtutis amantissimus vir, D. Remaclus Lymburgus Medicus, dulcissimæ pattiæ suæ amore, ex chronicorum & Annalium scriptis diligenter inquirens, veteribus non esse memoratum, affirmat. Qui vicinis autem temporibus, variarum gentinm sedes, vrbium oppidorumque origines in publica scriptorum, mouumenta rerulerunt, ij, Lymburgi iuitium, in Annum Chtisti centesimum septuagesimum secundum, vltra millenum referunt. Quo quidem tempore, comitatus titulo claruit, cuius habenas omnium primas, moderatus est Heuticus comes, & eius item sucessor, eiusdem pariter nominis, ex Henrico Quatto, Pio illo, verè Augusto, bellicoso, & multis victorijs clarissimo imperatore, pronatus, primus Lymburgensium Dux appellatur, eiusque ducatus gubernacula pluribus annis summa tum æquitate, tum prudentia tenuit. Eo verò Duce, sine successione mascula in fata sublato, Dux Brabantorum Ioannes Primus circa anuum salutis M. CC. XCIII. partim hæreditaria successione, pattim bellica vittute, contra Reinoldum Gelriæ comitem, omne huius ducatus sibi vendicans ius, id iu hunc vsq; diẽ couseruauit ac tennit: Hinc Lymburgi, Falcoburgi, Dalemij, & cætera trausmosaua municipia, criminales, ciuilesque prouocatioues suas, ad Brabanticam nomophylaciam, cuius perpetua Bruxellæ sedes, est, dirigunr. Cæterum iu Ecclesiasticarum rerum disceptatione & administratione, Eburonum Autistitem, cuius Diecœsis sunt, dominum aguoscunt. Est autem oppidum Lymburgense situ montoso, muro & idoneis ad defensionem turribus clausum, arce etiam munitissima firmum, cuius turres, muri, ac propugnacula, viuo ex saxo (quod natiuum suppeditat solum) constructa, ac prærupti montis dorso imposita, nec occultis terræ cuniculis, euerti nec muralium machinarum ictibus concuti possunt, eò, quod durissimæ rupi insistant, & præcipitibus naturæ claustris, maxime tuto sint loco. Syluis cingitur quercu, fago ac medicatis herbis ditissimis. In magna autem conualle, ad montis, in quo Lymburgum est situm, basim fluuio VVesa, seu ipsorum lingua, vulgariter VVesdo, maximo accolarum emolumento, irrigatur. Is, ex Ardnenna Sylua, prima origine scaturiens Per Lymburgensem agrum grato delabitur murmure, ac mosæ tandem iuxta Eburonum Augustam miscetur. Multis ac varijs conducit vsibus, maximè, molitoribus, & pannorum tinctoribus, qui in suburbio Dolhẽ plurimas officinas habent præstantissimis etiam magna copia nobilitatur piscibus, trutis nimirum tam prodigiosæ magnitudinis vt vulgaris fluuiatilis, salmonis appellationem mereantur, vmbris, anguillis, mustellis, cancris, & id genus alijs qui sub cauernosis petris latitantes, summa cũ voluptate & delectatione capiuntur. Fœlix huic oppido ager, omniũ rerum necessitati diseruientium ferax, vino tantum ob inclementiam cœli, excepto pascuis saginando pecori, vberrimus, maximè, iuxta Heruiam pagum, abundat, hinc delicati saporis & inusitatæ magnitudinis casei, Lymburgense solum commendanr. Eodem etiã telluris beneficio, efficaces colligunt herbas, tam morbis curandis, quam esui accommodas ponderosum ferunt triticum, & zeam, ex qua panem, albedine præstantem, conficiunt. Habent & bordeum, ex quo potum, ob vini caritatem, cereuisiam coquunt, quam tam sitienter, tantaq; auiditate ea gens bibit, vt in couuiuijs atque symposijs, satis sit operosum ministris, cantharos ac phialas promptè implere. Eo liquoris genere non vt exhilarescant, non vt melancbolicas animi nebulas discutiant, vtuntur, sed tanta immodestia sese ingurgitant, tam strenuè se mutuo ad potandum cogunt, vt si quis hos noctes atque dies strenuè cyathisantes, suspiciendæ capacitatis pocula vnico anhelitu exinanire atq; siccare, & eorum impotentem ad potationes procliuitatem, consideret, periculum imminere, Græcis, Germanis atque Soxonibus dicat ne tandem bibacitatis hederam, his Galliæ Belgicæ populus sint porrecturi. Optandum, apud hos AEgyptiorum consuetudinem vsu receptam esse, qui in symposijs, hominis mortui imaginẽ circumferre, & singulis accumbentibus dicere solebant. In hunc intuens, pota & epulare, talis post mortẽ futurus es. Sed bibulorum societate relicta, ad agrum Lymburgensem nũc redeo. Qui multis etiam plumbi ac ferri fodinis præstans, cultores, opum affluentia, nobiles reddit. Quin etiam calaminaris lapis, Plinio in re medica commẽdatus ex terræ venis, iuxta sacram Henrici ædiculam in Sylua Aquensi eruitur: nec nou multis in locis antra carbonaria sulphuris particeps terra fabris ferrarijs & vulcano domestico consetuando, admodum vtilis, ex qua globos, quos, Cluten, nuncupant vulgò, conformant. Effodiuntur ibidem etiam ex occultis terræ visceribus, varij generis lapides, instar Namurcensium marmoris & Iaspidis speciem præ se ferentes, candidis, nigris, fuscis, varijsque maculis venustè conspersi, ex quibus mortaria, mensarum tabulæ, vt tanquam speculum reluceant, politæ Magnificarum ædium camini; columnæ earum capitula corodines bases scapi, principum, illustriumque virorum monumenta, aliaque ædificia, videndi sensum oblectantia, constructa videntur. Veluti superioribus annis elegantissima illa Anuerpiæ, prætoriana domus accuratissima architecturæ symmetria subtiliter, & magnificenter ex hoc potissimum lapide, constructa, vrbem ipsam commendabilem reddidit. Præter multos insuper pagos domorum, populique frequentia cultos villas duas (oppida diceres) eleganter exstructas Lymburgense hoc territorium exhibet, Vpen ac Heruiam, vtraque mercatoribus inhabitata ditissimis, qui mercibus suis, potissimum verò panno & clauis nundinas Francofordianas bis annuatim maximo emulomento, quæstuq; vberrimo frequentant. Primo ab vrbe lapide, insigne ac peruetustum est Cistertiensium Monasterium, Vallis nuncupatum à Duce Henrico Secundo fundatum, cuius etiam ossa ibidem, Lapideo sarcophago continentur. Estque ibidem Nobilium de Rosmel sepultura. Quin etiam in agro Lymburgensi passim scaturiunt, earumpuntque salientes aquæ, tam villaticis, quam voluptuarijs vsibus seruientes. His autẽ omnibus infinitis parasanguis præstat fons ille acidus Arduennæ syluæ, secundo à Lymburgo lapide in pago Spa, toti orbi nunc celebratissimo erumpens quo tam indigenæ, quam ex remotissimis mundi partibus alienigenæ, recreandi, & sanitatis amissæ recuperandæ, & ab imminentib. morbis præcauendi studio, frequenti numero se conferuur. Et si porrò Lymburgense hoc oppidum, angustioribus circumseptum limitibus, infrequentiores incolas habeat, si tamen ea, quæ vrbes vt plurimum commendare solent, & clarissimorum hominum ex eo progenitorum seriem consideres, non infimæ dignitatis oppidum esse censebis, vt de eo id Vergilianum non imeritò dici queat, Pauci numero, sed viuida virtus. Neq, adeo refert, quasi situ, vrbes structura, sint, numero, atq; frequentia ciuium, sed qua animorum inueniatur concordia, quo virtutum nitore, qua religione sint ciues imbuti Et quẽmadmodum fructuum dignitas arboris cõmendat præstantiam: Ita vrbes maximè illustrant viri, qui virtutibus, eruditione, & dignitate præstantes ex ijs prodierunt. Quales ex Lymburgo sunt nati Reuerendus vir, D. Hermannus Rauius, Abbas S. Iacobi, Insulæ vrbis Leodiensis, Instituti S. Benedicti, vir religione, & pietate eximia Nicolaus Bilstein, Belli reditus, dinis Præmonstratensium eiusdem apud Leodios, insulæ, qui miserabili & nunquam audita morte interijt, D. Lambertus Vallis Dei, in Ducatu Lymburgensi ordinis Cistertiensis, Cænobiarcha, vir admodum hospitalis & bonus, qui maxima animi acerbitate vidit, deterrimos auitæ religionis hostes, qui seipsos Geusios nuncupãt. Monasterij sua bona, diripere, ipsumque cœnobium, Vulcani tandem furoribus litare, Anno salutis M. D. LXXIV. Nonis Aprilis. Nec minorem meretur hoc oppidum laudem quod insignem virum, Guilhelmum Vilkinium, Theologica professione eximium, Patrem sociatatis IESV ediderit. Paribus etiam auspicijs, doctissimorum, optimorumq; hominum laude, apud Lymburgos perpetuũ sunt nomen adepti sacram repræsentantem Triadẽ fratres, quorum eruditione atque virtute eximia, non solum hæc Lymburgensis patria, sed & vniuersa Europa, decorata, illustrataque est. Hi sunt, sumus ille D. Gylbertus Lymburgus qui candore & integritate animi excellentique rei medicæ scientia apud suos Eburones enituit, vbi medicæ professionis praxin xxxvi. annos, summa cum laude, fœlicissimeque exercuit. Quamobrem tanti & nominis & authoritatis apud suos semper fuit (vt ob morum, dicendique grauitatem ac promptam in medẽdo fœlicitatem, alter quasi AEsculapius ab omnibus haberetur,) vt proinde tres ex ordine Principes Eburonum Antistites, sanitatis suæ tutelam ipsi commendarint, vir pietati totus deditus, à libidine omni, tam corporis, quam animi abhorruit, & philosophiæ amore incensus, totam vitam in cœlibatu transegit, vir minimè ambitiosus, opes, omnesque voluptates, quemadmodum & Ducum, Regumq; aulas respuens, virtutibus pijsque meditationibus se totum deuouit. Nam ab Eduardo sexto Angliæ Rege, cura & sollicitatione Thomæ Grameri Archiepiscopi Cantuariensis, sola virtutis eruditionisque commendatione magnis præmijs & vitæ conditione honorifica, crebris litteris fuit vocatus. Ad Sabaudiæ quoque Ducem Philibertum, incredibili studio, celeberrimi eiusdem Protophysici Anthonij Fossam, eo tempore, quo apud Illustrissimum Leodiensium Principem Georgium ab Austria Archiatrum ageret, est inuitatus. Similiter etiam ab Academia Louaniensi, regio stipendio, in locum Doctoris Medici ordinarij Hieremiæ Brachelij, & Magistratus, & celeberrimis doctissimi viri litteris Ioanuis VVamesij, vtriusque Iuris Professoris. Qui proh dolor, trium ferè mensium spacio, vt Antipater Medicus ille Romanus senex apud Galenum lib. 4. cap. 9. leui orthonea, ex obstructione in leuibus arteriis affectus, omnigenam in eius pulsu sistematicam inæqualitatem ipse carpum sæpius tangens, admiratus, accedente morbi successu, simul cordis palpitatione, ter, quaterve ac sæpius aucta simul spirandi difficultate, repente inter manus ac pias suorum preces immatura morte, religiosa & catholica fide præditus, obiit, non sine multorum, qui eum impensè diligebant, apud Eburones luctu & lacbrymis, VIII. Feb. Anno 1567. De cuius vita morte, & lucubrationibus, libellus publicè extat. Alter eius frater, Ioannes Fuscus, vtriusque I.L. qui puer domi liberalibus disciplinis imbutus, adolescens, vti auidissimus bonarum artium mercator, Angliam, Galliam deinde Italiam adiit, cumq; iam omnes in summam sui admirationem, ob egregiam indolem, rarasque ingenii dotes, rapuisset, nono, & vigesimo ætatis suæ anno pestilentiali disenteria, Leodii curiæ Aduocatus, moritur. Tertium ex eadem familia, oppidum hoc Lymburgense edidit, virum literis ac moribus castissimè perornatum D. Doctorem Remaclum, Medica Professione conspicuum, & Leodii apud D. Paulum Canonicum, stirpium, & omnium eorum, quæ terra ex se fũdit, scientia præstantem, perillustri in rem literariam propensione hominem, ac summum optimorum ingeniorum promotorem qui pia & munifica liberalitate priuatarum possessionum opibus adolescentes aliquot, lectissima indole præditos in literarum studiis alit. Quin etiam prærer summos hos viros fœcunda hæc patria non sibi modo sed & remotissimis mundi regionibus protulit, Petrum Maheau litteratum & in Carmine mirè fœlicem; Et D. Ioanuem Flemmingum Medicum excellentem, qui beneficio Ecclesiastico Aquisgrani resignato, Archiatres Sigismundi Poloniæ Regis Cracouiæ obiit. Atque vt finem tandem faciam vix dignis vnquam laudum elogiis pro merito celebrari poterit Clarissimus vir, ac vera nobilitate conspicuus D. Guilhelmus Gulpen, ex vetusta & nobili Rosmeliana oriũdus prosapia, totius ducatus Lymburgensis ac comitatus Falckenburgensis, sub prouisione (vt stylo Brabantico vtar) Gubernator, ob singularem animi constantiam, prouidentiam & zelum purè catholicum in hoc vernali bello, anni 1574. quo maximæ hostium copiæ irruerant, ac cismosanas regioues depopulabantur nullam suæ personæ, nullam vitæ rationem habens, sed postposito salutis suæ discrimine, diuino fretus auxilio, & generosi animi constantia, summa omnium admiratione, non solum ipsum Lymburgum munitissimum oppidum, sed vniuersum Ducatum, profligatis hostibus, ab omni periculo liberauit, & libertati pristinæ restituit.

LYMPVRCH.
Limburgum oppidum Galliæ Belgicæ, vulgó Lympurch, gallicè, Lembor dr.
Hanc Vrbis Lymburgensis iconem perhumaniter nobis communicauit vnicum illud huius patriæ decus R. D. Remaclus Lymburgus Medicinæ Doctor. Et apud D. Paulum Leodij Canonicus dignissimus, quam optimè de re litteraria meritus.
1. La tour Jehan le Westi.
2. S. George Eglisse parochial.
3. La haille mason de la Ville.
4. Le Chateau
5. La porte de haul.
6. La port de Chateau.
7. La port den bas.
8. Dolhen Vilaige.
9. L'hospitalle.
10. Bilsten.
11. Montagne de Bilstein.
12. Wilere.
13 Mons dicte Rutfcel.
14 Chemin de Liege et de Mastricht
15 La Riuire de Wesse
16 Jardin de Mesir Jehan de boses.
17 Les Sarre Jardi.
18 Hadrimons.

H V V M.

HVVM, oppidum & antiquitate, & primaria dignitate, inter Condrusos præstans (sunt autem Condrusi, Belga-
rum populi inter Eburones, qui nunc Leodienses dicuntur, Segnos, & Treuiros; quorum erant clientes, Mosæ
fluuio, & Arduennæ Syluæ finitimi) situ admodum amœno, superbo, ac pereleganti, Viridi ac pabulosa in valle
inter præcelsos Condrusi montes, Mosæ fluminis ripas illustrat. Eius primordium scriptores in diuersa rapiunt.
Claudius Champerus lib. de vrbium oppidorumque origine, ex Lucio Tungrensi, Hunnorum Duci, Cambro,
nomine, huius oppidi originem tribuit, qui loci opportunitate commotus, oppidum probè munitum, ad con-
fluentem Mosæ constituens, Hoynim nominauit, quod nuuc, Huy, dicitur. Ioannes Marius autem, virum, in
Condrusorum patria, summa nobilitate illustrem, anno decimoquinto, ante salutarem Iesu Christi natiuita-
tem, nomine Hoys, primum eius oppidi lapidem posuisse, deque suo nomine, Hoy, nuncupasse, affirmat. Vulgò
deniq; ab amne, ex vicinis collibus, iuxta pagum Hauelainge scaturiente, nomen consequutum putatur. Qui
quidem amnis, copiosi riuuli instar, per agros & reliquos Condrusi pagos, defluens, pluuioso cælo, & collectis,
diuturna ex niue aquis, subitò excrescit, ac tanto cum impetu exundat, horrendoq; fragore, ac strepitu, planè
furere videtur, vt ob violentiam, nomen furiosi, ab accolis acceperit. A. Mosa tandem, iuxta lapideum Huy
pontem, absorbetur. Multis verò vsibus magno Huensis, viciniqúe populi commodo, ac emolumento, conducit,
eò, quòd versatilibus molis, frumento frangendo, materia papiracea contundenda, ferrugineis operareis, Coreaceis, ac pannorum tinctoribus, ma-
ximo compendio, inseruiat. Eius enim generis opifices, tam in ipso oppido quàm vicino in agro, fabriles, mechanicasq; officinas, frequenti numero
habent. Abundat insuper hic riuulus delicatissimorum piscium copia, truttarum præsertim, cancrorum, fundulorum, aliorumque eiusdem generis.
Miram hoc oppidum antiquitatem redolet, magnificis ciuium ædibus, decenter ornatum, ac monumentis, vetustatem testantibus, clarum. Floruit
olim, ac latius pomeria extendit sua, veruntamen, quoniam, vti hominibus, ita & vrbibus sua sunt peculiaria fata, & nihil mortalium in cœtu per-
petuū sit, rerūq; vicissitudine, velut æstuario quodā fluxu & refluxu ferantur omnia, vix dici potest, quantis bellorū, aliarumq; calamitatum ærum-
nis, atque periculis sit labefactatum, adeo quidem, vt nunc quasi collapsum, & pristinà dignitate ac gloria omnino destitutū videretur, nisi, diuina
fauente gratia, moderatores Huensibus prudentissimi concessi fuissent, generis, virtutum, ac morum nobilitate clarissimi viri: D. Ioannes Husti-
nus ab Outremont: D. à Laminia, & potentissimus ille Otho priemont, D. de Frature, strenuus atque æqissimus Huensium prætor, & Condrusorum
Satrapes multis ab hinc annis consulari dignitate illustres, qui immortali, & familiæ & nominis gloria, superioribus annis, quibus vniuersa Gallia
Belgica funestissimis concutiebatur armis, cum maximo vrbium aliquot, ad Mosæ ripam detrimento ac damno, adulterinæ religionis propugnato-
ribus, inuictos Athlantes, atq; Achilles sese opposuerunt. Quibus non huius modò oppidi, sed totius Condrusij incolæ tanquam ancoris sacris vsi
non passi sunt amabilem Catholicæ fidei vnitatem, dissectis peregrinarum religionum sectis, turpiter secari: Adeo quidem, vti non minus præstan-
tissimis his viris, quàm Fabricijs olim Romani, Scipionibus, Lentulis & Fabijs, optimo iure ciues & accolæ debeant. Hi etenim, non sine laudum
elogijs commemorandi viri, ea prudentia, cura & diligentia, politiam Huensium hactenus, quemadmodum & hoc tempore, administrant, vt cala-
mitatum bellicarum omnia oblita, nunc tandem respirare Videatur. Multi in hoc oppido natalium, & maiorum gloria clari ac nobiles viri, ædes,
pro dignitate & stemmatum decore, amplissimas incolunt, qui in Condruso, agroq; vicino instructissimas domos, villas suburbanas, pomarijs, vi-
narijs, aruis, apricis locis, nobiles, & ad voluptatem spectantium ornatissimas, habent. Quarum aliquæ non tam ædium, recreationis gratià, con-
structarum, quàm castelli, innis turriculisq, conspicui, formam atq; effigiem prebent. Huc æstate, animi recreandi, corporis exercendi, valetudinis
conseruandæ, & nauseæ tædium excutiendi gratia, concedunt, circa brumam, ad sua, quæ in vrbe tecta habent, redeuntes. Multa & varia artium illi-
beralium genera, hoc locæ inueniuntur. Inter ea autem, pannorum textores, & qui ferrum ex terræ visceribus eruunt, principem locum optinent.
Natura siquidem Huensibus benigna, blando eos aspiciens vultu, non modò multas ferri fodinas, ex quibus plurimum ad eos lucri, annuatim redit,
sed & laxissima latifundia, larga manu, ipsis concessit, quæ vberrimas ex se fruges, & generosa vina, pro anni lociq; constitutione, annuo fœnore pro-
ducunt. Hinc vulgus, ex vitium cultura, sibi suisq; vt plurimum, victum quæritat: Ingens siquidem hic copia vini producitur, eaque præstantia
nobile, vt œnopolæ hoc vini genus, pro vino Gallico partim hospitibus propinent, partim ad alias longinquas regiones, sicuti & Leodiense, nauigio,
per Mosæ flumen & carris euehant. Quod si quempiam, loca aprica, prata aut pascua delectent, planitiem amplissimam, quæ hæc omnia abunde sup-
peditat, habes, in quibus oculorum delectatione, odoriferas herbas, flores, gratum odorem spirantes; & loca pabulosa, viridi vndiq; gramine ve-
stita, conspicias. Si iucunda te venatione, vel aucupio, reficere iuuat, syluosi sunt montes, colles, conualles, arboreta, feris, auibusq; scatentia: Si
piscari lubet Hauelainge Amnis nauicularum patiens, presto est piscosa subest Mosa, quæ cymbis ludibundos vectores ferens, piscantium votis res-
pondebit. Si deniq; Christiana religio tibi cordi est, si Deum, pijs orationū hostijs, placare desideras, Basilicam habes magnificam B. Mariæ virginis,
Saluatoris Iesu matri dicatam, amplissimo Canonicorum collegio illustrem, in qua aliquot Leodiensis Ecclesiæ Antistites, fundatores, honorificè
sunt sepulti. Præclara hæc Canonicorum societas, multis summis atque magnificis est exornata viris, inter quos summum dignitatis locum meritò
obtinent, R. Dominus Decanus Seeff, & D. Gerardus Frepontinus, viri morum probitate, & eruditione conspicui, antiquitatum amantes, & stu-
diosi. Sunt & præter alias parœcias, in hac vrbe non paucas, egregia virorum ac virginum cœnobia. Ac primùm quidem, religiosa Cruciferorum
societas: meridiem versus, circa vrbis mœnia, Cœnobium habet in monte, situ peroportuno, & opere clarum. Monsclarus, siue aereus, non sine ra-
tione, dictus, tum, quia clarissimi ordinis, primam sustineat domum atque fundationem, tum etiam, quia mira aëris clementia ac salubritate gau-
deat. Is autem locus, varijs temporum iniurijs, & belli calamitatibus, plurimis annis affectus, ac habitatoribus vacuus, desolatusq;, tandem Anno
salutis. M. CC. XXXIII. sub Eppano XXXVII. Leodiensium Antistite, pristino nitori restitutus, nouis & magnificis ædificijs restauratus, auctus &
exornatus conspicitur, cui, post sanctæ memoriæ pijssimi, ac religiosi patris Theodorici vbachij obitū; hoc anno M. D. LXXIII. summa cum laudè
nunc præest, R. D. Antonius Frisenius, generalis totius ordinis præses, hactenus cœnobij Hornensis Hollandiæ oppidi Prior, qui ad œconomiam
conuentus reuocatus, paucis post diebus, vnanimi, totius ordinis; consensu atque applausu, Generalis Cruciferorum Societatis Præpositus desig-
natus, & electus est, Anno salutis M. D. L X I. profesto SS. Petri & Pauli, vir vitæ sanctimonia & pietate clarus, vigilātissimus dominici gregis, sibi
cōmissi, pastor, ædificiorū, ruinam minitantiū, & collapsorū, prouidus renouator, adeo, vt secundus cœnobij fundator, iurè, & haberi, & dici me-
reatur. Reliqua oppidi Huensis cœnobia sunt; fratrum Minorum & consecratarum Deo virginum monialium S. Aldegundis; Albarum virginum, S.
Quirini, & S. Victoris, extra muros, à Nortgero XVI. Leodiensium præsule, erectum, qui multorum sacrorum locorum, pijssimus illustrator extitit:
Cui hoc tempore præest, sub visitatione R. Domini vessemij Benedictini S. Iacobi Leodiensis, Prioris Bertricensis, viri vitæ integritate, ac rerum
gerendarum dexteritate, experientiaque præstantissimi, nobilis Galla, vitæ probitate, & industria, omnibus commendata, Iacquelina à Vuarigni:
Sunt quoque in vicino vrbis agro, plurimæ monasteriorū fundationes, benedotatæ, vna noui templi, quam Canonici ordinis S. Augustini incolunt
(quos Regulares vocant) fundata ab Oberto, quondam XXVII. Leodiensi Episcopo, Dominici sepulchri titulo, sub Alexandro XXIX. Leodiensi
Antistite, à Mellifluo D. Bernardo Clareuallensi Abbate, qui ibidem, eo tempore, Leodio rediens, hospitio honorificè exceptus, ob elegantiam
recentis ædificij, Nouum monasteriū in hodiernū vsque diem, est cognominatū. Cui nunc Præest singulari naturæ bonitate, & vitæ probitate. R. D.
Iodocus Dorio Abbas dignissimus. Est & aliud eiusdē ordinis, monasteriū, cui Flonen nomen ad Mosæ ripam, & ad montiū Hasbaniæ fauces, amœ-
nissimo loco, sed angustiore exstructum: Cui nunc præest vir, morū integritate & humanitate clarus, R. D. Abbas Balduinus à Busco. Sunt insuper
tria alia Monialium ordinis Cistertiensium. Alterum vallis dominarum, opulentissmū. Alterum, quod Pax Dei nomen habet: Tertiū verò, So-
lis, eiusdem ordinis, nemoribus vndique cinctum. Porrò, in monte Marca, Cardinalis, Episcopus Leodiensis, nimia vetustate nutantem, à funda-
mentis restaurauit, turribus & Propugnaculis valde munita, præcipua inter eius opera, quæ multa & magnifica reliquit, adnumeratur. Hanc Bene-
factā appellitāt. Est in ea incredibilis altitudinis & profunditatis puteus, & Sphæristerium, in quo nobiles & alij Aulici, pila ludentes, animi rela-
xandi gratia, & exercitio, calorem natiuum excitante, sese recreant, sibijpsis appetitum languidum concitantes. Sunt & alia, in Arce loca, aspectu
iucundissima, elegantissimaque, ab Illustrissimo, & immortali memoria dignissimo Principe à Groesbeck, aucta & renouata. Est denique aliud in
oppido opus magnificū, atque pulcherrimū, Pons, ex lapide viuo, quadrato, & secto, multorū arcuum, & fortibus nitens pilis, qui vtramque Mosæ
ripam, & partem oppidi minoris, quæ transflumen est, maiori ciuitati coniungit. In hoc ponte aëris est mira salubritas, ac in plurima oppidi vi-
cinaque elegantissima loca, vndequaque aspectus panditur. Adeo, vt qui Huium exteri, tam ex Gallia, quam Belgio & alijs Regionibus veniunt,
tria spectatu dignissima videre cupiant: Ecclesiam Maiorem officijs diuinis mirificè decoratam: Castrum amœnissimo loco situm: Et rari operis pō-
ntem, vt in prouerbium abierit gallicum, Nostre Dame, le pons & lè Chateau, sent a Huy troys beau ioueau. Ita & Argentorati, quædam ternario
numero, singulari celebritate commemorantur: Altissima summi templi turris: Armamentarium vrbis; & inusitatæ magnitudinis Monocerotis
cornu: Ita & apud Venetos tria quædam, præ multis alijs magnificis rebus, commendantur, Campanaria D. Marci turris, Armamentarium, Arse-
nal vulgò, & incomparabilis, Reipub. thesaurus.

1. Arx Regalis.
2. Summa B. Virginis, et collegiata Ecclesia.
3. Cruciferorū domus prima, et generalis totius ordinis
4. Horologium.
5. Minoritæ.
6. S. Seuerinus
7. Albæ Moniales
8. S. Petrus
9. Coenobium S. Quirini.
10. Monasteriū noui templi.
MOSA FLV.
HVVM OPP. CONDRVSORVM CAPVT
Cuius graphicam et genuinam picturam, accuratißime delineatam, ad topographicum hoc opus exornandum, nobis communicauit Eruditißimus vir, D. Remaclus Lymburgus, Medica profeßione Clarißimus, Et D. Pauli apud Leodienses Canonicus, Insignis Studiosorum Mecoenas & fautor. Anno partæ salutis. CIↃ. D. LXXIIII.

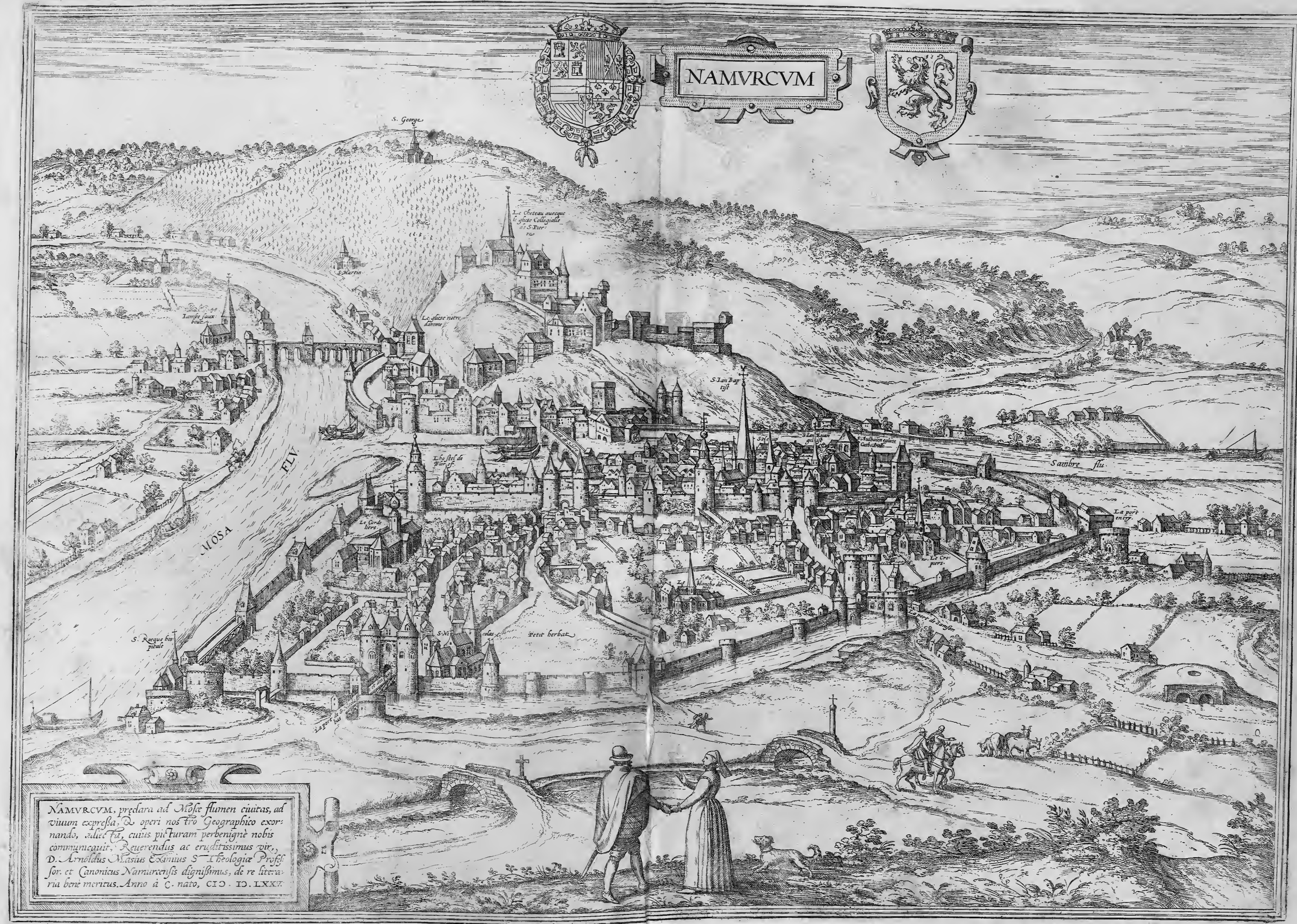
NAMVRCVM.

NAMVRCENSIS Comitatus, Brabantiæ, Hannoniæ, Leodiensisq; prouinciæ limitibus concluditur, angustis finibus coarctatus. Prouincia est valdè montosa, sed vtilis ac pulchra. Ferri nempè probi fodinis scatet, & cauis, subterraneisque locis, è quibus nigrum ac rubrũ, mixtumque marmor eruitur: & alius, ad exscindendum eximius lapis, effodi solet. Magnam quoque salis nitri vim atque copiam præstat. Porrò, recens in ea lapidis genus est inuentum, qui sub nigrum carbonem vnctuosum, alendis & concipiendis ignibus, quale in Eburonibus cernitur, vulgus Hoillam appellat, exhibet. Nobiliorem eam, celebrioremq; reddunt Mosa, & Sambra limpidissima, fluuii, qui eam intersecant, ac lambunt, magnisque commodis afficiunt. Densis syluis vestitur, quæ proceras, elegantes, & vtiles arbores gignunt. Oppida quatuor muris cincta, numerat: Namurcum videlicet, Bouinam, Carlimontem, & Vallicuriam: pagos verò centum octuaginta, & aliquot opulentas Abbatias. Est autem Namurcum, vrbs totius prouinciæ præcipua. Quam ob causam, nouus Episcopatus, ei est impositus. Originem nominis habet satis obscuram. Auctores enim quidam graues scribunt, à se, an ex aliis haud scio, ab Naino, Gentiliũ Deo, appellatum: eum in montis vertice, ad cuius radices sita sit, habitasse, & cultum fuisse, omnibus ad eum opis cõsiliiue gratia ventitantibus, responsa dare consuêsse, post verò Christi aduentum (Materno prima fidei Christianæ fundamenta collocante, qui totum Eburonum agrum, ad suaue Christi iugum inuitauit) prorsus obmutuisse, inde Namurcum vocitatam. Alii hanc vrbem à Romanis, tanquam inexpugnabilem rupem, exstructam esse, referunt. Ipsos Nouum murum nominasse, vnde postea Namurci, siue, vt alii perhibent, Namurræ, appellatio, corrupta sensim voce facta sit. Sita est inter duos montes, ad læuam Mosæ ripam. Ad occidentem, Sambra Namurcense oppidum alluens, id duas in partes intersecat. Mosa pertransit, exituq́, dein suo, in eam sese regurgitat. Abest Louanio, octo Belgicis milliaribus, decem Leodio, vndecim Bruxella. Pulchra est & amœna, arceque, loco edito, conspicua, longius se videndam præbet. Ea in arce præclarum est Canonicorum Collegium, fundatione ac sumptibus Comitis olim institutum. Sunt & aliæ duæ, in ciuitate ipsa, Canonicorum collegiatæ Societates. Altera, in Ecclesia, D. Albano sacra, quę Pauli Quarti pontificis maximi auctoritate, Hispaniarum rege Catholico petente, in Cathedralem est euecta, cuius primus omnium Antistes designatus confirmatusq; est, Reuerendissimus D. Anthonius Hauetius, insigni doctrinâ, & verbi diuini administratione clarissimus, multis annis, in aula Bruxellensi, Ecclesiastis munere, summa laudis celebritate perfunctus, omniumq; proinde iudicio, dignus & idoneus iudicatus, qui ad Episcopatus honorem eueheretur. Altera Canonicorum Ecclesia est B. Mariæ virgini nuncupata, idque, vt annales perhibent, D. Materni, primi Tungrorum Apostoli, auspiciis. Monasteria etiam hic aliqua sunt, vtriusque sexus, inter quæ principem ferè locum obtinet, fratrum, instituti D. Francisci, cœnobium, non modò sumptuosa, & celebri splendoris structurâ, sed fratribus, doctrinæ pietatisq; ornamentis illustribus, & optimis verbi diuini præconibus, celeberrimum. Multa sunt insuper in ipso comitatu cœnobia splendida, Namurcensium comitum olim pietate, constructa, & opimis honorata redditibus. Inter quæ maximam dignitatis laudem meretur, siue ædificiorum nitorem & elegantiam, siue religiosorum fratrum, pietati candidatorum frequentiam probitatemq́ue, siue Cœnobiarchæ pietatem, prudentiam, eruditionemq́ue consideres, quod apud Floreffiam, Præmonstratensium familia incolit. Cuius prima iacta sunt fundamenta, eodem ferè tempore, quo circa annum Christi M. C. X X. D. Merberto autore, Præmonstratensium ordo initium cœpit. Huic autem cœnobio, multis ab hinc annis, optimè præfuit, R. D. Guilielmus Doupeus, Abbas, singulari dignitate pollens, in quo nec pietatem, nec eruditionem, nec in rerum administratione prudentiam, desideres, studiosorum, & doctorũ hominum Mecœnas, & promotor præcipuus, qui in hoc ferè totus incumbit, vt primùm domi suæ; tum apud alios etiam, quorum ipsi cura est commissa, monasticam disciplinam, sartam tectamq; conseruet. Et sicubi fortè, aut temporum iniuriâ, aut hominum negligentia collabi cœpit, pristino eam nitori restituat. Eius reuerenda dignitas, tanquam gratissimus patriæ ciuis, Namurcensis prouinciæ conditionem, subiecto elegiaco carmine, doctissimè descripsit. Ornatur insuper hæc ciuitas, multo ab hinc tempore, illustri Comitis titulo, annuoq́ue, nec exiguo prouentu, quondam marchionatus dignitate commendata. Sed in ea sedes perpetuas fixit, totius huius Comitatus consilium, quod appellant delectorum litibus iudicandis virorum, à quo tamen ad Mechliniensem principis Senatum, prouocatur. Habebat quidem Bruxella Ecclesiasticam curiam, in qua controuersiæ omnes, eius Brabantiæ partis, discutiebantur quæ Diœcesi Cameracensi parebat. Nam tota Brabantia, hîc non comparebat, sed eius pars, quæ Leodiensem agnoscebat Episcopum, Louanii, coram tribunali istic ei constituto, litigabat. Nunc singulæ diœceses, nouis, paucis ab hinc annis Episcopis creatis, adscriptæ, singulis Episcopis parent, vt Mechlinia cum suo territorio, Archiepiscopo Mechlinensi, Antuerpia, Buscoducum, Namurcum, Antuerpiensi, Buscoducensi, & Namurcensi Episcopis, &c. Gens armis dedita, principique suo deuotissima. Gallicam, at degenerem linguam, vsurpat. Videtur nihilominus, ciuilioris vitæ studiosa, & ad nonnullas artes ingeniosa. Mercatores paucos habet, & artifices. Nobilitate verò, ita pollet, vt æquè diuersas familias ostentet, quæ generis sui auiti splendorem, ad illustrissimi sanguinis principes, & auctores haud incerto referant.

Quisquis naturam cupis huius noscere terræ,
Hanc tibi perpaucis versibus expediam.
Vnica, ni fallor, tota est prouincia rupes,
Exili gleba, tecta superficiem.
Rennuit hinc validum, prædurus agellus aratrum,
Insidias quod ei, saxa dolosa parent.
Arescit tellus, nimium si deficit imber,
Saxaq; nimbosis, heu, reteguntur aquis.
Hinc à quingentis memoratur plus minus annis,
Hæc regio fermè, tota fuisse nemus.
Auguribus sunt hic aptissima tesqua peritis,
Aspera dumosis, non adeunda iugis.

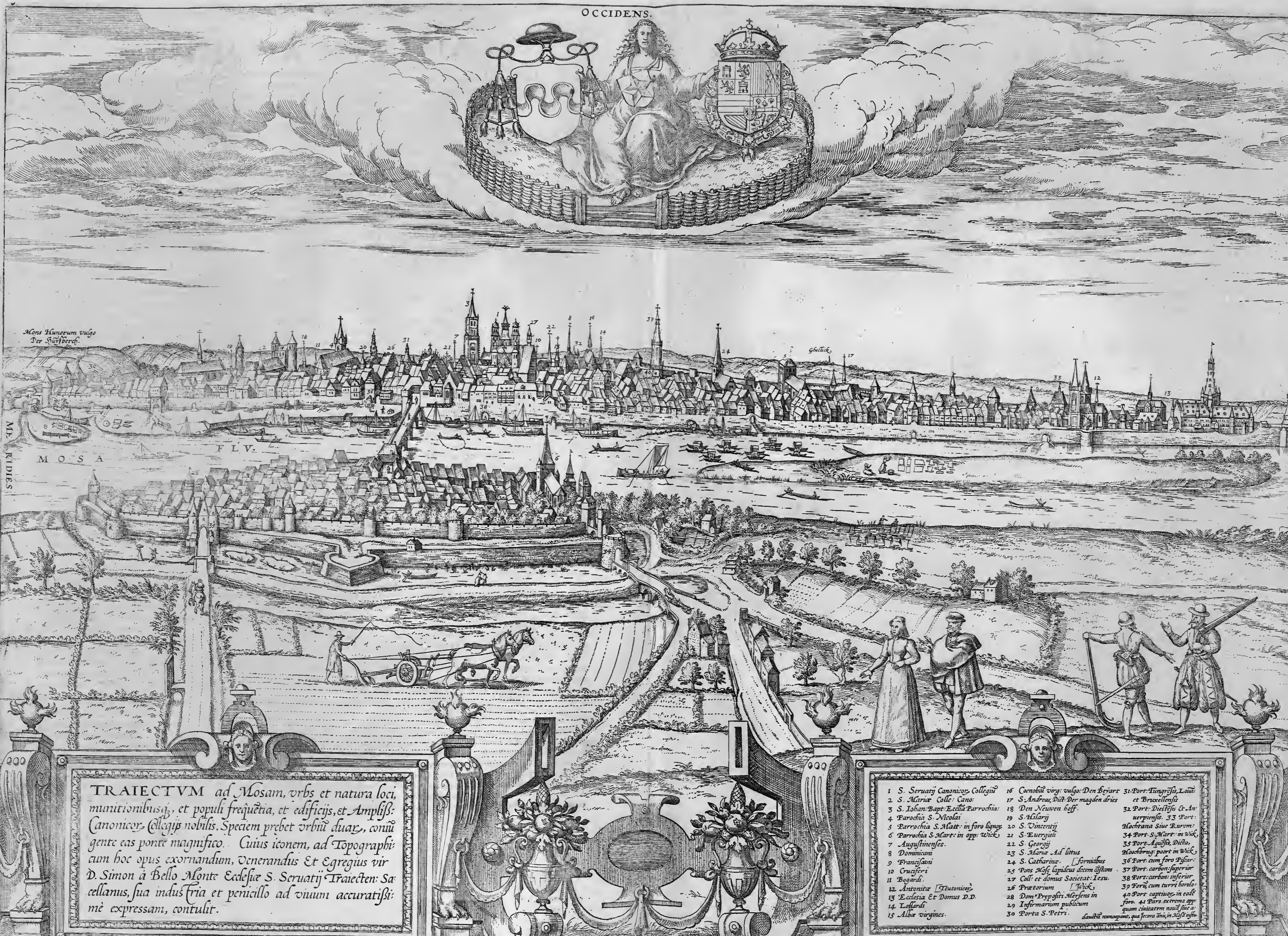
Terra ferax ferri est, sed penè silignis expers,
Triticeo farri nec benè conuenit.
Zea petris gaudens, his passim crescit in aruis,
Quæ farri nescit cedere triticeo.
Saltibus & lucis magna pro parte repletur,
Nec non vitiferi collis abundat ager.
Manantes riui, vitreis de fontibus orti,
Per valles crepitans, saxaq; murmor agunt.
His genitos amnes, vmbracula frondis opacant,
Non posset Musis, aptior esse locus.
Hic dominatus habet fluuios, Sambramq;, Mosamq;,
Nauigeros, tamen est, quam Mosa, Sambra minor.

Sit licet ipse minor, multo est piscosior illo,
Et maiore beat fertilitate solum.
Metropolitanam, qui postquam perluit vrbem,
Protinus in Moseas: exoneratur aquas.
Nostraq; sylua feras, dum pascit aprica fugaces,
Horrida setigeris, tota nigrescit apris.
Præ reliquis regio est, algenti marmore diues,
Quo surgit docta, sæpè toreuma manu.
Quædam saxa rubent, niueis interlita punctis.
Porphyrius passim creditur esse lapis.
Nauigio celeri, varium per clima feruntur,
Poscere quisque potest, vsibus apta suis.

NAMVRCVM
S. George
S. Martin
Le Chteau auecque l'eglise Collegialle de S. Pier
Le gliese notre dame
S. Ian Baptist
Sambre flu
MOSA FLV
Le Cordeliers
La port
Petit herbat
NAMVRCVM, prȩclara ad Mosæ flumen ciuitas, ad
viuum expreßa, & operi nostro Geographico exor-
nando, adiecta, cuius picturam perbenignè nobis
communicauit, Reuerendus ac eruditissimus vir,
D. Arnoldus Masius Eximius S. Theologiæ Profes-
sor. et Canonicus Namurcensis dignißimus, de re litera-
ria benè meritus. Anno à C. nato, CIↃ. IↃ. LXXV.

TRAIECTVM AD MOSAM.

TRAIECTVM, vrbs in finibus Eburonum amplissima, ad vtramque fluminis Mosæ ripam sita, & lapideo ponte iuncta, fornicibus decem, accuratissima structura confecto, à traijciendo flumine, nomen habere, constanti historicorum sententia perhibetur. Eius incolas Bethasios, Tacito dictos, Marlianus existimat, qui Cęsaris commentaria, indice copioso illustrauit. Quanquam nescio, vnde Ammianus Marcellinus acceperit, Obtrinsence Mosæ oppidum, quo Traiectum super Mosa sitũ, intelligere videtur, nisi fortè id à Tungris sit mutuatus, qui Traiectum, in Tricht/ mutarant. Et, quia Traiecti nomine duo oppida vocabantur, alterum inferius apud Batauos, alterum superius in Thungris, hoc, Oppertricht/ id est, superius Traiectum, & Syncoptos, Optricht/ vocarunt: è quo Obtrincense oppidum, Marcellinus fecit: illud Wters Tricht/ id est, Exterius Traiectum, & concise, Wttricht/ nominarunt. Quæ verò pars Traiecti ad Mosam, Orientali littori adiacet, Wick/ vulgari idiomate dicitur. De vtriusque origine, antiquitate, nomine, ac tutelari diuo, hunc in modum Matthias Herbinus, Scholæ Traiectensis Rector, à Ioanne Tritemio, Abbate Spanheimensi commendatus, libello de Traiecto instaurato, scribit. Wickh/ ex vico, Latino nomine tractum, & vsurpatum esse videtur. Hanc autem interpretationem inde coniectura colligo, quòd ille locus, antequam ciuitas ad tantam amplitudinem, in qua nunc est, veniret, fortè vicus paganus erat. constat enim ex antiquis historijs, ciuitatem hanc post aduentum B. Seruatij maximè auctam, & ampliatam hominibus, muris, & ædificijs. Ita, quæ tunc vicus paganus erat, nunc est referta viris vrbanis, & tamẽ antiquum nomen retinet, quod ex appellatiuo, longo vsu, proprium factum est; quod sæpè apud priscos accidisse comperimus. Nam & tota ciuitas nostra apud illos, Via Regia appellabatur, qua per eam Romani Reges, qui ijdem Imperatores, vel eorum legati, Tungrim, nobilissimam tunc Galliarum Metropolim, iter facientes, transibant. cumq; ad Mosam peruenissent, qui ponte carebat, traiectione opus erat. à traijciendo ergo flumine Mosæ, Traiectum est nũcupatum, quo vocabulo Iulius Cęsar, tam eloquens, quam bellicosus, in Commentarijs suis vtitur sæpè. Et, quoniam Cæsaris mentio facta est, libet hîc de Cæsare aliquid interponere, quod ad rem nostram attinet. Quoniam ex claris fundatoribus vrbes nonnihil glorię sibi solent vendicare, vt Constantinopolis à Constantino, à Romulo Roma. Primordium itaq; ciuitatis nostræ condendæ, Iulius Cæsar fuit, qui cum multis ac magnis prælijs Galliam, Germaniamque oppressisset, Traiectum, conuenientissimum locũ hybernandi copijs suis, delegit. Conspexerat enim prudentissimus Imperator, quòd is locus, seipsum facilè muniebat, & nihilominus alimenta viuentibus abunde suppeditabat. Habet enim ad Austrum saltus apricos amœnissimos, pabulationibus iumentorum aptissimos. Ad occidentem & septentrionem, patentes campos, satorum fertilissimos. Nam ad orientem Mosa est, infinitis vsibus accommodus. Cui in modum semicirculi adiunctum vallum, omnia castra girando tuebatur, super cuius aggeribus positi sunt postea muri antiqui ciuitatis, qui vsque in hodiernum diem apparent, & nonnihil fortitudinis afferunt. Hęc hactenus deducta eò spectant, vt si nobis gloriandum sit de antiquitate; antequam Saluator noster humanam carnem assumeret, anno circiter octauo & septuagesimo initiati sumus: si de fundatore, à Iulio Cæsare originem traximus; si de nomine, à traijciendo flumine Mosæ dictum est Traiectum, quum aliquando Via Regia appellaretur. Si de præsidente Patrono, atque ampliatore, B. Seruatio plurimum obligati sumus, qui pontificalem sedem primus huic vrbi intulit, in qua viginti episcopi resederunt. Paucæ igitur ciuitates in procinctu nostro sunt, quę de his ęquè possint gloriari. Nam aut non tam antiquæ, aut à minus nobili conditore fundatæ, aut non tam digno præsidente atque ampliatore memorabiles. Cùm Cæsar oppidum construxerat aggeribus, impleuit Romanis. nam lingua latina vsi sunt permulta tempora, vt ex certissimis indicijs adhuc apparet. Et præcipuè omnia coram Scabinis & Consulibus negotia Latinè acta sunt, vt constat ex diuersis adhuc actis, ac literis hæreditatuum translactionum infra 200. adhuc annos Latinè scriptis. Hucusque Herbinus. Ciuium pars Episcopo Leodiensi, pars Duci Brabantiæ (qui nunc est Inuictiss. Philippus Hispaniarum Rex Catholicus, &c.) paret. Qui vtrique suos ibi habent Præfectos, ædilesque. Senatus, Romanorum more, quotannis nouus creari solebat. Bini videlicet Coss. cum XII. Procoss. ac Quæstore ex vtriusque Principis plebe, sed propter turbas, quæ non solum huius oppidi Remp. sed totius Belgij statum paucos ante annos susque deque miserrimè agitarunt, is Senatus constituendi mos interruptus est: Senatu iam per Principum deputatos ordinato, vsque ad eorundem reuocationem perdurante. Primaria Traiecti Ecclesia, supra crypta exigua, in qua S. Seruatij corpus, miraculis clarum, sepultum erat, opere, reliquijs sacris, Canonicorum societate, & amplissimis redditibus nobile, S. Seruatio nuncupata est, religione ac pietate ciuium (vt Vsuardus Martyrologio suo, iussu Caroli magni conscripto) vel à Monulpho Tungrensi Episcopo, vt Beda testatur. In qua etiamnum eius ossa, quemadmodum & sex ex ordine successorum, cum multis alijs præstantissimis reliquijs, religiosè asseruantur, quæ ex Octauiensi Galliæ vrbe, S. Seruatius, Hunnorum deuitans tyrannidem huc transtulit, quarum gratia ex remotissimis orbis partibus, vtpote ex Styria, Croatia, Sclauonia, Hungaria, Bohemia, Elsatia, totaq; Francia, alijsq; innumeris regionibus, & maximè singulis septennijs, dum sacræ reliquiæ potissimum ostenduntur, turmatim homines aduolare consueuerunt. Fuit autem S. Seruatius eximiæ sanctitatis Tungrorum Episcopus, qui, (vt Gregorius Turonensis lib. 2. Hist. Francorum cap. 5. & lib. de gloria Confessorum, cap. 12. Libro item de Miraculis, scribit) vigilijs, & orationibus vacans, crebro lachrymarum imbre perfusus, misericordiam Domini precabatur, ne vnquam Hunnorum gentem incredulam, in Gallias venire permitteret. Sed sentiens per spiritum, propter delicta populi, hoc sibi non fuisse concessum, Romam ad B. Petri tumulũ se contulit, vt adiunctis sibi Apostolicæ virtutis patrocinijs, quæ flagitabat, mereretur facilius obtinere. Ibi verò multis diebus sese oratione & inedia affligens, responsum accepit: Deliberatione domini sancitum esse, Hunnos Galliam depopulari debere, ipsius autem oculos, ea mala non visuros. Contra Euphratem Pseudo Episcopum sententiam suam protulit in concilio Agrippino. Multum autem inter Galliæ Episcopos commendatur à Sulpitio Seuero, Traiectensium Seruatius, aut Seruatio, vt ipse loquitur, Tungrorum Episcopus, qui Arimini minis & terriculis Arrianorum non cessit, sed contra eos fidei professionem edidit. Sed & Athanasius, magnus ille fidei propugnator, præclarè eius meminit. Magnentius Legatus mittebatur à Constantio ad Constantem fratrem. Is tyrannus Constantem occidit, & occidentis Imperium anno trecentesimo, quinquagesimo, Augustoduni occupauit. Accusatus est statim Athanasius, quòd cum Magnentio egerit de interficiendo Constante, vnde ad Constantinum Apologiam scripsit, in qua inter testes innocentiæ suæ, primum nominat Seruatium Episcopum, qui ad Constantem aliquando à Maxentio, pro legato missus fuerat. Petrus de Natalibus Episcopus Aquilinus, qui S. Seruatij vitam accuratè conscripsit, vltra trecentos ipsum annos vixisse, tradit. Leodiensis Hagiologium, S. Seruatius, inquit, natus anno salutis XXX. Anno Tiberij Cæsaris XVI. Assumptus in Episcopum Tungrensem, Anno ætatis suæ CCLXXXXVII. Syluestri pontificis Anno XIII. Anno Constantini Magni XVIIII. sedit in Episcopatu annis LXXVI. Obijt anno ætatis suæ CCCLXXIII. Hic sedem Episcopalem Tungrensem Traiectum transtulit, cui ibidem XX. successerunt. Penultimus autem successorum fuit gloriosus & inclytus Martyr, Lambertus, qui Leodij, pro Christi nomine, sanguinem suum profudit, cuius discipulus atque successor, Hubertus, loci sanguine Magistri, ac prædecessoris sui consecrati affectu tactus, Episcopalem eò sedem transtulit, cui hoc tempore, Reuerendissimus, Illustrissimusq; Princeps ac D. Dominus Gerardus à Groesbeck, cum magna Reipub. Christianæ incolumitate, emolumento ac gaudio, præest Præbet. Traiecto plurimum vtilitatis Iecora, fluuius exiguus quidem, sed subinde niuibus resolutis, aut immodicis imbribus ita exundans, vt pagis, ædibusque vicinis, non parum detrimenti inferat. Prosilit non procul à Centronibus, Tungrosque alluens, Traiectum, sinuosus se confert, in cuius suburbio in duos diuisus alueos, totidem etiam locis oppidum intrat, ibique rursum altero alueo in plures se pandente, maximam molitoribus, fullonibus, tinctoribus, coriarijs, alijsque opificibus, ciuiumque domibus, commoditatẽ adfert. Demum Franciscanos præterluens, omnes suos alueos in vnum cogit, sicque oppidum effluens, in Mosam se exonerat. Quin & illud memorabile, quod passim in vicinis Traiecto locis, potissimum verò in Gronsfeldt, fabulosi è terræ visceribus eruantur lapides, præstantissimi autem in pago Zichen, vt puta duriores, ac diuturniores. At deterrimi in Hunnorum monte, in quibus præter conchiliorum species, in lapidem indulatas, animalium quoque ossa reperiuntur, vnde conijcere quis posit, eos montes ex diluuij æstibus, aggregatos. Denique, quia tantæ vrbis magnificentia breuiori commentario explicari non potest, auidum lectorem ad accuratissimam Guicziardini Belgiam remitto, qui interiora Traiecti ornamenta diligenter perscrutatus est. De eius item ponte, nomine, & primo fundatore, quædam etiam Hubertus Leodius, cõmentario de Tungris & Eburonibus. Et Io. Beccanus Medica professione clarus, in suis Beccesclanis, in hac vrbe Traiectensi vita functus & terræ commissus.

OCCIDENS.
Mons Hunorum vulgo Der Hünsberch
Ghellick
MOSA FLV.
MERIDIES
SEPTENTRIO
ORIENS
TRAIECTVM ad Mosam, vrbs et natura loci, munitionibusq́, et populi frequẽtia, et edificijs, et Amplißimorum Canonicorum Collegijs nobilis. Speciem prebet vrbiũ duarum, coniũgente eas ponte magnifico. Cuius iconem, ad Topographicum hoc opus exornandum, Venerandus Et Egregius vir D. Simon à Bello Monte Ecclesiæ S. Seruatij Traiecten: Sacellanus, sua industria et penicillo ad viuum accuratißimè expressam, contulit.
1 S. Seruatij Canonicorum Collegiũ
2 S. Mariæ Colle: Cano:
3 S. Iohan: Bapt: Ecclia Parrochia:
4 Parochia S. Nicolai
5 Parrochia S. Matt: in foro lignorum
6 Parrochia S. Mart: in opp: Wick
7 Augustinenses.
8 Dominicani
9 Franciscani
10 Cruciferi
11 Bogardi.
12 Antonitæ [Teutonicorum
13 Ecclesia Et Domus D.D.
14 Lollardi
15 Albæ virgines.
16 Coenobiũ virg: vulgo: Den Beyart
17 S. Andreas, Dict: Der magden dries
18 Den Neuwen hoff.
19 S. Hilarij
20 S. Vincentij
21 S. Euergisli
22 S. Georgij
23 S. Mariæ Ad littus
24 S. Catharinæ. [fornicibus
25 Pons Mosę lapideus decem cõstans
27 Coll: et domus Societat: Iesu.
26 Prætorium [Wick
28 Dom⁹ Prępositi Mersens in
29 Infirmarium publicum
30 Porta S. Petri.
31 Port: Tungrẽsis, Louã: et Bruxellensis
32 Port: Diestẽsis Et Antuerpiensis. 33 Port: Hochtana Siue Rurem:
34 Port. S. Mart: in Wick
35 Port. Aquẽsis, Dicta, Hoochbrug: poort in Wick
36 Port. cum foro Piscar:
37 Port. carbon: superior
38 Port: carbon: inferior
39 Forũ, cum turri horolo:
40 Port captiuorum in eodẽ foro. 41 Pars extrema opp: quam ciuitatem nouã siue adauctã nuncupant, qua secora ãnis, in Mosã instu-

HYPRA.

CIVITAS Hyprana, in occiduo Flandriarum tractu constituta: à Septentrione 160. circiter stadijs distantem habet Oceanum Germanicum. A meridie verò stadijs 48. flumen Lisam: quorum vsu & oportuna commoditate variæ à concurrentibus mercatoribus exercentur nundinationes, omnibusque ad communem victum commodis & necessarijs abundè suppeditatis fruitur. Ob gentis autem Flandricæ prioribus seculis, aut ruditatem, aut scriptorum penuriam, tum quod hæc loca præsertim maritima, olim inculta fuisse credantur: partim quod antea, quàm Flandri miranda industria cum mari pugnantes obices, claustraq; seu cataractas Oceano obiecerunt, legemque ipsi imponentes, suis littoribus concluserunt, omnia latè æstu marino, certis horis perfundebantur: partim quòd olim diuersorum examina populorum, vt puta, Hunnorum, Vandalorum, Gothorum, Nordmannorum, Danorum, Cymbrorum, Saxonum, Alanorum, aliorũ ex alta Septentrione, alijs alijsque temporibus subinde erumpentia, hæc, aliaque Flandriarum loca, primo impetui & excursui obnoxia, barbarica quadam crudelitate in solitudinem redegerunt. Atque hinc factum est, vt de huius tam insignis & præclaræ ciuitatis antiquitate aut ipsius conditore, omnia obscuriora sint difficilioraque, quàm vt certi aliquid in medium afferri posit, Hoc pro comperto habemus, circa annum 1100. cœnobium Canonicorum Regularium D. Augustini ordinis, hoc in loco fuisse institutum atque quam modo vocamus Hypram olim Hypretum nominatum. Cuius rei fidem facit quædam Decretalis Georgij Papæ, non tit. De alienatione iudicij, c. ex parte. Deinde hoc, certo constat. Ferrandum Flandrorum Comitem Francorum armis Duaco & insulis, alijsque vrbibus profligatum, & ad interiora Flandriæ compulsum, Hypram, velut commodam belli sedem, sibi delegisse, eamque amplissimis fossis, firmissimisque propugnaculis ad Gallorum impetum hoc loco frangendum sistendumque, muniuisse, qua seruata, Flandriam sibi seruatam persuadebat. Eius enim latè patent limites ac iurisdictio. Multis autem etiamsi vltra 90. stadia circulum non extenderis, innumerabilibus pagis, vicisque circumsepta concluditur: in quibus tanta populorum feruet vis ac copia, vt ab eo, qui nõ viderit res, credi nõ possit. Multi enim & varij in his pagi sunt, qui 2000. 3000. & 4000. & plura hominum quos vocamus Comitantes continent, tantaque plebis multitudine, splendore, numeroque ædificiorum, veram vrbis faciem habeant, vt his ornamentis, multas muro vallatas vrbeis, easque alioqui famatas longè superent. Qui ferè omnes lanificio aut agriculturæ diligentem impendunt curam & operam: tantæque adeò sunt diligentiæ, vt ab ijs eatur in terræ viscera: quibusque suos stercorent, innouent & emendent campos, magno sudore cretaceam quandã effodiunt terram, quam Plinius in naturalis Historiæ libro Margam suo tempore ab indigenis vocitatam: (quod nomen etiam hodie retinuit, atque in Belgis 27. margarum genera, quibus coloni suos pastinabant feracioresque cogebant esse agros) libr. 17. capite 8. latissime describit. Quare omnis comprimis ager optimi ferax est tritici, hordei, præterea auenæ. fabæ, pisi, viciæ, lini, lupuli, rapi brassicarum à M. Varrone tantoperè laudatarum, aliarumque frugum: bonam colonis faciunt sementem, ex lini rapique semine copiosum exprimunt oleũ, pullis gallinaceis, caponibusque, qui alijs nationibus sua magnitudine admirationi sunt, equis robore & animo præstantibus, belloque grauis armaturæ equitibus vtilissimis, inuictissimisque, equabus verò labori fortiter ferendo aptissimis, gregibusque magnarum ouium fœtura multiplici, Regio fœcundissima, boum vaccarumque nutrix optima: pressi casei, niuei lactis, pinguisque butyri abundantissima, vsque adeò, vt hebdomatim diebus verò Sabbathi magno numero confluxuque hominum Atrebates, Artesij, Hannonij, Cameracenates hinc sua esculenta comparent. Denique vt finem his faciam ager est torrentibus & riuulis lætus, innumeris diues & amœnus pascuis, nemoribusque, cæduis, arbustis, dumisque suauissimis, altis arboribus, varijsque pomorum generibus, magna cura & opere consitus. Vina verò tum Francica, tum Germanica, tum Hispanica, nouo denique orbe nata fluuiorum rex magnusque pater abundè subministrat Oceanus, vt in hac regione nihil eorum desiderare possis, quibus tantoperè & meritò laudat, & in cœlum vsque extollit suam Virgilius Italiam, vt non iniuria Maroni occinere possimus: Laudibus Italiæ iam certet Flandria diues. Quo pacto autem nauigio huc omnia commodè afferantur, restat vt dicamus. Torrens quidam Hypra nomine, qui loco nomen dedisse putatur, panno tingendo admodum vtilis, mediam præter labitur vrbem: is cùm sit exiguus, mira tamen industria cataractis varijs interiectis, factus est magno labore sumptuque nauigabilis, nec hæ cataractæ aliarum more nauibus transitum patefacturæ aperiuntur, sed clausæ manent perpetuo atque decliuo in longum deducto, qua aquæ decurrunt tergo, ergatis, cochleis, orbibus, machinisq; tractatorijs totæ naues mercibus oneratæ, exiguo minus quàm centum halecum cupas, seu vasa continentes, magna vi, in superiorem attrahuntur alueũ, aut inferiorem præcipites aguntur, nauigijs nihil inde incommodi patientibus, Flandrica ingenia hac in re mirentur & stupeãt meritò, cum Vegetio Euclides & Archimedes. Quod si sicca incidens æstas nauigationem destituat, plena luna magni maris aperiuntur cataractæ, æstusque marinus breui spatio totum per 90. aut 1000. stadia alueum solsilem complet, claustrisque æquoreis conclusis interceptus & Hyprensibus seruire iussus Oceanus torrentem denuò nauigabilem efficit, quid non ibi intendere humana potest industria? quid non mortalia pectora cogit auari mercatoris auri sacra fames! Hypra itaque tertium Flandriæ membrum solo felix & fœcunda, mercimonijs diues, opere & natura loci, ciuiumque virtute ciuitas est munitissima, quod hinc liquet, quod anno 1383. Anglis vrbem continua trium ferè mensium obsidione prementibus & varijs insultibus fortiter vrgentibus re infecta inglorij tandem discesserint. Ciuibus propria sua suburbia, quæ erant amplissima, incendio consumentibus, ne hosti auxilio & solatio essent, suamque Hypram, strenuè fortissimèque defendentibus à Ioanne Oultre bellico equestris ordinis viro tunc temporis Burggrauio seu Castellano, populique Capitaneo, ad benè fortiterque pro focis & aris pugnandum animatis. Administratur autem Hyprensium Resp. more aliorum oppidorum Flandriæ, per priuilegia, vsusque & consuetudines. Magistratus habet trinos, Prætorem summum ac Prætorem portanum, & Scultetum à Burggrauio constitutum. Constat & horũ Senatus ex Aduocato & Scabinis (quos vocant) tredecim, ijque ad morem aliarum ciuitatum creantur annui. Item Burggrauium seu Castellanum habet & Municipalem domũ quam Castellaniam nominant, quæ prima est septem aliarum Flandriæ occiduæ. Huius iurisdictio latè patet, domum habet egregiam amplissimamque, foro coniunctam, in qua causæ forenses iudiciaque popularium Castellaniæ subiectorum tractantur deciduntur que. Ciuitas verò domum habet ciuicam foro expositam, structura & admirabili longitudine amplitudineque, & turri quadra altissima insignem, quam indigenæ Hallas vocant, in qua (dictu incredibile) nullæ aranearum telæ pensiles, ne araneus quidam vllus sit visus vnquam. Quidam natiuæ trabium proprietati id tribuunt: qui autem rem Physicè magis penitiusq; rimantur, totam hanc lignorum trabiumq; molem ex Dania Norduegiaque mari iniectam, falsoque innantem Oceano Hypras pertractam, marinaq; salsugine maceratam, corruptioni putredinique factam esse nullo modo obnoxiam disputant. In hac eadem bis per annum celebres & magnæ fiunt nundinationes, præsertim in lanificio, cuius vt cæteri penè omnes Flandri semper fuit studiosissima, quæ non modò domestica, verum etiam ab Hispanis, Anglis, & Scotis, Oceano mari aduecta vtitur lana, quam in varios pannos conflatam, & miro artificio alijs atque alijs, qui desiderari possint, coloribus infectam, tinctamque, in omnes orbis prouincias peregrini efferunt & distrahunt mercatores Populi autem religiosa pietas ex ædium sacrarum splendore, & magnificentia, magnarum turrium mole ornatarũ ac procul conspicuarum, colligi possit. Sex habet parœcias, multa hominum frequentia celebres: Item quatuor monasteria, quatuor mendicantiũ ordinibus consecrata, præter alia multa tum virorum, tum virginum, tum pauperum cœnobia & xenodochia. Inter quæ omnia facilè longoq; interuallo primas tenet templum monasteriumq; D. Martino Augustinoque sacrum. Namque vt hic & huius domus diuitias, templiq; magnitudinem opere lapideo, testudineque concamerata pulchritudinem taceamus, hoc habet peculiare, quod sede Episcopali ex Morinorum ruina huc deductam ad inuictissimi Regis Hispaniarum Flandriarumque Comitis Philippi secundi preces, per summum Pontificem Pium quartum, Anno 1562. fuerit decorata. Primus ex commendatione Regia Martinus Rythouius, ob suam per vtramque Germaniam prædicatam longè lateque piam eruditionem, eruditamque pietatem, Episcopus institutus, qui ardenti desiderio, indefessoque labore; vt bonum Episcopum atque pastorem decet, magna cum suorum gratia, beneuolentia & pace, deuia reducere, collapsa ridigere, laxata consolidare, pinguia custodire stantia confirmare benè & feliciter incœpit indies fœliciter pergat, & in ædificationem suorum, & laudem Dei, cui omnis honos & gloria, optimè fœlicissimeque perficiat.

HYPRA FLANDRIARVM
CIVITAS MVNITISSIMA.

DVINKERCKA.

DVINKERCKA, Maritimum Flandriæ oppidum, à Balduino Comite circa annum Christi X M. L. X V I. prima fundatione excitatum, tribus milliaribus Garuelinga, & quinque, Nieporto distans. Paucis ab hinc annis incolarum diligentia, ciuitatis benè ornatæ laudem est consequuta. Nam decenti murorum ambitu ad securitatem ciuium cinctum, etiam sumptuosis priuatarum ædium est exornatum structuris. Præstitit hoc ipsi, portus, multarum nauium capacis, opportuna commoditas, incolarum frequentia, & negotiationis mediocris tractatio. Verum Galli, subita & fraudulenta expugnatione hoc oppidum deformarunt, eo bello, quo Anno salutis M. D. LVIII. Calesium, & vicina aliquot oppida Anglis eripuerunt. Quæ res, vt eam paulò altiùs repetam, sic habet. Calesium, quod & Caletum à nonnullis appellatur, Odoardo, Anglorum Rege, captum ab Anglis fame fuit, vndecimo mense, post horribilem illam, contra Philippum Sextum Regem Galliæ commissam, ad Cretium pugnā, Anno Christi M. CCCXLVI. quantum quidam referunt. Quam pugnam, Paulus Æmilius, libro IX. diffusè narrat. Hoc oppidum igitur, Angli possederunt, C C XI. annis, magnaque diligentia, & impensa, id præsidio semper firmarunt. Tantique referre putarunt, Angliæ Reges, eo potiri: vt, hoc saluo, se Galliæ claues in loculis habere, dicerent. Nec hoc quidem falsò. Quoniam, ex hoc, in continentem, pro animi sententia, milites suos exponebant, atq; hinc, maximos in Gallia progressus, perpetuò fecêre. Sed tandē à Gallis oppugnatum expugnatūq; fuit Anno M. D. LVIII. mense Februario. Quæ res sic habet. Galli, Calendis huius mensis, magno silentio exercitū ad Neonambrigæ pontem, Arcem munitissimam, Guiso duce, quàm celeberrimè perduxerunt, nullaq; omninò interiecta mora, ipsam, & Ratisbonam Arcem alteram, vno eodemq; tempore, simul obsidere, tormētisque concutere, cœperunt. Cum igitur Angli se vndique cinctos ab hoste viderent: & ei naues subsidio, ex Normania, Bononiaq;, in dies aduentare: de sua salute desperantes, quod hæc sanè ex insperato contingerent: & imparatis; animos proiecerunt. Quo accedebat, quod qui Neambrigo ponti, præsidio collocati fuerant, tantum à tormentorum fragore metum conceperant, vt relicta turpiter Arce, sese Calesium recepissent. Ratisbanæ verò Arcis miles: intrà horam, vix obsessus, vltrò, se, in liberam hostis potestatem tradiderat. Quamobrem, Galli, claues illas Calesii, vna cum perquam multis bellicis tormentis, atq; eorum, & annonæ adparatu haud exiguo, repererunt. Hanc enim victoriam prosequentes, subitò Calesium adpulêre. Cui oppido, tum præfectus erat Milordus Ventfurtius, vir imbecillis animi, minimaque rerum experientia præditus. Oppido inerat, vetus sexcentorum militum præsidium, qui ibi perpetuo stipendio addicti; nullis domesticis, externisque bellis exercitati, non magnum vsum habebant rei militaris. Itaque Galli hoc oppidum, variis locis principio, tormentis tentarunt. Euestigio demum, Arcem, qua mare spectat, triginta tribus maioribus tormentis, adorti sunt. Cui, cùm muri partem decussissent, eò sub horam noctis tertiam, trium Regum die, impetum fecêre. Tunc enim maris æstus retrocesserat: & Mars Gallo fauens, noctem, notissima illic Luna in clarissimum propè diem, conuerterat: Angli paulum resistere, mox timore circumfusi, hac relicta Arce, Caletum sese proripuerunt. Ex quo oppido, ipsi duobus leuibus adsultibus in Gallos, qui in Castris auroram expectabant, in oppidum penetraturi, impressionem mouêre. Sed accepto damno, regressi sunt, ac pulsi. Quare certis conditionibus, sese, postridie dediderunt. Nunc vero hoc oppidum quemadmodum & Grauelinga atque Burburgum Hispaniarum Regem, vti suprêmum feudatarium agnoscunt Dominum.

GRAVELINGA.

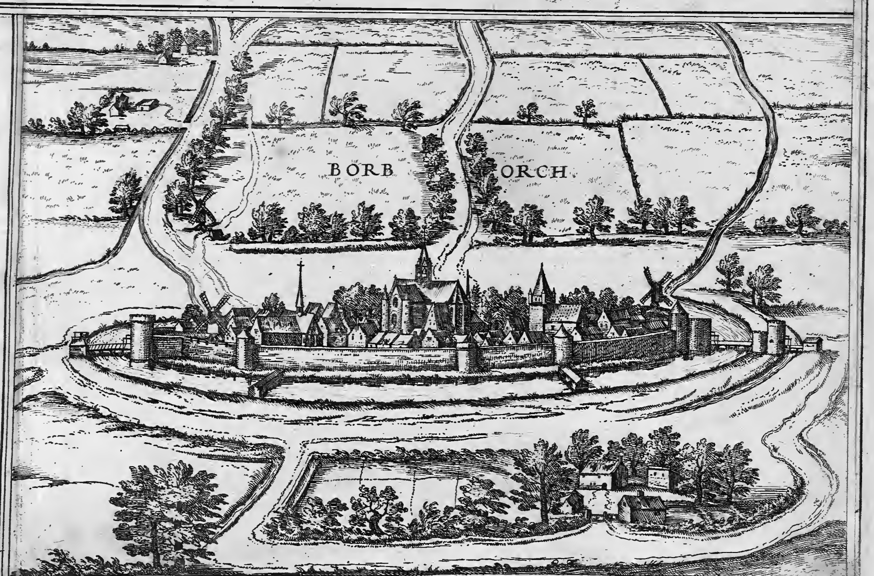
FLANDRIÆ, qua mare respicit, oppidum, ad fluuium Aa, medium quasi occupat, inter Calesum, & Duinkerkam, præcipua eius tractus oppida: nam ab vtroque tribus tantum æquè milliaribus, distat, olim celeberrimi nominis, & famæ non contemnendæ, fuit, portum habuit amplum, stationi multarum nauium, & negotiationi idoneum. Sed pristini splendoris, Nordmannorum tyrannide, tum Gallorum incursionibus plurimum amisit. Nunc vero, incolæ forti prudentique consilio, & pecuniam contemnente animo, fossa lata, ac profunda, propugnaculis, & muro scitè affabreq; ædificato, oppidum suum, ab hostili incursione tutum effecerunt. Iuxta hoc oppidum, ad Catarctam Caletensem Gallorum & Burgundiorum acies de summa rerum, magna virtute, dimicarunt, Et Egmondano Comite, Regis Philippi fortissimo duce, humiliata est Gallorum arrogantia.

BVRBVRGVM.

BVRBVRGVM, etsi exiguum & pauper, vti Meierus scribit, Flandriæ oppidum, non nisi fossa, & muro terreo, ligneoque palis compacto munitum, diu tamen multumque Gallos exercuit, Anglis, qui id eo tempore tenebant, acriter resistentibus, vnico milliari à Grauelinga ad Colme fluuium, à Duinkerka, & Berga, tribus, & dimidiato, distat.

DVYNKERCKE.

GREVELINGE.

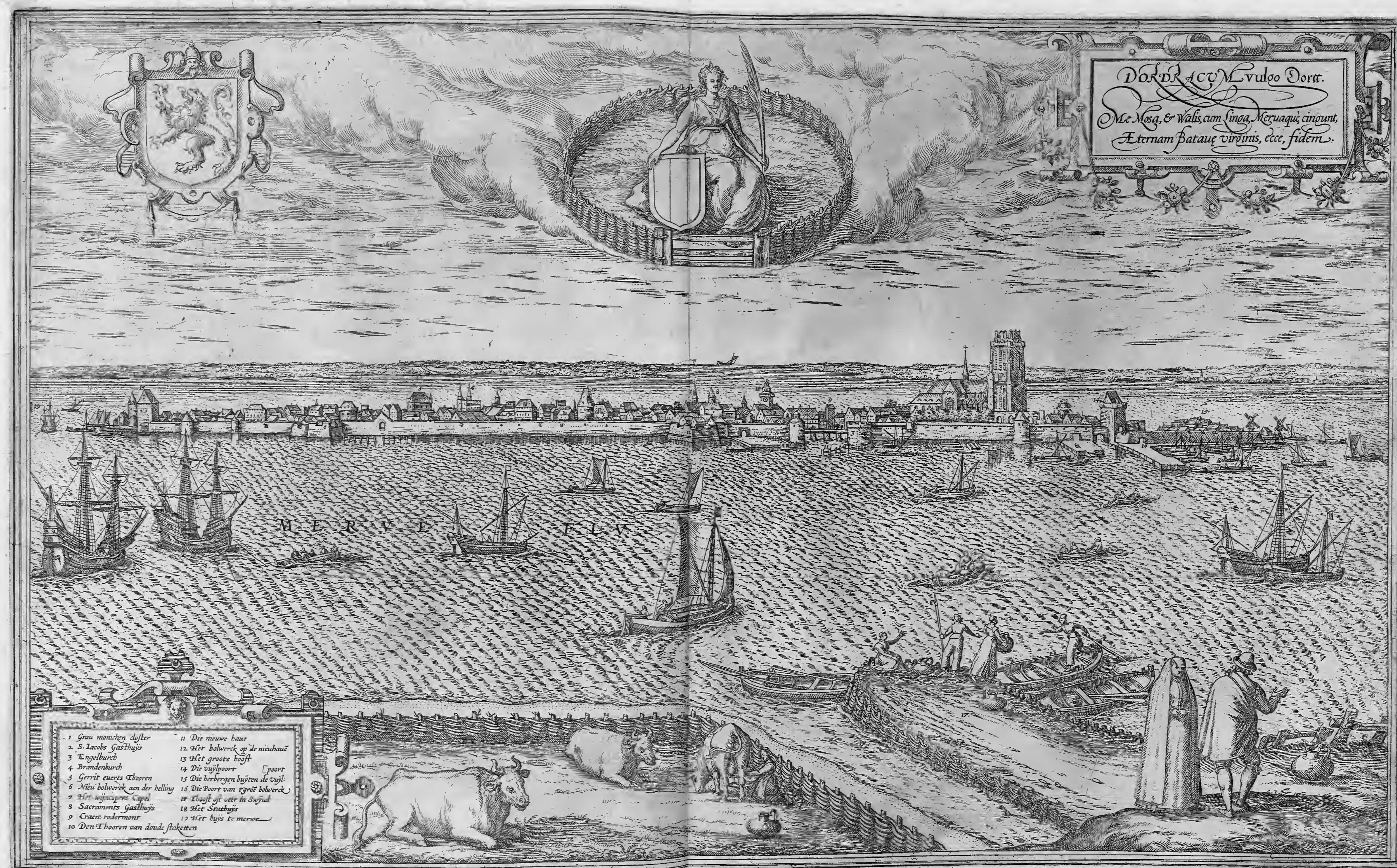

BORB ORCH.

DORDRACVM.

EST oppidum in Batauis peruetustum, in Merua fluuio situm, sed quia is fluuius ex Rheno, Mosa, & Linga fluminibus, qui eò decurrunt, oritur, quidam ad quatuor fluuios situm scribunt. Sic enim effigiem oppidi ac situm, cum Ppilippus Hispaniarum Rex, Anno Christi M.D.XLIX. in id primum ingrederetur, possessionem capturus, exprimi iussit, & imagini hoc distichon inscribi.

ME MOSA ET WALLIS, CVM LINGA, MERVAQVE CINGVNT,
ÆTERNAM BATAVÆ VIRGINIS ECCE FIDEM.

His igitur fluuiis in insulam redigitur. Nam anno Christi M.CCCC.XXI. contigit, vt Wallis ac Mosa fluuij, vnà cum mari continentem, in qua hoc oppidum iacet, atque Brabantiæ iungebatur, inundarent, quàm verò latè, crudeliterq; satis inde liquet, quòd vicos, siue pagos septuaginta, totos submerserint, absorpserintq;. Numerus eorum, qui in iis simul cum bonis omnibus perierint, æstimatur vltra centum hominum millia. Paulatim tamen huius absorptæ terræ quędam particulæ, solitis artibus eius prouinciæ, recuperantur. Pisces varii generis, Merua iis locis, habet: Strutionibus & Sulmonibus, veluti circum Campenam Zuiderzea, quæ dicitur, planè scatet. Itaq; Dordracum quinq; milliaribus Gouda, septem Vltraiecto, distat. Amplum est, pulchrum, ac potens, & elegantioribus ædificiis insigne. Summum templum, quod Mariæ virgini est sacrum, oculos mira pulchritudine pascit. Quicquid vini Rhenani in Belgium adportatur è Germania, quicquid frumenti ex Gelris, Cliuis, Iuliacensibus, & aliunde mediterraneis è locis, id omne in hoc oppidum, tanquam emporium, transuehitur. Quo nomine, tum alias ob causas, id creuit, & hominum multitudine perquam est frequens. Pugnaces etiam homines, bellicosos, ac fortes, cùm res postulat, non hoc modò oppidũ, sed & vniuersa Batauia, quouis tempore edidit. Adeò quidem, vt Iulius Cæsar Legionem Batauicam corporis sui custodiæ præfecerit, eiq; primum ac præcipuum exercitus sui signum commiserit: cuius etiam ope & auxilio fretus, Britannia potitus est, & ciuili sæuiente bello, feroci eorundem armatus potentia, profligarit Pompeium. Cuius deinde omnes successores Augusti, Batauorum fortitudine & fide commoti, eos tutelæ ac defensioni corporis, & primas in acies cooptarunt, vsque ad Vitellii Augnsti tempora, qui maximorum beneficiorum, quæ à Batauica gente perceperat, immemor, eam Roma, totaq; Italia pepulit, quæ cum Rheni flumen descenderet, Bonnæ (oppidum est inter Confluentes & Vbiorum Coloniam) in Romanorum legionem, cui Flaccus Ordiouius præerat, incidit, à qua graue perpessa damnũ, viribus tandem ac armis sibi viam pārans, Batauiam, natiuum solum tenuit, tandemq; à Vespasiano, eiusq; filio Tito, in Italiam reuocata, ad pristinum dignitatis gradum restituitur, multisq; augetur honoribus & priuilegiis, ob res præclaras, contra Britannos, Romanorum nomine, gestas, eamq; animorũ fortitudine rebusq; magnificè actis, consequuta est laudem, vt Tacitus Batauorum magnanimitatem, præ cæteris Germaniæ populis, vehemēter commendet. A qua quidem eos, qui Dordracum incolunt, nunquam defecisse constat. Graui siquidem, & diuturno sæuiente bello inter Flandros, Gallos, Zelandos, & Batauos, Meridionalem Batauiam Ioannes Brabantiæ, dux inuadit, omniumq; oppidorum adeptus deditionem, præter Dordraci, eam ciuitatem decem dies opsidet, maioremq; eius partem, per ignita missilia incendit. Tandem Dordracenses, duce Nicolao à Puteo, forti ac nobili viro, magnis viribus erumpunt, ac retro cedere singulari virtute, Brabantos cogunt, totaq; Zuuthollandia expellunt. Nec his contenti, vsq; ad Buscumducis insectātur, ferro, incendioq; omnio deformantes, adeò, vt Busco etiam Ducis, firmo oppido, ignem inijcerent per inflammatas sagittas: reuersi de hinc cum diuite præda per Fanum Gertrudis, vnde & Brabantos eiecerunt. Post hæc Nicolaus ille Puteanus, Dordracensium fortitudine, rebusq; secundis elatus, maximos Hollandis suis fecit animos, mouensq; cum illis Heiselmũdam, cum Flandris quoq; feliciter dimicauit, qui, si verus est numerator Ioannes Beka, cecidit, hic duo Flamingorum millia. Refert etiam Engerranus, Anno salutis M.CCCC.LVII. sub exitum mensis Iulij, Dordracum incendio fortuito deflagrasse, duoque millia domorum, & multos in ea clade mortales, periisse.

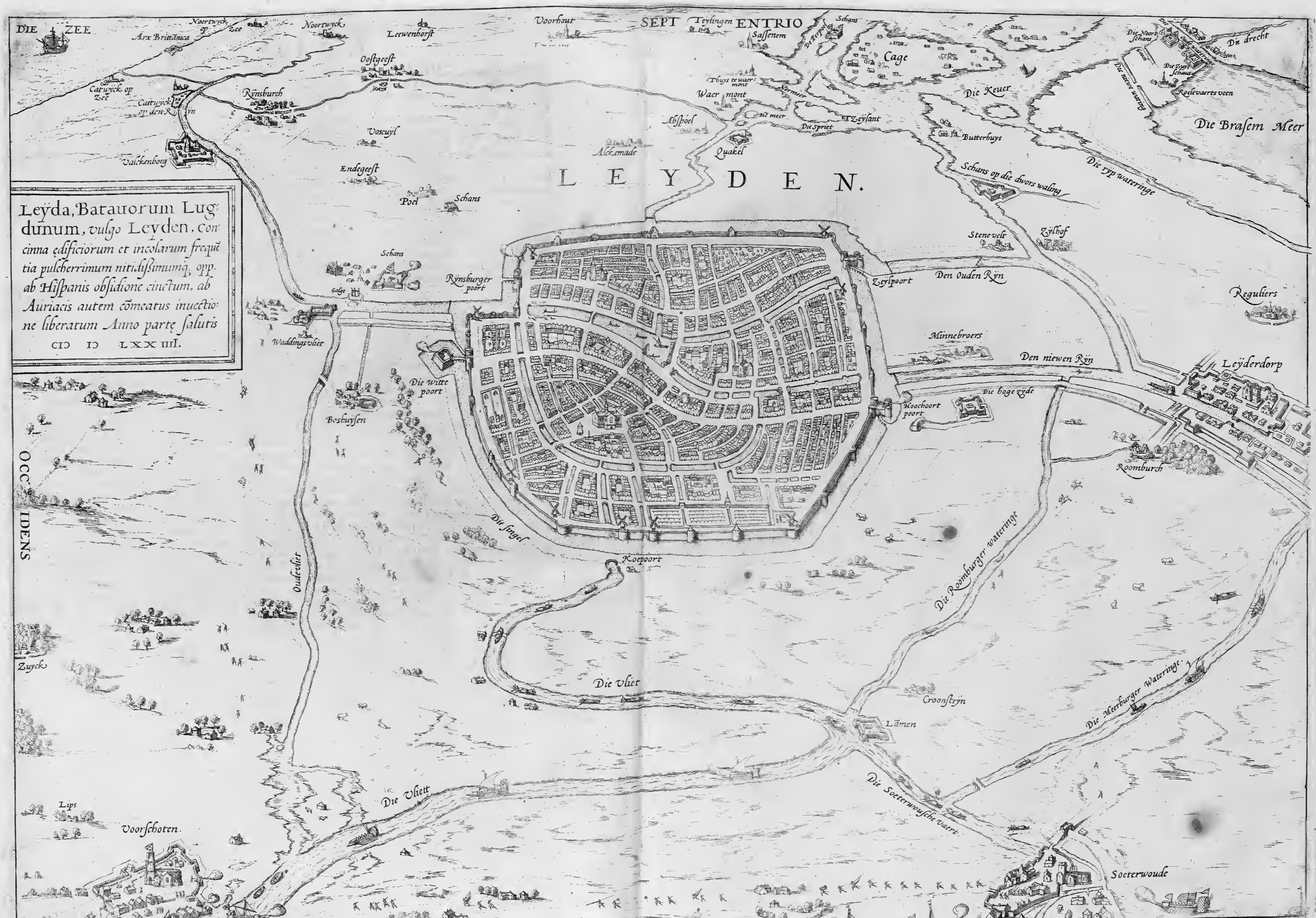
DORDRACUM vulgo Dortt.
Me Mosa, & Walis, cum Linga, Meruaquè cingunt,
Æternam Bataue virginis, ecce, fidem.
MERVE FLV
1 Grau monicken closter
2 S. Iacobs Gasthuÿs
3 Engelburch
4 Brandenburch
5 Gerrit euerts Thooren
6 Nieu bolwerck aen der helling
8 Sacraments Gasthuÿs
9 Craent rodermont
10 Den Thooren van doude staketten
11 Die nieuwe haue
12 Het bolwerck op de nieuhauē
13 Het groote hooft
14 Die vuÿlpoort
15 Die herbergen buÿten de vuÿl: poort
16 Die Poort van t'groē bolwerck
18 Het Statthuÿs
19 Het huÿs te merwe

LEIDA.

NOMINIS huius vrbis originem quidam ab Romanis vſque repetunt. Cum enim Prætor Romanus, prouinciam adminiſtrans,in ea ſedes figeret, eique Legio attributa eſſet: ab Legione,Leidam,corrupte dici ſuſpiciantur. Legiam enim etiamnum Latinè,ab incolis appellari. Alii Ptolemæo Lugdunum Batauorum, ab Antonino Imperatore in itinerario,caput Batauorum vocitatam, ſcribunt. Qua ex re apparet,eam fuiſſe præcipuam. Hodie quoque laneis texendis pannis, clara, priſcum tuetur decus. Pellibus item ad veſtes concinnandis, atque membranis,nomen quæſiit. Delphis abeſt tribus tantum milliaribus. Nec procul diſtat ab arce Britannorum, cuius reliquias, maris, à quo abſumpta eſt,receſſus, aliquando detegit. Anno nrmirum. M. D. X X. Item, M.D.LII. & M. D. LXII. Ibidemque variç deſcriptiones marmoreç, rudera, fragmenta, & multa numiſmata,reperta ſunt,atque in Hagam Comitis,vbi Hollandorum curia eſt,translata,quç præcellens,huius temporis,Coſmographus,Abrahamus Ortelius Anuerpianus,ſummus,venerandæ antiquitatis cultor, peculiari typo delineata,exhibuit. Eam autem arcem apparet à Claudio Cæſare (cui etiam Hollandiæ annales eam tribuunt,)exſtructam,in ſua expeditione Britannica,cuius Suetonius, & Dion meminerunt, ſiue in commodiorem legionum,cohortiumque tranſuectionem,ſiue,quo milites hybernarent,eo loci forſan, vbi C.Cæſar,antea in monumentum debellati Oceani,vt Suetonius auctor eſt Phanum erexerat, ac poſtea à Seuero reſtitutum: conſecratumque à M.Aurelio Antonino. Quemadmodum ex aræ inſcriptione,in ruderibus eiuſdem arcis inuentæ,conſtat.

IMP. CAES. M. MAVREL. ANTONINVS.
BRITANNIC. GERMANIC. PIVS FELIX AVGVSTVS
PONT. MAX. TRIB. POT. XVIII. COS. IIII. P.P. IMP. III.
ARAM. A. DIVO. CLAVDIO ET. POSTEA.
A. DIVO SEVERO, PATRE. SVO. RESTITVTAM.

Quod verò Romani ex huius continentis parte,in Britanniam traiecerint, ex eo fit veriſimile, quod aduerſa huic pars inſulæ, locis antiquis, coloniiſque maximè abundet, maximeque à Romanis culta fuiſſe videtur. Hactenus de Arce Britannica. Cattorum,qui eo ex Germania migrauêre, vico, ad oram maritimam ſito,vicina etiam eſt Leida. Præ cæteris vrbibus vna mundiciei ſtudet. Mulieres in ea candore & forma nitent,quo nomine ſibi placent. Denique præſtat hæc vrbs ædificiorum & vrbicarum viarum elegantia. Et arcem quidem habet fructuoſis arboribus peramœnam, ſed quæ cubiculis ad habitandum caret. Eſt verò in ea arce puteus longe profundiſsimus,& antiquiſsimus. A Romanis effoſſum aiunt. A quo Vaſſenarii veteris familiæ nomen ſuæ & inſignia deducunt. Quam ob rem eum puteum illi,cum opus eſt, omni curant reficiundum diligentia. Nulla iam verò ex iis maſcula ſtirps ſupereſt. Communi autem, quod ad familias attinet,in Batauis elogio,quaſi prouerbio dici ſolet,Vaſſenariam cæteris antiquiorem, Brederodiam nobiliorem, Egmondanam opulentiorem exiſtere. Porrò, pagus ab hac vrbe milliari, Vaſſenarum appellatus, conſpicitur. Sed eum deficientibus Vaſſenariæ gentis maſculis, modo Comes Lignenſis obtinet. Peſtiferum ſartorem illum,Ioannem Leidenſem,hæc vrbs tulit, qui ſe inexpiabili ſcelere Regem Anabaptiſtarnm Monaſterii Weſtphaliæ vrbe, Anno Chriſti M.D.XXXIV. creauit. De cuius inſtituto, geſtis, moribus, vita, exitio, & ſupplicio, plena eſt omnis memoriæ noſtræ hiſtoria. Sed hæc quoque fuit eruditorum ſui temporis quorundam patria. Veluti Petri Blommeuennæ Theologi, Ioannis Gerbrandi Hiſtoriographi, Engelberti Poetæ,& Nicolai Leontii Rhetoris. Anno M.D.LXXIV. ciuilibus Auriaci Principis, à religione bellis,inclaruit. Ab Hiſpanis enim ad aliquot menſes obſeſſa,& ad deditionem ab graui oppugnatione, & longa fame cogenda,tantos ſibi in ſummo periculo, ſpiritus ſumpſit,vt extrema quæque potius pateretur. Octobris demum die tertia,hoſtibus panico pauore,ob inopinatum Auriacæ claſsis adpulſum,perculſis atque tandem fugientibus præter ſpem,liberatur.

Leyda, Batauorum Lugdunum, vulgo Leyden, concinna ędificiorum et incolarum frequētia pulcherrimum nitidissimumq́; opp. ab Hispanis obsidione cinctum, ab Auriacis autem cōmeatus inuectione liberatum Anno partę salutis CIↃ IↃ LXXIIII.
LEYDEN.
SEPT ENTRIO
OCCIDENS
DIE ZEE
Arx Britanica
Noortwyck op Zee
Noortwyck
Leewenhorst
Voorhout
Teylingen
Sassenem
Schans
Cage
Die drecht
Die Noort Schans
Die Zuyt Schans
Roelevaerts veen
Die Brasem Meer
Die Keuer
Oostgeest
Catwyck op Zee
Catwyck op den Ryn
Rynsburch
Valckenborg
Voscuyl
Endegeest
Poel
Schans
Alckemade
Abspoel
Waermont
Quakel
Die Spriet
Zeylant
Butterhuys
Schans op die dwors waling
Die vyp wateringe
Stene velt
Zylhof
Zeylpoort
Den Ouden Ryn
Reguliers
Minnebroers
Den niewen Ryn
Leyderdorp
Die hoge zyde
Hoochoort poort
Roomburch
Rynsburger poort
Schans
Galge
Waddingsvliet
Die witte poort
Boshuysen
Die Singel
Koepoort
Oudevliet
Zuyck
Die Roomburger wateringe
Die Vliet
Croonsteyn
Lāmen
Die Meerburger Wateringe
Die Soeterwousche vaert
Die Vliett
Lips
Voorschoten
Soeterwoude

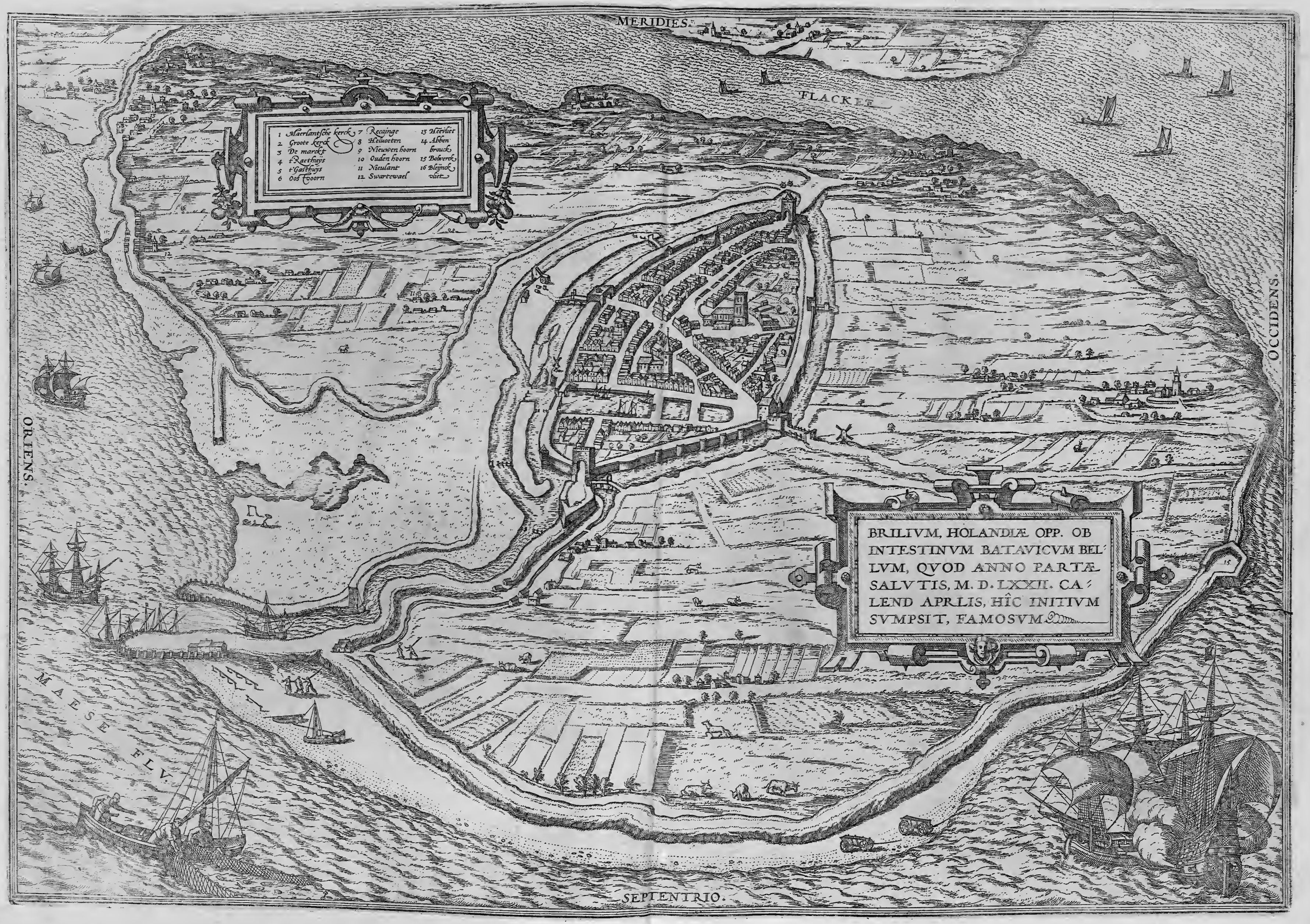
HARLEMVM.

LEMVM, natione Germanum, vt arbitror, virum, & manu promptum, & illustri genere clarũ,
huius vrbis conditorem ferunt, & ab eius nòmine Herlemũ, quasi herum, hoc est Dominum Le-
mum appellatam: abest Amsterodamo tribus milliaribus, ædificiorũ tam domi, quàm foris ele-
gantiâ præstat. Ei adiacent virentia prata, tum sylua peramoena. Quamobrẽ pręter iucundisimũ
in vicinos egregios pagos, munitiones & arces prospectũ, eam aer ambit saluber. Hęc est omniũ
in Batauis Vrbium maxima, & dignitate sanè secunda. Typographicã artem, in ea, à quodã fuisse
primùm excogitatam, constans ea vrbe, totaque prouincia Batauorum fama est Quam opinio-
nem scriptores nonnulli confirmanr, & quidam priuatarum eius loci rerum commentarii. Ve-
rumtamen antequam artem perficeret, & eam ipse in lucem proderet, è viuis excessisse, eius famulum ob id Mogun-
tiam concessisse, in qua vrbe artem euulgaret, & eam ob causam acceptus per benigne fuerit. Ex Meiero, & Annalibus
Hollandiæ, tum etiam communi omnium, certaque voce liquet, fœminam quandam, in quodam Hollandiæ lacu,
quæ vi tempestatis maris eò eiecta fuisset, Anno Christi. MCCCC.III. captam, marinam eam quidẽ ac nudam, & mu-
tam, in hanc vrbem ductam fuisse, patrona vestibus eam statim induit, & ad panis, lactis, & cæterorum ciborum esum,
assuefecit, fila eam ex colo deducere docuit, reliqua denique mulieris officia solita præstare. Christo crucifixo hono-
rem exhibebat, genuaque flectebat, omnesque quas patrona cæremonias, peragebat. Multos annos ea vixit, semper
attamen muta. Quod ne falsum quis putet, pro certo etiam memoratur, virum marinnm, Anno Christi, M. D. XXVI:
captum in Phrysio mari, hominibus nostris planè fuisse similem, barbatum, capillatumq;, reliquos item pilos habuisse,
nostris nulla re dissimiles, at valdè setosos, & rudes. Edoctum & vesci pane, & cæteris cibis cottidianis. Sub initium
agrestem admodum fuisse, tandem cicuratum, non tamen ex integro, nec vnquam locutus est. Vbi non paucos annos
vixisset, peste correptum, à qua semel fuerat liberatus, interiisse. Porrò, vti narrant Annales Hollandiæ, & Romam tum
scripsit Gilberto Horstio Clarissimo Medico, Cornelius Amsterodamus. Anno M. D. XXXI. in Balthico mari propè
Elepochum Noruegiæ oppidum, alter marinus vir captus fuit. Hic Episcopum infulis ornatum, corporis habitu peni-
tùs exprimebat. Eius imago per hominum manus volitauit. Dono datus Sigismundo Poloniæ Regi, scribitur, solum-
que triduum, quòd cibum capere noluerit, superfuisse, nullam vocem præter maxima quædam suspiria prorsus edidis-
se. Hęc minus noua videbuntur, si quis quæ Plinius, ac cæteri de huiusmodi marinis hominibus, & quæ de Tritonibus
& aliis marinis monstris, tum, quæ de terrestribus, veluti Satyris, quos Hieronymus agnouit, & Faunis perscripsêre, le-
get. Quia verò de Tritonibus, nunc incidit sermo placet & ea, quæ Damianus Goes in Olisiponis enarratione, non in-
iucunda lectu, de iisdem conscripsit, subiungere. Ad latus, inquit, montis, quod ab oceano patet, iuxta oppidum in Lu-
sitania Sintram, sub rupe procumbente in pelagus, antrum est, quod accedente alluitur oceano, fluctusque introrsus
reciprocantes, salo spuma permisto, recipit in sese, in quo Tritonem concha canere olim visum, nostrum vulgus exi-
stimat. Quod ad locum quidem attinet, constanter quicquam affirmare non audeam, propterea, quòd ab omnibus id
littus propius legentibus, cerni facilè ac conspici possit. Tritonem verò Tiberii Cæsaris temporibus visum in Lusi-
tania, auditumque fuisse, ita scribit Plinius. Tiberio, inquit, Principi nunciauit Oliponensium legatio, ob id missa, vi-
sum, auditumq; in quodam specu concha canentem Tritonem, qua noscitur forma. Nec verò illud silentio prætereũ-
dum esse duximus, nostro hoc tempore plerisque in locis, huic littori vicinis, quoddam hominum genus reperiri, qui
& natura, & nomine Marini ab indigens vocari cœperunt, ob eam præsertim causam, quòd hispidum quid in cutis
superficie gerentes, notas quasdam squammarum, ac tanquam reliquias antiqui generis, per totum fermè corpus spar-
sas, præ se ferre, atque retinere videantur. Eos enim ab hominibus marinis, vel Tritonibus originem, genusq; traxis-
se, pro certo semper habitum est, eiusq; rei initium inde profluxisse, à maioribus accepimus, Tritones videlicet ad lit-
tus prosilire interdum, atq; colludere paulatim assueuisse, eosq; fructuum dulcedine delinitos, quorũ in iis locis ma-
xima est copia, eodem reuersos sæpius, in fabali quadam, incolarum astu, eorum aliquot interceptos, ac postea blan-
ditiis ad excultum mansuetumq; genus vitæ traductos esse. Et quidem si fabulosum videbitur, domestica familiarita-
te, vocales reddi Tritones potuisse, insuperq; cum Lusitanis consuetudinem vt haberent, effecisse, fabulosius sanè mi-
hi erit, barbarum incultumq; Tritonem in Africa, in palude Tritonide, prosiluisse, ac cum Græcis garrientem, ab Ia-
sone tripodem, quam Delphos asportabat, vti syrtium periculis, suo ductu euaderet, sibi dari poposcisse. Nostris verò
temporibus, vt efficacius testimonium in medium afferam, piscator quidam, dum inter scopulos Barbarii promon-
torii, filo, hamoq, iuxta diuæ Virginis sacellum pisces capere contendisset, derepente ex vndis in scopulum, mas Tri-
ton exiliuit, barba prolixa, crinibus oblongis, pectore hispido, facie non admodum deformi, absolutaque hominis
forma. Qui cum paululum apricatus esset, & hominem à tergo ipsius formam contemplantem, inspexisset, voce non
humanæ dissimili prolata, territus confestim in salum se submersit. Hæc piscator de Tritone, siue homine marino cu-
pidis audiendi, compto ordine, ac sermone, hodierna die enarrat. Deinde paucis ab hinc annis, haud procul à lunę pro-
montorio, vt nobis retulit Ferdinandus Aluarus, domus Indicæ scriba, vt integræ fidei, qui iuxta illud littus rusculum
habebat, cuique vicinus erat vir probus, minimeque fallax, is enim vicinus persæpè piscandi gratia, se in quosdam littoris scopulos confe-
rebat. Ibi cùm negotium die quadam fœliciter succederet, (vt Ferdinandus ab eo oretenus accepit) pisces, quos hamo capiebat, à tergo sui,
in aridum scopuli anfractum, quo tutius asseruarentur, proiiciebat. Quod quidem persæpè inculcans, interdum nudum adolescentem im-
berbemq; per anfractum conspiciebat. Attamen cum in illo loco, circumvicini incolæ frequenter nare consueuissent, credebat ex eis aliquẽ
fortè esse. Cui, cum intentus piscationi esset, nihil verbi faciebat. Tandem intentius animaduertens, adolescentem pisces manu capere & ad
os deductos edere inspicit. Qua re commotus occurrit, hominem petiturus. Qui violento cursu, cachinnans, ridensq; in fugam se proripuit,
prlagoq; vrinans sese submersit. Eodem fermè tempore, è regione vrbis, pelago interiecto, non procul ab oppido, quod Barrerium nostri no-
minant, iuxta Alfonsi Alboquerci viri patricii villam, similis formæ hominem marinum exanimem æstus maris in litus eiecit. Præterea in
antiquis regni archiuis, quibus ego ipse præsum, extat adhuc compositionis chirographum vetustissimum, inter regem Alfonsum tertium, &
Pelagium Petreium, equestris ordinis, D. Iabobi magistrum, transactæ, qua decretum fuit non magistro ordinis, sed regibus deberi vect gal
syrenum, aliarumq; belluarum, in ipsius ordinis littoribus captarum. Vnde facilè colligitur, syrenes, cum de eisdem lex lata fuerit, frequen-
tes etiam in nostris æquoribus fuisse. Sed hæc hactenus de Tritonibus, Nereidibus, syrenibusq; dicta sufficiant. Cæterum vt ad institutum,
oppidumque Harlemicum reuertamur; Cum iam postremo Harlemum sese Auriaci Principis partibus dedisset, ab Albano Duce menses se-
ptem obsessa, ad eam annonæ inopiam redacta fuit, vt post feles, mures, canes, & cætera ad cibum rapta animalia, solis coriis in hoc macera-
tis, quod mirum est, se strenue perpetuo defendens, vesceretur. Vbi omnes fame tandem enecti, viribus defecissent. Anno salutis M.D.
LXXIII. Mensis Iulii die XIII. necessario pacti sunt deditionem ciues, militibus omnibus ab Albano cæsis. Vt is igitur obsidionem
tamdiu protrahit, vt vrbe potitus, eius miles seditionem mouet: Auriacus occasionem & tempus sese colligendi nactu, ita reliquas omnes
vrbes in sua fide confirmat, & ad ferendum hostis impetum munit, vt animis erectæ, & Harlemensium fortitudine concitatæ, & maritima
classe robustissima, instructæ, Hispanos nihili fecerint, cœperintque, mutata belli fortuna, inclinare res Albani, & victoriis maritimis Auria-
ci cedere veteranus.

MERIDIES
SEPTENTRIO.
ORIENS
OCCIDENS.
T' MEER
Barnarditen
Weylanden
Die groete hout poort
S. Margrieten
Die Marck
S. Ians poort
Die Barnt
HARLEMVM, Siue vt Ha: Barlan Herlemum, Vrbs Hollandiæ famosa, condita à quodã illustri viro, cui nomen inditum fuerit, Lem, Germanica lingua, vrbs hinc dici coepta Herlems Stat, Germanice. Nos eadẽ ratione, Herlemũ dicim⁹ latinè. Fo;. hîc maximũ, pulchrę dom⁹ templũ egregiũ, vrbs sita est loco peramoeno. Statĩ egressis moenia, occurrit nem⁹ in quo varias auiũ linguas audire licet, in quo timidi damæ, ceruiq; fugaces, lepores, cuniculi, denique ferarum omne genus.

BRIELIVM.

HOLLANDIAE oppidum,rebus omnibus ad commoditatem, & vsum vitæ necessariis, cumulatè abundans,negotiationibus admodum celebre,ac commeantium vltrò citroque mulitudine frequentatum,vicinorũ etiam hominum concursu,nundinatione, atque mercatu,famosum. Insula,quam solum hoc oppidum,situ percommodo,occupat, Oostvorn/ vulgari Batauorum idiomate,dicta, tam pinguibus ac giutinosis glebis, frumenti feracissimis,fœcundissimisque agris,quàm vberrimis, saginando pecori pascuis,præstat, in quibus, maximo oppidanorum emolumento ac quæstu, soli, graminumque virentium beneficio, pecora incustodito pastu vagantur. Quibus quidem dotibus,hic ager ita excellit, vt non modò id oppidum,sed & hisce vicina limitibus reliqua, ingens ex copioso frumenti prouentu commodum percipiant,quibus annonam,sua copia,faciliorem,& laxiorem reddit. Nam hebdomadatim Brielium nundinis,frequentatur,ab adiacentium oppidorum incolis,puta Delfiis, Roterodamis, Schiddamis, Dordracensibus, Goudanis,& cæteris,quò rem frumentariam heîc sibi, suisque comparent. Itaque istius oræ horreum esse Brielium,non sine ratione dixeris. Confert ad hoc etiam adiumenti non parum,percommoda loci, situsque ratio.nam nauibus huc vndequaque commodissimum in portum deuenitur,qui lætam, & securam nauibus stationem præbet,in quo piscatoriæ bursæ,ad halecum capturam,de qua in indice dicturi sumus, instructæ, in anchoris quiescentes accedente maris æstu, optatam opperiuntur auram,qua liberum nauigationis & piscationis cursum,in Oceano instituant. Itaque numerosa hic ciuium multitudo,piscatu se alit; à tenera siquidem ætate,in piscario tyrocinio versantur,& in remoti,altique Oceani recessibus, qui omnes ipsis exploratissimi sunt, victum quæritant,retibusq;,ex mari subducunt Passeras,siue plateßas,quos alii, ab instrumentorum similitudine, quibus explicantur capilli,pectines,nuncupant:planos,latosq; rumbos: Asellos,vulgò Cabbelliaw/cute molli,nec squasoma,cineritii coloris,instar asininæ pellis,vnde & nomen habent, hos, eiusdemque generis alios recentes, Brielii,vicinoque in tractu diuendunt ac distrahunt; alios in Brabantiam passim,Dordracum,Neomagum,Cliuorum etiam ad vrbes,salitos exportant. Naturalis verò duorum oppidorum situs conditio,Brielii,& ex opposito, Grauesandii,structura eleganti adiuta,hunc potissimum locum,piscariæ societati,& negotiationi, quæ nauibus exercetur,destinasse,consecrasseq; videtur. Binæ etenim in ipsis turres,altitudine conspicuæ,tanquam Phari,saluti nauigantium excitatæ, videntur. Altera Brielij, præcelsa & quadrata, viuo ex saxo sine cuspide: altera Grauesandij, tecto altitudinis immensæ, vestita. Eas,quia remotissimè ex mari conspiciantur, viri nautici piscatores, atque pilotæ, siue naucleri,consectantur,ne vadis inhæreant,ac sisti contingat,sed læti ad portũ perueniant. Tam accurata autem,exacteque harum turrium obseruatione,Mosæ ostium, ac Brielii portum, piscatores subeunt, vt ne intempesta quidem nocte ab eo deflectant, aut in diuersum rapiantur. Cuius quidem obseruationis imperiti, insigni mercium atque vectorum damno,frequenter aberrant. Huius porrò,oppidi foueæ,aqua marina, & proinde salsa affectione imbuta,repletæ,stupendum quoddam,& abditum naturæ secretum ostentant. Nam cum neque in oppido ipso,neque in vniuersa hac insula Oostvorniana,fons inveniatur,aut puteus, dulcem subministrãs aquam,neque etiam ratio excogitari quæpiam posit,vllo in loco alium, arte, aut humana industria ex terræ visceribus eruendi,tamen in solis Brielii foueis,puteus,aqua salsa, omni ex parte circumfusus conspicitur, ad quem ponticulo aditus patet,ex quo aquam omnem ad huius vitæ vsuram necessariam,incolæ hauriunt. Is, vulgariter Batauis, Piermansbwelle/dicitur. Ex his itaque constat,& soli bonitate,& situs,locique præstantia,& negotiationis vsu,plurima,naturæ auctorem,huic oppido,& singularia concessisse dona,quæ idipsum præ multis aliis,magnitune magis conspicuis vrbibus,commendabile reddant. Cęterum,quemadmodum Hadrianus Barlandus, in compendiosa Hollandiæ descriptione, vnicè dolet,hanc tam nobilem, tamque florentem prouinciam, Lutheranæ, factioni,nimis fauere,ita nunc,iustiore de causa, deplorandum, eam, funestissimis Geusiorum seditionibus deformatam, quibus plurimarum Rerumpub. optimè constitutarum,politias euertunt. Accidit enim superiore anno M.D. LXXII. Calendis Aprilis,vt Lummeus Comes,gregariis aliquot stipatus militibus in oppidum Hollandiæ, Enckhusen,cursum suum dirigeret,sed ob auram reflatam, ipsius impedito conatu, in Mosæ ostium reiiceretur. Itaque sumpto ex loco consilio,militem in continentem expositum, sub oppidi mœnia, magna acceleratione subducit,& patefactis incendio portis,vnius etiam patriæ proditoris Robool,Delfo oriundi, opera vsus (de quo paulò pòst Vltraiecti,in arce pacis,siue Freeburgiana, est sumptum supplicium) Brielium facili negotio inuadit, ac tenet,absentibus superioribus,quos negotiatio, in alto exercebat oceano, incondita multitudine repugnare non ausa,quę graui,ob inopinatam & subitam hostium irruptionem,consternata mœrore, Geusiorum se potestati tradebat. Hæc prima intestini Batauici belli fuerunt initia, quæ,quia nimis sunt leuia ab iis iudicata, atque contempta, qui initiis & debebant, & facile potuissent obstare, ideo nunc eas vires, & incrementa sumpsisse videmus vt amissis non paucis oppidis, municipiis & pagis, politici status perturbationem,magnamque caritatem annonæ vicinis regionibus, & superiori Germaniæ intulisse videamus.

MERIDIES
FLACKEE
1 Maerlantsche kerck
2 Groote kerck
3 De marckt
4 t'Raethuys
5 t'Gasthuys
6 Oos Hoorn
7 Recainge
8 Heluoeten
9 Nieuwen hoorn
10 Ouden hoorn
11 Nieulant
12 Swartewael
13 Heevliet
14 Abben brouck
15 Bolwerck
16 Bleyinck vliet
OCCIDENS.
ORIENS.
BRILIVM, HOLANDIÆ OPP. OB INTESTINVM BATAVICVM BELLVM, QVOD ANNO PARTÆ SALVTIS, M. D. LXXII. CALEND APRLIS, HÎC INITIVM SVMPSIT, FAMOSVM.
MAESE FLV.
SEPTENTRIO.

MIDDELBVRGVM.

VRBS est, non insulę Zelandiæ tantùm, verùm etiam totius prouinciæ siue comitatus, quem appellant, Metropolis. Middelburgum verò dictam, quidam putat, quasi, in insulæ medio situm Burgum. Eruditiores tamen, etsi re longè petita, credunt à Mattiacis nomen adcepisse. Nonnulli, à Metello, & eam ob causam, Metelli Burgum, appellant. Astrologi, poli longitudinem gradibus XVII. minutisq; XXVI. latitudinem autem gradibus LI. minutis, XLVIII. metiuntur. Loco sita est optimo. Ad orientem solem, Ermuda portu, pasibus CCCXXXIII. abest; Exclusa V. milliaribus, Dordraco, Hollandiæ oppido XVII. Duobus ab hac vrbe canalibus Ermudam vsque nauigatur. Eorum vnus est perantiquus, sed ita sinuosus ac strictus, vt sit perquam incommodus. Alter recentis operis, rectus est, adeoque largus ac profundus, vt naues ducentis nauticis dolijs: Dolium autem sex amas, vt vulgus appellat, hoc est, vini plaustrum, capit, onustas ferat. Peramœnam esse aiunt, etsi aerem parum salubrem habet. Vndique cincta est valido muro, quem ambiunt largæ, profundæque fossæ, exteriori muro firmatæ. Quamobrem munita est. Eius vici perpulchri, domus elegantes, Monasteria porrò splendida. Illud virorum maximè, quod ordini Præmonstratensi subijcitur, & Abbatiæ nomine insignitum, D. Nicolao est sacrum, A Godebaldo XXIV. Vltraiectensi Episcopo, institutum scribitur. Id demum ex integro propè, Guilielmus Romanorum Rex, Hollandiæ, Zelandiæque Comes, faciundum ampliandumque curauit. In quo & ipse, Regina Elizabetha, duobus sepulchris, egregiè structis, conduntnr. Duabus rebus est nobile, amplis videlicet redditibus annuis, & bibliotheca, quæ librorum habet copiam. Huius Monasterij Abbas tantam auctoritatem obtinet, vt solus omnium Zelandiæ Ecclesiasticorum nomine, publicis, in omnibus, prouinciæ conuentibus, atque negotijs, consensum præbeat. Emporium est hæc vrbs omnium vinorum, quæ mari ex Gallia, Hispania, Lusitania, aliundeque, in Belgium aduehuntur. Alterius quoque generis commercijs, quàm maritimæ, qua claret, negotiationis lucro est mercatoribus haud equidem paucis. Ita diuitijs potens, vt proximis superioribus annis, ipsa sibi ab eius domino Ermudam oppidum, in quo naues portum capiant, coemerit. Paullum genuit cognomento Middelburgensem, qui propter summam in Mathematicis disciplinis eruditionem, egregiamque virtutem, corrigendo & restituendo vero calculo diei, quo sanctum Pascha celebrari oporteat, Romam adscitus fuit, & creatus Episcopus. Id, quod eius opus, inscriptum de Paschate, testatur. Edidit etiam vrbis vicinia Nicolaum Euerhardum Midelburgensis cognomento notum, Iuris ciuilis Pontificijque doctrina, cumprimis excelluit. Cuius rei fidem is liber facit, quem de iuris locis conscripsit. Peritia quoque valuit Reipub. gerendæ, ad quam velut per gradus ascendit. Nam præses primùm fuit Hollandici Regij senatus, ac demum Mechliniensis omnium supremi, quem Magistratum administrans, Anno M.D.XXXII. in fata concesit. Natis ex se filiis felix: omnes enim ingenio singulari præditi, præter iuris ciuilis scientiam, quam erant amplexi, natura, in claros Poëtas euasère. Quinque autem fuernnt. Petrus, Præmonstratensis ordinis prælatus, qui suprema Theologię ac Iuris ciuilis insignia, propter doctrinam, est adeptus. Euerardus Nicolaus, Phrysij Regis senatus, ac dein supremi Mechliniensis Præses. Nicolaus Grudius, Poeta & Iurisconsultus, & humaniorum omnium litterarum elegantia perpolitus, Regius Consiliarius, & Ordinis Equitum Aurei Velleris Secretarius. Hadrianus Marius, Magnus Gelriæ Cancellarius, & Ioannes Secundus, qui adolescens, carminis excellentia nobilis exstitit. Petri quoque Ximenij hæc vrbs est Patria, in qua, vtroque parente, natus est Hispano, vir, non solùm eximia virtute, probitateque præstans, sed etiam exacta Latina, Græca, & Hebraicæ, linguæ cognitione præcellens. Philosophiam omnem adprimè callet, atque Theologiam, quibus præsidijs instructus, eruditisimum, & necessarium opus, quo nostræ religionis veritatem demonstrationibus ostendit, ab hinc circiter decennium scribere adgressus, magna ex parte iam confecit. Hanc vrbem anno proximo superiore M.D.LXXIV. Austriacus Princeps, obsesis annum propè, omnibus maris itineribus, quibus in eam ab Hispanis annona inuehi posset, fame tum capta Ramechena arce, potentique hostis classe non semel fusa, ipse in suam potestatem deditione, redegit.

MIDDELBVRGVM, SELANDIAE OPP: SITV, OPERE, ET MERCIMONIIS, FLORENTISS:
Die Marckt
Den dam.
Die Suyt dam poort.
Die Noort poort
Den Nieuwen dijck

NOVIOMAGVS.

NOVIOMAGVM, vrbem suam indigenæ, nunc Regnum, nunc Basim Imperij appellant, quòd vna sit trium earum, quas Carolus Magnus quondam sibi sedes delegerat. Primam aiunt Aquisgranum fuisse, secundam Nouiomagũ, tertiam Theonis Villam. De origine eius, Gelden aurius ciuis, in historia sua Batauica, à Mago potentissimo Gallorum Rege, Ditis filio conditam, & de eius nomine Magam appellatam fuisse tradit. Pòst temporis progressu, à Batone Cattorum Regulo, istuc transmittente, loci amœnitate capto, tum etiam antiquæ nobilitati istic gratificaturo, instauratam atque auctam, triplici mœniorum ambitu cinxisse, ac inde Nouiomagum vocasse. Addit idem, Batonis filium Hessium patriam suam summopere ornasse, vnde procliuior eius pars etiamnum, ab eo, mons Hessij dicatur. Postremo adiungit, omnium ordinum consensione, à Batauis regiam ac prouinciæ caput constitutam esse. Vtcunq; est, liquet, perantiquam esse vrbem, ad eam Rheni partem collocatam, quæ Vahalis vulgò vocatur, flumen inibi & latissimum & altissimum, duobus milliaribus ab arce Rauenstenia distat. Aedificiorum structura nobilis profectò est & firma, populosa & diues. Nam postquam nouissimè ad Austriacam domum redijt, ciues cùm mercaturis faciendis, tum literis operam dederunt, antea ferè nulli rei intenti nec assueti, quam bello & armis. Habuit tamen olim diuersos viros litterarum doctrina illustres, qui varia opera & se, & Repub. digna, ediderunt, vt Theodoricum Borguium, Ioanne Henricum, Henricum Bronchorstium. Hoc verò tempore habet D. Franciscum Craneueldium, Melchliniensis Regij concilij Senetorem, virum vti doctum, ita singularem virtutis & studiorum patronum. Gerardo quoque Falckopyrgico patria est, iuueni, singularis eruditionis, & magnæ expectationis. Sunt etiam istic innumeri alij bonis litteris dediti. Inter alia quoq; gymnasium erectum, in quo à septem magistris vtraque lingua, Latina & Græca, singulari Reipub. vtilitate & laude docetur. Templorum, quæ ibi ornatissima certè sunt, omnium excellentissima est basilica D. Stephano dicata. Inter rerum porro miracula perantiqua est arx illa, in colle sita, vrbi imminens, quam à Iulio Cæsare ædificatam, aut saltem instauratam aiunt, quasi dominatricem atque exploratricem subiectæ atque circumiacentis viciniæ. Ambigi profectò possit, an vlla alia totius Belgicæ specula, amœniorem regionum, fluuiorum, agrorum, terrarumque prospectum habeat. Hic iuxta, atque in vicinis municipijs repertæ aliquando priscorum Romanorum reliquiæ, puta numismata, lapides, marmora, instructissimarum domorum parietinæ, sepulcra, monumẽtaque, solerter perquirenai perscutandique terræ viscera desyderio ciues afficiunt. Cuius rei luculentissimus testis est, instar multorum, Ioannes Falcopyrgicus, ciuis Nouiomagensis, homo virtutis & antiquitatis perstudiosus qui domi suæ tres, aut quatuor tabulas marmoreas ostentat, vnà cum illustrium virorum elogiis, epitaphiis, atq; inscriptionibus. Habet etiam Nouiomagum vice comitatus titulum, estque vrbs & feudum Imperij. Monetæ cudendæ ius habet, vt & cæteræ Imperij vrbes liberæ. Prouocatur inde non ad Geldriæ Cancellariam: sed recta ad Aquisgranensem curiã. Quotannis certum hominem Aquisgranum mittit, qui defert eò cheirothecam piperis plenam, Imperialis feudi agnitionis ergò. Philippus tamen Rex Catholicus, vti Dux Geldriæ, istic, quemadmodum, alibi, monetam percuti curat. Ecclesiasticus ordo eius vrbis, paret Archiepiscopo Coloniensi, nisi hæc nouorum episcoporum in hisce regionibus institutio, perturbarit. Hæc vrbs totius Ducatus, & singulatim primæ tetrarchiæ, Geldriæ, omnium amplissimæ caput est, cuius territorio comprehenduntur, Tiletum, & Bommela, ciuitates muris clausæ, vel Gentũ Gendauum, & Bommelerouerda, non quidem mœnijs cinctæ, tamen priuilegijs & immunitatibus donatæ, item superior atque inferior Batauia, cùm tota ea plaga, quæ Mosa, & Vahali fluminibus includitur, adeò, vt generatim omnes hi municipes se Nouiomagi sistere, iure cogantur. Accessit hæc ditio Geldriæ Ducatui, anno M. CC. XLVIII. hac ratione. Otto II. Comes Guilielmo Rom. Regi vnum & vinginti millia argenti infecti pondo, mutuo dederat, ea lege & conditione, vt, nisi certa die commodatam pecuniæ summam persolueret, Geldriensis, in eam possessionem, vt suam ac propria, veniret, quæ conuenta, pluribus etiam conditionibus additis, postea à Rodolpho, it idem Romanorum Rege, confirmata sunt. Cum verò, ad constitutum tempus, siue propter ærarij tenuitatem, siue incuria quadam, pecunia illi reddita non esset, ex conuentu, certis tamen conditionibus Nouiomagensis ditio, Geldriæ Comiti cessit.

Hæc ex Guicciardino sunt desumpta.

NOVIOMAGIVM siue Nouiomagū vulgo Nymmegen inclyta quondam Francorum Regia vrbs Gelriæ primaria
S. Steffens kerrich
Den Wallick hof
S. Thomus
Ten broeren
S. Ian
Die Schoel
Den hessen berich
Die frateren
Die Craen poort
S. Jacobs poort
Die boddel poort
WAEL FLV.

VRBS CAMPENSIS.

LIcet Transiselanis annumeretur, ciuitas tamē est trans Iselam sita in sinistra eius fluminis ripa, non procul ab iisdĕostiis condita quatuor Dauentria milliaribus abest, honesta alioqui, ampla, ac ædificiorum descriptione nobilis. *H*inc Albertus Pighius Patricius, vir in omni scientia versatus oriundus fuit, qui sui nominis celebritate, patriam quoque toto orbe celebriorem atque illustriorem reddidit. Insignis inprimis Theologus, multa contra Martinum Lutherum doctisime disputauit ac scripsit. Cosmographiam quoque profitebatur, excellens instrumentorum Mathematicorum fabricator, quamobrem Hadriano sexto Pontifici Max. charus, diu cum ipso vixit. Hinc ex Belgio eum in Hispaniam, atq; inde in Italiam comitatus. Eò verò Pontifice mortuo, nihilosecius Pighij virtutem atque eruditionem Romana Curia admirata est, quin etiam Clemens septimus & Paulus tertius Pontifices Max. quorum postremum itidem Mathimaticen docuit, plurimi rarum hominem, tametsi peregrinum, fecere, adeò, vt honorum & opum plenus *A*lbertus, tandem Roma in patriam reuersus, cum inibi omnibus æquè gratus atque acceptus aliquamdiu vixisset, in dulcissimo literarum otio ad extremū, summa cum sui nominis gloria, vita defunctus est. Cuius iam nepos, decus & honorem familiæ conseruat Stephanus Pighius virtutis studiosus & valde literatus, idemque insignis antiquarius. Est etiam vrbs ista Campensis in confœderatam Hanseaticam societatem recepta, quo nomine non minimū eius felicitati adscessisse vnusquislibet facile, & libenter fatebitur, cui eius confœderationis institutum perspectum & cognitum erit. *A*nza etenim, vltra omnem hominum memoriam nihil aliud fuit, quam honesta communio & fœderata societas plurium ciuitatum, oppidorum, burgorum, villarum, pagorum, illisque adiacentium & subditorum territoriorū, olim cum propter multifaria accepta, relataque beneficia, tum vt mutuus & securus terra, mariq; mercaturæ intercussus constaret, non solum à multis *A*ngliæ Regibus, sed & Galliæ, Daniæ ac magnæ Moscouiæ, nec non & Flandriæ & Brabantiæ ducibus; varijs & multis priuilegiis, libertatib. immunitatibusque exornata: quæ quidem communio & societas, lingua Teutonica Anze vocatur. *H*æc quatuor habet emporia, in quibus suos mercatus negotiatores habent. Vnum Brugis, quæ ciuitas est Flandriæ. *I*d nunc *A*ntuerpiam translatum, amplissimam habet domū in noua, quam ciuitatem adauctam nuncupant, structura splendida ac sumtuosa, commodo etiam situ præstantem. Nam canalibus vtrinque latissimis clauditur, quibus onerariæ naues ex Ostlandia & remotissimis totius vniuersi partibus merces suas ad istius domus limina deferunt. *A*lterum Lugduni in Anglia, ad Thamesis fluminis ripam sinistram, quòd vulgò Stilard vocitatur, habens domum Gildehaldam Teutonicorum nuncupatam. In qua certis quibusdam œconomicis legibus, ad frugalitatem & honestam morum ciuilitatē, à prudentibus viris excogitatis viuitur, præsidētibus *H*anseaticarum ciuitatum nomine Aldermanno & secretario. Tertium in Nouguardia Rusciæ vrbe potentissima. Quartum Bergæ in Noruegia. Septuaginta duarum præstantissimarum vrbium societate, *H*anseaticum hoc fœdus continetur, quæ Lubecæ (vrbs est Ostlandiæ ad *T*rauenam & Vacenissam flumina sita, eius fœderis caput) de publicis acturæ negotiis, vt Plurimū conueniunt. Syndicum habent, qui communibus societatis & Mercatorum negotiis præest. Id muneris nunc maximo ciuitatum & emporiorum emolumento ac commodo, administrat clarissimus & eximius vir, D. *H*enritus Sudermannus *I.V.D.* Patricius Agrippinensis, vir æuo duratura memoria dignus. Porrò illustrissimi quinque Reges ac Principes, ac inter eos hi omnium maxime, Angliæ, Franciæ, Poloniæ, Daniæ, Moscoviæ, Suetiæ, Flandriæ, Brabantiæ, omnes mercatores ac subditos ciuitatum *A*nzæ *T*eutonicæ, iam enumerata emporia frequentantes, variis & multis præstantissimis priuilegiis, libertatibus, liberis consuetudinibus, immunitatibusque exornant, quibus etiamnum fruuntur.

Icon ciuitatis Campen-
sis, cuius situs, Isulam fluuium,
eleganti venustate, decorat

GRONINGA.

CRVNIVS Troianus huic Phrysiæ vrbi nomen dedit, quemadmodum quidam opinantur. Sed mihi suspectæ sunt pleræque populorum & vrbium origines, illæ præsertim quæ deducuntur à Troianis. Munsterus Francum dicit, non Troianum. Sed & Troianus fuit, si Franci verè suum genus à Troianis repetunt. Poli huius vrbis longitudo, graduum nouem & viginti, minutorum viginti quatuor describitur. Latitudo verò quinquaginta trium graduum, & sexdecim minutorum. Leuardia sex milliaribus abest. Per hanc vrbem multæ, eò ingentibus canalibus, quorum maior pars artificiosè manuque facta est, ductis, aquæ defluunt. Vrbs est ampla, legibus proprijs regitur: & ipsa iurisdictionem obtinet, multorum vndique vicinorum sibi fœderatorum pagorum domina. Quod ad bonarum artium studia pertinet, vnius inter eruditos summi viri Rodolphi Agricolæ, in qua is natus est, laude claret. Cui sub annum M. CCCC. LXXXV. *Heidelbergæ* mortuo, *Hermolaus* Barbarus Venetus, doctorum sui temporis hominum facilè princeps hoc elegantissimum tetrastichon posuit.

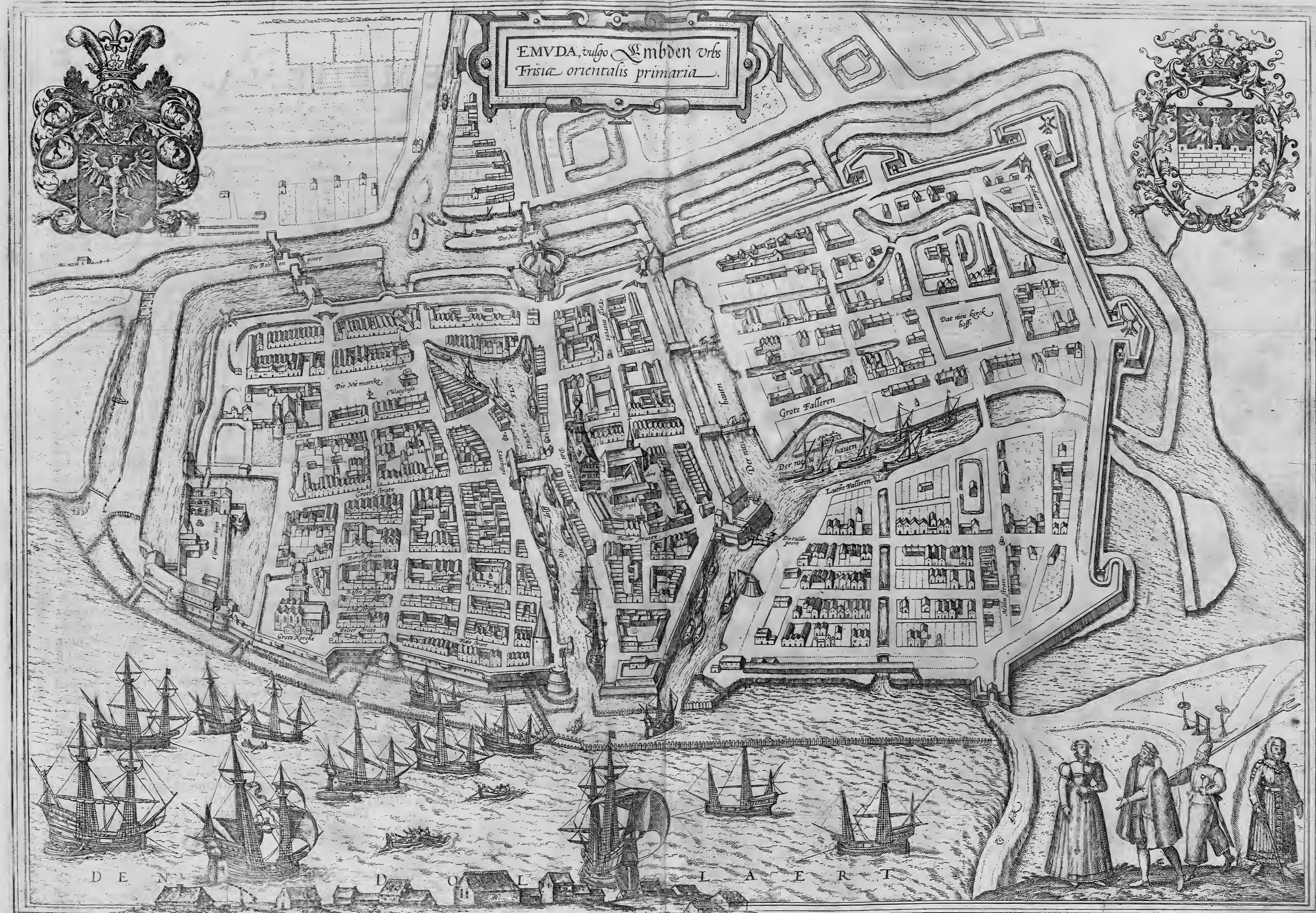
Inuidia clauserunt hoc marmore fata Rodolphum
Agricolam, Phrysij spemque decusque soli.
Scilicet: hoc viuo meruit Germania laudis,
Quidquid habet Latium, Græcia quicquid habet.

Cùm hæc vrbs verò clientelis potens sit, separatam prouinciam constituit, & ob id titulum à suo nomine Principi proprium attribuent. *Hanc* vrbem & prouinciam Embde Comes Georgio Saxoniæ Duci, Caroli quinti imperatoris Clienti, siue, vt nunc recentiores Iuris consulti loquuntur, feudatorio, eripuit. Sed, vbi eam tueri sibi retinereque non valeret: eam ille Carolo Gelriæ Duci, anno circiter M. D. XIV. tradidit. Quam rem Georgius indignè ferens, ita ab hac mutatione, & Phrysiæ motibus abhorrens, vt eam vrbem, & vniuersam Phrysiæ Prouinciam Carolo quinto, tanquam supremo Domino, nimirum Imperatori anno M. D. XV. cesserit. Inde nata inter Burgundos & Gelros atrocissima bella. Quæ demum, indito contractu, consopita fuere. *Inter* cætera conuentum, vt Dux Carolus ea Prouincia dum viueret, frueretur. Post eius obitum verò ad Carolum quintum tamquam Phrysiæ dominum, vel ad eius hæredes, rediret: sed hac de re plura, in Phrysiæ Chronico Batauorum Lugduni siue Leidæ, anno partæ salutis M. D. L. III. edito, inueniuntur. Posterius superioribus proximis his annis comes Ludouicus Nassouius *Albano* Duci Belgij præfecto bellum in hac prouincia, Auriaci principis, cuius Germanus erat frater, partes contra Hispanos Albanumque secutus mouit & victoria, (*Hispanis*, qui veterani omnes erant, vnà cùm duce fortissimo, reique militaris peritissimo Arenbergico comite cæsis) est potius. Vt Albanus deinde ipse, sumpto primùm Bruxellæ de Egmundano Hornensique comite, quos Gandaui captiuos habebat, supplicio; collectis tandem maximus copijs, eò peruenerit, & Ludouici comitis exercitum, quod is viribus, militum numero, cæterisque rebus omnibus, longè impar esset, fuderit & dissiparit vrbemque obsidione liberarit.

GRONINGA, opulenta, populosa, et validé contra hostiles insultus munita Phrisię vrbs, Ptolemęo Phileum, constructa et denominata á Grunno Anthenoris Regis Francorum fratre, Anno ante incarnationem Christi, CCC LXXVII. vt Hunibaldus scribit.
Arx Nova

EMBDENA.

EMBDENA, Frisiæ orientalis vrbs, Metropolitico honore conspicua, recenti hominum memoria, ad summum vrbis quàm optimè constitutę, splendorem euecta, plurima, hominum admiratione digna ostentat, quorum vel singula saltem, benè formatam politiam conseruare, opumque affluentia, beare queant. Mercatoribus habitatur ditissimis, ædibus & publicis, & priuatis superbissimè colitur. Portu amplissimo, plurimarum nauium capace, adeò se commendabilem reddit, vt nō existimem in vniuersa Batauia, Frisia, aut Belgio demum reliquo similem portus commoditatem inueniri, in quo ad vallum & mœnia vsque vrbis, tutissima nauibus statio præbetur. Quo fit, vt Emporium nunc sit populosum, & amplissimos negotiatores ex remotissimis mundi partibus huc ad se prouocet, atque alliciat. Hinc superioribus annis, dum Anglorum natio in Brabantia Anuerpiam deserit, Embdenam potissimum delegit, vt ibi pannorum & Britannicarum mercium, Stapulum, vulgò Staapell, constituerent, quo factum est, vt remotissimarum gentium negotiatores, qui eas sibi merces, non tam necessarias, quàm elatioribus & delicatulis gratas, compararent, magno frequentique numero Embdenam inuiserint, quas deinde ingenti pecunia, Francoforti ad Mœnum, in nundinis distrahunt. Nunc verò, etsi negotiatores Angli, quorum nonnulli grauioribus plerisq; viris, futiles, & leuiores esse homines, videntur, hanc quoque vrbem, vti primum in Flandria Brugas, tum in Brabantia Anuerpiam, residentia deserentes, Hamburgum, nobile Saxoniæ oppidum, aquis, & varijs ad negotiationem commoditatibus præstans, concesserint: nihilo tamen secius, mirandum in modum Embdena mercimonijs floret, publicis priuatisque ædificijs, tantis exornatur sumptibus, vt stuporem videntibus moueant. Maximè, si quis magnificam noui Prætorij structuram, eam quoq; ciuitatis partem aspiciat, quam adauctam nuncupant, in qua, præter elegantes ciuium ædes, Euripos & canales videre est plurimos, quibus multorum onerum naues, in ipsam vrbem admittunt. Frequentissimus siquidem hic, maximarum nauium quotidiè, ex remotis, totius vniuersi locis, ex Liuonia, Noruegia, & reliquis septentrionalibus regionibus, ex Gallia item, Anglia, & Hispania appulsus: Adeò, vt Embdensi in portu, nullo non tempore, florentissima maximarum nauium classis, fida, tutaque statione, vtatur. Ita, vt nunc celeberrimi emporij fama, exteris Embdena innotescat. Arcem etiam habet, quæ validis propugnaculis firma, & marinis circumfusa aquis, vrbem in tuto collocat, quam eius territorij Comes tenet. Is, Romano Imperio paret, neq; alium existimo portum marinum esse Imperio, tanta opportunitate, præstantiaque florentem. Mira hic omnium rerum, & exuberans copia videtur, non earum modò, quibus satis necessitati fieri, sed & quibus voluptatis studium concitari queat. Præstat hoc ciuibus, tam portus, & importationum commoditas, quàm natiua Frisiæ vbertas. Agrum siquidem planum, & pascuis fœcundum, naturæ beneficio obtinet, cuius quidem, quam glutinosæ, & pingues sint glebæ, quam feracia sint pascua, quam numerosi armentorum & pecudum greges, vix verbis explicari potest. Docet id exquisiti, delicatique saporis, butyri & casei, ad miraculum vsq; copia, quæ vberrimo Embdensium quæstu, & emolumento maximo, ad varias regiones, & per vniuersam Germaniam defertur. Quin etiam non obscurè hoc comprobant, pingues, & supra vulgarem magnitudinem boues, quorum aliquot myriades in pascuis passim oberrare videntur, qui soli, graminumque beneficio, adeo impinguescunt, vt exteræ etiam nationes ijs potissimum delectentur. Ex candidissimo etiam sale, quod indigenarum industria conficitur, nomen Embdena meruit. Quod si incolarum conditionem quis scire desideret, eam Aeneas Syluius, diligens perlustrator Europæ, subiunget. Gens, inquit, Frisiorum ferox, & armis exercitata, robusti, & proceri corporis, securi atque intrepidi animi, liberam se esse gloriatur, quamuis Philippus Burgundiæ Princeps, eius se terræ dominum vocet. Re vera, libera Phrisia est, suis vtens moribus, exteris nec parere sustinet, neque dominari cupit: haud inuitus Phriso pro libertate mortem oppetit. Dignitas in hac gente militaris inuisa. Sublimem virum, qui se cæteris efferat, non ferunt. Magistratus annuos eligunt, qui Rempub. æquo iure disponant. Fœminarum impudicitiam seuerius puniunt. Sacerdotes, ne aliena cubilia polluant, sine coniuge nō facilè admittunt. Vix enim continere hominem posse, & supra naturam arbitrantur. In pecoribus omnis eorum substantia est. ager planus, ac palustris est, multò gramine fœcundus, ligno caret: Bituminoso cespite, & sicco stercore boum, ignes fouent, &c.

EMVDA, vulgo Embden Urbs Frisiæ orientalis primaria.
Die Nie marckt
Grote Falleren
Dat nieu kerck hoff
Lutke Falleren
Der nye hauen
Grothe strate
Borch strate
Rosen strate
Grote Kercke
DEN DOLLAERT

BONNA.

BONNA, celebre & antiquum Germaniæ oppidum, Ptolemæo lib. 𝔈. Βόμνα, Damiano à Goes Lusitano, in Olisiponis descriptione Bona: Itinerario Antonini, Bonna: Colonien. & aliorum Chtonicis, Verona: Nauclero, Voconia (quanquam reperiantur nonnulli, qui Voconia pro Vetusbona corruptè legi existiment, vt quemadmodum vna in Italia Bononia, & vna in Africa, ob lætam rei frumentariæ atque annonæ copiam est Bona: Ita & vnica eodem de causa sit in Germania, vetus Bonna) Pontico Verunno, lib. 3. de rebus Britannicis, Briennona, dicitur Quo etiam auctore Brienno, qui redactis in seruitutem Gallis; Romanis atque Germanis subactis, in Germania Briennonam de nomine suo condidit, quæ nunc corruptè Verona dicitur, vbi templo in foro diu cultus est. Hoc loci primæ legionis castra, Romani, Tacito asserente, habuerunt; quibus Bataui (qui primæ cohortis, cui Aquila signum, Bandophori & Augustorum defensores, ad tempora vsque Vitellij fuerunt, ab eo autem profligati ex italia in Bataujam redeunde) iuxta Bonnense hoc oppidum, plurimum damni intulerunt; Flacco Ordeonnio Legionis præfecto. Sinistrum Rheni latus inter Confluentes & Coloniam Agrippinam situ plano ac peramœno illustrat, iucundissima agri vbertate gaudet, qui non modò omni frumenti genus, sed & optima vina maxima ex se vbertate fundit. Iuxta sunt colles præstantissimis fructibus, non tantum ad necessitatem, sed & ad delicias peroportunis vndique conserti, qui & venatoribus optatos præbent recessus. Feracissimis etiam excolitur hortis atque pomatiis, qui dulcissima riuulorum ac fontium aqua, non sine grato murmure irrigantur Tanti vicini agri amœnitas, & elegantia, cum olim, tum nostra quoque ætate permultos nobilitate præstantes viros, atque adeò, Archiantistites Colonienses, credo, inuitauit, vt domesticam in eo figerent sedem. De qua quidem aeris, solique fœlicitate; huiuscemodi in antiquo saxo carmen, inueni.

Bonna solum fœlix, celebris locus, inclyta tellus,	*Exulibus requies, asilum mite fuisti*
Florida martyrio. terra sacrata Deo.	*Semper, externi te reperere suam.*

In Bonnensis vrbis opposito, Genosiam fuisse, auctor est Florus, ab eodem quoque memoriæ proditum est, à Druso, vtramque Rheni ripam, hic ponte coniunctam, sed iam neque Genosiæ pontis aliquæ supersunt reliquiæ, Ad Rheni leuam ascendendo, oppidum Autonacum siue Autoniacum, quod Ammianus, qui Iulij Cæsaris stipendia meruit, Autennacum nuncupat, venustè sese offert, vulgò Andernacum, siue Andernach, cuius planum, ad Rheni marginem situm, fertilissima montium iuga theatri instar, cingunt; Telonio & Valentiniani Imperatoris tumulo, celebre, vbi num etiam mitiora literarum studia florere incipiunt, primo eius scholæ Rectore Hieronymo Berchemio Iurisconsultissimo, & omni scientiarum nitore apprimè ornato Sed ad oppidum Bonnense reuertimur. Quod opportuno, ad defensionem muro & foueis aqua approbè instructis à Contado Archiantistite Coloniensi anno 1240. cinctum ædificiis commodis, & amplissimo Canonicorum Collegio venerandisque S. Martyrum, ex Thebæorum Legione corporibus decoratur. De quorum passione & exaltatione, hæc in Bonnensium Archiuis leguntur. Anno Dominicæ incarnationis CC.XCI. Sacra Thebeorum Legio, cui S Mauritius Dux præfuit, de qua & Tirsus, Palmatius cum eorum sociis, in ipsa Treuerica vrbe; Pius Cassius Florentinus, & Malusius cum eorum sociis in Verona, quæ nunc Bonna dicitur, Gereon in Colonia, Victor in Xanctis, præfulgent, sacro martyrio coronati. Anno Domini 333. S. Helena Regina, Bonnam veniens, sanctos Dei martyres Cassium, Florentium, Malusium cum eorum sociis exquisiuit, reperit, repertosque exaltauit & transtulit. Sub eorum honore & nomine Collegiatam hanc Bonnensem Ecclesiam construxit, munere & priuilegiis dotauit imperialibus, Ac huic quidem Collegiato Canonicorum sodalitio, plurimum splendoris ac lucis confert, eiusdem D. Præpositus, R. D. Gasparus, ex amplissima Gropperorum familia, Rotæ auditor. & nunc Apostolicus nuntius cum potestate Legati de latere, ad multos Germaniæ Principes VVestphaliæ, Iuliæ, Cliuiæ & Montensium Prouincias, à S. D. N. Gregorio PP XIII. destinatus. Eidem Canonicorum Collegio hoc etiam tempore decori ornamentoque sunt, præstan. & industr viri, D. Gerhardus Alectorius, Scholastica dignitate clarus Et R. D. Thilmaunus Bredenbachius, Theologica professione eximius, multis editis libris, admodum celebris. Quem Pius, eius nominis V. summus Ecclesiæ Pontifex, ob integritatem vitæ summam, doctrinamque singularem, ad Canonicatum Anuerpiensem euexit. Forum satis amplum, pulchris ædificiis atque tabernis clarum, fontem admirabili aquarum copia scatutientem, per occultos terræ meatus deductum ostendat. Præstantissima insuper Rei Christianæ publ. lumina, Bonna tulit. Ac primum quidem, reuerentia virtuteque clarissimum virum D Ioan Kempis, Iuris V. Doctorem, quem spectata, varioque virtutum nitore illustris probitas, ad Ecclesiæ Metropolitanæ Coloniensis Canonicatum, atque adeo, ad primarium D Officialis, hoc est summam R Coloniensis Iudicis dignitatem euexit. Cui quidem muneri, iam in vigesimum primum annum maxima cum laude, tum æquitate præest. Eumque Magistratum primum sub Illust. Brunsvvicensium Duce R. D. Georgio, summæ Colonien. Ecclesiæ Præposito. Tum R. Illust Principe ac Domino, D. Adolpho, & Antonio fratribus ex perillustri Schavvenburgica familia; Ioanne Gebhardo Mansfeldio; Frederico de Vveda, & iam hoc tempore D. Salentino Isenburgico Coloniens. Eccles. gubernacula fœliciter moderantib. administrauit. Nunc etiam Rectoratus Magnificentia, vti in omnibus Academiis, ita & in hac Coloniensi Vniuersitate summa dignitate præfulget. Alter, inter complures quos nunc recenseri loci angustia vetat a Damiano Goe, Equite Lusitano, in enarratione Olisiponensis commemoratur, Henricus, qui eo bello, quo Olisipo, Anno salutis 1147. ab Alfonso Rege obsidebatur, Religionis causa cum multis ex variis Europæ partibus interfuit, qui ex euidentissimis miraculorum argumentis, loco sanctorum habiti sunt. Inter quos quidem Henricus fuit, natione Germanus, Bonæ natus, Oppidum est ad ripam Rheni, non procul a Colonia Agrippina constitutum, cuius Henrici meritis Deus multa & præclata miracula dignatus est facere, vt Hispaniæ testantur annales. Primùm Religionis Christianæ catechistam, D. Maternum, S. Petri discipulum, Bonna agnouit. Is a Treueris. ad Vbios descendens, aras & phana Mercurij qui hoc in tractu colebatur, doctrina sana euertit. Cuius præcipuum delubrum & Idolum, primo à Bonna lapide, meridie versus, in Mercurij Burgo, hoc est, Godesburg, magna veneratione habebatur. Nobis enim Germanis Mercurij dies, Godesdag Et, Burgũ, in locorũ & vrbiũ appellationib. Burg sonat.

NOVESIUM.

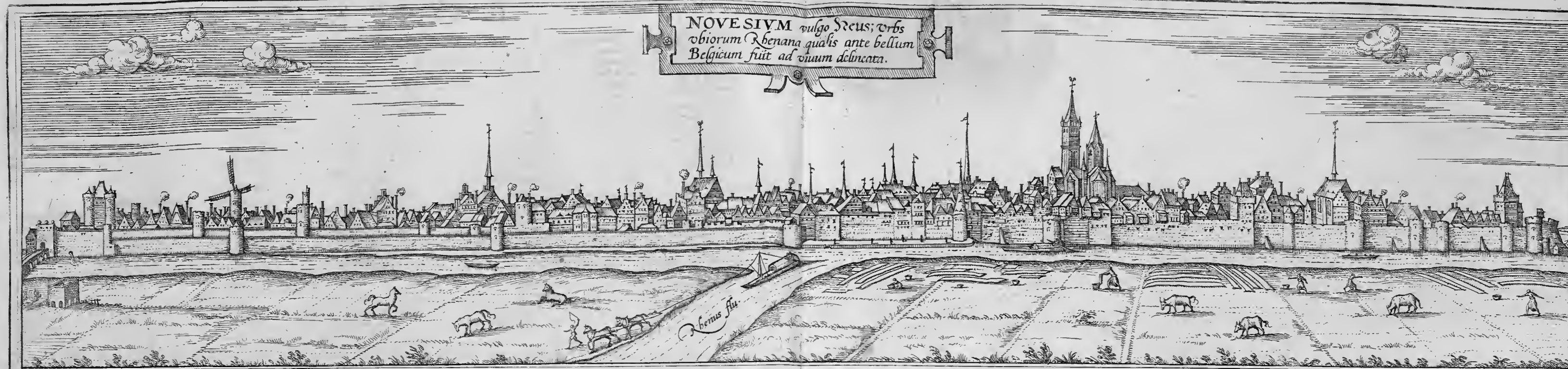
NOVESIUM, alij Nouesium Marlianus Nussiam. Ptolomæus Νουαίσιον appellitat. Ciuitas est Vbiorum Rhenana, Ammiano Marcellino, Tacito, Antonino Pio, aliisque memorabilis, quatuor milliaribus ab Agrippinensi Colonia distans, quam Marlianus in Iuliacensi ducatu, Ptolemæi verò enarratot Colonien. diœcesis esse scribit. Tacitus Legnorum Gentem, Vbiis proximam constituit, & in ea Nouesium. Eam tamen gentem, propter Metroplorum & Vbiorum potentiam, nihil propriæ ditionis habuisse, cõpertum est Hæc vrbs à primordio secundis Rheni fluctibus irrigata, sinistrum situ latus illustrauit, donec fortuna minus propitia, alueum Rheni cursus immutans, nunc saltem deducta incolarum industria fossa, alluitur Templum est hic Collegiatum Canonicorum & Canonicarum virginum societate, S. Quirini corpore, & multorum peregrinorum frequentatione admodum memorabile. De cuius primis institutoribus, hæc in pergamenis litteris sigillatis, vetustate ferè exesis, inueni. Euerhardus Comes, & Berta eius vxor, nobilis matrona, de stirpe Caroli Magni Regis, & Luthardus Comes, atque Berengarius Episcopus Tullensis, eorum filij constituerunt duas congregationes, vnam in Vvesel Canonicorum, alteram in Nussia Canonicorum & Canonicarũ, tempore Ludouici Regis, qui fuit filius Ludouici Pij Regis Francorũ, &c. Post Nouesiũ, occidentem versus, quatuor à flumine miliaribus Italicis Gelduba fuit, insigne aliquando Romanorũ clade famosa, authore Corn. Tacito. Et nostro tẽpore Villæ aliquot eo in loco sitæ sunt, haud procul ab arce Linnensi, quæ Archiepiscopo Coloniensi paret. Vocatur locus ille hodie Gelb Nouesium porrò, vrbs est aquarum copia, propugnaculis fossarum & murorum structura tam probè munita, vt grauissimam Caroli Burgundiæ Ducis obsidionem annum ferè integrum sustinere potuerit. Qui anno Christi 1474. vniuersam Vbiorum ditiorum, vel armis vel insidijs sub iugum mittere nitebatur. Itaque numerosa militum manu coacta, in Agrippinenses sedes prætextu restituendi Archiep. Robertum à suis exactum, irrumpit, agros populatur, multas ad suas partes, ciuitates sed frustra solicitat. Itaque Nouesium decem & tribus millium millibus & ducentis exercitatissimis, partim peditibus, partim equitibus, cingit, vt de gregarijs interim taceam, quos ad numerum duorum millium coëgerat. ducentos insuper tormentorum tractandorum præfectos, fossores bis mille, homines deterioris sexus, mille quingentos. Duo item equitum millia ex vniuerso delegit exercitu, quos pabuli conquirendi gratia in monasteria, vicos, oppidaque, non sine maximo incolarum detrimento emisit. Tantis suorum copijs incitatus quas in dies ferè singulos plurium accessione muniuit, nocturno diurnoque labore ad subitam ciuitatis expugnationem anhelat, omnes aquarum riuos, qui propè ciuitatem sunt, claudere, ipsamque aquis nudare studet, molam machinatur versatilẽ, qua Erpã in Rhenũ exhaurire studebat, sed voto, & opera sua frustratur. Nã Erpa & Rura pristino cursui institerunt. Dehinc machinarũ magistri, serpentina muraliaq; tormenta mœnibus obuertunt, & centenorum pondo glandes in vrbem eiiciunt. Inferiorem & Rhenanam portam cum turri columbina bombardicis sphæris valitissime quatiunt, atque euertunt, & ad oppugnationem demum cateruarim se accingunt. Nouesienses contra, tam graui obsidione vndiq; cincti, festinare, in armis esse, nihil intentatum relinquere, quò fidem suam Imperatoriæ Maiestati datam, Duci suo Hermanno Hassiæ Comiti vrbis gubernatori & custodi, approbent. Itaq; in hostem se studiosis D. Michaelis feriis in hostes faciunt, sagittis, gladiis, glandibusq; bombardicis multos conficiunt, tentoria incendunt, opima asportant spolia. Circa D. Martini ferias cœptum est maxima nitrati pulueris laborari inopia, quod amplissima Coloniensis Resp. intelligens, quingentos & quinquaginta milites Nouesiensibus subsidio mittit, singulisq; peditibus singulos sacculos denis talentis nitri plenis imponit Qui ipso D. Elisabethæ die omnes in ciuitatem illæsi perueniunt Aucta quoque fuit oppidanorum in vrbe tuenda constantia, aliorum Coloniensium militum aduentu, qui è Regione Nouesij ad Rhenum in territorio lapidoso, vt vocant, ad suppetias ciuitati ferendas consederunt, qui præter quam graue hostibus negotium facesserent, literas bombardicis sphæris inclusas, in ciuitatem detorquent, quibus in obsidionis solutionẽ ciuis erigebantur. Oppidani contra, versus Coloniensium castra, sphæras plumbeas literas ferentes, tormentis eiiciunt, Ad extremum, Inuictissimi Imperatoris Friderici cum maximis copiis accessu, pacificationis media ineuntur. Burgundicus Princeps, solutis castris, discedit. Imperator, ob res fortiter in obsidione gestas, ciuitatem prærogatiuis quibusdam & priuilegiis ditat. Nam immunitatem vectigalium, quæ telonarij Rhenani ex mercibus præternauigantium mercatorũ exigunt, Nouesiensibus donauit. Libertatẽ etiã cudendæ pecuniæ ciuib. elargitus est. Edixit insuper ciuibus, vt auream aquilam, nigro clypeo inclusam insignis militaribus veherent, & quaslibet magistratus literas, rubra cera obsignarent.

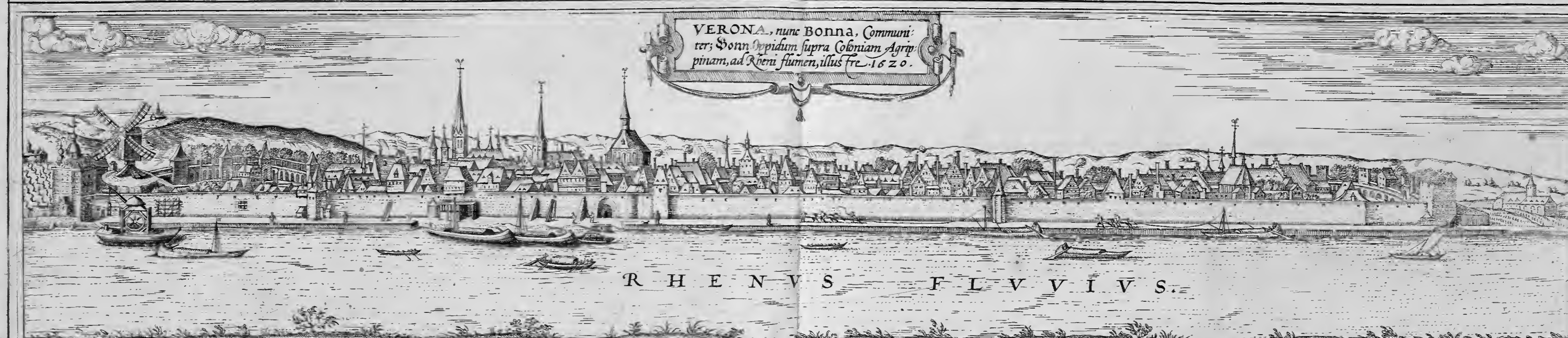
BRULA.

BRULA in Mediterraneis, non ita procul à Col. Agrippina Vbiorum Metropoli & Bonnensi oppido, hand ignobilis vicus vsq; ad ann. Christi 1298 nullius celebritatis fuit, donec Sigifridus ex bellicoso Vvesterburgico stemmate natus, quinquagesimus tertius Colon. præsul, partim loci situsq; opportunitate adductus, partim temporis diuturnitate, in Colonien. acerbitate quadam concepta, arcem muris, aqua, pontibus, cæterisque implacabili Marti necessariis adeò munitam hoc loci construxit, vt anno à C. N 1318. Colonien. Boemiæ Regis, multorumque Comitum in quartum mensem obsidionem sustinere potuerit. Ab eo tempore optata atque perpetua inter Reuerendiss. Coloniensium Antistites, ipsamque Agrippinensem Remp. pace firmata Archiepiscoporum sedes & aula, vt plurimum Brulam commendauit. Cuius longè maximam amœnitatem multorum Principum & Episcoporum industria, horto nitidissimè culto limpidissimis fontibus, & immensæ magnitudinis viuario adauxit Anno partæ salutis 1491. pacificus Coloniensium Archipræsul Hermannus Franciscanorum Collegium ac templum arci vicinum in Brulensi hoc oppido construxit, redditibusque annuis dotauit.

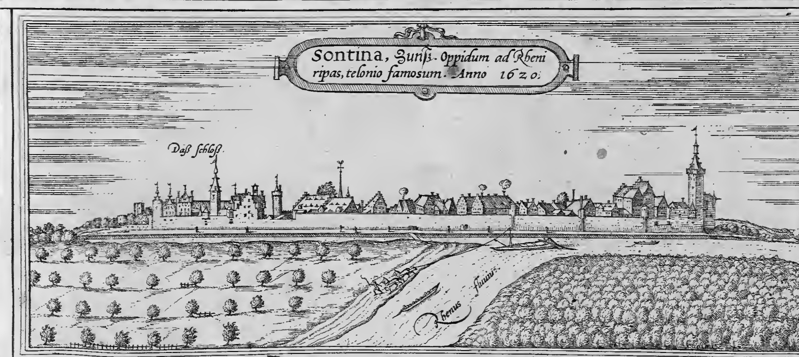
SONTINA vulgo ZONS.

SONTINA haud ignobile ad sinistrum Rheni latus oppidum ex præterlabente flumine, & publico telonio plurimas commoditates percipit. Murum, & lateritias habet ædes, incolas agrorum cultura sustentat, nam solum est omnis frumenti ferax, quin etiam arce munitur à Sigifrido Episcopo Coloniensi constructa. Quemadmodum ex antiqua, quæ in eodem castro, inscriptione videtur, intelligi potest.

NOVESIVM vulgo Neus; vrbs
vbiorum Rhenana qualis ante bellum
Belgicum fuit ad viuum delineata.
Rhenus flu.

VERONA, nunc BONNA, Communi-
ter; Bonn Oppidum supra Coloniam Agrip-
pinam, ad Rheni flumen, illustre. 1620.
RHENVS FLVVIVS.

BRVLA, vulgari idioma-
te. Broell ante bellum.
Churfurstlicher hoff von Colln

Sontina, Zunss. Oppidum ad Rheni
ripas, telonio famosum. Anno 1620.
Daß schloß
Rhenus fluuius

CLIVIA OPP.

CLIVIA oppidum non infimam in Ducatu Cliuensi dignitatem obtinens, antiquitate, castro, ac Illustrissimi Iuliacensis, Montensis, & Cliuensis Ducis, &c. inclyta sede, Collegio Ecclesiastico, situ, & amabili incolarum humanitate memorabile est. Nam, qui vetera ex Chronicorum monumentis eruunt, Cliuenses Grinnes Tacito dictos suspicantur. Quorum ex numero Raimundus Marlianus, historicus sui temporis nobilis, Appendice, qua Cæsaris commentaria, doctissima enarratione illustrauit, Grinnes, inquit, inter Coloniensem, & Traiectensem vrbes, locum vltra Nouesium oppidum, Rheno adiacentem memorat Tacitus, qui, vt coniectura assequi possumus, Cleuis est, vnde Cliuensis ducatus dicitur. Verum VVesalius in Germaniæ partitione, Crinibus, quorum patria hic à Tacito circũscribitur, oppidula duo, & situ, & appellatione magis conuenire putat, nempe Grit, & Grithuisen. Quorum hoc tamen à Ioanne XXVIII. Comite Cliuensi exædificatum esse, Chronica Cliuensia tradunt. Oppidum autem hoc Cliuense Collegiata Canonicorum societas nobilitat, quæ prima fundatione, Anno salutis M. CCC. à Theodorico XXV. Cliuensi Comite in Monreberg instituta, Tum à Theodorico, eius appellationis decimo, & XXVII. Comite, Cliuiam est translata, in qua hoc tempore D. Ioannes Peringius, Concionator facundus, & illustrissimo Principi Guilhelmo, ab eleemosynis, scholastica dignitate inclarescit. Situ etiam peropportuno excellit, montis dorsum, arcem venusta structura claram, sustinet, ex qua non in ipsum modò oppidum, sed & vicina pabulosa in loca, librata planitie, læta, virentique gramine tecta, quàm longissmè patet prospectus. Potissimum verò è turri, altitudine conspicua, quæ à cygno, versatili ventorum indice, nomen habet. Ex qua Margareta Montensis, Adolphi comiti Cliuensi nupta, pertinacem filiorum suorum conflictum, Adolphi vltimi comitis, primiq; Cliuensium Ducis, & Theodorici de Marca comitis, cum Auunculo Guilhelmo Montensi Duce, fratre suo germano conspexit (orto dissidio, ob non solutam pensionem annuam ex telonio apud Cæsaris Insulam) In quo quidem conflictu Cliuenses in numine, suæque causæ integritate spem omnem ponentes, incredibili suorum ducum diligentia victores euadunt, magnas hostium copias repellunt, frangunt ac dissipant, quinque Montensium præfectos, bellicis artibus clarissimos viros capiunt, orbatis sessoribus equis vltra mille non gentis, militaribus etiam signis potiuntur, quæ in Collegiata huius oppidi Ecclesia, ad perpetuam tantæ victoriæ memoriam, velut in trophæum, conspicuo loco suspensa videntur.

DVISBVRGVM.

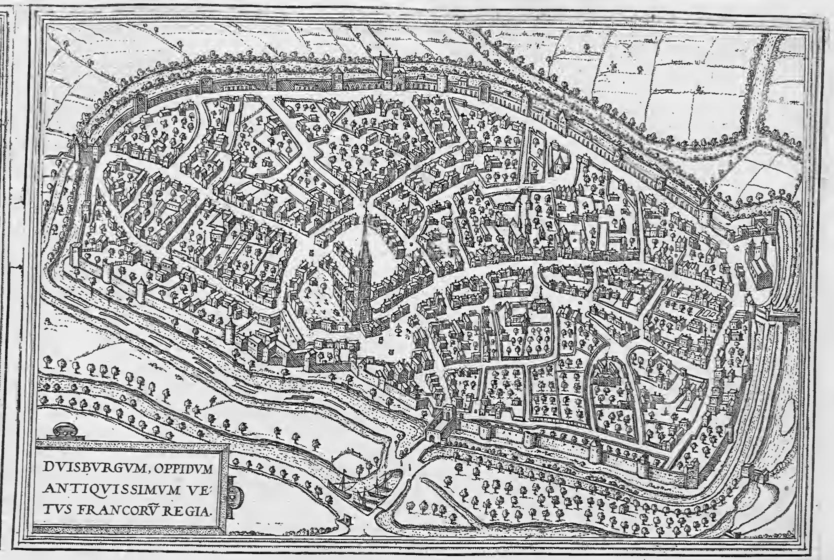
DVISBVRGVM siue Teutoburgum, veteris Germaniæ oppidum, ad ripam olim fluminis Rheni, inter Ruram & Angram amnes, in confinio Toringorum & Saxonum inferiorum, nunc Cliuensium ac Montensium situm. Huic loco Tuiscones, siue Teutones, primi nomen dederunt, quorum præsidium, aduersus Romanos, qui in Gallia rerum potiebantur, fuisse videtur: vnde & vicino saltui, qui longè lateq; per Germaniam protenditur, appellatio mansit, in quo saltu legiones M. Quintilii Vari cæsas fuisse, Corn. Tacitus commemorat, lib. 1. Annalium. L. Florus lib. 4. In annalibus Francorum, etiam Duisparcum siue Duispargum, castellum Toringorum nominatur. Hunc locum primum in Sicambrorum finibus, tempore C. Iulii Cæsaris fuisse verisimile est. Nam proximi Vbiis fuisse videntur, quem locum inde Toringi, gens Sueuorum, occuparunt, posteaquam à Tiberio Cæsare tota gens Sicambrorum partim excisa, partim aliò translata fuisset. Similiter Franci, gens Germana, in vacuis Bructerorum sedibus, viciniséq; locis paulatim coalescens, cum in eam multitudinem excreuissent, vt fines suos indies propagarent, tandem Duisparcum castrum Toringorum duce Clodione inuaserunt, Anno Christi 431. (is secundus à Faramundo eius gentis Crinitus appellatur) cumq; per decennium militem, vrbemq; confirmasset, missis inde exploratoribus in Gallias, cum vniuerso exercitu Rhenum traiecit, monumenta Romanorum passim obuia, & tunc collabentibus vbiq; Romani imperii viribus, præsidio Romanorum destituta, inuasit, per syluam Carbonariam iter faciens, Tornacum, & Cameracum, vrbes tunc celebres expugnauit. Inde sensim promouens ad flumen Summam siue Summonam, quod fines Ambianorum preterlabitur, imperium gnauiter produxit. Cuius posteri Meroneus, Childericus, & Clodoueus reges, dum maiora indies incrementa faciunt, tandem amplissimum illud ac florentissimum in Galliis regnum, quod apud posteros à Francis denominatur, fundauerunt. Fuit itaq; ex eo tempore clarum ac celebre apud posteros Duisburgum. Hanc vrbem postea ob nundinas celebres negotiationesq; mercatoribus frequentatam fuisse indicant scriptores rerum Flandricarum, qui priuilegia quædam vendendi merces Duisburgi à Fridrico I. Imperatore, negotiatoribus Flandriæ per Philippum Alsatium Comitem Flandriæ impetratas fuisse annotarunt circa annum Domini 1173. Reges quoque Francorum, ac illi, qui post Romano imperio in Germania potiti sunt, locum hunc amplum & florentem tunc, vt erat captus germanorum, celebriorem, auctioremque reddiderunt, quod præter alia multa, etiam hodie testantur egregia illa cùm priuata, tum publica ædificia. Qui priuilegiis, iuribus, ac immunitatibus amplissimis, eandem ciuitatem quoque dotarunt.

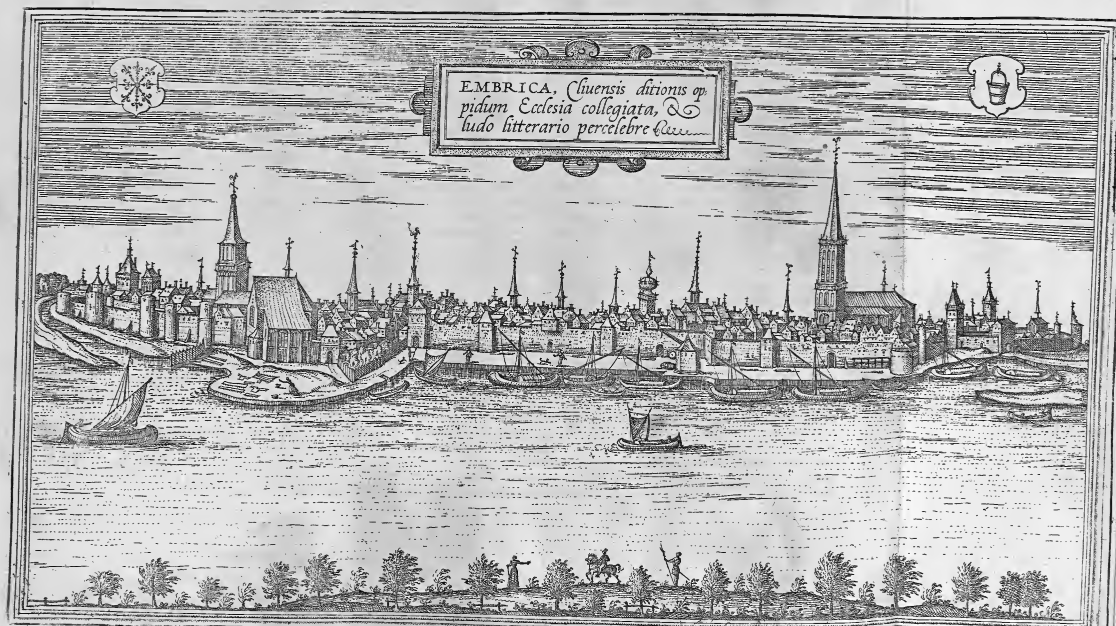
EMBRICA.

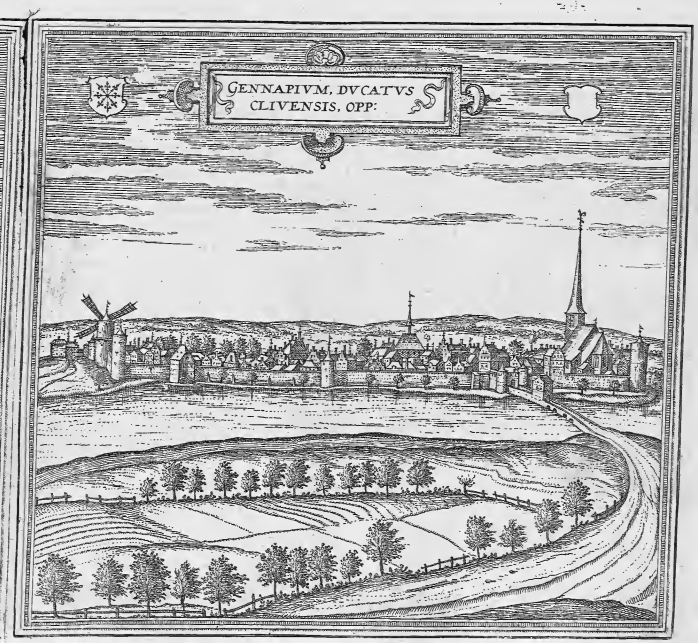
EMBRICA oppidum Ducatus Cliuensis, incolarum & ædium frequentia, Collegio Canonicorum & Schola, quam optimè instituta concionum, prima olim fundatione, Asciburgum fuisse, Taciti scholiastæ palam fecerunt. Id autem non vacare errore, Generosus & illustr. Nevvenarius Comes, Metropolitanæ Coloniensis Eccle[illegible] Præpositus, his verbis confirmat. Miror quosdam asseuerare Asciburgum esse Embricam, cum itinerarium Theo[illegible] à me in Spirensi bibliotheca perspectum, atque aliud peruetustum, à Peutingero mihi exhibitum, constantiss[illegible] è Asciburgum inter Nouesium, & vetera constituant castra: quibus subscribens Tacitus, Asciburgum citerioris Germaniæ oppidum esse testatur. Est autem pagus quidam, in cuius agro varia adhuc vetustatis indicia reperiuntur (quem ego ex interitu Asciburgi natum esse credo) hic ab indigenis Asburg, etiamnum appellatur, magno argumento veritatis rustici agrum istum Burgensem vocant, eò, quòd fama semper fuerit, Burgum ibi fuisse, cuius rudera totus ille ager ostendit.

Canonicorum Collegio, à D. VVillibrordo quondam ædificato, Embrica claret, in quo hoc tempore Decanatus honore cæteris præfulget D. Hermannus Schilderus, vario scientiarum nitore cultus, concionator exercitatus atque facundus. Idem Canonicorum sodalitium Vicarium quendam collegam magno fouet amore, D. Ioannem, organicorum instrumentorum peritia clarum, cantilenarum etiam suauitate commendabilem, qui concinnas plurimas cantiones composuit, tantoque in pretio à Musicorum chorea habetur, vt à longissimè et à dissitis, tanquam censor vocetur, & iudex, quoties instrumenta organica, maximis fabrefacta sumptibus, ab opificibus tanquam extrema manu perfecta sunt præsentanda. Quem si mobili digitorum flexura, incredibili etiam pedum velocitate, organa pulsare, modulandi insuper, cantusq; suauitate eadem opera, audientes delinire conspicias, hominem totum Ioue & Mnemosyne natum fatebere. Embricam quoque Musæ inclytam sibi delegerunt sedem. Nam permulti ex ea, egregium litterariæ militiæ fructum retulerunt. Id huic oppido præstitit, insignis Rectorum doctrina & diligentia. Ego cùm prima litterarum fundamenta hîc ponerem, scholæ Moderator erat, præstantissimus ille Matthias Bredebachius Kerpiensis, vir tanta pietate atq; doctrina, vt dubium sit, in vtro excelluerit. Id publica ipsius scripta manifestè declarant: nam Euangelium Matthæi, & Psalmos 69. commentariis illustrauit; de acerbissimis horum temporum dissidiis Hyperaspisten contra Henrici Pilei calumnias scripsit. Et iam olim in Lucium Fenestellam scholia edidit. In multorum quoq; aliorum operum meditatione versabatur, sed morte præuentus, extremam ipsis manum imponere non potuit. Huic deinde successit Henricus Vranius Reesensis, τριγλώττος excellens. Hoc verò tempore eius Scholæ Rector est eruditissimus vir D. Henricus Censorius.

CLIVIAM, Ducatus Cliuensis elegans opp:
Arx Illustriß. Ducis, Et collegiata, Canonicor,
societas, famosum, et commendabile reddit.

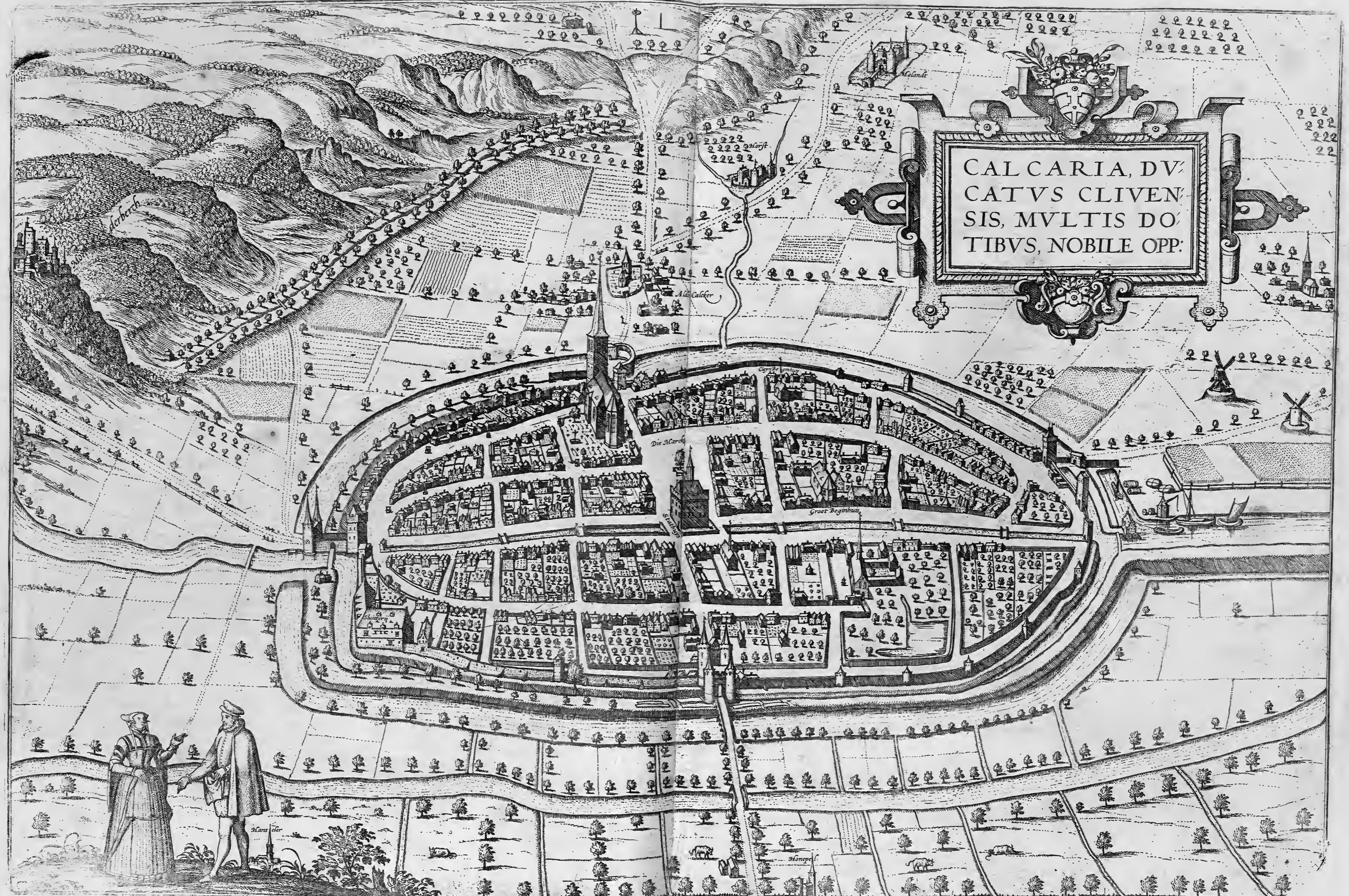

DVISBVRGVM, OPPIDVM
ANTIQVISSIMVM VE
TVS FRANCORV̄ REGIA.

EMBRICA, Cliuensis ditionis op
pidum Ecclesia collegiata,
ludo litterario percelebre

GENNAPIVM, DVCATVS
CLIVENSIS, OPP:

CALCARIA.

CALCARIA, oppidum in insula Rheni & Belgica Batauia, à comitibus Cliuensibus, primitùs exædificari cępta, vt præsidium esset, ac tutum refugium ab incursionibus diœcesanorum Coloniensium, ac Geldriensium vicinorum, quibuscum ipsis frequentia bella gerebantur. Nomen verò accepit ab antiquissimo pago Calcar, à quo trans insulam hancad vlteriorem Rheni ripam erat traiectio. VVesalius tamē, in sua Germaniæ partitione (quæ ab alijs Illust. Morsensi Comiti, Metropolitanæ Coloniensis Ecclesiæ D. Proposito adscribitur) Calcariam à Calciatis, qui aliâs Galbaici apud Tacitum vocantur, nomen & originem habere tradit. Lanificio autem & coctione cereuisiæ, quæ isthinc ad finitima loca transferebatur, potens, ac diues facta, haud mediocriter creuit. Nunc verò quasi penuarium est omnium ferè contiguorum locorum, eò, quòd isthuc singulis septimanis frumenta sua coloni diuidenda frequentissimè conuehant. Vnde etiam horreum, siue granarium insigne amplissimumque isthic erexit quondam Adolphus primus dux, ex quo, necessitate postulante, Cliuiæ Duces, & Calcariensis Respubl. caritatem annonæ subleuarent, & vicinis ciuitatibus ac populis, eam & prouisione, & copia sua, redderent laxiorem. Præstat hoc ipsis Calcariensibus situs, & nauigabilis fluuij commoditas, qui dorso suo naues, re frumentaria onustas, subuehens, gratas incolis merces apportat. Ob celebritatem igitur nominis, & insignia priuilegia, vna ex præcipuis vrbibus Ducatus Cliuensis Calcaria constituta est, ad quam maximus numerus ciuitatum ac pagorum, Iustitiæ causa, appellare consueuit. Eadem de causa, Anno Domini, MCCCCXXXXV. cum Eugenius Pontifex Theodoricum Moersensem Archiepiscopum Colonien. episcopatus honore exuisset, Adolphumque, filium Adolphi I. Ducis in locum depositi, nominasset (quam tamen dignitatem ille magnanimiter recusauit) permisit idem Pontifex Duci Adolpho, in suo Ducatu habere cathedram episcopalem, reseditque Calcariæ ad tempus Episcopus, donec Theodoricus Pontifici reconciliaretur. Fuit is Theodoricus à Moersa, Anno Salutis M.CCCCXIIII. in Archiantistitem dissona electione creatus, & spirituali gladio, sed & in ciuili varia sæpe fortuna, clarus, atque Ecclesiæ Colonienſ. clauum annos XXXXVIII. magnificè tenuit. Sunt haud obscuri nominis Geographi, qui è Cornelij Taciti libro primo obseruarunt, supra hanc ciuitatem, in loco, qui modò dicitur (auff den Baern) olim Germanicum Cæsarem Rhenū ponte iunxisse, cùm ille à veteribus castris (nunc Xanthen) expeditionem in Marsos moueret, quos arbitrantur nunc Tvventiæ incolas esse, apud quos etiamnum oppidulum Otmarsen antiquissimum gentis nomen referens, exstit, vbi Tacitus, celeberrimum Tanphanæ Deæ delubrum à Romanis euersum, ac prophanatum commemorat, quod opinio est, erectum fuisse, in eo ponte, qui nostro æuo Benthenerberg, vulgò cognominatur. Amplissima Deo dicata Ecclesia, & à tutelari numine S. Nicolao cognominata, venustissimè oppidum hoc Calcariense exornat, in qua Maiorum zelo ac pietate, quatuordecim viri rerum sacrarum administrationi, perpetua & benè dotata, licet frugali, fundatione præsunt. In quorum ordine, non infimum dignitatis gradum D. Matthias Holstegius obtinet, qui mirificè hoc tempore, patriam hanc suam, concionibus, sacris, & eloquentiæ gloria, illustrat. Cœnobia bina, consecratarum Deo Virginum, Calcaria habet. Et Dominicanorum instituti vnum præcellenti bibliotheca, omni librorum genere instructissima nobile. Xenodochium etiam vnum, misericordiæ domum, non immeritò dixeris, in quo peregrinantium & ægrotantium votis, summa pietate respondetur. Ciuica quoque domus, eleganti structura, ac insulari situ, amplum huius oppidi forum, inclytum reddit. Quin etiam vel hoc solo nomine, Calcaria fœlix, atque beata, quod prudentissimus ei senatus, ab omni hæresum labe alienus, & in eo incorruptissima, æquissimaque iustitiæ administratione spectantissimus Iudex à Deo Opt. Max. sit datus, Bernhardus Steull. Cui quidem non minus, quàm Scipioni quondam Romani incolæ, meritò debent, eò, quod eorum conatibus, qui catholicam & amabilem religionis ac politiæ vnitatem, turbulentissimis dissidiorum furoribus, perturbare moliuntur, velut inuictum sese Atlantem, opposuerit. Precipuum proinde Calcariæ ornamentum est, quòd vicinis passim locis ac oppidis, dogmatū varietate nutantibus, ac peregrina adulterinaque schismatum doctrina labefactatis, ac dilaceratis, quę seditionum ciuilium fomentum semper fuit. Hæc singulari quadam clementia Dei, quæ sola politicas ac ciuiles societates tuetur, atque defendit, in hunc vsque diem, hæreticorum non est contaminata erroribus, & in medio, ceu Babylonicæ fornacis incendio, & ab eorum doctrina, quę ad audientium subuersionem, velut cancer serpit, libera, auitam atque Catholicam fidem, quam à maioribus per Ecclesiasticam traditionem, & incorruptam atque ordinariam successionem accepit, constantissimè retinet. Vnde etiam symbolum hoc sibi incolæ, ex cap. XXII. Prouerbiorum Salomonis statuunt, & monumentis inscribunt: NE TRANSGREDIARIS TERMINOS ANTIQVOS, QVOS POSVERVNT PATRES TVI. Hoc verò tempore Illustrissimo, Optatissimoque Cliuensium Duci Guilielmo, hæreditario iure, Calcaria paret.

CALCARIA, DV:
CATVS CLIVEN:
SIS, MVLTIS DO:
TIBVS, NOBILE OPP:

VVISSENBVRGVM.

COLLIGVNT quidam ex Ammiano Marcellino, Sebusianos, qui supra Nemetes signantur, olim fuisse VVissenburgenses. Nam si tollas s. primum & mutes b. in v. facilè ex Sebusio fit Visium, atque inde Viseburgum, quod Germani cum duplici proferunt v. Est autē insigne & clarum oppidū, ad Vogasi montis radices, situ amœnum, conditum, collibus vndiq; humilibus clausum, nemoribus & variis arborum generibus ad occidentem fœlix, tellus cœli benignitate frugifera, oppidum ab omni parte natura, atque humana firmatum industria. Lutra amnis, cuius fontes in ipsis montibus paulò altius septem millibus passuum ab oppido surgunt, penetratis iam montibus per medium interluitur: qui vbi sub oppidi mœnibus elabitur, stricto alueo duobus millibus passuum præcipiti cursu in Rhenum vno ostio exoneratur. Loci tanta est vetustas, vt etiam apud nullos rerum scriptores eius origo reperiatur. Sed dum Anno Christi 664. Dagobertus Gallorum rex, postquam ob patratam in sancta loca tyrannidem, ad diuinum raptus tribunal (sic habent literæ fundationis) à diuis pro commisso scelere accusatus, flagellisq; cæsus, & ad Diui Dionysii preces restitutus esset, in eo loco, quē diu antea VVissenburgium appellatum, suis litteris declarat, insigne ac regale monasterium infinitis extraxit sumptibus, monachis diui Benedicti profitentibus regulam, tradidit. Addidit regalibus his ædificiis agrum copiosum atque fertilem, oppidum ipsum, & circum loca, quæ Gallorum tunc parebant imperio, assignauit. Oppida præterea, villas, arces, vectigalia, immunitates, & iura pleraque contulit: ab omni item regum principumq; iugo exemit. Tanta etiam postea huius cœnobii maiestas fuit, vt marchionem Badensem & ex palatinatu plerosque haberet feudales. Aliquanto post Dagobertum regem VVendelinus abbas oppidum muro quadrato saxo cinxit, turribus, propugnaculis, aggere, vallo, fossis, & pomeriis muniuit, ita paucis temporibus oppidum, natura alioqui munitum, humana industria auxit. Cæterum prudens senatus VVissenburgensis per me sollicitatus, scripsit in hunc modum. Inuenimus in literis antiquis, ciuitatem nostram VVissenburgensem longe præcessisse constructionem monasterii, regesq; Francorum aduocatum habuisse in ea, à cuius tamen imperio Abbas, post extructum monasterium, semper exemptus fuit, sicut & hodie Rom. Imp. aduocatum habet in ea, qui in criminibus capitalibus nomine imperii ius dicit. Est enim nostro æuo ciuitas Imp. habetque agrum vino ferendo aptissimum, vnde & ciuium vnicum & præcipuum studium est colere vites, sicut & cirumiacentium vicorum. Nec vulgare ibi crescit vinum, quippe quod defertur in Sueuiam, Bauariam, VVestricham, Lutzelburgum, Brabantiam, & ad alias inferioris Germaniæ terras. Est etiam limes quidam per circuitum huius ciuitatis factus, alicubi ad vnum milliare, alibi verò ad duo milliaria extensus, intra quem multi sunt vici, frumento & vino diuites, qui in fundatione Dagoberti Munusdatum, ob concessam emunitatem, & alia priuilegia vocatur, lapidibus altis & erectis signatus, intra quam septuram omnibus liberum est piscari in Lutra, & aliis amnibus, venari, aucupari, in communibus syluis ligna secare, & pecora abigere ad communia loca. Qui verò extra hunc circum habitant, non possunt hæc agere impunes, quum præpositus, & consul ciuitatis hic iudices sint designati, possintq; animaduertere in huiusmodi præuaricatores. Siquidem olim Abbas, hodie verò præpositus (nam anno Christi 1525. abbatia mutata est in præposituram sacerdotum) vna cum consule & senatu VVissenburgensi habet summum imperium super syluas, amnes, & pascua in dicto Muneredato, possuntq; omnia agere, vt videbitur, subiectis commodum, citra cuiusque contradictionem. Abundant VVissenburgenses castaneis, illisq; optimis, vnde non parum habent lucri. Nam deuehuntur post vindemiam vsque ad Turingos, & Saxones. Quin & naues illis oneratæ transmittuntur in partes inferiores, & peruenerunt vsque ad Angliam.

RVBEAQVVM.

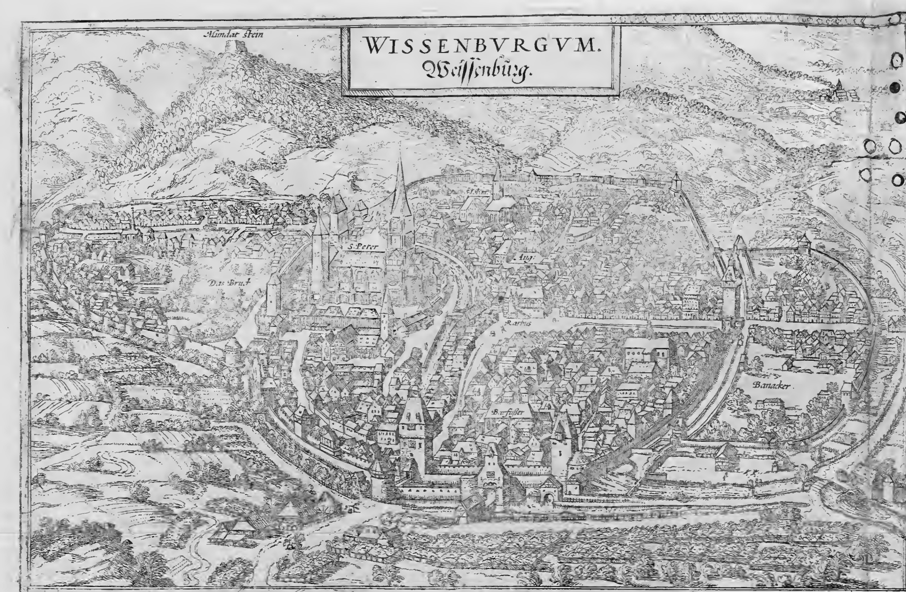
RVBEAQVVM, vulgò Rufach, antiquissimum Alsatiæ oppidum, vetustissimam Franciæ regibus residentiam præbens, conditum est à Romanis, anno secundo olympiadis 235. ab vrbe condita 914. Iunio Rustico & Aquilino consulibus. M. Antonio & L. Vero eius fratre, apud Romanos regnantibus, Anno a natiuitate Christi 164. Nomen ciuitati impositū ferunt, à fluuiolo, qui in valle D. Georgii, non procul à pago Sultzmar oritur, ac rubeo alueo per agros ac vineas fluens, ob multas commoditates ab vrbe excipitur. Incolæ eum hodie Ombach vocant, qui tamen ab aqua, quæ ex aluei splendore rubea esse videbatur, Rotbach (vt ex antiquissimis annalibus apparet) olim dictus, vrbi quoq; eandem appellationem dedit, quæ etiamnum Latinò nomine satis commodè exprimitur. Rubeaquum enim, quasi rubeæ aquæ oppidum dicimus. Hoc oppidum Magnificis primum ædificiis ac duplici suburbio extructum, Romanæ nobilitatis diu fuit hospitium, quæ ob terræ fertilitatem omniumq; rerum, quæ ad vsum hominum sunt necessaria, abundantiam, ad annos ferè 500. hoc inhabitauit. Ad eius Reipub. conseruationem condiderunt leges optimas, in primis autem contra fures grauissimam instituerunt actionem, eamq; tam seueram, vt inde ad nostram vsque tempestatem per Germaniam tritum factum sit prouerbium, Der alt Gaigen zu Rufach, hat gut Eichen Holtz. Porrò cum Austrasii regni tempore Franci profligatis Romanis, Alsatiam finitimaq; e occupassent, Dagobertus IX. Francorum Rex potentissimus, Rubeaquum tenens, in ipsa vrbe versus occidentem, loco natura munitissimo, Anno à redemptione humani generis 623. arcem ædificauit, quam vel à magna lapidum mole, tutissimoque contra hostes præsidio, Isenburg, hoc est, Ferriburgum, vel, vt alii volunt, ab Iside frugum inuentrice, (quam ob glebæ fertilitatem in eo colle antiquitus cultam arbitrantur) Isisburg nominare voluit. Dagobertus parata iam regia sibi sede, vt à gentilium superstitionibus, ad verum Dei cultum auocaret populum, Amandum Vltraiectinæ ecclesiæ Episcopum, virum eo tempore doctrina & pietate conspicuum, ad se vocat. Cui cum circa annum Christi 638. Sigisbertum filium, quem ex Mechtilde Saxonum ducissa natum habebat, vera in Christum fide erudiendum dedisset, voluit vt etiam post fidei confessionem, in arce Isenburg, multorum in conspectu, ab eodem Episcopo in nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis baptizaretur. Quo facto, Amandus ad Euangelii propagationem primus Argentinensium Episcopus, ac ouium Christi per Alsatiam vigilantissimus pastor factus, populum ab errore ad Dei cultum pertraxit. Cumq; Sigisbertus generosus adolescens postea, nempe circa annum Christi 646. propè Ebersheimunster venatione feras insectaretur, equo feroci deiectus, & ab apro spumante læsus, semianimis à suis est inuentus. Mittuntur igitur à Dagoberto nuncii ad Arbogastum Aquitanum, quem post Amandum ad Episcopotum Argentinensem promouerat, vt ad Sigisbertum animam exhalantē properaret. Venit ilico Episcopus, & dum preces pro Sigisberto ad Deum fundit, adolescens integræ sanitati restituitur. Pro quo pietatis officio Dagobertus rex, Ecclesiæ Argentinensi Rubeacum oppidum, totamq; eam ditionem dono dedit, quam adhuc hodie Munusdarum, incolæ autem corrupte Mundot appellant. Longè post oppidum Rubeaquense cœpit exteris innotescere, & magni nominis fieri à peregrinatione, quæ ex diuersis regionibus ad D. Valentinum facta est. Valentinus enim cum anno à Christo nato 260 Romæ sub Claudio Imperatore, vna cum multis aliis ob fidei confessionem, martyrio coronatus esset, reliquiæ eius apud Sanctam Potentianam ad annos 741. seruatæ, & deinceps sub Syluestro secundo Romano pontifice Rubeacum, aliqua ex parte translatæ, eius peregrinationis, quæ ad S. Valentinum, tam crebro facta est, ocasionem dederunt, quæ incœpit paruis initiis Anno Domini millesimo primo. Cùm autem in rebus mortalium nihil sit perpetuum, ac vicissitudine rerum veluti æstuatio quodam fluxu, refluxuq; ferantur omnia, vix dici potest, quantis hæc ciuitas post tantam fœlicitatem, in qua plus, quàm annos mille constituta fuit, ærumnis ac periculis postea exposita fuerit. Quæ si auidus lector, & historiarum amans scire desiderat, Munsteri Cosmographiam consulat.

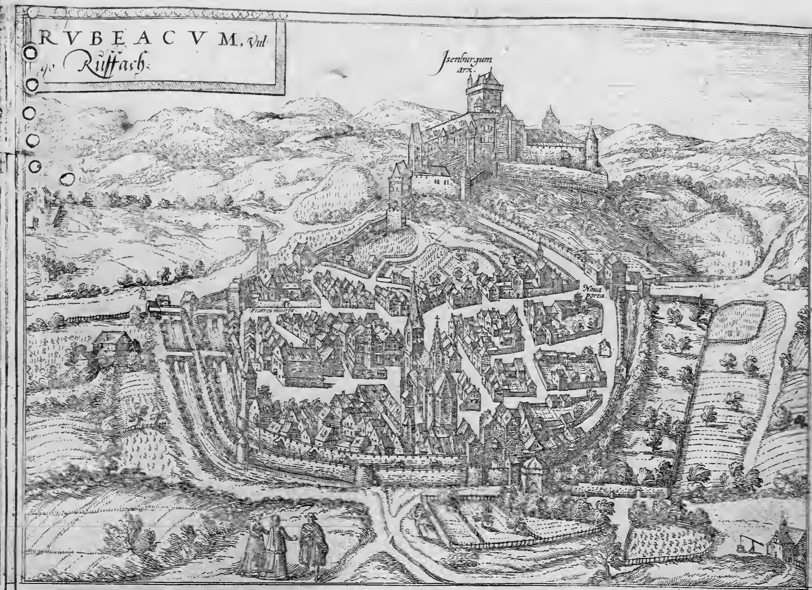
COLMARIA.

COLMARIA, imperialis est & elegans ciuitas, excitata olim, vt putant, post excidium Argentuariæ (quæ hodie comitatus est Horburgensis) optimo loco sita, quæ multis retroactis temporibus, iniquis fortunæ casibus aliquandiu afflicta fuit. Nam priusquam Rudolphus Habspurgensis, Romani regni coronam adipisceretur, erant factiones in ciuitate, quidam enim adhærebant Episcopo Argentinensi, amotusq; fuit propterea ab officio Scultetus Rosselmau. Quod id ægrè ferens adiunxit se memorato comiti Rudolpho, captoq; consilio, fecit se in vase vinario inferri in ciuitatem ad propinquos, & amicos suos, quibuscum tantum egit, vt noctu porta vna aperiretur, atque comes Rudolphus intromitteretur cum exercitu suo, quem ciues, nollent, vellent, coacti fuerunt suscipere dominum. Postea anno 1262. tentabat Episcopus Argentinensis cum auxilio nobilium, qui per circuitum ciuitatis habitabant, ciuitatem rursum occupare. Vnde noctu appropinquantes, auxilio quorundam ciuium intromissi, magnam intra mœnia excitarunt tragœdiam, excitataque pugna interfecerunt Scultetum. At ciues tam viriliter resistebant hosti, vt multis occisis reliquos pellerent vrbe. Cumque in subsequentibus annis Rudolphus eligeretur in Romanorum regem, & Colmarienses nollent eum agnoscere regem, mouit expeditionem contra eos, obsidioneq; cingens, mulctauit eos pro quatuor millibus marcarum argenti. Deinde anno Christi 1292. obsedit hanc ciuitatem sibi rebellem, Adolphus Comes de Nassou rex Romanorum, cepitq; Anshelmum dominum à Rapolstein & Scultetum, seu præfectum ciuitatis, secumq; abduxit, id quod supra quoque commemoraui. Collegium Canonicorum diui Martini illic, Prioratus fuit quondam Benedictorum, ad monasterium vallis diui Gregorii pertinens, vt alter ibidem, qui diui Petri dicitur, ad Paternicum. Institutricem commemorant Bertham reginam, ad cuius Iurisdictionem nonnulla ex parte spectauit olim Colmaria. Vnde etiam magni illinc Constantiensi præposituræ prouentus, quos ei Ecclesiæ hæc nobilissima donauit matrona. Cinxit muro hanc ciuitatem VVolphelinus Cæsareus apud Hagenoiam præfectus, imperante Friderico II. Iacet in fertili planicie, à montibus itinere vnius horæ semota, habens circum circa copiam vini, & frumenti, ex terra redundantem, maximè autem præstat terra illa frumento, cepis, aliisq; hortaliciis. Tenet ista ciuitas medium Alsatiæ, distāns vno milliario à Keysersperg, Ammersvveyler, Reichenvveyer & Rapoltzvveyer, quibus in locis optimum crescit vinum, & excellentius quod in Alsatia inuenitur. Alluitur ciuitas ipsa multis accurrentibus riuulis amnium, præsertim his, Louch, Dur, Fæcht, Ill. & quibusdam aliis minus celeribus, quorum quidam per prædia Colmariensium fluunt, fœcundioremque reddunt terræ fundum. Quando iacta fuerint prima huius loci fundamenta, incolæ planè ignorant: non tamen apud me dubium est, quin vna sit ex vetustioribus ciuitatibus, quæ in tractu Rheni à parte Galliarum inueniuntur, mutato pristino nomine in nouum, quod hodie habet. Indicant tot monasteria virorum & mulierum, quæ habet ciuitas ista, quam potens & opulenta fuerit iam à multis annis. Berthrada regina, mater Caroli magni largita est Cōstantiensi sedi prædia sua, & vectigal, quod in vico Colmariensi dotis nomine possidebat. Vnde Historia Guelforum habet, quod diuus Conradus Episcopus Constantiensis hoc oppidum commutatum pro aliis locis acceperit à fratre suo Rudolpho.

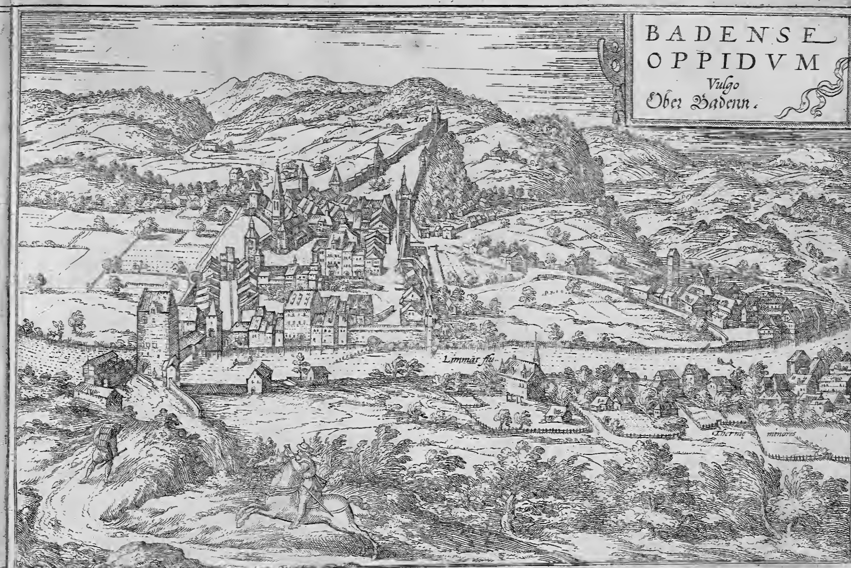
BADENIA.

COgnitus fuit & inhabitatus locus iste, tempore Cornelii Taciti, atq; ante eius æuum, quum ille mentionem de eo faciat, in hæc verba. Est locus amœnus, habetq; aquas salubres & arcem munitissimam iuxta præterfluentem amnem, qui hodie vulgò Limmat vocatur. Iacet autem hoc oppidum in Ergoia, & quàm primum fluuium traieceris, ingrederis Turgoiam. Oppidum est satis elegans & opulentum, in medio ferè Confœderatorum situm, quare & Heluetii omnia sua ibi celebrant comitia. Imminent oppido ab vna parte montes, ab alia verò alluitur magno flumine nauigabili, & qui rapidissimi est cursus, per, quod à Tyguro in Rhenum venitur. Non longè infra oppidum, ad iactum scilicet validæ bombardæ, est viculus quidam super flumen pulcherrimus, in vsum balneorum fabricatus. Area perampla est media parte vici, & circum hospitia magnifica, multarum receptacula gentium. Singulæ domus sua habent balnea interius, in quibus abluuntur, hi soli, qui ad eas diuertunt. Balnea enim publica, tum priuata numerantur triginta, præterea, quæ vltra flumen scaturiunt, vbi & quædam domus constructæ habentur, in quibus rustici plerunque thermis fruuntur. Sicque citra & vltra flumen, imo & in ipso flumine ebulliunt aquæ calidæ. Calor est tantus in sua origine, vbi aqua è terra emanat, vt eum nudo corpore ferre nequeas. Publica balnea duo tantum existunt, lauacra plebis & ignobilis vulgi, ad quæ omnium aduentium fex descendit. At balnea, quæ in domibus sunt priuatorum, perpolita sunt, & ipsis viris, fœminisq; communia, tabulata quædam eos secernunt, & in his fenestrellæ per plures demissæ, quibus & vnà potare, simul colloqui, & vtrique ridere & attrectare queant. Nec desuper cingunt deambulatoria, in quibus conspiciendi, confabulandique causa, homines consistunt. In ipsis aquis sæpè de symbolis edunt composita mensa desuper aquam natante. Thermæ quæ citra fluuium à parte oppidi existunt, maiores, & quæ vltra sunt, minores vocantur. Confluit illuc, etiam à remotis partibus, innumerbilis multitudo, nobilium pariter & ignobilium, non tam valetudinis, quàm voluptatis causa.

WISSENBVRGVM.
Weissenburg.
S. Peter
Banacker

RVBEACVM, Vulgo Rüffach.
Isenburgum arx

COLMARIA, Vulgo Kolmar.
S. Augustin

BADENSE OPPIDVM
Vulgo
Ober Badenn.
Arx
Limmat flu.

HALA SVEVIAE.

HALA Sueuiæ, in valle ad Cocharum flumen, illustre & imperiale opp. validum quondam propugnaculum, aduersus Francorum incursiones fuit, centrum quasi est territorii mille passuum, foueis & sepimentis clausi, quod multis Imperatorum ac Regum immunitatibus & priuilegiis amplissimè dotatum est. Fuit autem is locus ante oppidi ædificationem vastus, horridus atque syluosus, arcibus quadraginta munitus, quarum nostro etiam tempore quędam supersunt, quędam inclytis & patritiis, fato deletis, familiis interierunt, quarundam adhuc rudera, miram vetustatem attestantia conspiciuntur. Iis verò concidentibus, Hala oppidum, fatali numine potius, quàm humana industria adspirante, initium sumpsit. Idque hac ratione. Eo in loco, vbi hoc tempore fontes, salis fœcunditate præstantes videntur, lacus fuit herbidus, salsam, mirâ perennitate, suppeditans aquam, in quo feræ syluestres, nullo non tempore conspiciebantur, eam potissimum aquam lambere, & productis ibidem herbis, magis, quàm iisdem etiam alibi copiosè natis, oblectari (locus etenim hic, opacis passim syluis natura consitus, feris abundat, adeò quidem vt etiam monocerotis, iustæ magnitudinis cornua, non semel ibidem inuenta fuerint.) Itaque venatorum industria, cùm feris indagandis occuparentur, aqua in eo lacu salsa, & proinde sali coquendo idonea, comperta est. Quamobrem illustres viri VVestenii Comites, quorum eo tempore in VVesten (vbi nunc parochialis Ecclesia conspicitur, & Murrensis Abbas domum, decimarum collectioni destinatam, habet) domicilium fuit, casas in horrido nemore, & tuguriola, leuiori materia excitarunt, in quibus salis conficiendi ratio & officinę instituerentur. Atque ita paulatim vicini, salis fœcunditate allecti, frequenti numero huc commigrantes, multa domicilia condere cœperunt, quoad ita paulatim, temporis successu, imperiale oppidum, eo casu nasceretur. Quisnam autem primus oppidi condendi autor fuerit, & quonam pacto, quoue etiam tempore, ad imperii ordinem deuenerit, certò sciri non potest, eò potissimum, quòd cùm Anno Christi M. CCC. LXXVI. oppidum vniuersum Vulcani furoribus consumeretur, instrumenta scripta, & omnia vetustatis atque originis monumenta, perierint. Denominationem verò hoc euentu consequutum putatur. Galli, dum loca Rheno vicina, occuparent, Halam salis coemendi gratia, venientes (sicuti etiamnum ingens hinc salis copia, ad Rheni flumen, defertur) & fontis inuenti aquam degustantes, quò suis, eam acidi esse saporis significarent, hac dictione, *Salsum*, vsi fuisse dicuntur. Eius verbuli nouitate in salinariis officinis coctores commoti, mercatoribus suis, quibus cum ipsis perpetua negotiatio erat, gratificaturi, imperitia sermonis, separatis vocabuli syllabis, primam loco, Sal in Hal, alteram verò fonti attribuentes, Sum, in Suln commutarunt. Quæ quidem & fontis, & oppidi appellatio, in hodiernum vsque diem perdurat. Alii vero hinc Halæ denominationem deducunt. Septem quondam castra, quorum & iam separatim in oppido conspiciuntur reliquiæ, hoc loci fuêre, vnde primitus is Septiburgium nuncupatus fuit, quorum cæteris magnificentia præstans, Hall, appellatum, eandem, oppido deinde condito, nuncupationem reliquit. Munsterus vero, in sua Cosmographia: Germania, inquit, plurimum scatet aquis salsis, quarum aliquot fontes nobilibus oppidis decoros, ob id, Halas, vocabulo à Græcis deducto, nostri denominant, vt est Hala Sueuiæ. Et hæc quidem de nominis deductione sufficiant. Oppidum porrò ipsum, tres primarias in partes diuiditur. In qua Salinaria exercetur, vetus obtinet nomen, fontem, & parochialem D. Michaeli nuncupatam Ecclesiam: Alia vero citra Cocharum flumen oppidi regio ex priore originem trahens; Instituti S. Ioannis commendariam (in qua quondam Hospitale, quod Anno Christi M CCCC. IIII. in ipsum oppidum translatum est) vnà cum Ecclesia D. Ioanni sacra, multis Imperatorum priuilegiis dotata, & S. Catharinæ parochiam continet, quæ ante istius suburbii ædificationem à Comitissa de Gerstetten, Cœnobium Virginum constituta erat. Tertia demum regio, vulgò Gelvvinger Gass, nuncupata, pecudum & equinum forum habet. Ob hanc tripartitam autem oppidi diuisionem, qui eius Gubernacula tenet Consul, vt in Germania passim à ciuium præfectura, Burgimagister. Ita hoc loci oppidorum magister nominatur. Cocharum flumen Halam intersecans, plurimas ei commoditates adfert, præsertim vectura lignorum, quibus in salis coctione vtuntur, vnde non huius modo oppidi incolæ, sed & vicini quæstum, & fructus ingentes percipiunt. Nam in salinariis casis, tam nocturno, quàm diurno tempore, continuo occupantur labore, qui decem & quinque vrnis, aquam ex fonte Sul, hauriunt, & per canales subtili ratione compositos, ad sartagines plumbeas, quarum C XI. sunt, deducunt. Designatum fuit olim hoc oppidum pro iudicio eorum, qui dissidio aliquo & simultate laborabant, cupiebantque Monomachia, & certamine publico, & victoria ipsa tueri, & probare integritatem suam. Nam qui athleta euasit, ille iudicio hominum, insons declarabatur. Permittebatur autem huiusmodi conflictus & duellum nobilibus, & his, qui equestri erant præditi dignitate, si quando notam infamiæ iustam diluere cuperent, id fieret manifesto victoriæ iudicio, & ad huiusmodi rei executionem, senatus Halensis, suas olim ab Imperatoribus & Regibus, leges & priuilegia accepit. Si quis autem eiusmodi Monomachiæ planiorem descriptionem, & processum desideret, is Sebastiani Munsterii Cosmographiam consulat.

HALA, ad Co:
charum flumen in Suęuia op:
salis foecunditate, nobile
Der galgenberg
S. Michel kirch
Elders Hofen
KOCHER
KOC HER FLV.
1 Das Rath hauß
2 Das zeug hauß
3 Das Parfußer Clost:
4 Das Sulffer thor
5 Die zoll huten
6 Das unter werd bad
7 Das Hall und pron
8 Das waßer der Kocher
9 Der schentler hoff
10 Die Henckers brucken
11 Die schultacher Kirch
12 Das stetthor
13 Das eych thor
14 Das riedamer thor.
15 S. Catharinen Pfarrkirchen.
16 S. Iohanner hoff
17 Das weiller thor
18 Der feul thurn
19 Das Spittall
20 Das Gelbinger thor
21 Das siech Haus
22 S. Ioß. der Gotzacker

CAMPIDONIA, VVLGO KEMPTEN.

CAMPIDONIA, peruetuſtum Germaniæ oppidnm, quod ante Chriſtum natum, appellatum fuit, vt aliqui ſcribunt, Vermeta, deinde Trettica, tertiò Vertica, & vltimo Campidonia. Habuit etiam vetuſtum caſtrum montanum, Hyllamont appellatum, quod olim inhabitârunt quidam *duces Sueuiæ*, præſertim Eſnerius, qui ad fidem Chriſti fuit conuerſus. Deinde poſt eum, atque ex ſemine eius nati ſunt, dux Gotfridus, dux Hebingus, Nebus, Imanus, Hildprandus, qui potens factus eſt in Sueuia & Ylergoia. Suſtulit ille ex Regarde vxore ſua, natione Bauara, in monte Andex, filium, Vlrichum nomine, qui poſtea factus fuit Epiſcopus Lauſanenſis; & filiam, nomine Hildegardim, quæ nupſit Carolo Magno, genuitque ei quatuor filios, Carolum, Pipinum, Lotharium, Ludouicum, & quatuor filias, Getrudim, Gyſelam, Bertham & Hildegardim. Habitauit dictus Hildprandus, aliquando in Ardex, aliquando iuxta Rauenſpurgum, in monte ſancti Viti; aliquando in Hyllamont, prope Capidoniã, & filia eius Hildegardis, conſentiente marito, Carolo Magno, fundauit monaſterium Capiduenſe, contulitque eidem comitatum Hyllamont, cum multis priuilegiis. Cæterùm arx Hyllamont, noſtro tempore eſt diruta, vocaturque Burghalden, & eſt præruptus collis, mœniis ciuitatis incluſus, cuius ſummitas magnam habet planiciẽ, quæ aliquot fortaliciis eſt munita, patetque inde liber proſpectus in omnem regionem. Ylerus quoque piſcoſus fluuius, alluit radicem huius collis, atque mœnia ciuitatis. Eſt proinde in memorato monaſterio Campidonenſi ſepulta dicta imperatrix Hildegardis, Anno Chriſti 783. Et primus huius monaſterii abbas fuit appellatus Amelgarius, aut potius Andegarius, vt habet fundatio. Poſtea aſſecuti ſunt abbates titulum principum, atque inter quatuor abbates imperii, numerati. Oppidum verò Campidonenſe, longè poſtea imperio eſt ſubditum. Eſt autem ſatis benè munitum, habens populum bellicoſum, paranturque ibi cultri optimi, multæ telæ, albi & cerulei coloris. Sciendum quoque, Hildegardi fuiſſe ſororem, nomine Adelindim, quam duxit vxorem, Otto comes de Keſſelberg, cuius habitatio fuit in Blanckenthal, prope Biberach, quæ Adelindis, poſt ſui mariti mortem, fundauit monaſterium Buchavv, quod ſitum eſt iuxta Buchamenſem lacum, non procul à Biberaco, in quod recipiuntur tantùm puellæ comitiſſæ & liberæ, poſſuntque pro voluntate egredi & nubere maritis. Quomodo autem Hildegardis, fauore & conſenſu Caroli Magni mariti ſui, fundauerit monaſterium Campidonenſe, atque dotauerit comitatu Hyllamont, oſtendunt litteræ fundationis eiuſdem monaſterii, quæ adhuc in ſuo originali extant, mihique legendæ exhibitæ ſunt, ab illuſtriſſimo D. VVolfgango à Greimenſtin, eiuſdem monaſterii abbate. Certè, vt verum fatear, vetuſtiores literas ego in vita mea non vidi. Sonat autem fundatio in hunc modum. In nomine ſanctæ & indiuiduæ Trinitatis, Carolus diuina fauente clementia, Imperator Auguſtus. Si ſanctam Dei eccleſiam digno magnitudinis noſtræ munere ſublimare, augmentare, atque ſubuenire, ad æternam noſtram remunerationem, & regni noſtri ſtabilitatem prodeſſe confidimus, ideoque nouerit omnium ſanctæ Dei eccleſiæ fidelium, noſtrorumque, præſentium ſcilicet, & futurorum ſolers induſtria, qualiter nos ob interueutum ſanctiſſ. patris noſtri Adriani Papæ, ac ſupplicem rogatum dilectæ coniugis noſtræ Hildegardis, nec non propter nobilem ac fidelem famulatum Ioannis Augienſis, & S. Galli, reuerendi abbatis, eiuſdemque Epiſcopi Conſtantienſis precem, ob meritum Rudangi Metenſis Epiſcopi, & Sturmi VVuldenſis abbatis, ſeu cæterorum principum innumerabilium, nobis aſſiſtentium, Andegarium quendam nobilem, magnæ religionis virum, & primum Campidonenſis cœnobii, ad regularem diſciplinam inſtructorem, aſſumpſimus, & in eodem loco Campidonenſi, qui ab eodem in honorem ſanctæ Dei genetricis Mariæ, conſtitutus eſt, in pago Ylergevv, abbatem eum confirmauimus, & à Papa Adriano in ſancto die Paſchæ conſecratum, precioſiſſimis ſanctorum martyrum, Gordiani, & Epimachi, corporibus donatum, in ſuam abbatiam honeſtè tranſmiſimus. Sed quoniam prædicta coniunx noſtra, in eodem cœnobio, locum ſepulturæ ſe habituram ordinauit, diverſis muneribus ditando, quicquid in pago Ylergavve, & Augusgavve & Albgavve, materna hæreditate legitimè obtinuit, cum noſtra poteſtatiua manu, & imperiali largitione illuc tradidit, & in proprium ius eiuſdem monaſterii transfudit, & perpetualiter poſſidendum, ſicut in alio breui continetur, donauit. Nos igitur eundem locum, vtpote de noſtro & in noſtro fundatum, ac fundatum, in noſtro noſtrorumque ſucceſſorum mundiburdio, ſiue defenſione fore conſtituentes per noſtræ autoritatis munitionem confirmamus, & præcipimus, vt nullus publicus iudex, neque dux, neque comes, aut quiſlibet ex iudiciaria poteſtate, villas, curias, aut loca, vel agros, ſeu reliquas poſſeſſiones, memorato monaſterio, præſenti tempore ſubiacentes, &c. & in fine ſic concluditur. Quod vt verius credatur, & omni tempore incorruptum habeatur, manu propria roborantes, ſigilli noſtri impreſſione iuſſimus inſigniri.

Hæc & alia plura in ſua Coſmographia
Munſterus.

CAMPIDONIA vulgo Kemptten, peruetus Sacri Romani Jmperij oppid
1 Stainriner thor
2 Brugkher thor
3 Spittal
4 Brünergaß thor
5 Burghald
6 Newestatt thor
7 S.Anna Klost.
8 Visther thor
9 Rieggerthurn
10 Kloster thor
11 Maltzmill thurn
12 Haydenthurn
13 Pfeiler thireln
14 Schießgrab
15 Bappirmilı
16 Stattmili
17 Zimerhut
18 Die Metzg
19 S.Mangē kirch
20 Wagstadl
21 Rathauß
22 Saltzstadel
23 Die walckh
24 Sietherthor
25 S.Steffan.
* S.hilgarte kl:
26 S.Lorentze kirch.
27 Im Weid:
Rottenberg
Der Gründe

FRIBERGVM MISENAE.

OPp. nobile,ac opibus, ob fodinarum metallicarum præſtantiam, affluens, in Suditorum montium,pede,qua parte ad Miſenam ſpectant,ſitum.Boemia enim ipſa,vndique montibus ſylueſtribus ſepta & vallata eſt,quorum altiores,qui partim eam circundant, partim longè in eius interiora pertingunt,ac regionem ipſam ferè interſecant, partim extra eam etiam meridiem verſus, ſed longius occidentem excurrunt, Suditos appellari, ſcribunt. Prima fundatione conſtructum eſt ab Ottone Marggrauio Conradi Marggrauii filio,Friderici Oenebardi,Augusti temporibus,ante annos 383. Imperii ſui anno XIX: Duo hoc loci pagi erant,ſub dominio cœnobii veteris Cellæ: Alter Loſnitz,ab influente riuulo: alter Chriſtiani pagus,cognominatus,pro quo deinde Ruppenſe opp. cœnobium recepit. Venę,auro grauidæ & eę quidem,non hominum induſtria & arte,ſed fortunato & mirabili caſu inuentæ,anguſtiſſimum Friburgenſi oppido dedêre initium. Quemadmodum enim equus,calce ferrea, reconditam nigri plumbi venam, in monte Goſelario integumentis nudauit,ita vehiculi rota,iuxta hoc oppidum, fortuitò,venas aperuit. Quod Georgius Agricola, lib.1.de veteribus,& nouis metallis his verbis deſcribit. Ad Salam, flumen, Straboni non ignotum,eſt Hala,quæ quondam pagus fuit,hoc tempore vrbs eſt ampla: locus certè iam inde à Romanorũ temporibus illuſtris,& clarus,ſalis fontibus,de quibus Hermonduri,cum Chattis certarunt. Hinc igitur, cum quidam quadrigæ, vt etiam nnnc fit,ſalem recta per Miſenam vehunt in Boemiam, eius condimenti, vel hodie non minus,ac olim inopem,in orbita vident galenam,torrentibus detectam,quam,quia ſimilis eſſet Goſſellarianæ, in currum coniectam,apportant Goſſelariam,nam iidem vectores,ſolebant ex eadem vrbe, plumbum nigrum euehere,ex qua galena,cum multo plus argenti,quàm ex Goſſellariana, conficeretur, aliquot metallici contulerunt ſe ad illum locum Miſenæ,in quo nunc Fribergum oppidum. Non multo poſt tempore,hi, qui Cellerfeldi ſodiebant argenti metalla,& eorum Magiſter,qui certis de cauſis.Principi vici Brunonis, grauis & acer inimicus erat, machinis ac ſcalis conſciſsis,ac relicta Saxonia,cum illis coniuncti,& cõſociati ſunt.Ex quibus Fribergi pars, quã noſtris etiam temporibus foſſores incolunt, Saxonum oppidum, eſt nominatum, ſicuti vetuſtatis monumenta apertè loquuntur.Ob inſignem autem venarum Fribergenſium fœcunditatem, inter Albertum, & Diethmarum Marchiones fratres,Ottonis Marggrauij filios,grauiſsima eſt orta contentio.Itaq; Henricus Sextus,Adolphus,& Albertus A.A.A. bellicis tumultibus plurimum detrimenti ac damni, huic oppido intulerunt: inprimis verò Adolphus; quare nunc paulo copioſius de eo, verba facturi ſumus.Edonardus primus,eius nominis Anglię Rex, peringentem pecuniæ vim,ad Adolphum Imperatorem tranſmiſit, vt militem ſuo nomine in Germania conſcriberet: verum is fidem regi ſoluens,vniuerſam eam pecuniã,in Miſenæ regionis emptionem conuertit. ab Alberto Thuringæ Landgrauio,& Miſenæ Marggrauio,magna & ignominia, & pernicie emptoris. Duo etenim Landgrauii filii,Fredericus atque Diethmarus,dum aduerſus ſummam Imperatoris potentiam, ſumma iniuria conditam,& contra iniquos Parentis conatus,iuris adminiſtratione nihil quicquam obtinere poſſent, tandem ad arma cogitationes ſuas dirigunr.Cæterum,Imperatoris vincuntur potentia,qui plurimas Miſenæ, vrbes inuadens,tandem, cum vniuerſa totius Imperii manu & phalange Germanica, montes, oppido vicinos occupans, in iis tentoria locat,atque Fribergum graui obſidione premit,muralibusq; machinis mœnia ſine intermiſsione verberat.Ea obſidione,collapſis aliquot fodinarum cuniculis,multi Cæſariani milites, montium ruinis oppreſsi dicuntur.Quod hoc loci,nec nouum,nec admiratione dignum,cum obliquis,rectis,ac dilatatis, tranſuerſiſque venis, cuniculi hîc omnibus ferè in locis ſint acti:& noſtro etiam tempore,fodinarum putei,vel ob vetuſtatem, vel ob tigna per interualla collocata,debilia,vel denique ob fibras,aquis peruias,concidant. Imperator autem,cum annum integrum,& menſes quatuor,Martem obſeſsis,quàm caſtrenſibus,magis eſſe propitium videret (tanto enim animo ac robore oppidani repugnabant in hoſtem,vt graue ipſi negotium faceſſerent) & armorum ſtrepitu, oppidi conſequendi ſpem omnem præſcinderent. Itaque Imperator, vt erat ingenio vafro atque verſatili,magno aſtu,fugitiui cuiuſdam opera vtitur: qui maximorum promiorum promiſsione illectus,ad Donatiam portam, per riuulum Monetarium,vulgò,Die Müntzbach/ clam hoſtem introducit. Et ita tandem vnius patriæ proditoris auxilio,oppido Imperator potitur: Arcem Freudenſteinianam,vt Cuſpianus,actis per terram cuniculis,vi expugnat,alii,per deditionem occupatam,affirmant. In ea ſexaginta viri,nobilitate illuſtres,contra fidem ac æquitatem germanam,barbarica immanitate,trucidati.Reliquos autem milites,quorum bellica virtus, in hoſte impigrè,infeſtando,præ cæteris enituerat,Fridericus Marggrauius,trium oppidorum permutatione, Leiſing / Rochlitz/ & Grimme,redemit,& corporis tantum incolumitate parta,rebus omnibus amiſsis,Miſenam regionem deſeruit. Quoniam verò,nonnunquam virtus,grauia ſentire incommoda, at verò nunquam ſupprimi queat, permulti fuerunt,qui commiſeratione animi ducti,profligatum hunc principem non eſſe deſerendum putarunt. Maximè quidem,quia intolerabilem & inſolentem Cæſareanorum tyrannidem conſiderantes, non exiſtimârunt, eorum dominium,in quod ſæuitia introducti fuerant,fore perpetuum. Itaq; Thuringiæ nobilitas,& Oſtromarini, auxiliaribus Miſenorum collectis copiis,Saxoniæ confirmati,& ſtipati equitibus, quos Albertus Parthenopolitanus Dux,ipſis ſubſidio miſerat,confertiſsima acie Fridericus Marggrauius,tanto ardore Cæſareanos iuxta Lucam inuadit,fundit,fugat,diſsipat,& talem cædem ac ſtragem facit,vt tritum hinc vſu ſit natum prouerbium, Lucanam cladem deuita. Hoc ſucceſſu Fridericus Marggrauius animatus,ipſum Friburgenſe oppidum (quod Cæſariani miſerè vexabant) impauidus aggreditur,facili negotio expugnat, & præſidiariis cæſis, veterem magiſtratum priſtinæ dignitati reſtituit, atque ciuibus Cæſaris partes fouentibus, poſt biduum oppido interdicit. Et talis quidem, iniquæ huius oppidi venditionis,exitus fuit.

FRIBERGVM MISINÆ
A Der Ringk
B S.Peters Kirch
C Peters gaße
D Peters thor
E Fischergaß
F Kornhauß
G Erbisch thor
H Müntze
I Rhathauß
K Weingaß
L S.Niclaus kirch
M Badstuben
N Kuttelhoff
O Mule
P S.Donats thor
S Meißnisch thor
T Meißnisch gaß
V Alter Ringk
1 Das Schloß
2 Silberbruhauß
3 Ober closter
4 Heylig Creutz thor
5 Nonnengaß
6 Burgkgaß
7 Fleischbanck
8 Des Rhats Marschstal
9 Kauffhauß.
Vor der Statt
10 Mule
11 Siechhauß
12 Dorrenschonberg
13 Elßberg
14 Kippersberg
15 Der alte Gotsacker
16 Vnder eilffte maß nach dem Tromhoff.
17 Vnder sechßtmaß nach dem Tromhoff.
18 Vnder zehnde maß nach dem Tromhoff, mit einem gepel.
19 Schwartzfarbe
20 Neuw Gottsacker
21 Die Rinne
22 Buchsengießhauß
23 Lißkirchners garten.
24 Funf teich nach einander
25 Scheißplan
26 Leiptzigisch straße

BASILEA.

Basilea, Rauricorum vrbs celeberrima, vtramque Rheni ripam ponte coniungens, Maiore in Gallico, ciuitate autem minore, in Germanico littore sita, ex sententia B. Rhenani: non ἀπὸ τοῦ βασιλέως, quod à Rege Henrico condita sit, sed à Traiectu, quem lingua Romanensis, hoc est, Gallica passum vocat. Vnde etiam Bassella Mosellanica, quam vulgò Passel appellamus, sibi nomen vendicauit, vt sit dicta Basilea, quasi Passilea. Traiectum enim hoc loco fuisse, verisimile est, etiam dum stante Augusta, quod hic propter vallem, per quam torrens è Birsa ductus fluit, ripa sit humilior, & ob multas causas ad transitum aptissima, apud Augustam autem prorsus abrupta. Proinde consentaneum est, hic transmittere solitos, quibus cum Rauricis res esset, vt Germanorum, Tacito teste, & dubio procul postea Alemannorum, in ripa tantum commercium. Huc facit, quod in Olinone perpetuum præsidium habebat Dux sequanici tractus, non tam ob defensionem prouinciæ, quam ad tuendum istum præcipuè Traiectum, ad quem locus ille rectà respondet, Antiquam villam exiguum circulum attingens, & nunc prorsus syluescens retento tamen nomine. Et quia munimento opus habebat Traiectus aduersum Germanos, & mox Alemannos, ideo duo propugnacula erexere Romani, quorum fundamenti turres istas duas impositas credo, quas hodie videmus, alteram in capite pontis, alteram paulò inferius, à sale hodie nomen habentem, quod in ea asseruatur. Iam post triumphabundam illam Alemannorum in Galliam migrationem, primùm domus vtrinque ædificatæ sunt nauiculariorum & pandochiorum, initium futuræ duobus oppidis. Mox verò locus frequentior fieri cœpit, vt etiam mercatores illic habitarent. Nam circa Traiectus omnis generis hominũ turba cõfluere solet. Nec alia res pluribus oppidis originem dedit, vt Schefhusiæ ad Rhenum à nautarũ casis sic appellatæ. Vlmæ apud Danubium, Heidelbergæ apud Nicrum, Selestadio apud Ellum fluuiũ, & innumeris alijs. Quanto verò magis minui cœpit Augusta, tanto Basilea auctior indies facta est, noui populi, qui nuper ex Germaniæ finibus Rhenum transierat, noua ciuitas, quum illam omnes fugerent velut inauspicatam, semirutam, hanc autem propter multas commoditates non solum Traiectus ipsius, sed & facilioris omnium rerum importationis & melioris agri viciniam omnes adamarent. Si quid igitur post multa excidia miseræ Augustæ superfuit, hoc totum velut Colonia quædam Basiliam commigrauit. Porrò opinionis meæ argumentum est, quod senes indigenæ narrare solent, ita à maioribus suis edocti, vbi hodie Basilea est, olim nihil fuisse, nisi Traiectum Rheni, duabus istis turribus, quæ etiamnum visuntur, communitum. Et addunt, eam viam, quę à Rheno ducit, ad forum piscarium, ab institutoribus illic habitantibus, inuenisse nomen, adhuc antiquioribus notũ, quæ vetus loci celebritas, confirmat, eam vrbis partem cæteris antiquiorem. Proinde qui Basileam dictam putant, quod regia ciuitas sit, me non habebunt ὁμόψηφον: Ostendimus enim modò, quænam fuerit illius origo. Ac indubium est, eo nomine vocatum locum, priusquam aliquid extructum esset, quod regium dici mereretur. Nec mos erat Romanis Græcanicas oppidis siue monumentis à se cõditis appellationi indere, multo minus Alemannus. Concordiam apud Tribonos agnoscimus Romanorum opus, agnoscimus Tabernas, Vicũ Iulium, Altam ripam, & quod ijs omnibus Basileæ vicinius est, Tiberij forum. Nisi concedere velimus, eos, qui huic loco vocabulũ primi imposuere, fuisse diuinos, vt qui prescierint exorituram ibi posterioribus sæculis ciuitatem, quæ regia nomenclatura digna foret. Nam si quis hodie Basileam contempletur, an non regiam vocabit? quando ea est viarum mundicies, ac ædium in commune æqualis ordo, quarundam etiam magnificentia atque amœnitas, præsertim quibus à tergo viridarium est D. Petri, & Prædicatorum cœnobium, amplas areas, & hortos elegantissimos habentibus, & quę Rhenum aspectant, vt etiam ijs, qui Italiam viderunt, placere possit, nisi quod hypocaustorum vsus multos offendit non assuetos, & pandochiorum sordes, id quod cum tota Germania commune habet. Cœli rara quædam ac grata temperies, Ciues humani. Templorum satis magnus numerus. Episcopale reparatum olim fuit à D. Henrico Augusto, quum terræmotu concidisset, siue vt quidam volunt, post Vngaricam vastationem, multisq; donarijs ab eodem cõdecoratum, adeò semper Basileæ bene voluerunt Henrici. Inter quæ eminet lamina illa aurea ligneæ tabulæ adhærens, septem millibus florenorum æstimata, qua ipsi priuatim in larario suo, quum viueret, vsus est. Vnde & tutelareis diuos refert, quos ille præcipuè coluit, nempe quatuor angelos, Michaelem, Gabrielem, Raphaelem, Vrielem, & Benedictum, ac in horum medio stantem Christum, cuius pedibus ipse cum vxore Cunigunde aduoluitur. apud D. Petrum sacerdotum sodalitium est, quod collegium appellant. Martini phanum parochiale est duntaxat. Leonardi verò etiam Canonicos instituti D. Augustini habet, quos regulareis cognominant. Ij, Ezelinum Canonicum Episcopalis templi suum iactant autorem. Ego per similem occasionem institutos puto, quemadmodũ eos, qui in monte Türeginensi degunt, à Turegiensibus canonicis, & eos, qui apud D. Arbogasti viuunt. ab Argentoratensibus cœnobiticam vitam deferentibus natos prædicant. Parochia D. Vdalrici vicina est ædi Episcopali, Albani verò & Ioannis suum quæq; suburbium claudit. Illic Benedictinorũ, quos Hasenburgius Basiliensis Episcopus acciuit, hic verò Ioannitarum domicilium. Prædicatores in suburbio D. Ioannis amplissimũ possident cœnobium, ædificijs multis ac spaciosissimis hortis, præsertim autem Græca Bibliotheca spectabile. Ea potiti sunt post mortem Ioannis prius Argentinensis Episc. deinde Cardinalis Ragusini, qui in synodo Basiliensi in obeundis negotijs non postremas tulit. Franciscani ad mœnia veteris vrbis habitant, insignes amplissimo templo, quem locum Ezelinus Præpositus illis dedit. Augustinianis post hos receptis locũ præbuit senatus Basiliensis. Cœnobia puellaria maius oppidum duo habet, & minus item duo, præter monasteriũ Carthusiensium & parochiale D. Theodori templum ex aduerso situm. Vbi hodie Carthusia est, aiunt magnificam olim domum stetisse, quæ Episcopi fuerit Basiliensis, quum illi id oppidum adhuc pareret, quod aliquando pignori datum Duci Austriæ propter stipendia non soluta, Senatus Basiliensis redemit. Academia quo minus floreat, in causa est prouentuum tenuitas, & nimia gymnasiorũ in Germania multitudo. Præstaret esse pauciora & frequentia. Vrbs ipsa ab hinc annos plus minus ducentos ampliata est, & suburbia nouo muro latissimè circundata. Huic magnum decus, nec minus commodi, concilium attulit œcumenicum, hic propemodum decem & octo annis celebratum. Illustrat etiam hodie Typographorum solertia ac diligentia, quorum facilè princeps Ioannes Frobenius. Quod si quis siue viridarium D. Petri cõtempletur tum amplum, tum ob arborum copiam elegantissimum, cuius pars olim humandis Iudæis seruijt, seu pontem duo oppida coniungentem, & ad prospectum in amnem conuenienter accommodatum, facilè fatebitur etiam cum amœnissimis vrbibus certare posse Basileam. Si verò salubris cœli dotem expendat, proculdubio palmam dabit. Igitur qui talem ciuitatem βασιλείαν hoc est, Reginam vel regiam domum ludens vocarit, nõ multum aberrabit. Absordior est illorum opinio, qui à Basilisco hic reperto nomen traxisse volunt, propterea quod vident nonnunquam appingi Basiliscũ, qui insignia vrbis teneat. Nam non considerant hoc fuisse solenne plerisq; ciuitatibus, vt insignia affingerent ad suum quæque nomen in propria lingua alludentes. Magis ferendi sunt, qui à Basilio quodam Romano duce conditam & appellatam commemorant. Nam in antiquis codicibus vbiq; per i, scribitur Basilia, non per e, quemadmodũ etiam indicat liber Prouinciarum & vrbium Graiarum, Pœninarum ac Gallicarum, quem vel ob hoc liquet nõ esse vetusti autoris, quod ciuitatem Basiliensium inter ciuitates Maximæ Sequanorum recenseat, cuius erat traiectus & pars. Basileæ primũ Episcopum præsedisse tradunt Pandulum eum, quem historia diuæ Vrsulæ narrat cum illa virginum sodalitate Romam profectum, & redeuntes Agrippinam vsque fuisse prosecutum, ibique vna cùm illo puellarum examine ab inimicis Christianæ religonis trucidatum. Hæc B. Rhenanus. Rudolphus Comes Habsurgensis, Anno Christi M CC.LXXIII. Basileam obsidebat, vt stelliferorum factionem (qui à Psittacis vrbe eiecti erat) reduceret. Eum Germani Priucipes, nihil minus cogitantum, Francofurti Cal. Octob. vnanimi consensu, propter insignem virtutem ac pietatem (vrgente id maximè Moguntino Episcopo, quem olim Romam proficiscentem in itinere comitatus, incolumem duxerat ac reduxerat) in Regem Romanorum elegerunt. Electionis literas Basileenses Moguntini Episcopi opera adepti, Rodolpho offerunt. Is fœlicis nuntij ergò vrbem obsidione liberat. Eius rei fidem facit statua lapidea, quæ adhuc Basileæ extat, prope interiorem portam D. Ioannis in Bursa Leonina olim dicta Rudolphi clamydati imago sedentis, sinistra sceptrum, dextra, literas tenentis.

Hæc ex lib. XIII. Theatri vitæ humanæ titulo, de Beneficijs pro felici nuncio, excerpsimus.

BASILEA.
RHENVS
FLV
Inmaiori Ciuitate.
1 Summum templum
2 S·Leonh·paroch·eccl.
3 S·Pet·collegiata eccl.
4 Domus senatoria
5 S·Martinus.
6 Collegiū, academ·loc9
7 Augustinenses.
8 Forum piscatorium
9 Francis·K·Hospitale
10 Domus Teutonica
11 S·Albanus monaster.
12 Officinę bapyri
13 Monast·S·M·Magd.
14 S Elisabeth
15 Horreum hospitalis
16 Clarissarū cœnobium
17 Armamentarium
18 Planicies amœna
19 Predicatores
20 S·Ioan·Y Lepros.
Minor Basilea.
21 S·Theodorus paroch eccl.
22 Carthusia
23 Clariss·aliud Monast.
24 S·Nicolaus
25 Klingenthal monasterium monialum.
26 Molę serratorię
27 Officina fabrilis.

CONSTANTIA.

CONSTANTIA, Costentz/Sueuiæ vrbs, à Constantino Magni Constantini auo, dicta est, vt Leonhardo Aretino videtur, qui eam muro cinxit. Secus Picus illo carmine introduxit:

Quos Constantini proles oriente subacto
Occiduas repetens stellanti murice terras
Condidit, & proprio signauit nomine.

Vbi Picus à Constantini filio hanc auspicatam dixit. Hæc vrbs, prius Vitudura nūcupata est, vt aiunt Aretinus, & Antoninus Pius in Itinerario. Ptolemæus Gannodurum lib.2.cap.8. tab. tertia vocat. Est autem episcopatus plenissimus. illic S. Conradus olim episcopus claruit, illic S. Pelagius requiescit. Est & ara illic instructissima, qua nobilior & preciosior non reperitur. Hic consilium fuit maximum, Anno 1414. de quo Platina in Ioanne, & Poggius Florentinus in Epistola ad Leonardum Aretinum. Est & tabula ibi antiquitatem præseferens, cuius Aretinus meminit Hæc refertissima piscib9 vrbs est. Diu insolentias Heluetiorum sustinuit, extra ciuitatem illius S. Gebhardus Confessor, iuxta & martyr, ossa condidit vbi 40. stadij Heiligenberg locus nominatur, vnde comites orti sunt de Werdenberg. Ibi & lacus Lemannus, cuius meminimus lib. 8. & lib. 1. Hi autem, qui circa lacum, & Constantiam morabantur, antequam à Constantino restituta fuerat Constantia, Nantuates dicebantur ab antiquis secundum aliquos Natuantes: Horum Peutinger & Strabo lib. 4. meminerunt. Marlianus Nantuates, iuxta Heluetios esse & Sequanos scribit Plinius, lib. 3. cap. 19. nescio quid inferat alpinas esse gentes Hactenus Franciscus Irenicus. De eadem hac vrbe hunc in modum Monsterus. Constantia vrbs Germaniæ non admodum magna, sed pulchra & amœna, iacet in eo, loco, vbi Rhenus rursum, ex lacu Podamico emergens in alueum redit. Vltra pontem, quem ibi habet Rhenus, hucusque crebra fuerunt ædificia, in altera scilicet fluuij ripa, sed quæ anno Christi 1548. ferè omnia igni hostili interierunt. Lacus omnium amœnissimus est, multaque castella & vicos vndequaque per ripas habet, aqua nitida, fundo glarioso ac perspicuo. Pisces fert varios quidem & multiplices, sed pro tanta aquarum magnitudine non admodum copiosos. Viginti millia passuum in longitudine patet, hoc est, quinque aut sex milliaribus Garmanicis: latitudo alibi decem, alibi ad quindecim millia passuum extenditur, duobus scilicet aut tribus milliaribus Germanicis. Rhenus enim duos facit lacus, Venetum & Acronium, vt veteres appellauerunt, inter quos Constantia sita. Hi nunc à loco & dominijs sortiti nomina, superior Constantiensis, & à castro, vt putant, atque eius loci dominio de Podmen, Podamicus lacus dictus. Inferior ab oppido dictus Cella Rudolfi, Cellacensis denominatur. In infima lacus superioris parte, Constantia est sita. Est hodie omnium in Acronij & Veneti littore, conditarum ciuitatum florentissima, diuisa in duo hominum genera Alij enim sunt equestris generis, alij plebei. plebei mercaturis & officinis intendunt. Equites veteribus patrimonijs cōtenti, reditibus aluntur, & equestrem dignitatē obseruāt. Si quis plebeius ditior factus ad equestrem locū peruenire tentaret, ei nullo modo licere putāt. Ita per longa tempora vterque ordo in suis finibus consistit. Gubernatio tamen reipublicæ communis est plebeis & nobilibus. Fundus circum ciuitatem, omnium rerum est ferax vini, frumenti, pomorum, pabuli. Quod si Theatro conuersionis Gentium credamus, Constantia statim post tempora Constantini Magni, fidei, religionisque Christianæ ministros habuit S. Paternum, Landonem, & eius scholæ alios, Anno plus minus CCCXX. Fuit autem primus Vindonissentium, idemque Constantiensium Episcopus, S. Paternus, aut, vt alij volunt, Anno CC. Zepherino Pont. Max. Antonino Caracalla Imp. Seueri filio.

S. GALLIOPP.

SANCTVS Gallus, vir iustus ac timens Deum, venit, vt quidam scribunt, ex Scotia; secundum alios verò ex Iberhia, vnà cum Columbano, peragrataque Normandia, Francia, & Burgundia, venit in Alemanniam. Iuxta lacum Constantiensem, vbi aliquanto tempore commoratus, tandem iuxta montana in solitudine consedit, vbi hodie monasterium & insigne oppidum Sangalli extructa cernuntur. Contigerunt autem ista anno domini 630. sub Dagoberto magno rege Franciæ. Porrò initio prouisum est illi & sodalitio eius à rege Sigeberto & reliquis Franciæ principibus in regione montana, quæ postea appellata est Abbatiscella, vulgò Appenzell, pecore & lacte, vnde commodè viuere cum suis posset: ac deinde labentibus temporibus sui successores abbates maiora obtinuerunt apud reges & Imperatores; tandemque monasteriū ex contributione eleemosynarū, ex largitionibus & legationibus adeo cœpit ditescere, vt monachi emerint terras & homines. Fuit primùm hoc monasterium nobilium & ignobilium schola, ex qua multi docti viri prodierunt, vt etiam aliquando sesquicentum studiosi & fratres illic fuerint enutriti, nulla alia cura distracti, quā vt literarū studio, & ingeniosioribus artificijs, quæ nobiles animos decent, intenderent. Vnde & ad diœcesim Constantiensem multi episcopi hinc fuerunt petiti. Porrò oppidum ipsum S. Galli, ante septingentos annos cœptum est sensim per domunculorum structuras & designata iuxta monasterium spacia ædificari, & quum longè pòst Vngari in superiori Germania grassarentur omnesq; terras vastarent, cinctū mœnibus. Paruit ab initio ciuitas ipsi monasterio, vsq; ad tempora Friderici primi, tunc propria imperij aduocatia ciuitas est administrata, quam & nepos eius Fredericus secundus anno 1220. confirmauit, post quos dies fuit imperio incorporata, licet interim multis obsequijs monasterio quoque fuerit astricta, à quibus tamen, honestis medijs, & compensatione pecuniæ, aliorumq; bonorum successiuè liberata, ad propriam venit iurisdictionē in qua situs & imperij aduocatia, à regibus & Imperatoribus honorificè fuit priuilegijs, & libertate donata. Fuit quoque multis annis quibusdam dominis. terris & oppidis, quin & abbatibus ipsis confœderata, & tandem confœderationi Heluetiorū perpetuò incorporata, anno domini 1454 Situs monasterij est intra mœnia oppidi, habetq; paucas domos inclusas, atque duos hortos, reliquæ planicies, quæ diu noctuque absque maceria pateant, sunt ciuitatis, omniaq; includuntur muro, & turribus ciuitatis Intra circū monasterij patet omnibus locus immunitatis, qui non capitaliter prǣuaricantur, maleficium verò, seu crimen capitale, per ciuitatis iudicem punitur, si sit notorium, &c. Iacet hæc ciuitas Sangalensis iuxta & partim intra montes, in fundo agresti, sed habet prospectum amœnū aerem salubrem, atque aquā optimam, prædia denique mediocriter bona. est populo diues, & ciuili ordine composita. Operantur ciues in eo oppido variam lini texturam, habentque viros ingeniosos, & mercatores varias callentes linguas, quorum negotiatio extenditur ferè in totum Christianitatis orbem, non sine magna commoditate adiacentium terrarum & populorū, præsertim Appacellensium Rintalensium, populorū monasterio subiectorum, Thurgoiæ, & comitatus Toggenburgensis. Habent interim & negotiatores suū lucrum, sed non sine periculo, quod vicini, qui suos labores eis cum emolumento vendunt, non expectant, Vitæ necessaria oppidum commodè habere potest à memoratis terris, puta pisces, carnes, lacticinia, & reliqua. Frumentum petit à regione Podamicum attingente lacum, ad quem iter est trium aut plus horarum.

CONSTANTIA, vulgo Costnitz memorabile Sueuię opp.
Kastell
Hochstraß
Gottlieben
Marnow
Almenstorff
Pettershusen

S. GALLI OPP. et Monasterium Heluetiorum, aſſerente Ottone Friſingenſi lib. V Chron; à S. Gallo, qui in Sueuia, et Conſtantienſi territorio reſedit, erectum.

OENIPONS.

ŒNIPONTVS, Germanicè Jnßpruck/ oppidum [illegible]nitatus Tirolensis, perquam eleganti & venusta strnctura, excellens. O[illegible]umine irriguum, in quo Camera & parlamentum est eius ditionis, q[illegible] omnes, aliorum iudiciorum appellationes diriguntur, sedem etiam & aulam eius regionis principes sibi delegerunt, nec immeritò. Si etenim vicini fertilitatem soli, omne frumenti genus, & præcellentis vini copiam magna ex se vbertate fundentis consideres, si nobilitata pascuis, & irrigata fontium perennitate arua, si conualles amniculorum murmure lætas, si denique venatio te capiat atq; delectet, statim, vbi deserueris oppidum, pasśim ceruorum, & rupicaprarum greges in monitum pasśim iugis, in nemoribus atq; campis venantibus occurrunt, qui canum latratu & indagantium sagacitate turbati, opimam, iucundamque insectantibus prædam suppeditant. Cumque vniuersus hic comitatus, in ipsis ferè alpibus inter Bauariam & Italiam consistat, stupendæ altitudinis heic vitiferos, illic siluosos montes, & inaccessa hominibus iuga, perpetua niue candentia habet. Quinetiam argentifodinis hic comitatus, in primis apud oppidum Schwatz/ adeò diues est, vt non modò ducatui, valdè opulento, præferri, sed etiã regno comparari posse videatur. Nam vti Cuspinianus, in sua Austrasia auctor est, pendet suo Principi quotannis ordinariè trecentum milliũ aureorum numum. Insuper, est & in eo æris metallum omnium præstantisśimum, cùm vix alibi adeò ductile reperiatur. Vix verbis exprimi potest, quanta sit huius loci, cùm amœnitas, tum fertilitas. Videtur siquidem benignisśima tellus mater, hunc sibi potissimum delegisse locum, in quem omniũ præstantissima dona, quæ terræ ex se viscera gignere solent, largisśimè contulit. Quamobrem non immeritò Tirolensis comitatus domini, Oenipontem oppidum inclytam sibi sedem delegerunt, quo fit, vt pasśim ædes viuo ex lapide constructas tanto artificio, decore ac sumptu ostentet, vt stuporē potius, quàm admirationem spectantibus cieant. Pretorium magna ex parte deauratum. & iuxta, domus laminis argenteis contecta, magna admiratione spectantiũ videtur, a Maximiliano Cæsare ædificata. Qui plurimum huius oppidi venustate illectus, secundas, cum Maria, Ducis Mediolanensis filia, nuptias, splendidisśimè toto mense ibidē celebrauit. Iam enim Sigismundus Archidux Austriæ, Maximilianũ hæredem suarum prouinciarum instituit. Priusquam enim Fridericus Imperator ex imperio, in quo quinque annis semper cum octingentis equitibus oberrabat, dum Matthias Hungariæ Rex Austriam æuastat ac populatur, Oenipontum rediret, Archidux Sigismundus, Alberto Bauarorum Duci filiam Friderici Kunigundim vxorem collocauerat, inscio & inuito patre, Comitatumq; Tyrolis cum adiacentibus superioris Austriæ regionibus, promiserat, quod Fridericus ægerrimè tulit, coegitq; Sigismundum, vt omnia in publica diæda reuocaret, cum non liceat alicui Austriæ Archiduci, vendere dominia sua, vel alienare alteri extraneo. ob id Sigismundus pietate motus in Maximilianum, cum videret hunc suis inuisum, sponte omnes suas terras (viuente adhuc Friderico Imperatore, qui nullum ducatum durus pater filio dare voluit) illi donauit, reseruatis sibi, vnde viuere posset, reditibus ac censibus. Sed vix biennio superuixit. Sigismundus enim post Fridericum, mortem obijt. Anno nostræ redēptionis M.CCCC.XCVII. relicta omni sua hæreditate Maximiliano Regi. Itaq; curiam ex Principibus tunc habuit, qualem ætas nostra, neque vidit, neque vitebit. Plurimũ etiam Imperatur Maximilianus Oenopontis, vicinisque in locis venationi indulsit, adeò, vt sæpius maximis obiectus periculis, dum in altissimis rupibus, capreas, quas alpinas siue, rupicapras, nuncupant sectaretur, de ipsius vita dubitatum sit. qua de re euidentissimum hoc tempore indicium in rupe inaccessa, secundo, ab Oenipontē lapide, iuxta oppidum Cyrll, apparet, constituto ibidem, æternæ memoriæ tanti periculi conseruandæ gratia, crucis signo Quemadmodum Maximilianus ipse poetico, de diuersis suis periculis edito opere, gentili lingua conscripto, testatur, Cui Tewerdanck/ indidit nomen. Fingens, inuidiam, & curiositatem quasi personas quasdam comicas, quas ratione ac prudentia sua vitauerit, viceritque, & prostrauerit, vt olim Heraule, qui relicta voluptate, per saxa, per ignes laborem est consequutus.

Oenipons, siue Enipontus vulgo Insprück, Tirolensis comitatus urbs amplissima. M. D. LXXV.
Weierburch
S. Iacob
Rhathaus
Nitubau
Spitall
Schloß Ammens
Hettingen
IN
FLV.

NVRNBERGA

NVRNBERGA, vrbs tota Germania & Europa celeberrima, en[...]m Germaniæ amplissimum, magnificis operibus publicis & priuatis ornata, arce[...] regiam in colle vrbi imminenti sitam vetustissimam, ex qua in vrbem & extra patet prospectus, à qua ciuitati nomen inditum putatur. Vetusti codices eam arcem castrum Noricum appellant, quod vrbs hucusque pro custodia habuit. Interluit vrbem amnis Pegnitius cum multis pontibus lapideis, duas vrbis partes coniungentibus. Est autem in agro sterili & arenoso condita, atque ob eam rem industrioso gaudet populo. Omnes enim plebei homines sunt opifices ingeniosissimi aut plerunque negociatores prudentissimi, repertores & magistri subtilium operum, quæ hominibus non parum conducunt. Numeratur vrbs ipsa inter nouas, quum nulla in ea antiquitatis inueniantur vestigia, nec à veteribus mentio de ea fiat, nisi quòd arx ipsa tanquam vetustatis monumentum à multis commendatur. Constat enim Nurnbergam, aut castrum eius, tempore Caroli Magni, in rerum natura fuisse. Siquidem habent historiæ Carolum Tassiloni duci Bauarorum indixisse bellum & illum triparito exercitu oppugnasse: vnus iuxta Nurnbergam & loca vicina sua firmauit castra, alius ad Danubium consedit, tertius verò, cui Pipinus Caroli filius præfuit, ad Tridentum desedit. Ferunt etiam nonnulli, hanc vrbem sub initiis eius, quæ parua fuerunt, sub dominio fuisse nobilissimi comitis Francorum Alberti, qui per fraudem Hattonis Episcopi Moguntien. captus, & à Lodouico Rom. rege obtruncatus fuit & tunc ciuitatem vel locum illum in ius imperii transiisse. Et postquam in ditionem imperii venit, summa fide, constantia & officio, Rom. coluit imperium, regibusque Romanis semper fidem seruauit. In discordia tamen Cæsarum grauia pertulit damna, præsertim cum Henricus IV. & V. pater & filius inter se discordes essent. Tunc enim Noricum castrum fuit obsidione cinctum & expugnatum. Postea Conradus Sueuus Rom. Rex vrbem instaurauit circa annum Christi 1140. & insigne monasterium, & abbatiam ordinis diui Benedicti ad S. Ægidium nuncupatum, in celebriori vrbis loco fundauit. Deinde temporibus Caroli Quarti maiore ambitu & nouis mœniis fuit aucta. Hodie verò munitissima est, altis scilicet mœnibus, antemurali, ingenti fossa, infinitis turribus & propugnaculis. Numerantur in hac vrbe 528. plateæ, & vici 116. putei aquarum, duodecim fontes ex truncis aquam euomentes: sex magnæ portæ, vndecim pontes lapidei, tredecim communia balnea: cingiturq; ciuitas duplici muro, in quibus sunt 183. turres, præter fortalicia & propugnacula. Habet senatum & magistratum à plebe distinctum. Nam vetustiores ciues Rempub. administrant, & interim plebs suis rebus studet, de publicis minimè curiosa. Hercynia sylua olim occupauit fundum Nurnbergensis ciuitatis, sed temporum successu pro magna parte excisa fuit. Reliquiæ virent semper hyeme & æstate. Pegnitius & Regnitius duo amnes paulo infra vrbem concurrentes, vnũ efficiunt fluuium, qui ad septentrionem lapsus infra Bambergam Mœno fluuio miscetur. Regnitius, quem alii vocant Rednitium, originem ducit à VVyssenburgo, quod oppidum est ad meridiem Nurnbergæ. De hoc amne historici sic scribunt. Moranti Carolo Magno apud Ratisponam propter Hunnos, persuasum est fore, vt à Rheno in Danubium nauigari posset, si intra Radiantiam (hic est Regnitius) & Altimoniam fluuios fossa duceretur, quæ esset capax nauium: quia horum fluuiorum alter Danubio, alter Rheno miscetur: confestim rex ad locum oportunum accelerat, ac magna hominum multitudine congregata, totum autumni tempus in hoc consumpsit. Ducta est itaque fossa inter prædictos fluuios duûm millium passuum longitudine, trecentorum pedum latitudine, sed frustra: nam propter iuges pluuias & terram, quæ palustris est naturâ, opus stare non potuit, sed quantum interdiu egestum fuerat, tantum noctibus humo iterũ relabente subsidebat. Ad hoc rumor increbuit, infideles irruisse intra limites Christianorum, quare Imperator coactus discedere, cœptum laborem deseruit. Aiunt prope Wyssenburgum adhuc apparere vestigium profundatæ fossæ. Anno Christi 1538. Nurnbergenses renouauerunt castrum suum, dilatauerunt & munierunt fortissimis propugnaculis, in quorum fundamenta posuerunt nummos quosdam magnos, aureos, argenteos & æneos, cum tali inscriptione signatos:

DEO OPT. MAX.

S.P.Q.N. muros arcis non satis firmos ad sustinendos hostiles impetus, & iusta spaciorum adiectione, & multis subinde egestis ruderibus à fundamentis, magna cum laude erexit ac nouos fecit, Imp. Carolo V. Cæs. P.F. semper Aug. Rege Hispan. Catholico, Archiduceque Aust. &c. Et Ferdinand. fra. eius Rege item Rom. Hung. & Bohem. Romanique Imp. successore, &c. Patribus verò P. Christophoro Tetzelio, Leonh Tuchero, & Sebald. Pfintzingo. Anno M. D. XXXVIII. Mens. August. Hæc omnia vnum nummi latus continet. Sebast. Munsterus.

NVRNBERG.
Auf der scheid
Spitler dor
Weir dor
Frawen dor
S. Iacob.
Zwolf brie: dern.
Neuwauch
S. Laurent
Die Barfußer
S. Catharina
Neu dor
New spittal.
Unser frawen
S. Sebaldt
Der gerdtner durn
Prediger Closter
Die feßten
Das Lugnis landt
S. Dielling
Iner lauffer durn
Lauffer dor
NOREN BERGA, Vrbs nobilißima, totius quasi Germaniæ centrum, publicis, priuatisq; ædificijs; amplißimis mercimonijs; et Senatu prudētiß: prestans. Omnium mechanicar. artiū dexterrimos artifices; moenia et propugnacula valida, foueas, latitudine, et altitudine idonea, ostentat. Cuius icone, artificiosißimar. picturar. amantissimus, D. Cornelius Chaymox Norenbergensis mercator, ac ciuis, topographicum institutū nostrum, amicißimè promouit.

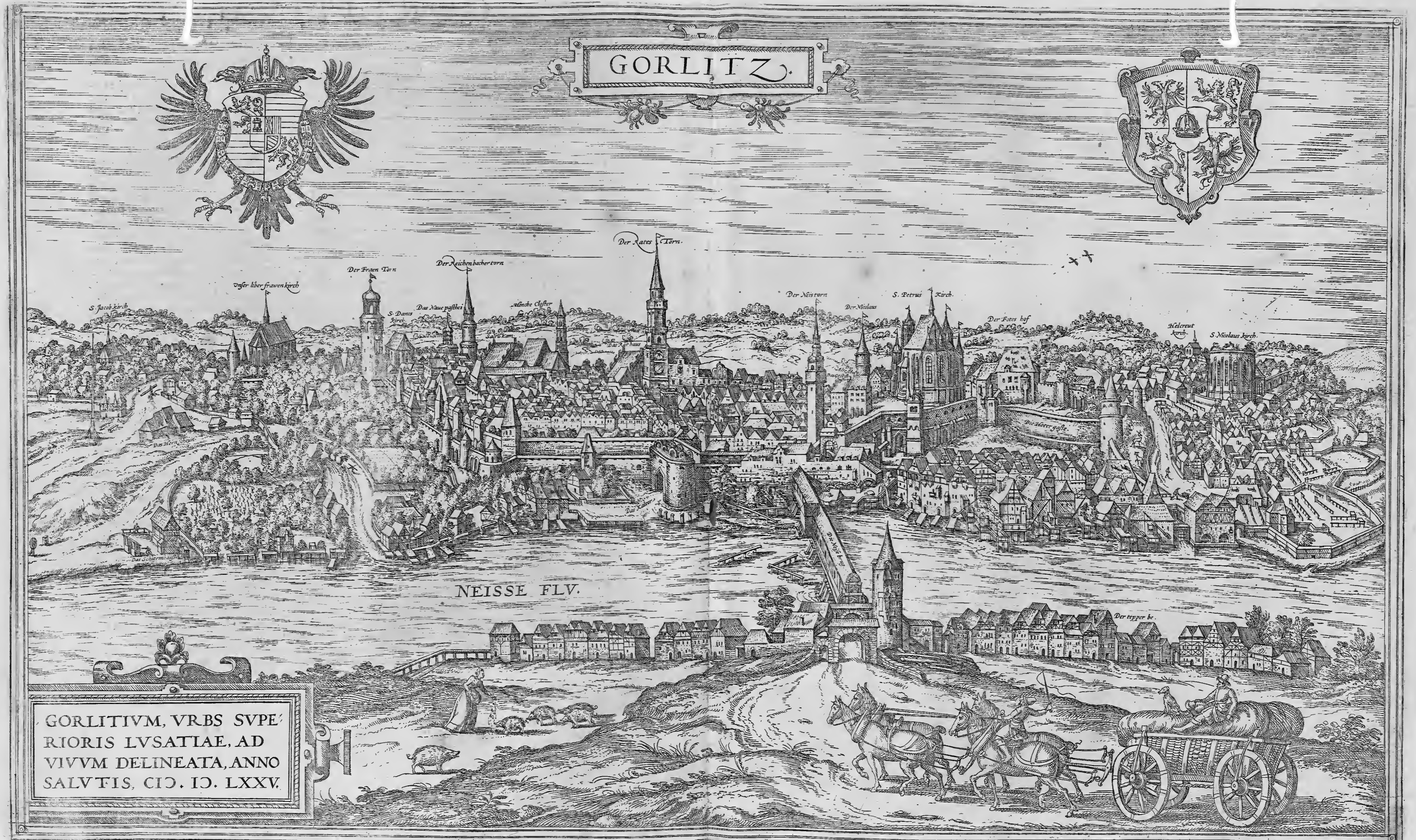
MISENA.

MISENA, vulgò Meissen/Hermundurorum vrbs præstãs (Herm duros autē iuxta Albim habitâsse, auctorum consensus est. Præterfluit. Hermūdur um fines Albis, inquit Velleius, imò, in Hermunduris Albis oritur, vt scribit ...cus. At constat ex eo Hercinij nemoris saltu, quę hodie sylua Bohemica dicitur, Albim oriri Itaq; sub Bohemicam syluam ad Albim fluuium, olim Hermūduri habitârunt. Misena itaque Albim, magnum & inclytum Germaniæ fluuium, vicinitate nobilitat. Eū Strabo nunc Albim, nunc Album, nominat. Qui, vt Rithamerus perhibet, Multã, flumen magnum, quod Pragensem pręter labitur vrbem, deinde Egram, ex monte Pinifero fluentem, post, Salam & Ortellam absorbens, ciuitatem Hamburgensem alluit, ac demum in Oceanum Germanicū vasto euoluitur ore. Misena porrò, primùm Romano Imperio paruit sub Henrico, eius nominis IIII. Augusto. cuius aliquanto tempore Gubernatores ac pręsides in ea fuère, Bucco, atque Burchardus, Conradi itē II. A. temporibus vicecurator quidam Hermannus, in hac vrbe fuisse, legitur. Huius autem regionis tractus, in quo Misena est sita, quemadmodum ex Ottonis I. A. literis perspici potest, Taleminici nomen habuit, quam Bohemi, Zirbiam nominant, vti Cosmas Bohemicæ historiæ scriptor perhibet. VVendi verò Lomaciam nuncupant, Ditmaro Episcopo Mersburgensi in historia sua afferente, vbi & fluuiorū Meisæ, & Ianæ, quorum nostro etiã tempore, integra appellatio est, meminit. Quemadmodum etiam nunc vetus retinet nomen vallis quædã, vulgò, das Mintzethal/& clarum, vetustate, oppidulum, communiter Lemmatz. Sunt, qui existimant, vti Pirckhamerus, & Appianus, Misenam eam esse vrbem, quæ Ptolomeo. Lupfurd. Quod quidem non omninò à vero alienum videtur, nam quondam hoc loci, publicum fuisse transitum, furtum, siue traiectum, vetusta quædam suburbij nomina, denotant. Quorū alterū: Transitus superior, Die Ober vohr: Alterū, transitus inferior, die Nider vohr/ appellatur. Et ad duos inde lapides, vltra Albim ascendendo vicus est, Rotschenbrode, cognominatus, qui à transitu etiã appellationem sortitur. Broda siquidem VVendorum linguâ, furtum, siue transitū denotat. Lupf, verò vetus est in Germania viri nomen, sicuti & Rotsch, quod nunc communius efferunt, Graze, quemadmodum in literis, & perantiquis transactionū instrumentis, videre est. Misena autem, vniuersæ huic regioni denominationē suppeditat. In qua Episcoporum primùm, deinde Marggrauiorum aula fuit: vrbs ante annos. D.C.LXX. inhabitantium frequentiâ, culta. Meminit eius Saxoniæ chronicon, Anno post natiuitatem Christi D.CCC. LXXXVIII. Moguntinorū verò annales eam primùm ædificatam, & validis, ob loci oportunitatem, communitam præsidijs, perhibent ab Henrico A. Aucupe cognominato, anno post optatū Christi aduentum D.CCCC.XXX. Imperij sui anno II. contra frequentes Vngarorum incursiones, qui multis, eo tempore, incommodis, afficiebant Germaniam. Eum verò succedentes Augusti, ibidem firma retinuerunt præsidia, contra VVendos, qui vltra flumē degebant, sicuti & deinde Antistites & Principes contra Bohemos. Mons, in cuius cacumine arx videtur esse imposita, librata planitie vndique cinctus, foueis, naturæ benificio firmis, munitur. ab eo, ad S. Afræ montem vicinum, pons lapideus, arcuato opere mirabilis, protensus est. Vrbs ipsa situ partim est plano. Ex montibus duo, alter arcis, alter S. Martini, instar brachij ad Albim flumē sese extendunt, ipsamque vrbem quasi amplecti videntur. Ad fluuium Tubisch/ vulgò dictum, mons Altenburgun sese protendit, ab arce, quam ibi quondam extitisse perhibent, denominationem retinens, cuius iam nullæ supersunt ruinæ, Naturæ etiam clementia, interamnis est Misena. nam qua solis spectat exortum, Albi flumine alluitur; qua verò meridiem, Tubischa. Ad occasum, præcelsos exhibet montes. Ad Septentrionem autem, riuulum Misenam, habet, qui ad Schlosburgi montis radices, in Albim se exonerat. vnde huic vrbi nomen, euenisse putatur, qui quidem, etsi exiguus, celeberrimi tamen nominis eum quondam fuisse, constat. Porrò, clarissimorum oppidorum vicinitas, magnarum nauium patiens flumen, consiti lætissimis vineis montes, aëris denique puritas, hanc vrbem commentabilem reddit. Quinetiam minerarum, & metallorū sunt montes ditissimi, eò, quòd primo à Misena lapide, mons sit, Scharpffenburgius cognominatus, argento & plumbo fœcundus, & Fribergū versus, iuxta Mockerigs pagum, altissimæ istæ fodinæ atque putei Montzigerthal/vbi metallici, ante annos viginti, à labore destiterūt, solum metallicarum rerum vbertate, præstans fuisse demonstrant. Nec ita à Misena procul, ad solis occasum, ob aquarū inundationem, quæ puteos atque cuniculos obruerunt, fodinas à metallicis desertas, eaque loca nunc in agros, arboreta, & vineta esse mutata, constat. Primarius vrbis mons, solem orientem respiciens, Schlosburgum, tanquam arcis mons, dictus, castris duobus, præcellenti structurâ conspicuis, decoratur, quorum alterum Principis est, ab Alberto Saxoniæ Duce ædificatum, Alterum Episcopi aula, à Ioanne, eius nominis V. inchoatum quidem magnificè, sed extrema artificum manu nondum pefectum. iuxta est in arcium duarum medio, Ecclesia cathedralis, ad occasum sacram ostentans ædiculam, principum tumbis & sepulturis percelebrem. Mons, ad solis vergens occasum, S. Afræ cœnobium sustinet, à Reinardo Episcopo institutum, quod nunc Saxoniæ Principum iussu, in scholam est conuersum. Iuxta Misenam vrbem, vtraque Albis ripa, ligneo ponte tanto artificio & magnitudine coniungitur, vt vniuersum Romanum Imperium eâ præstantiâ pontem, ex ligno præsertim constructum, non putetur habere.

MISENA, HERMVN
DVRORVM VRBS.
ALBIS
FLVVIVS.
1 S. Martini
2 Officina later.
3 Aldenburgum
4 S Nicolai
5 B Virginis
6 Forum
7 Platea Albis
8 Curia. 9. Dom⁹.
in qua pan⁹ vendi
10. Pons ligneus
11 Vallum
12 Schola Principis
13 S. Afræ
14 Pons lapideus
15 Domus Episcopi
16 S. Jacobi
17 Domus frumẽtaria
18 Turr. fulmine inflam.
19 Domus frumenti.
20 Sepultura Duc. Sax.
21 Arx Ducum Saxoniæ
22 Viuarium ferar.
23 Porta ad Albim
24 Hospitale.

GORLITIVM.

BOIEMIA, Germaniæ Regio, fines ab ortu Solis, ad Marcomannos & Quados ab occasu ad Noricos protendit. Meridionalem eius plagam Pannonia superior, nunc Austria dicta, occupat: sicut Saxonia & Misnia, Septentrionalem. Vniuersam Hyrcinia sylua perpetuo ambitu cingit, clauditque circum vndique ad Amphitheatri faciem. Vndè æqua ei ferè longitudo atque latitudo, atque vtraque paulò ampliùs ducentis millibus passuum extenditur. Carolus Boemiæ Rex, qui deinde imperio etiam orbis præfuit, in regiones illam duodecim descripsit, quarùm vni duntaxat vocabulum à flumine Vultauia, quod Pragam interfluit, indidit: reliquas vndecim ab oppidis cognominauit, sed nonnulla eorum adeò aspera prolatu habentur, vt nisi Boiemus sit, aut sermonis Boiemi gnarus, ægrè illa alio ore pronunciauerit. Inter oppida Boiemiæ insigniora numerantur Marcomanniam versus, quæ hodie Morauia appellatur, Mutha, Chrudima, Hradecim Reginæ, Pardubicium Lytomisium. Inde à limite Noricorum, quos Bauaros cognominant, Glatouia, Domazlicium, Misa, Tachouia eminent. Ab eo verò latere, quod ad Austriam spectat, locum primum obtinet Buduicium, Crumlouia, Trebonia, Hradecium Henrici, sicut à misnia, Pons, Cadana, Chomutouia, Austria. Nam Quadis, nunc Slesitis, Hiaromirium, Glacium, Curia, & quædam alia oppida proximant. Introrsus porrò celebrantur Cuthna, Colonia, Pelsina, Verona, Zatecium, Launa, Lana, Lytomericium, Taborium. Cæterùm omnibus magnificentiâ antestat Praga. Etsi porrò Gorlitium oppidum, quod Boiemiæ limitibus non continetur, descripturi simus, placuit tamen compendiosam eius regionis enarrationem, ex Ioannis Dubrauij historia inserere, vt perspicuè magis lectores cognoscant, quænam ipsius Boiemiæ regni vrbes censendæ sint, & sicuti in eo regno quædam immediatè regijs moderantur habenis, aliæ verò eius regni proceribus parent: Ita vicinis Boiemiæ regionibus, aliquas etiam inueniri vrbes, quæ licet eius regni oppidis non annumerentur, Boiemicæ tamen coronæ obtemperant. Harum ex numero Gorlitium est, nobilissimum superis Lusatiæ oppidum, ædificiorum nitore atque frequentia clarum, murorum fossarumque ambitu, situ montoso, & Nissæ fluminis propinquitate firmum, ex quo molitores, ceruisiarij, tinctores, alijque eius oppidi ciues, infinitas commoditates percipiunt: Eius transitus ponte ligneo, tecto percommodè clauso, opportunè coniungitur. Præ cæteris autem tam publicis, quàm priuatis ædificijs, magno sumptu perfectis, Ecclesia vni Deo, nomine S. Petri dicata, & ciuica domus, præclara turri conspicua, eminet. Oppidum ipsum prima fundatione constructum, Anno post Christum natum M.C.XXI. eius annales perhibent. Funesto verò deinde incendio, Anno partæ salutis M.CCC. XXXI. immitis Vulcani feritate consumptum, vt ne vnica quidem domus remanserit. Post eam autem ruinam, anno ferè octauo, venustè reparatum, hoc est, ab orbe redempto, M.CCC. XXXX. Boiemiæ regno subditur, cuius etiam hoc tempore dominium fideliter agnoscit. Quonam autem modo ad Boiemiæ coronam peruenerit, Ioannes Dubrauius lib. 21. de rebus Boiemicis refert. Graui siquidem orto dissidio inter Ioannem Boiemiæ regem, & Ludouicum Augustum, dum incerti belli euentus, multorum oppidorum tum expugnatione, tum deditione Regi prosperè fœliciterque fauerent, Cæsar Bauarus excandescens, Regem vt perduellem accusat, questus apud Germaniæ Principes, quòd ille sibi imperium in Italia vsurparet, voluitque, vt hostis palàm declararetur. Cuius defensionem Balduinus, Treuirensis Archiepiscopus, Regis patruus, in se recipiens, magna tunc inter Principes authoritate, quod Spirensem præterea Archiepiscopum ageret, & Moguntini Archiantistitis vicem impleret, impedit, quo minus declararetur rebellis. Alia itaque via Imperator Regem adoritur, Regno suo vicinos, Marchionem Misniæ, & Ducem Austriæ, contra Ioannem instigat. Itaque Marchio Misniæ, filiam Regi remittit, ducta Cæsaris filia. Reuersus deinde ex Italia Boiemiæ Rex, tranquillis ad Cæsarem transmissis literis, eius Maiestatem demulcet. Responsoque non expectato, quantum militum in summa Fisci inanitate cogere potest, aduersus Fredericum Misnensem, causa vlciscendæ ignominiæ, cogit, improuisusque ad oppidum Gorlitium, quo tunc Fredericus potiebatur, adest, primoque illud aduentu capit, non ausa multitudine incondita & inermi diu repugnare: capit mox & arcem firmiter munitam, corrupto præfecto arcis: denique vno tumultuario prælio cùm Frederico feliciter facto, quicquid per oppignorationem alienatum in Lusatia superiore fuit, id totum recuperauit, filiamque Iudith sibi redditam, alteri genero, multis parasangis, dignitate, & opibus Fredericum illum superantem, depactus est, nempè, Ioanni Regis Philippi filio, qui postea in regno Galliæ patri successit.

GORLITZ.
Der Rates Torn.
S. Jacob kirch
Unser liber frawen kirch
Der Fraen Torn
S. Danes kirch
Das Naue pasthei
Der Reichenbacher torn
Salzkam
Münche Closter
Das Rathaus
Der Neistorn
Der Nicolaus
S. Petrus Kirch.
Der Fotes hof
Helcreut kirch.
S. Nicolaus kirch.
NEISSE FLV.
GORLITIVM, VRBS SVPERIORIS LVSATIAE, AD VIVVM DELINEATA, ANNO SALVTIS, CIↃ. IↃ. LXXV.

GEDANVM.

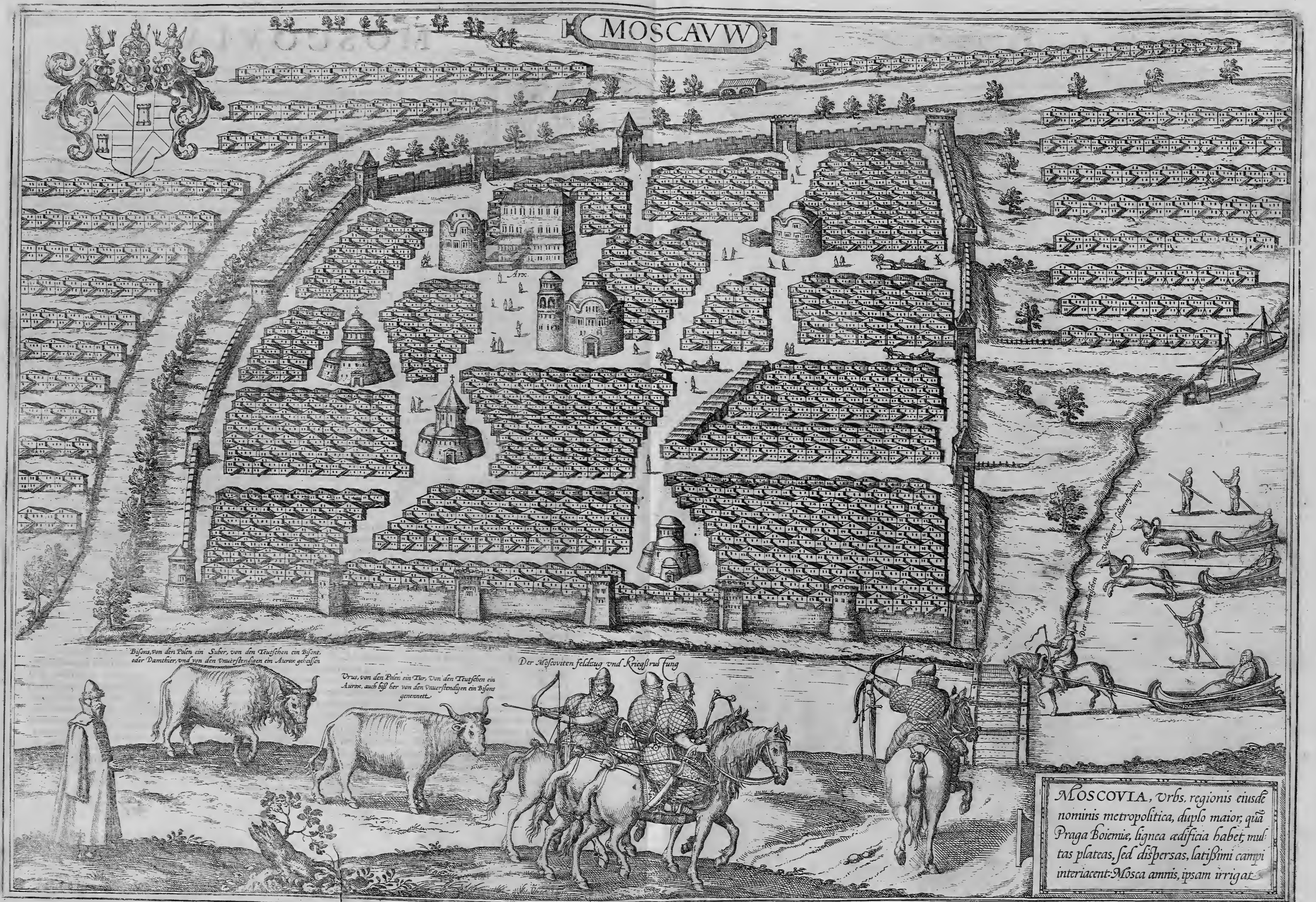
GEDANVM, siue vt Krantzius varijs, in sua Wandalia, locis, Gedanum, vulgò Dantiscũ, florentissima, in Prussia vrbs est, ex tribus oppidis coagmentata, portu, naualibus & horreis nobilissima, copia & varietate mercimoniorum partim maritimorum, ex toto occidente, & Septentrione, partim terrestrium & fluuiatilium, ex diuersis mundi partibus, & ex maxima Vistulæ præter labentis oportunitate, abundans, munitione firma, ciuium industria cum humanitate & frugalitate coniuncta, magistratuumque diligentia, & auto ritate etiam firmior. De cuius appellatione & origine nominis, varia est doctorum concertatio, maximè, cum pauca eius rei in publica scriptorum monumenta, relata inueniantur. Quibusdam composita dictione, à Getis & Danis, Gedanum deductum esse placet, quod communi horum opera, primum condita fuerit, licet Germani, Danorum tantum, in ea vrbe nominanda, mentionem faciant, quod nomen originis ignari, in Dantiscum transtulerunt. Becanus, curiosus antiquarum appellationum inuestigator, inter Venetos Adriaticos, & Venetos Prussiæ, discrimen statuens, cum primum pluribus exemplis, & ipsa nominis ratione ostendisset, Venetos, veteribus stagna vel paludes fuisse, proindeque eos Venetos dici, qui regiones paludosas, stagnorumque plenas habitant, quod Venetia Adriatica, & Venetia ad dextrum Vistulæ latus, compluribus lacubus, sinubus, & paludibus insignis, manifestè conuincit, Venedorum inquirit originem, vnde & Gedani apparebit deductio. Danos (inquit in Veneticis suis & Hyperboreis) Prussiam olim inhabitasse tum indicaui, cùm docui, Suedaniam à Sueuis & Danis vltra Sarmaticum mare, conditam fuisse. Quemadmodum igitur Sueden, nobis vocatur is, qui Suedaniam habitat, ita Veneden, Danus is diceretur, qui ad stagna & paludes commoratur. Greci itaque ex Veneden, Venedas fecêre, ac inde mare Venedicum, & montes Venedicos appellarunt. Quamobrem inter Venetos & Venedos, hoc est discriminis, quod Veneti generatim omnes, ad lacus & paludes habitantes: Venedi verò non omnes, sed Dani duntaxat, eiusmodi loca incolentes, composita voce, perinde, atque Suedani nuncupentur. Quamobrem Dani, eiusdem cum Alanis & originis, & linguæ, eam regionem, quam nunc Borussiam quidam, vulgus Brussiam vocat, incoluerunt: quorum monumentum æternum in sinu illo mansit, in quem Vistulæ sinistrum ostium exoneratur, quem Danorum sinum, quondam vocarunt. Wic, enim loca illa, siue in mari, siue in terra designat; ad quæ quis periculis vel maris, vel terræ, cedere consueuit. In mari igitur reducti in portum sinus, hac voce nominantur, & in ciuitatibus singulæ portiones, in quibus ordinariæ Vigiliæ habentur. In tumultu enim, ad vicos suos, cuique haud aliter, quàm in procellis, ad sinus reductos, fugiendum. Olim enim, cum Germani militari consuetudine viuerent, loca multitudini, & stationes per campos diuidebantur, ad quæ, si quis hostis ingruisset, cuique cedendum fuit, vt quisque hanc, vel illam stationem sortitus esset. Wic, idem est, quod cedo: ita, vt voce hac monuisse videantur, non temerè hostem soli cuiquam expectandum, sed mox in periculis ad socios confugiendum, quò ab illis & auxilium, & tesseram militarem accipiant. Quia verò hæc in castris, per campos viuendi ratio, apud maiores fuit obseruata, factum est, vt cùm militarem vitam agunt, in campis se esse Germani dicant, quasi tum ad priscum, in campis viuendi ritum, rediissent. In his cuique ad tentoria ducis sui, stationemque ordinatam, si quid ingruat, est cedendum: vt quod ipsi opus facto est, id à duce suo discat. Hinc, Wic, ad ciuitates transijt, eas per partes, & vicinias distinguens. Latini vetus Cimbricum nomen retinuerũt, eiusmodi ciuitatis partem, Vicum vocantes, quo in significatu, apud omnes Germanos est in vsu, quamuis ad sinum, in quo secura nauibus statio est significandum, Austris ad Balthicum mare sit vsurpatum. Danorum igitur, siue vicus, siue sinus, Dansvvic fecit, qua voce nobilissimum Venetorum oppidum nuncupatur, quam Latinizantes in Dantiscum corruperunt. Alij Gedanum, vt dixi, nominarunt; à Getis & Danis, priscis eius, ante Sclauorum irruptionem conditoribus, sumpta appellatione. Vistula fluuius, in Germanorum limite vltimus, vti cursu suo Gedanum illustrat, ita tantæ vrbis vicinitas, summo ei decori est, & ornamento. Ac is quidem in Silesia Cassiensi, è Sarmaticis montibus exoriens, versus septentionẽ primum, mox versus orientem aliquantisper, deinde à Sandomiria, versus Septentrionem rursus, per minorem Poloniam decurit. Hinc ad occasum æstiuum flexa, Masouiam, & Cuiouiam partim alluit, partim interluit, Prusiamque Culmensem alluit. Ad extremum, vbi Toreuiam præterijt, læuaque ripa Pomeraniam attigit, in ortum reflexa parumper; deinceps Prussiam diuidens, versus septentrionem partim in mare, infra Gedanum, partim in Habrum lacum, quinque ostijs sese exonerat. Fluens autem amplius centum milliarium Polonicorum spatio Vistula, Solam, Pronsam, Scanam, Donaiecium, Visłocam, Ropaanciam, Nidam, Sanum, Vaprũ, Pileiam, receptis Dreuicia, & Velboria, Bsuram, Naruam cum Bugo, Vernanciam, Beulam, Ossam, & Motlauiam fluuios, excipit: & Osnencium, Cracouiam, Cazimiriam, Sandomitiam, Varsauiam, Plosenu, Vladislauiam, Toruniam, Culmam, Grudentum, Guismum, Gulmum, siue Meuam, Nouum Mariæburgum, Derlauiam, & Gedanum vrbes & oppida, non ignobilia, præterfluit; arces item Liponeciam Nepolince, Corcinum, Zauichostum, Cernensenum, Zacrociuum Vyssegradum, Sochacionicum, Dobrinum, Dobrovvincos, Kazrauzum, Salzovviam, Vyboniam, Nichsouiam Starigradum, siue Altzausen, & Sntre, & adhærentes eius vicos, alluit. Vistula, porrò, fluuius, is est, qui veterum historijs, ac poetarum fabellis, Eridani nomine, celebratur, cuius Apolonius in quarto Argonauticôn, duplex ostiũ facit, alterum in Oceanum, alterum in Ionium sinum effundens: cui interpres quoque accedit, qui error indenatus videtur, quod in vetustis poetarum monumentis inuenisset, Eridanum in Oceanum Septentrionalem euolui, & apud posteros didicisset, Eridanum in Adriam, multis ostijs exire, quos conciliare volens, ex vno flumine, duo brachia, in diuersas orbis partes, diduxit. Herodotus rectius è vetustioribus didicit, Eridanum in Oceanum Boreũ deuolui, atque inde electrum adferri. Quis autem, & vbi gentium, terrarumue hic fuerit, electrum nobis apertissimo, & necessario indicio demonstrat, quod in Europa vno duntaxat loco, inueniri, fatentur omnes. Ex quibus manifestè apparet, Vistulam olim Eridanum nominatum fuisse non Græco quidem de fonte, sed de eius gentis vernaculo sermone, per quam longo tractu, & ingẽtibus gyris in Boreum mare sese exonerat. Est enim dominus

& sum-

Dantzigk
Die Oost Zee
Die Phare kirch
Das Rhathaus
Der hagels berg
Der newer gart
GEDANVM, Krantio, in sua Wandalia
Gdanum; vulgo, sed corruptè, Dantiscum,
Germanicè, Dantzigk, opulentissima Prus-
siæ vrbs, ac nobile Mercatorum Emporium.
Cuius topographica icone, Clarissimus vir, ac singu-
laris Doctor, viror. Mecoenas, D. Adamus Wachē-
dorff, Hanseatici Londinēsis Emporij Secretari9 pru-
dens, atq; fidelis, dign9 amplissima hac sua pria ciuis,
suis sumptib. depicta, plurimum splendoris ac orna-
menti, operi nostro perbenignè contulit.

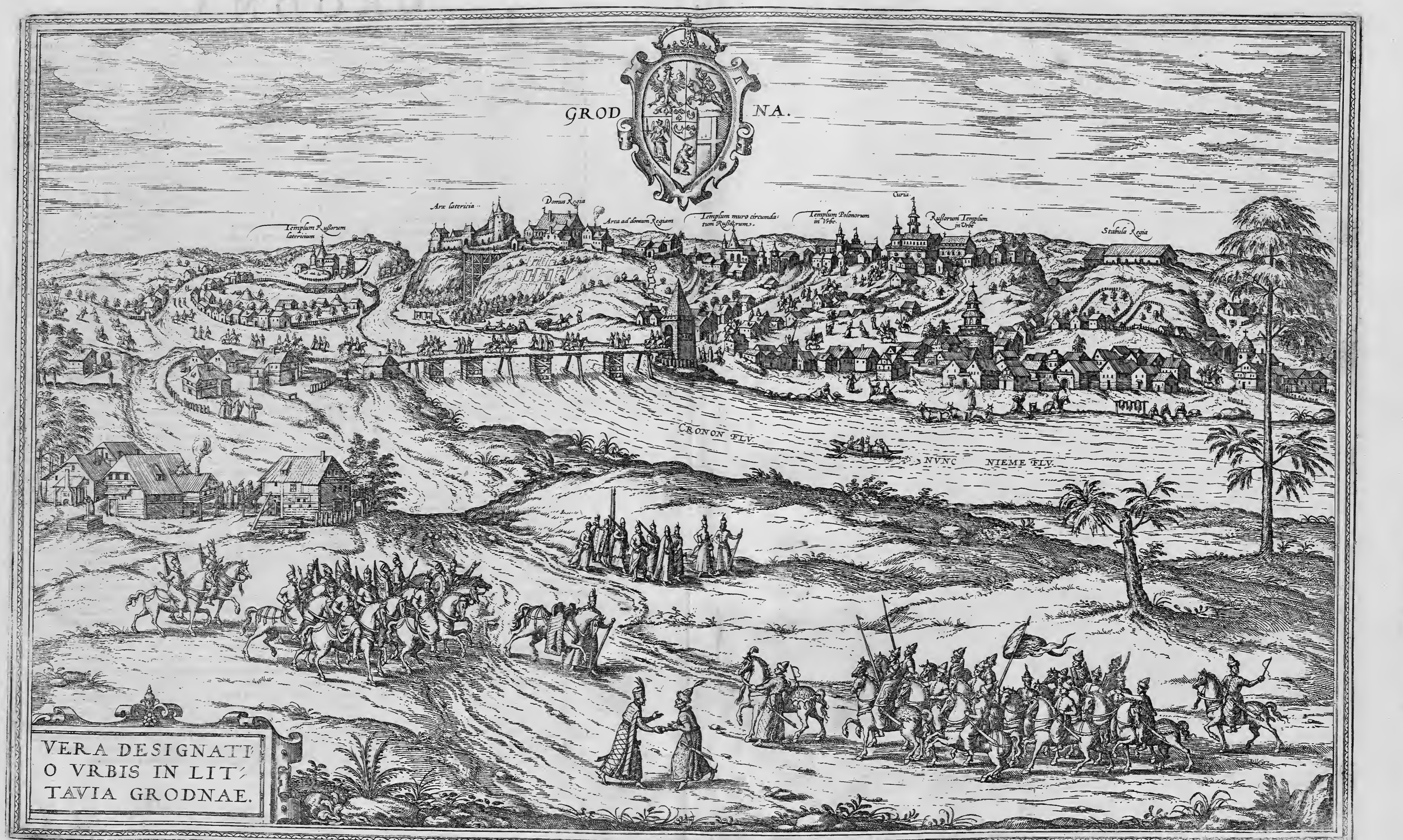
MOSCOVIA.

MOSCOVIA, vrbs Rußiæ, caput & Metropolis, ipſaque Prouincia, & qui hanc præterlabitur fluuius, vnum idemque nomen habent, vernaculaque gentis lingua, Moſquua, appellantur. Quod nam autem cæteris nomen præbuerit, incertum. Veriſimile tamen est, ea à fluuio nomen accepiſſe: Nam etſi vrbs ipſa olim caput gentis non fuerit, Moſcorum tamen nomen veteribus non ignotum fuiſſe conſtat. Porrò Moſquua fluuius in Tvuerenſi prouincia, LXX. ferè ſupra Moſaisko vverſt, (eſt autem vuerſt Italicum ferè miliare) haud procul à loco, qui Oleſchno dicitur, fontes ſuos habet, indeque emenſo LXXXX. vverſt ſpacio, ad Moſcouiam ciuitatem decurrit, receptiſque in ſe aliquot fluuijs, Orientem verſus, Occam fluuium illabitur. Cæterum, ſex ſupra Moſaisko milliaribus, primum nauigabilis eſſe incipit, quo loco materia ad fabricandas domos, alioſque vſus ratibus impoſita, Moſcouiam defertur. Infra autem ciuitatem merces, aliaque, quæ ab externis hominibus importantur, nauibus aduehuntur. Tarda autem in fluuio atque difficilis, propter gyros, ſeu mæandros, quibus multis incuruatur, nauigatio eſt: præſertim inter Moſcouiam & Columnam ciuitatem, tribus ab eius oſtijs paſſuum millibus in littore ſitam: vbi CCLXX. vuerſt ſpacio, flexionibus multis, longiſque, nauigantium curſum impedit, atque remoratur. Fluuius non admodum piſcoſus, vt qui præter viles & vulgares, nullos piſces habeat. Vrbs ipſa Moſcouia lignea eſt, ſatiſque ampla: quæ procul etiam amplior, quàm re ipſa ſit, apparet, & trans fluuium villæ, vbi non multis retro actis annis, Baſilius Princeps ſatellitibus ſuis nouam, Nali ciuitatem (quod eorum lingua, Infunde, ſonat:) exædificauit, propterea, quod cùm alijs Ruthenis medonem & ceruiſiam bibere, exceptis paucis diebus in anno, prohibitum ſit, ijs ſolis bibendi poteſtas à Principe ſit permiſſa: atque ob eam rem, ne cæteri eorum conuictu corrumperentur, ab reliquorum conſuetudine ſunt ſeiuncti, omnem ſiquidem potum inebriantem terræ Princeps capitis pœna prohibuit, bis, aut ter tamen in anno conceditur Haud procul ab vrbe ſunt aliquot monaſteria, quæ vel ſola procul ſpectantibus, vna quædam ciuitas eſſe videntur. Porrò vaſta ciuitatis magnitudo facit, vt nullo certo termino contineatur; nec muro, foſſa, propugnaculiſue commodè ſit munita. Plateæ tamen quibuſdam in locis, trabibus per tranſuerſum ductis, obſtruuntur, adhibitiſque cuſtodibus ad primam noctis facem ita obfirmantur, vt nemini noctu aditus poſt ſtatam horam illac pateat: poſt quam, qui depræhenſi fortè fuerint à cuſtodibus, aut verberantur, ſpolianturque, aut in carcerem conijciuntur, niſi forte noti, honeſtique viri fuerint. Hi enim à cuſtodibus ad ſua deduci ſolent. Atque tales cuſtodiæ, qua liber in ciuitatem patet aditus, locari ſolent. Nam reliquam vrbis partem Moſqua alluit, in quem ſub ipſa vrbe, Iauſa fluuius illabitur, qui ob altas ripas rarò vadari poteſt. In hoc molendina complura, in publicum ciuitatis vſum conſtructa ſunt, hiſq; fluuijs ciuitas nonnihil munita eſſe videtur, quæ præter paucas lapideas ædes, templa & monaſteria, prorſus lignea eſt, domuſque non intus, ſed foris gradus, quibus in ſuperiora cubicula conſcenditur, in plateis habent. Aedium in ea vrbe numerum vix credibilem referunt, eæ Principis iuſſu conſcriptæ numerum 41500. ſuperarunt. Ciuitas hæc tam lata ac ſpacioſa, admodum lutoſa eſt, quamobrem in vicis ac plateis, alijſque celebrioribus locis, pontes paſsim extructi ſunt. Eſt in ea caſtrum ex lateribus coctis ædificatum, quod ab vna parte Moſquua, ab altera Neglima, flumine alluitur. Neglima autem ex paludibus quiquſdam manat, qui ante ciuitatem circa ſuperiorem caſtri partem ita obſtruitur, vt in ſtagni formam exat, indeq; decurrens, foſſas caſtri replet, in quibus ſunt molendina, tandemq; ſub ipſo caſtro, Moſquuæ fluuio coniungitur. Caſtrum autem tãta magnitudine eſt, vt præter ampliſsimas ac magnificè extructas, ex lapide Principis ædes, Metropolitanus Epiſcopus, item Principis fratres, Proceres, alijq; quamplurimi, ſpacioſas in eo ædes ligneas habeant. Eccleſiæ in eo tam multæ, vt amplitudine ſua, ciuitatis propemodum formam referre videantur. Sedecim etenim in eo inueniuntur, quarum tres S. Mariæ, S. Michaëlis & S. Nicolai, muratæ, cæteræ omnes ligneæ. Tres quoq; in eo ampliſsimæ curiæ, in quibus nobiles aulici morantur: pallatium, in quo dux eſt, Italico modo cõſtructum, ſed non amplum. Hoc caſtrum roboribus tantum initio circundabatur, atque ad Magni Ducis Ioannis, Danielis filij, tempora vſq; paruum ac ignobile erat. is enim Petri Metropolitæ ſuaſu, primus ſedem imperij eò tranſtulit. Eius caſtri propugnacula, baſilicæ, cum Principis pallatio ex latere ab hominibus Italis, quos propoſitis magnis præmijs Princeps ex Italia euocauarat, Italico more extructa ſunt. Regionis cælum adeò ſalubre eſt, vt ibi vltra Tanais fontes, præſertim in Septentrionem, ac etiam magna ex parte Orientem verſus, memoria hominum nulla vnquam peſtis ſæuierit. Habent tamen interdum inteſtinorum, & capitis morbum quendam, peſti haud diſsimilem, quem ipſi calorem appellant. eo qui corripiuntur, paucis diebus pereunt. Ager vbique arenoſus, qui mediocri ſiccitatis aut humiditatis exceſſu, ſegetes enecat. Accedit ad hæc, immoderata, aſperaque nimis aëris intemperies, qua, hyemis rigore ſolis calorem ſuperante, ſata quandoque ad maturitatem non perueniunt. Etenim tam intenſa ibi quandoque ſunt frigora, vt quemadmodum æſtatis tempore apud nos æſtu nimio, ſic ibi frigore immenſo terra dehiſcat. aqua etiam in aërem effuſa, ſputumque ex ore proiectum, antequam terram contingant, congelentur. Anno M.D XXVI. arbores rigore hyemis prorſus perierunt, quæ eo anno tam dura fuit, vt complures vetedarij (quos ipſi Gonecz vocant) in vehiculis gelu concreti reperti ſint. Fuerunt, qui tum pecora funibus alligata, Moſcouiam, ex proximis pagis ducerent, viqué frigoris oppreſsi, vnà cum pecoribus perierunt. Præterea, multi circulatores, qui cum vrſis ad choreas edoctis, in illis regionibus vagari ſolent, tum mortui in vijs reperti ſunt. Quin & vrſi ipſi, fame eos ſtimulante, relictis ſyluis, paſsim per vicinas villas diſcurrebant, inque domos irruebant, quorum vim atque conſpectum, cùm ruſtica turba fugeret, frigore foris miſerè perijr. Atque tanto frigori, æſtus quoque nimius quandoque reſpondet, vt anno ſequenti, immoderato ſolis ardore omnia ferè ſata exuſta fuerint, tantaque annonæ caritas eam ſiccitatem conſecuta eſt, vt quod tribus antea dengis emebatur, id 20. aut 30. pòſt venderetur. plurimi pagi & ſyluæ, frumentaque, nimio æſtu incenſa, conſpiciebantur. Quorum fumus ita regionem oppleuerat, vt prodeuntium hominum oculi grauiter fumo læderentur, & abſque fumo caligo quædam oboriebatur, quæ multos obcæcauerat. Hæc & plura alia, lectu iucunda, in totius imperij Moſcici chorographia D. Sigiſmundi Liberi Baronis in Herberſtain, Nexberg, & Guettenhag, diligens & ſtudioſus lector inueniet.

MOSCAVW
Arx.
Bisons, von den Polen ein Suber, von den Teutschen ein Bisont. oder Damthier, vnd von den Vnuerstendigen ein Aurox geheissen
Vrus, von den Polen ein Tur, Von den Teutschen ein Aurox, auch biß her von den Vnuerstendigen ein Bisons genennett
Der Moscoviten feldzug vnd Kriegßrus tung
MOSCOVIA, Vrbs. regionis eiusdē nominis metropolitica, duplo maior, quā Praga Boiemiæ, lignea ædificia habet; multas plateas, sed dispersas, latißimi campi interiacent: Mosca amnis, ipsam irrigat

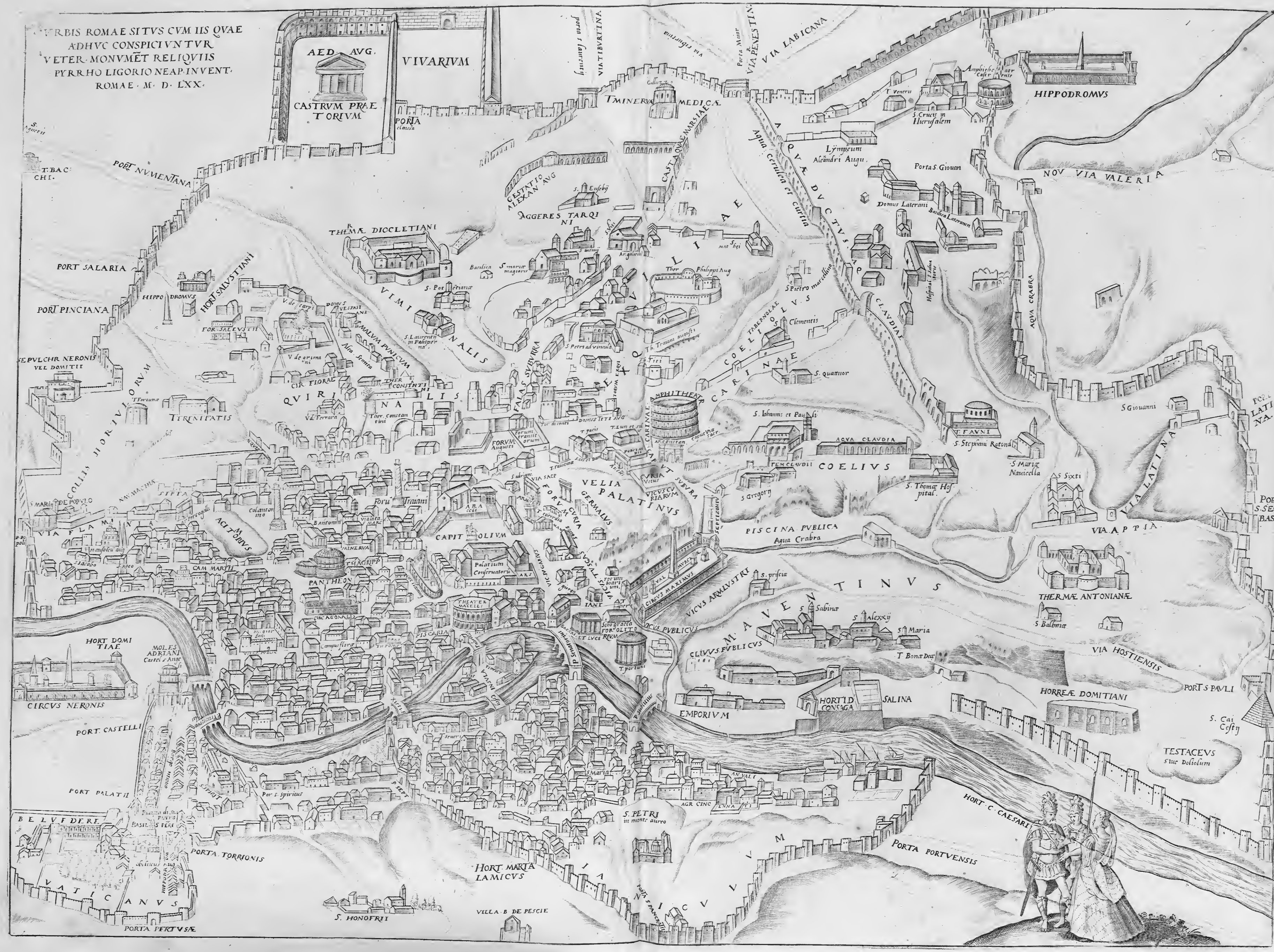
GRODNA.

LIttauia,latè patens,minuſque culta regio,Polonis,ad orientem connexa,paluſtris fermè om-
nis,& nemoroſa eſt,cuius caput eſt Vilna,Epiſcopalis ciuitas,tantæ magnitudinis, quantæ
Cracouia cum ſuburbiis omnibus.Proximæ deinde dignitatis eſt GRODNA oppidum, ad
Cronon flumen,nunc Nieme dictum,partim in monte,partim in plano, pro regionis iſtius
conſuetudine conſtructum. In quo perpaucæ ſunt domus contiguæ, paucæ lateritiæ, ſed ex
materia rudi ſtructura compoſitæ.nunc muro circundatum eſt,nec propugnaculis.portis aut
turribus firmum.Arcem habet,& domum regiam,editiore in monte ſitam, tutam Regi Po-
loniæ ſedem præbens.Tria in eo murata conſpiciuntur templa.nã reliqua omnia lignea ſunt,
quorũ alterum Polonis,duo Rutenis ſunt aſsignata,in quibus peculiari ritu ſua ſacra perficiunt.Duo etiam Ruteni
alterum ligneum.formâ rotundâ,alterum lateritiũ in ſuburbiis habent.Campanaria, non ipſis templis, ſed an-
te Eccleſiarum ingreſſum,vt plurimum videtur,ædificium nimirum ligneum,axibus & palis innixum, atq; fiſtucis
impactum,tranſuerſiſque trabibus colligatum atq; compoſitum,lapidum mole ſuperiniecta,vnde turris deinde cõ-
ſurgit,campanam,qua ad Eccleſiaſtica exercitia cõuocantur,in ſummitate ferens.Eiuſmodi etiam columnæ, li-
gneum pontem ſuſtentant,quo vtraque Nieme fluminis ripa,couiungitur. Anno ſalutis M.D. LXVII. Sereniſsi-
mus D. Sigiſmundus Auguſtus Poloniæ Rex,Magnus Lituaniæ Dux,Ruſsiæ,totius Pruſsiæ,Maſſouiæ, Sarmogi-
tięque dominus & hæres,comitia in hoc oppido habuit,quo Magni Moſcouiæ Ducis Legati,mille ducenti viri, ſu-
perbiſsimo veſtium apparatu venuſtè ornari,& inæſtimabilis pretij onuſti muneribus aduenerunt, quibus peculia-
ris,ruri,iuxta oppidum,locus,limitibus ſeptus,aſsignatus eſt,in quo ipſi tentoria, & domicilia caſtrenſia erexerunt,
quem ipſis,ſine Polono comite egredi,non eſt conceſſa facultas. Eò etiam ſolenni pompa,incredibili faſtu, Turca-
rum,Tartarorum, & VValachiæ Oratores conuẽnere,qui diuerſis in locis, à Poloniæ Regis proceribus,ſub paten-
ti cœlo,ſunt excepti. Mirabile dictu,quantis falſorum deorum ſuperſtitionibus oppidani, ac tota paſsim Lituania
contaminata fuerit,antequam Chriſto fidem nomenque dedit.Refert enim Hieronymus Pragenſis, qui ab Vladiſ-
lao Poloniæ rege in Lituaniam miſſus,vt religionis Chriſtianæ Pomeria propagabit,quòd primi,quos adiit ex Litu-
anis,ſerpentes colebanr: patres familias ſuum quiſque in angulo ſerpentem habuit, cui cibum dedit, & ſacrificium
fecit in fœno iacenti. hos Hieronymus iuſsit omnes interfici,& in foro adductos,publicè cremari. inter quos vnus
inuentus eſt maior cæteris, quem ſæpe admotum igni,conſumere nullo pacto valuit.Poſt hos,gentem reperit, quæ
ſacrum colebat ignem,eumque perpetuum appellabat: ſacerdotes templi materiam,ne deficeret,miniſtrabant. hos
ſuper vita ægrotantium amici conſulebant. Illi noctu ad ignem accedebant; manè vero conſulentibus reſponſa
dantes,vmbram ægroti ſe apud ignem ſacrum vidiſſe,aiebant,quæ cum ſe calefaceret,ſigna vel mortis,vel vitæ oſtẽ-
diſſe. victurum ægrotum facies oſtenſa igni,contra,ſi dorſum oſtentaſſet,moriturum portendit:teſtari igitur,& re-
bus ſuis conſulere,ſuadebant.Deluſionem hanc eſſe Hieronymus oſtendit,& perſuaſo populo,deleto templo, ignẽ
diſsipauit,Chriſtianoſque mores induxit.Profectus introrſus,aliam gentem reperit, quæ ſolem colebat, & malleũ
ferreum, raræ magnitudinis,ſingulari cultũ venerabatur. Interrogati ſacerdotes quid ſibi ea veneratio vellet, re-
ſponderunt, olim pluribus menſibus, non fuiſſe viſum ſolem, quem rex quidam potentiſsimus captum, concluſiſ-
ſet in carcere munitiſsimæ turris,gigantem deinde opem tuliſſe ſoli,ingentique malleo perfregiſſe turrim,ſolemq;
liberatum,hominibus reſtitiſſe: dignum itaque veneratu inſtrumentum eſſe,quo mortales lucem recepiſſent.Riſit
eorum ſimplicitatem Hieronymus,inanemque fabulam eſſe monſtrauit, ſolem vero & lunam, & ſtellas creaturas
eſſe oſtendit, quibus maximus Deus ornauit cœlos, & ad vtilitatem hominum perpetuo iuſsit igne lucere. Poſtre-
mò alios populos adiit, qui ſacram coluere ſyluam,& quæ arbor procerior fuit,eo cultu digniorem putauère. Præ-
dicauit huic genti, pluribus fidei noſtræ aperiens ſacramenta, denique, vt ſyluam ſuccidercnt,imperauit. vbi popu-
lus cum ſecuribus affuit, nemo erat qui ſacrum lignum ferro contingere auderet. prior itaque Hieronymus,aſſum-
pta bipenni,excellentem quandam arborem detruncauit. tum ſecuta multitudo alacri certamine alij ferris, alij do-
labris, alij ſecuribus, ſyluam deiiciebant. Ventum erat ad medium nemoris,ibi quercum vetuſtiſsimam, & ante o-
mnes arbores religione ſacram, & quàm potiſsimè Dei ſedem putabant,percutere aliquamdiu nullus præſumpſit.
Poſtremò, vt eſt alter altero audacior,intrepidans quidam ſocios, qui lignum inſenſatum percutere formidarent,
eleuata bipẽni, magno ictu,cum arborem cædi arbitraretur,tibiam ſuam percuſsit, attamen in terra ſemianimus
cecidit. attonita circa turba,flere,conqueri,Hieronymum accuſare,qui ſacram Dei domum violare ſuaſiſſet, neq;
iam quiſquam erat,qui ferrum exercere auderet. Tum Hieronymus illuſiones dæmonum eſſe affirmans, quæ dece-
ptæ plebis oculos faſcinarent, ſurgere,quem cecidiſſe vulneratum diximus,imperauit, vt nulla in parte læſum o-
ſtendit, & mox ad arborem adacto ferro, adiuuante multitudine, ingens onus cum magno fragore proſtrauit, tũq;
nemus ſuccidit. Ea in regione erant plures ſyluæ, pari religione ſacræ,ad quas dum Hieronymus amputandas per-
git,mulierum ingens numerus plorans atque eiulans, Vitoldum adiit,ſacrum locum ſucciſum queritur,& domum
Dei adeptam,in qua diuinam opem petere conſueſſent,inde pluuias,inde ſoles abſtinuiſſe, neſcire iam quo in loco
Deum quærant,cui domicilium abſtulerint,eſſe aliquos minores lucos,in quibus dij reſpondere ſolebant,eos quo-
que delere Hieronymum velle,qui noua quædam ſacramenta introducens patrum morum extirpet, rogari igitur
atque obteſtari,ne maiorum religionem auferri ſinat. Sequuntur & viri & mulieres, nec ſe ferre poſſe nouum cul
tum aſſerũt. relinquere potius terram & patrios lares, quam Religionem à maioribus acceptam,dicunt.Motus ea
in re Vitoldus,veritúſque populorum tumultum,Chriſto potius, quàm ſibi deeſſe plebem voluit, reuoca-
tiſque literis, quas Præſidibus Prouinciarum dederat, iubens parere Hieronymo, hominem
ex prouincia decedere iuſsit.

GROD NA.
Templum Rußorum latericium
Arx latericia
Domus Regia
Area ad domum Regiam
Templum muro circumdatum Rußorum.
Templum Polonorum in Vrbe.
Curia.
Rußorum Templum in Vrbe
Stabula Regia
CRONON FLV.
NVNC NIEME FLV.
VERA DESIGNATIO VRBIS IN LITTAVIA GRODNAE.

ROMA·

ROMA,Vrbs toto orbe celebranda,rerum domina,in Latio,ad amnem Tyberim sita,à Romulo cõditore,nominata.
Etvndecimo Ezechiæ Regis Iuda,annó,intercidente Assyriorum regno,secundo autem octauæ Olimpiadis.condita,
perhibetur.Ambitum eius ex traditionibus Augusti Plinius scribit,millia passus viginti.Flauius Vopiscus tradit An-
relium Imperatorem,ambitum vrbis,ad triginta millia passuum ampliasse. Quod si vrbem,ad nostræ ætatis consue-
tudinem,metiri volemus,vix passuum millia quatuordecim,omnis Romæ & Ianiculæ,siue Transtyberinæ regionis.
&Vaticani ambitus,implebit.Portas suburbiorũ & vrbis,in vniuersum numero XXIIII.fuisse,refert Plin.Liu.tamẽ,
vtpassim in illius.Historia,legere est,XXXVII.ponit Portæ autem vrbis,quæ ad præsens extant,hæ sunt.Ac primũ
quidem ab Occidente; Populatis. Deinde per radices collis Hortorum,spacio P. mille Pinciana, priscis, Collatina,
dicta.Tum,senis stadijs abest Salaria,quæ olim Quirinalis Agonensis,item Collina & Quinque cepis, vt Varro tradit,
nominabatur. Exortum solis æstiuũ,spectat porta D.Agnetis,hæc olim Viminalis,Figulensis etiam,tum &Nomen-
tana appellabatur. Sequitur D. Laurentij, stadijs XII à D.Agnetis, olim Tiburtina, & Taurina dicta Succedit porta
Maior, olim Neuia, dicta. A maiore, stadijs XII. versus hybernum solis exortum porta D. Ioannis sequitur, olim
quidem Cælimontana, dicta. Ab hac stadijs V. Gabiusa, quæ nunc clausa est, proxima Latina,in Celiolo, stadijs,à
superiori,V. semper id nominis retinuit.Sequitur spatio paulò amplius, D.P.S. Sebastiani porta, veteres Capenam, Cammœniam, & Appiam dice-
bant nec desunt,qui & Triumphalem,deniq; &Fontinalem dictam,tradant.Est deinde D. Pauli,spatio ab Appia P.mille, meridiemq́, similiter,vti
& illa,spectat,veteribus,vt quidam existimant,Trigemina,& Ostiensis,vocitata. Trans Tyberim, intra stadium medium,Ripensis,ad vernũ occa-
sum est,olim Portuensis,dicta.Hinc paulo minus,mille P.in Ianiculo,D. Pancratij sequitur,antiquis Aurelia.Versus Septentrionem deinde,occur-
rit,Septimiana, quam aliqui Fontinalem,ab initio dictam,volunt. Succedit porta Turrionis, aliter etiam Pustetula dicta.Sequitur deinde Pertusa,
pauloq; vlterius,iuxta nobilissimos hortos,ædesque Beluiderij splendidissimas,Iulia. Postrema hinc,Castello S.Angeli vicina Castellana,quæ prius
Aeneia vocabatur,& hæ nostris temporibus,vltra citraq; Tyberim vrbis Romæ portæ sunt Tyberis ripa,octo quondam pontibus,iuncta fuit,quos
ita,P.Victor, recenset.Miluius, quem vulgus nunc perperam,Mollem vocat.Aelius,nunc pons Castelli S. Angeli,dicitur. Vaticanus,qui & Trium-
phalis.Ianiculus,qui hoc tempore Pons Sixtus est Fabricius vulgò de quadro Capi,seu Quadricepis.Exquilinus:Item Cestius,nunc S Bartholomæi
Succedit deinde Senatorius,& item Palatinus:Iam,D.Mariæ Aegyptiacæ,appellatus.Infra deinde,locus apparet,vbi pons vltimus extitit,quẽ tota
scriptorum cohors,Supplicium & Aemilium nominat. Colles septem,citra Tyberim Romæ ab auctoribus describuntur,quorum nomina hæc sunt:
Capitolium,Palatinus,Auentinus,Cælius,Exquilinus,Viminalis,& Quirinalis.Trans Tyberim alij duo sunt,Ianiculus,& Vaticanus.Capitolium,
ab initio,Saturnij nomen habuit,postea Tarpeium,deniq; Capitolium vocari cœpit, humano capite,in Iouis templi fundamentis,reperto.Diuide-
batur in partes duas,Arcem, & Capitolium. Arcis ornamenta,cunctis Aegyptiorum miraculis, erant anteponenda, Circa Capitolium turres erant,
delubra,similiaque loca,numinibus consecrata, plus LX.Mons,nostra ætate,propemodum vacuus, & inanis: vix enim nunc ibi Senatoris, & con-
seruatorum prætoria, nullius ferè momenti,cum Aræ cęli familæ Minorum,monasterio cernuntur. Palatinus mons sequitur, in quo, vt Cornelius
Tacitus perhibet,primum,vrbs Roma,ædificata est.in eo Reges,deinde Consules,postea Imperatores,maiori ex parte,sedem habuerunt.Quipluri-
ma atque magnifica,in eo extruxère ædificia, quæ etsi iniuria temporum penitus sunt collapsa, eorum tamen ruinæ tot tantæque sunt, vt passim ab
omnibus,summa cum admiratione,conspiciantur Habuit is mons Græcostasin,locum,vbi nationum,maximè Græcorum, subsisterent legati, qui
ad Senatum missi essent:Concordię ædem,Senaculum,& ædes Victorię Iunonis hospitę, Penatium, Orci, Fidei, Apollinis, & plurima alia ædificia,
quæ Marcianus in topographia vrbis Romæ,& Leander de eiusdẽ vrbis antiquitatibus studiosè describunt. Liuius quoque inquit, Matrem Magnã
Deûm,ex Gręcia aduectam,in ędem victorię,quę est in Palatio,pertulere.Fuit & in Palatio teste Plinio,Phanum,Febri dicatum,& templum D.Au-
gusti,deinde incendio consumptum.C. Calicula super templum hoc,ponte transmisso,palatium,capitoliumq́ue cõiunxit,cuius & reliquias,ad hnc
conspicere licet.Idem Cęsar Augustus,templum Apollinis,in ea parte excitauit. Addidit porticus,cum bibliotheca Latina & Gręca, quo in loco,iam
senior,sępe Senatum habuit.Nunc pręter S.Nicolai Ecclesiam,à Calixto Pontifice ędificatam,nullum,is celeberrimus mons,ędificium habet.Qua-
lis autem,& quantus olim fuerit,peringentes ędificiorum ruinę indicant. Nunc ad Cęlium montem veniamus, in quo Vespasianus, templum D.
Claudij ędificauit. fuit & in eo phanum Veneris & Cupidinis,item Paris,aliorumque deorum ædes,aræ,& templa,quorum omnium ruinæ ita con-
fusæ sunt,vt paucis certum locum assignare liceat,Macellum magnum, Antrum Cyclopis, Lupanaria, cohortes quinque vigilum, Castra peregrina,
& Armamentarium.Medio in eius dorso,bini Aquæductus.superbissimi operis,conspiciuntur.Nunc.Ecclesijs Christianis,mons totus perornatus,
conspicitur. Qui ad Palatinum vergit,Monasterium D Gregorij,sustinet,ex ædibus paternis,ab eo constructum. Inde Sanctorum Ioannis & Pauli,
Ecclesia visitur,vbi quondam Curia Hostilia extitit,in qua Tullus Rex Regiam sedem, Liuio asserente, constituit. Sequitur hospitale Saluatoris:
& Ecclesia B.Mariæ in Dominica,alteraque S Stephani Ecclesia circulari forma,multis per ambitum columnis,adornata,olim Fauno sacrata,vt ex
titulo quodam,ibi reperto,omnes consentiunt. Cernitur,ad huius montis sinistram, S. Quatuor coronatorum Ecclesia,& S. Erasmi monasterium,
Proximum, noni operis, in monte Cælio, est Xenodochium Lateranense, & in eiusdem montis extremo, Basilica Lateranensis, sic cognominata
quod in Lateranorum nobilissimæ gentis ædibus, ædificata fuerit,Ea sanctissimis Apostolorum capitib.venerabilis,& nobilissima structura, toto
orbe celeberrima,à Constantino data B.Syluestro,Constantiniana Basilica, appellatur,Pontificum Romanorum primaria sedes. Visitur quoque in
monte Cęlio, porta maior, Neuia dicta:Et Amphitheatrum à Statilio Tauro Augusto positum, semidirutum. Et alia S Crucis Basilica, ab Helena
Constantini matre,constructa,Eo loco,vbi templa erant Veneris & Cupidinis,coniunctum que est monasterium,quod Carthusiensibus nunc inco-
litur.In Auentino monte,locisque circumiectis, multa cùm templa celebria, tũ alia summi splendoris ædificia,fuerunt, videlicet: Ara Herculi,ab
Euandro,posita,phanum Iunonis,Dianæ,Mineruæ,& Lucinæ,Et in vertice,Lauretum, Ioui sacratum, & Libertatis ædes. Nunc B. Sabinæ,Boni-
facij,& Alexij monasterium habet,alioquin,totus vinetis contectus.Exquilinus mons sequitur,quem Varro, duas in partes diuidit,nobiliorem esse
scribens eam,quę à foro,postea Traiani vocato,nunc à turre Comitum,ac Militiarum,incipit,& per montem Caballinum perque Thermas Diocle-
tiani,ad D.Laurencij portam vsque,protenditur. Altera pars,ea loca continet, quæ inter Diocletiani Thermas & Marij Trophæos intersunt Et ea
celeberrimam Ecclesiam,S.Mariæ Maioris,sustinet Habuit Exquilinus,olim ædes,cùm Deorum,tum hominum amplissimas & magnificentissimas.
A turri Militarium ascendendo,ruinæ Thermarum Constantini cernuntur,& ingentes seminudorum marmoreæ statuæ.Inde,loco penè contiguo,
Caballi marmorei,quibus viri seminudi, lora tenentes,insident,magno artificio facti,quorum alter,Praxitelis,alter Phidiæ opus,Latinis litteris,in-
scribitur.Inde non longe sunt Diocletiani,& aliorum clarissimorum virorum Thermæ. Fuit in eodem colle Macellum, vbi nunc Ecclesia S. Viti
conspicitur,cui vicinus est Arcus triumphalis Galieni.Plurimæ sunt in hoc monte Ecclesiæ,veterum ædificiorum ruinæ, quæ omnia absque tædiosa
verbositate,referre minimè possemus.Collis Viminalis Aram Iouis Viminei quondam habuit templum Syluani,Lauacrum Agrippinæ,matris Nero-
nis,Thermanis Olimpiadis & Nouati,eo in loco,vbi nunc D.Pudentianæ est templum. Et Bibliothecam Vlpiani.in qua libri lintei,atque elephan-
tini Principum gesta,& S.C.continentes, seruabantur. Alijs insuper ædificijs hunc montem exornatum quondam fuisse, ingentes ruinæ testantur.
Mons Quirinalis,longitudine,Viminali est similis,at amplius in latum patet.sunt enim, qui collem illi alium,inter portam Collinam, & Collatinã,
adiungunt.vbi characteribus Aegyptijs inscriptus,Lunæque quondam,vt nonnulli prodiderunt,dedicatus iacet obeliscus. In valle Quirinali, fuit
Fortunæ publicę,ædes, Paulò altius,Turris Militiarum,in qua Traiani milites olim stationem habuere.Thermæ Constantini,Domus Corneliorũ,
Domus Pomponij Attici,fuit in ea Quirinalis parte,quę ædi nunc D.Vitalis,incumbit.Templum Quirini:Horti Salustiani, Campus sceleratus, in
quo Vestales, incęsti reæ.vinę defodiebantur.Habuit & plurimas alias ædes sacras hic mons, sed quo in loco fuerint, non ita exploratum habetur.
Postularet nunc ordo, vt vrbis quoque planę ædificia & celebriora loca diligentius perscrutaremur. In quibus non modo & publica, & priuata
magnifica ædificia,sed & infinita propemodum deorum templa recensenda forent. quorum hac de causa, tanta in vrbe multitudo cernebatur. In
Pontificum enim disciplina sancitum fuerat, vt neque oppidum,neque vrbs aliqua,ante oppugnaretur, quàm Romani sacerdotes, Deum, loci præ-
sidem,euocassent,& illi vouissent religionis cultum apud Romanos,ac locum ampliorem, templum, delubrum, sacellum, aut arã. Hinc effectum
est,vt intra Romana pomœria,singularum propè gentium numina propria sacraria habuerint,propriasúe ædes,Creuitq́ue Deorum numerus ad ir-
risionem vsque.Sed Dei illius nomen,sub cuius custodia erat Roma,diutius occultum fuit, nequa hostilis euocatio fieri posset.Cæterum, cùm
ob incredibilem,tam publicarum quàm priuatarum ædium frequentiam, omnia enumerari nequeant,quia in immensum, lectorum etiam tædio,
excresceret oratio.Itaque Pub. Victorem sequuti Laconica breuitate,quæ ab alijs.integris etiam libris,pro rei magnificentia descripta sunt, recen-
sebimus. Aquæ,& Aquæ ductus per varias vrbis regiones XIX.inueniuntur.Thermæ XI.Amphitheatra & Theat.III. Curiæ XXXV. vt D. Aug.in
Psal.121.Circi III. Obelisci VII. Arcus marmorei XXXVI.Campi VIII.Fora XI.Bibliothecæ XXIX. Obelis. V.Viæ XXIX.Capitolia II. Colossi duo.
Columnæ cochlides duæ.Macella duo Ludi quatuor.Naumachiæ V.Nymphea XV.Equi magni XXIII.Deaurati LXXX.Eburnei LXXXIII.Ædes
CCCXXIIII. Vico magistri DCLXXII.Vici CCCCXXIIII. Curatores XXIIII.Insulę per totam vrbem numero quadraginta sex millia sex centæ
duæ.Domus M.DCC.LXXX.Balnea D.CCC.LVI.Lacus M.CCC.LII.Pistrina CC.LIIII.Lupanaria XLV.Latrinæ publicæ XLIII. Cohortes præ-
toriæ decem,Vrbanæ quatuor,Vigilum septem,quarum excubitoria XIIII.Vexilla communia,duo. Castra equitum, Salgamariorum, peregrinorũ.
Quã multis autẽ,magnificis,ac penè immortalibus ædificijs,multo labore.summa arte, & infinitis sumptibus,vrbs Romana exornata fuerit
explicari vix poterat. Quę,tametsi,maiore ex parte,iniuria temporum(vt in hominum vita nihil est perpetuum)interiere:reliquię tamen, &
ruinæ illorum,quę hodie extant,adeo sunt immensę, & mirandum in modum se extollunt, vt ab extremis orbis partibus,plurimos
ad se visenda iugiter,& alliciant, & attrahant. Qui eas contemplantes,rerũ magnitudine.ita obstupescunt, vt ab illorum conte m-
platione,vel inuiti abscedant,contendantque fieri non posse,vt, aut ciuium Romanorum opera,aut Regum
potentia,aut vllis principum diuitijs,sed vel gigantum manu,vel diuina potius
virtute, ędificia illa fuerint excitare.

VRBIS ROMAE SITVS CVM IIS QVAE
ADHVC CONSPICIVNTVR
VETER MONVMET RELIQVIIS
PYRRHO LIGORIO NEAP INVENT.
ROMAE M. D. LXX.
AED AVG.
CASTRVM PRAE TORIVM
VIVARIVM
PORTA clausa
VIA TIBVRTINA
T MINERVA MEDICA
VIA PENESTINA
VIA LABICANA
HIPPODROMVS
S. Crucis in Hierusalem
AQVA DVCTVS
NOV VIA VALERIA
PORT NVMENTANA
T. BAC CHI.
GESTATIO ALEXAN AVG
AGGERES TARQVINI
THERMAE DIOCLETIANI
Domus Laterani
PORT SALARIA
HIPPODROMVS
HORT SALVSTIANI
PORT PINCIANA
VIMINALIS
ESQVILIAE
CLAVDIA
AQVA CRABRA
SEPVLCHR NERONIS VEL DOMITII
COLLIS HORTVLORVM
QVIRINALIS
TRINITATIS
CARINAE
AMPHITHEAT
S. Iohannis et Pauli
AQVA CLAVDIA
T. FAVNI
S. Stephani Rotond
VIA LATINA
COELIVS
VELIA
PALATINVS
S. Maria de Popvlo
VIA FLAMINIA
FORVM
CAPITOLIVM
PANTHEON
PISCINA PVBLICA
Aqua Crabra
VIA APPIA
CIRCVS MAXIMVS
AVENTINVS
THERMAE ANTONIANAE
THEATER MARCELLI
VICVS PVBLICVS
VIA HOSTIENSIS
HORT DOMITIAE
MOLES ADRIANI
CIRCVS NERONIS
PORT CASTELLI
EMPORIVM
HORT D CONSAGA
SALINA
HORREAE DOMITIANI
PORT S PAVLI
TESTACEVS siue Doliolum
PORT PALATII
HORT C CAESARI
S. PETRI in monte aureo
BELVEDERE
PORTA TORRIONIS
HORT MARTIA LAMICVS
JANICVLVM
PORTA PORTVENSIS
VATICANVS
S. HONOFRII
VILLA B DE PESCIE
PORTA PERTVSAE

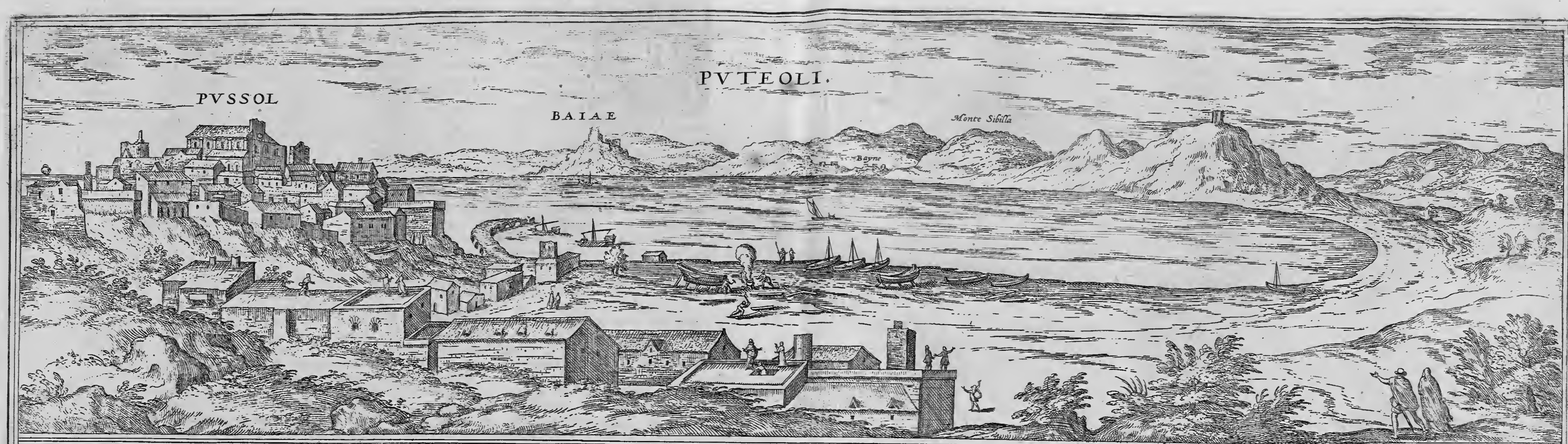
MANTVA.

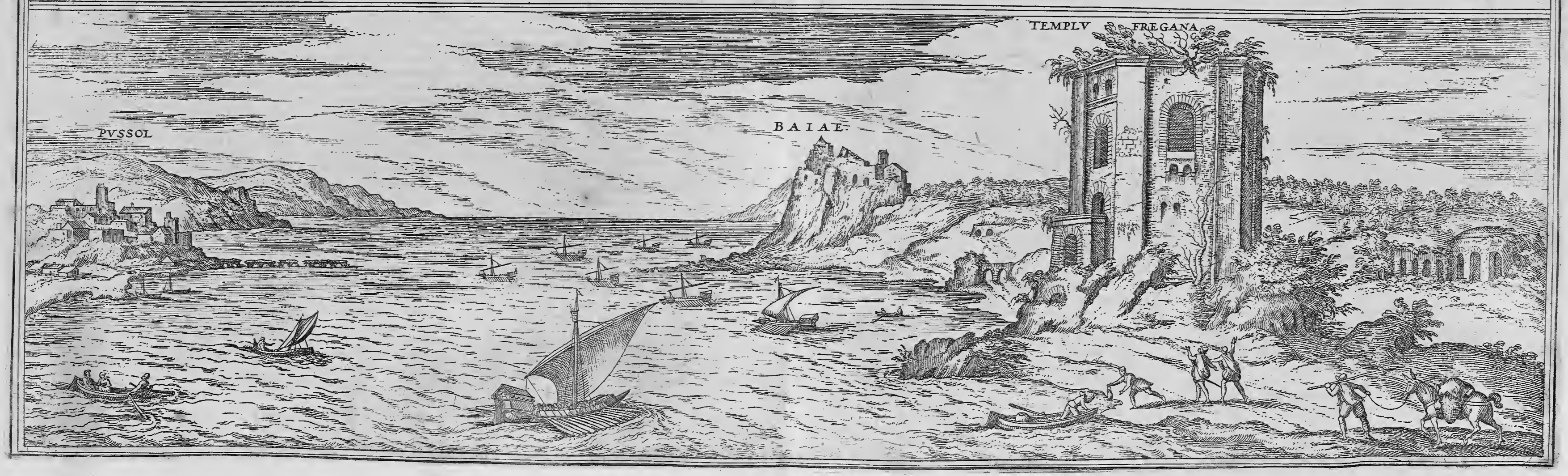
MANTVA, peruetusta Lombardiæ ciuitas, medio stagni, ab Ocno, filio Tiberij,& Mantus Tiresiæ
Thebani vatis filiæ,ad Padum condita,& à nomine matris eius, Mantua, Virgilio Mantuano,poëtarum
Principe asserente, est cognominata. De cuius primordio, Leander in operosa,& accurata Italiæ suæ e-
narratione, variorum opiniones prolixius referens, hanc tandem suam, vti veriorem, interponit sen-
tentiam. De Mantua, inquit,principiò, vt ab diuerticulo redeamus ad rem, nos hæc adferimus. Vrbem
ante belllum Troianum,annis LX. conditam reperio,temporum huiusmodi supputatione. Thebis Oe-
dipus regnauit, quo tempore Hierosolymis Abimelechus Iudex. Troia euersa est quarto anno regni
Abdonis Iudicis: & inter vltimum Abimelechi annum, vsque ab Abdonis tertium, medij fuêre LX.
Iam Troiæ excidium vrbem Romam annis CCCCXXXI. antecessit, vti D. Hieronymus testatur:
Romam conditam à Romulo DCCLII. ante Christi Seruatoris natalem, auctor est Orosius: itaque,
non comprehenso eo tempore,quod ab interitu Thebarum,quo Mantua recentior,vsque ad excidium Troiæ interfluxit,exactè
summa collecta, Mantuam, ante C. N.annis MCLXXXIII. conditam apparebit. In Mileti tamen Chronicis traditur,ædificatam
post natum Abrahamum annis DXXX. qui ante Vrbem Romam conditam ferè DCLXX. sunt: Abrahamum autem vrbe Roma
MCC. annis superiorem fuisse D. Augustinus perhibet: ex qua summa si DXXX.demamus, qui natalem Abrahami nimirum, &
initia Mantuæ intercessêre,dein DCLXX.sumamus,quibus Mantua Roma antiquior,additis DCCLII.qui ab vrbe Roma con-
dita, vsque ad Christi N. vt Orosius tradit, medij fuêre,Mantuam,ante C.N.annis MCCCCXXII. ædificatam consequetur. Et
quidem extra controuersiam est, quin antiquissima, nobilissimaq; origo Mantuæ sit, vtpote,quæ ab Ocno condita,sicuti prædi-
ctum. Itaq; ab initio Thusci,qui autores fuerant, rerum in ea potiti sunt: ab his autem ad imperium Gallorum deuenit,quum illi
in Italiam ab Arunte Clusino acciti, in vltionem stupratæ ab Lucumone vxoris, circa Tarquinium Priscum CC. ante Romam
crematam annis, post ætatem auream paulò minus MD. Hetruscos sensim Transpadana primùm regione, pòst etiam Cispadana,
pepulêre, ex qua tum Rhetus gentem reliquam Thuscorum, vltra Padum in agrum Rheticum, qui nunc vocatur,eduxit, vt Ca-
to,Polybius,alijq; scriptores perhibent. Itaq; post Hetruriam Galli hîc dominati sunt,à quibus Transpadanæ, Cispadanæq; Gal-
liæ nomina: quia verò Cenomani ex vltimis Galliæ Transalpinæ finibus profecti,has erant sortiti sedes,Cenomanorum nomen
hîc remansit. De Gallis dein agrum hunc cepere Romani,de ijs inclinata re Romana,Gothi,atq; Longobardi: sed his expulsis,Im-
peratorum Cæsarū potestas redijt, qua rursum labante, cum totius Italiæ ciuitates sub nomine Romani imperij pro liberis se ge-
rerent, eodem Reipub. statu Mantua fuit,donec ab Otthone II. Imper. Thedaldo, Comiti Canossano,propter officia patris eius
Actij erga Romanum Imperium singularia, donaretur. Successit in dominatu Thedaldo Bonifacius filius, qui cum absque libe-
ris maribus obijsset, Beatrix vxor præfuit, ac postea Mathildis filia perillustris mulier. Illi imperium huius vrbis Henricum III.
Imperatorem Aug. eripuisse, scribit Aequicola. Sed in Germaniam reuerso Imperatore, cum suam sibi potestatem Mantuani rur-
sum arripuissent,ea tamdiu potiti sunt,donec à Mathilde Comite vehementer & peractè obsessi, rebus diffidentes, voluntariam
deditionem fecerunt pridiè Calend. Nouemb. anno à C.N.MCXIIII. post vsurpatam libertatem XXIIII. Mathilde tamen anno
sequenti intercepta fatis,sub nomine Romani Imperij vicissim in suo esse iure cœperunt. Ea ciuitatis forma dein ad annum à C.
N.MCCXX. durauit, vt Volaterranus & Aequicola perhibent. tum enim dominatum occupauit Sordellus ex Vicecomitibus
Goitinis, vir strenuus,& prudens,qui primus omnium post Mathildem Comitem Mantuæ princeps fuit. Deinde ab anno Christi
M.CC.LXXIIII. vsque ad Saluatoris annum M.CCCCXXXIII. decem ex ordine Principes,Mantuanam Remp. administrârūt.
Quo tempore Ioannes Franciscus Gonzaga, Mantuæ Princeps, à Sigismundo Imperatore Augusto, Marchio dictus est, vti inscri-
ptio turris horologij Curię, versus plateā patēs indicat, vbi marmor, hac sententia legitur. XIX. Cal. Septemb. Mantuæ principatū
fortissimè cepit Ludouicus Gonzaga, abauus illustris Marchionis Frācisci Gonzagæ, qui in principatu successit die VII. Id. Martij,
anno post C. N. MCCCCVII. natus ann. XI. mēs. 9. dies 9. Hūc X. Cal. Octob. MCCCCXXXIII. à C.N.anno, Serenissimus Si-
gismundus quartus, suis manibus & ore Marchionem Mantuæ, designauit, in magnificētissimo tribunali, in foro D. Petri Mantuę,
concessis insignibus aquilæ nigrę, albo in campo, cum rubente cruce. Vrbs ipsa in medio paludium posita est, quas Mincius amnis
creat, vt adeò munitissimū, si vlla Italię ciuitas, obtineat situm. Ampla, splendideq; ædificata est, & multis sumptuosissimis ædibus
ornata, inter quas eximiū prętoriū Andreæ Mantegnæ nobilissimis picturis decoratū: vbi septē non modicę tabulæ cernūtur, qui-
bus triumphus Cęsaris tam excellenti arte est expressus, vt inter celeberrima pręclarissimaque summorum pictorum opera, me-
ritò censeri queant. Splendidissima in Curia Senatus pernobilis ille locus est, quem Cryptam vocant, rebus preciosissimis confer-
tus, expletusq; ab Isabella Francisci Marchionis vltimi vxore. Culta hic antiquitatis monumenta singularia, multa signa mirabilia
cernere est. Inter cætera, duo Cupidines sunt, vetustus vnus, alter recens: hunc si prius videas, opus admirabile iudicaueris, si cum
primo conferas, tantum differre videbitur, quantum ab viuo animal exanime. Cum maximo etiam gemmarum & preciosissimo-
rum vasorum ex auro argentoq; numero, cornu insigne cernitur Monocerotis, pręcipua proceritate mirabile, paulum tamen ad
extremum caput arrosum. Sunt etiam in hac regia singulari artificio nostris temporibus organa facta, solido ex alabastro, perin-
genti sumptu, quibus ego cani aptissimè ac suauissmè audiui. Pręterea quoque multę sunt vrbe tota permagnificę domus, ædes-
que sacrę: viri cum ad litteras, tum ad arma, mercaturam, aliaq; negotia prompti aptiq;. Ciuitas omnibus rebus ad vsum humanæ
vitæ cum primis affluit. Memoriam eius plurimi Historici ac poëtę celebrant, nominatim, Ouidius, Statius, Martialis, Silius. Ma-
ximam sub Triumuiratu cladem tulit, Crema victoribus deripienda concessa, propter cuius vicinitatem vna, magnam agri sui
partem amisit: quamobrem, inquit Virgilius: Mantua veh miserę nimium vicina Cremonæ. Blondus etiam direptam tradit ab
Athila, item ab Gothis, & Longobardis, nimirum ab Agiulpho, vt Paulus Diaconus scripsit. Alij pessimè habitam à Cancano Ba-
uarorum rege, ac Vandalis & Alanis perhibent. Edidit vrbs hęc illustres, strenuos, ac eruditos homines quam plurimos, quorum
eximijs virtutibus, non solum patria, sed vniuersa Italia decorata illustrataq; est. Fuit ex horum numero diuinus ille poëta Virgi-
lius in vico Andis, qui nunc Petola dicitur, altero ab vrbe lapide, natus. Qui autem hoc tempore Mantuanam vrbem celebres viri
illustrant, breui narratione recenseri non potest. Extra vrbem Mantuam, alta lataq; fossa cernitur, cum valido aggere millia ferè
XXX. colligens, & agri Mantuani partem concludens, quam Seralium vocant, triquetra figura, quemadmodum Volaterranus scri-
bit. Fossam hanc ad vrbis tutelam, & munitionem Mantuani, anno post C.N.MCCXI. incepere, MCCXLIX. absoluerunt, vt per-
hibet Aequicola. Sunt ijs septis, circa ripam stagni cum hortis amœnissimis & cultissimis, ac nitidis aruis, quæ & vitium perpul-
chros habent ordines, ædificia splendida permulta, religiosæque domus, inter quas monasterium Angelorum, familiæ Prędicato-
rum habitatio. Transito lacu, præclara mox apparet villa, Marmiroli, à Federico primo Marchione, magno planè artificio maio-
riq; sumptu ædificata. Multitudinem opportunitatemq; conclauium habet tantam, vt Principe vel Rege quouis excipiendo, pro
tempore sufficiat. Locus hic arte mirabili factus, magistri voluntate, tam repentè per abditos quosdam fonticulos vndique pro-
rumpentium aquarum copia perfunditur, vt qui intus sint, euadere prorsus nequeant, quin perluantur, opus mehercule summi ar-
tificij, nec minoris voluptatis, pręcipuè mensibus æstiuis, quum ad refrigeria maximè conuenit. Cingunt villam peramœni ac ni-
tentes horti, fructiferarum arborum varijs generibus ornati, cum pergulis vitium elegantissimis, quas autumnali tempore, race-
mis, vuæ variæ nobilis grauatas, spectare est.

MANTVA.
Mantua, Lombardię Transpadanę vrbs clarissima et antiquissima, venustissimum, in medio paludium, situm obtinet Anno salutis CD. D. LXXV. ad viuum delineata.
S. Maria de gratien
S. Dominicho
Pont de Molin
Borgo.
S. Peter
Pont de S. Iorgio
Borgo de S. Giorgio
Seris
Piatel
El tre

PVTEOLI, ET BAIAE.

PVTEOLI, Campaniæ oppidum vetus, iuxta littus marinum impositum colli, initio Dicearchæam dictam, nimirum ab administratione iustitiæ, sanctißimoque imperio, Plinius, Strabo, Silius, Appianus, & Philostratus auctores sunt. Emporium Cumanorum Puteolos fuisse, posteaque colonis Romanis admodum frequentes redditos, & nomen à puteorum multitudine accepisse, vel, vt alijs placuit, à putore, quem hic paßim aquæ calidæ, vi sulphuris emittunt, quapropter nonnullis etiam Phlegra vocatus sit Cumanus ager, Strabo memoriæ prodidit. A Liuio Puteolorum mentio sæpißime fit, præsertim autem, vbi, colonos eo deduxisse Fabium Max. vrbemque muniuisse, neque multo post, Annio Consule referente, decretum à Senatu, colonos in quinque ciuitates marinas, & inter eas Puteolos mitti narrat. Alibi etiam Annibalem ad Auernum prætextu sacrificij, profectum, sed animo capiendi Puteolos. Alio denique loco, Romanorum coloniam factam scribit. Vrbis medio nunc templum antiquißimum ex quadrato lapide cernitur, quanquam vi terræmotuum nonnihil deformatum. Id Christiani D. Proculo dedicarunt, & in aditu hanc inscriptionem adhuc habet. Calfurnius L.F. Templum Augusto cum ornamentis D.S.I. Et alia quoque pars huiusmodi, L. Cocceius L.C. Posthumi. L. Auctus Architecti. Visuntur etiam hic ossa quædam humana vastißimæ magnitudinis. Plinius huius vrbis memoriam pluribus in locis vsurpat, nominatimque Sil. cœruleum Puteolanum commendat: itemque natiuos, factitiosque colores referens, purpurissum inquit, Puteolanum potius laudatur, quam Tytium, aut Getulycum, vel Laconicum. Sunt, qui nouam hanc vrbem dicant, & vetus oppidum Puteolos non hoc in colle positum fuisse, sed aliquanto remotiore loco, vbi nunc ingentes adhuc ædificiorum ruinæ supersunt. Ego contra haudquaquam hanc recentem, sed ipsam vrbem antiquam puto esse, non modo situ eius præsenti, quod propinqua littori portuique sit, de quo paulò post agemus, sed etiam reliquijs pontis ab huius collis radicibus olim incipientis, prætereaque veterrimo illo templo, de quo dictum est, adductus, quanquam multo quondam ampliorem fuisse, quàm nunc sit, cum omnium antiquorum monumentis celebretur, minime negare velim, adeoque putem illa operum propinqua vestigia, vel partem vrbis alias vel suburbia fuisse. Pòrtus dein ad eius pedem valde commodus, atque tutus erat, quem opere factum, iactis in mare pilis, Strabo scribit. nam ad eiusmodi moles puluerem huius agri peropportunum esse, quod cum alia materie mixtus, validißime conglutinetur in aquis, atque solidescat. Cuius rei Vitruuius etiam testis est ac item Plinius, his verbis de terræ varietate scribens. Quis enim satis miretur, peßimam eius partem, ideoq; puluerem appellatum in Puteolanis collibus, opponi maris fluctibus, merlumque protinus fieri lapidem vnum, inexpugnabilem vndis & fortiorem quotidiè, vtique si Cumano misceatur cæmento. Puluerem quoque Romanum, qui è rupibus intimis ad structuras hac memoria solet effodi; ab huius præstantia Puteolanum dici arbitror. Portus autem Puteolani vestigia ferme nulla supersunt quod partim à mari occupatus sit, partim, vti alia regionis opera, nemine curante, per se perierit. Contra in mari, XIII. vastißimæ pilæ turrium instar ex latere structæ, ac in ijs quibusdam arcus semiruti cernuntur ex aduersum illis pilis, quæ item in æquore, iuxta Baias apparent. Pontem ab Caligula Imper. superiniectum, quo transitus à Puteolano littore vsque in Baianum sinum iungebatur Suetonius his verbis amplißimè memorat. Nouum atque inauditum genus spectaculi excogitauit. nam Baianum medium interuallum, & Puteolanas moles, trium milliũ, & sexcentorum ferè passuum ponte, coniunxit, contractis vndique onerarijs nauibus, & ordine duplici ad anchoras collocatis, superiectoque aggere terreno ac directo in Appiæ viæ formam. Per hunc pontem vltro citroque commeauit biduo continenti, primo die phalerato equo, insignis quoque quercica corona, &c. & gladio, aureaque chlamyde, postridiè quadrigario habitu curriculo bijugi famosorum equorum, præ se ferens Darium puerũ ex Parthorum obsidibus, comitante prætorianorum agmine & in essedo cohorte amicorum. Hæc Suetonius. Post has pilas vltra Puteolos, in littore multi salubrium aquarum fontes prorumpunt. De quibus copiosè Leander, in Italiæ descriptione differit. A Mortui Maris ostio per oram Baiani sinus ad Auernum, inde vsque Puteolos incedenti, tot eo tractu magnificarũ ædium operumque tanquam perpetui vici ruinæ conspiciuntur, vt certò credam narrationis fidem excessura. Primum circa Maris Mortui fauces asperrima rupes excauata cernitur, ita vt per eam nunc in sinum Baianum è Mari Mortuo commeare nauigia poßint. Hanc olim sic excisam autumo, quo commodiùs ad alias circa lacum habitationes terra perueniretur: nimirũ non superato rupis culmine, vel transmisso ratibus mari. Postea tamen collabentibus ædificijs, ijsque locis desolari paulatim incipientibus, nemine curam aquarum, vt arcerentur, sustinente, omnia mare hausit, vnaque viam silice stratam, quam in hodiernũ vsque diem pacatis & consistentibus vndis paßim in fundo est cernere: quapropter cum olim isthac terra transiretur, nunc nauigio proficisci oportet. De cætero per littus ad Baias versus sumptuoßißimorum operum ex alijs rupibus olim ad mare propendentium apparent partes, pilæ nimirum ingentes, quibus incumbebant. Erant illæ cum ædificijs ipsis ad viam, quæ à villis circa Mare Mortuum Baias ducebat, nunc autem vna cum via, quod supra diximus, ipsisque fundamentis ædium & partibus, in æquore conspiciuntur tantæ magnitudinis ac admirationis, vt equidem curiosa ingenia plane cogant obstupescere. Baiarum inde vestigia sunt, ingentia nimirum pelago demersa operum fundamenta. Vrbis interitus à vi terræmotuum exortus est: qua de causa paulatim emigrantibus colonis, tandem omnia marini inuasere fluctus, vt adeo iam nullum hic integrum ædificium supersit, præter balnea quædam iuxta vicinas rupes, vbi plurimæ quoq; cauernæ cernuntur, ex quibus existimari potest, olim magnificas hoc situ ædes extitisse. Baias Plinius, Strabo, Suetonius, Tacitus, Appianus, Antonius, Mela, Silius, alijque plurimi scriptores compellant. Nominis originem à Baio quodam Vlyßis socio; hic sepulto, fluxisse scribit Strabo. Prope vestigia Baiarum in mari pilæ quædam craßitudinis immensæ conspiciuntur, ex cocto latere summo artificio constructæ, quibus aliæ similes haud procul Puteolis directo respondent, olim pontis imponendi causa iactæ, quo transitus à Baiano sinu recta per mare in Puteolanum iungeretur.

PVTEOLI.
PVSSOL
BAIAE
Monte Sibilla
Bayne

TEMPLV FREGANA
PVSSOL
BAIAE.

PARENS.

PARENS, vulgari Italorum idiomate Parenzo, oppidum Histriæ siue Dalmatiæ ad mare Adriaticum, iucundo ac peramœno situ, de cuius appellatione Bredebachius in Hierosolymitana sua peregrinatione ita scribit: Paris Troianus, cum Helenam Græciæ reginam, Menandri regis coniugem, raptum pergeret, quæ res Troiani excidij principium fuit, omnem suam classem in hac ciuitate instruxit. Et cùm ipsa Helena rapta illuc ex Græcia reuersus, votoq; potitus esset, à nomine suo ciuitati nomẽ imposuit, ipsamq; Paridinum appellauit. C. milliaribus à Venetis, quorum paret imperio, distat, dignam Episcopo sedem præbet: Basilicam habet præstantibus diuorum reliquiis venerabilem, in qua S. Demetrij, Iuliani, Bertæ, & Acolitæ ossa magna religione asseruantur. Ex hac Parentina vrbe terrestri itinere Hierosolymam non incommodè perueniri posset, sed publicæ fidei literæ, non facilè impetrantur, & eò quod Histriæ partes diuersos agnoscant rectores: partem siquidem eius Imperator Augustus, partem Veneti, partem Turcarum Cæsar sibi vendicat. Itaque peregrinis tanquam exploratoribus suspectis non facilè hac transitus patet: Eadem etiam de causa steriles sunt Geographorum & Topographorum de hac regione historiæ, cum eam liberius perlustrandi nemini concedatur facultas.

MODONA.

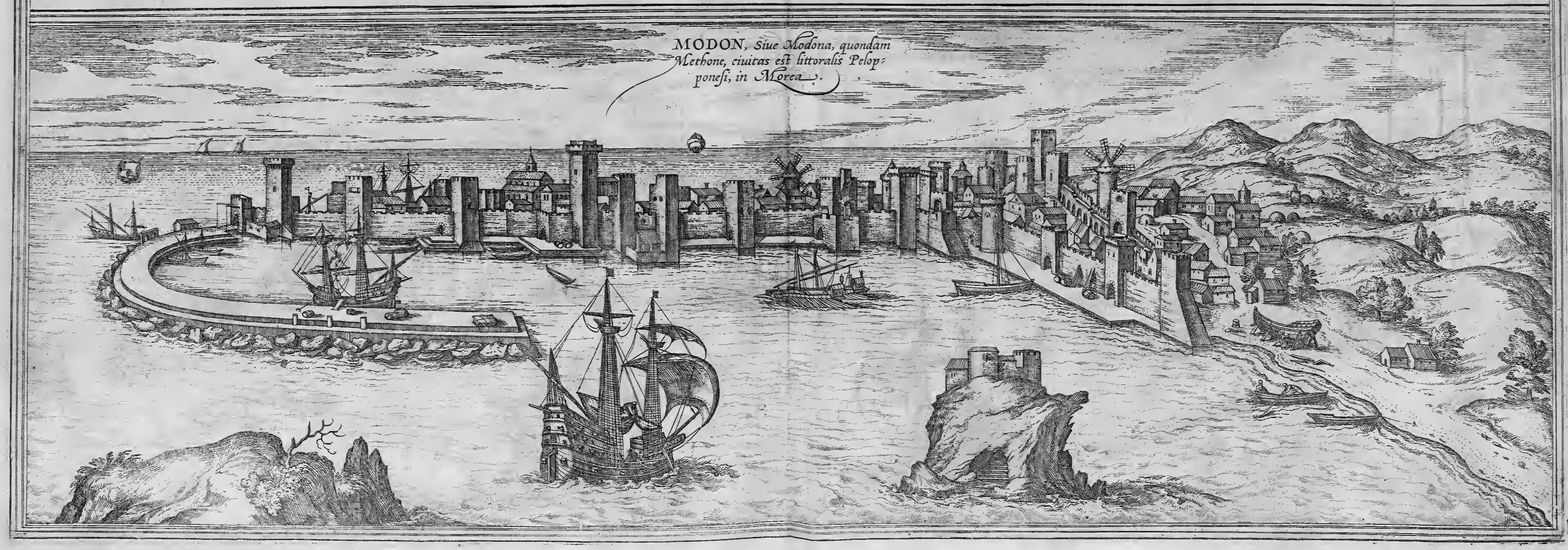
MODONA Ptolemæo, Methone, vrbs est littoralis Peloponensi, tam situ loci, quam mortalium industria valdè munita, opibus incolarum frequentia, Archiepiscopatu & Clero eo tempore, quo Reip. Venetæ parebat, clarissima, quo peregrini Hierosolymitani quotannis solebant diuertere. Verùm tam nobilis & præstans vrbs Venetorũ imperio Anno Christi M.D. eripitur à Baiazeto, eius appellationis secũdo, Rege Turcarum nono, & Imperatore secundo, qui Venetis ob receptum in defensionem atque tutelam Ioannem Cenouichium Comitem, offensus, bellum ipsis terra mariq; indixit, atque incredibili exercitu Dalmatiam vniuersam depopulationibus vastans, tãta immanitate in Christianos desæuit, vt Venetorum etiam Reipubl exercituq; formidini esset, qui magna celeritate militem vndequaq, collectum triremibus imponentes, Modonam vsq; peruenerunt, quibus cum tantum inesse virium cerneret Turca, vt sustinere eorum imperum se posse diffideret, in Sapientiæ portum sese recepit, & discedentibus deinde Venetis, opidum Lapantum, veteribus Naupactum, expugnauit ac vicit. Acciderunt hæc Anno salutis M. CCCC. XCVIII. Cæterum cum conatibus suis hoc tractu Modonam vrbem nunquam non obsistere, multumque Venetis semper opis adferre Baiazetus cognosceret, quas potuit cunque vires in eius oppugnationem collegit, eamque subitò graui obsidione tribus in locis arctissimè cinxit, machinis æreis quingentis, quarum duæ & viginti muris euertendis noctu dieque destinebantur, vrbem verberauit, mortariis in eam ignem euomuit, mœnia & propugnacula vrbis solo adæquans, nouum quotidie militem adduxit sub mœnia. Ita quidem, vt oppidani continuis in repugnando laboribus fracti, auxiliares etiam copias frustrà expectantes, vrbis conseruandæ spem amitterent, Intereà verò quatuor Venetorum triremes auxiliaribus munitæ militibus commeatu, munitione, cæterisque rebus, implacabili marti necessariis, instructæ, magno obsidione constrictorum gaudio, at infausto tandem omnium exitio aduenêre. Dum etenim ij, qui in propugnaculorum & mœniorum ruderibus atq; ruinis, ad hostiũ vim depellendã erant dispositi, Venetorum admotã littori classem conspicerent, aduentantiũ apparatũ visuri, stationes suas inconsultè ac temerè deserentes accurrunt. Baiazetæ interim Ianiceri oblatam sibi temeritatis occasionem captantes, facili negotio vrbem inuadunt & expugnant, nouosque milites in suam potestatem redactos membratim antè dissecant, quam in vrbem ipsi ex nauibus fuissent egresi. Eaque ratione, immanissimus Turcarum tyrannus, anno ab orbe redempto M. D. decimo Augusti die, quæ D. Laurentio sacra fuit, Modona potitur.

SEBENICO.

SEBENICO Antiquis Sicum, vulgò Sebenicho, vrbs maritima in Hadriatici maris littore in Dalmatiæ fines, Venetorum imperio paret. In quam, afferente Plinio lib. 3. Naturalis historiæ, Diuus Claudius Veteranos transmisit.

Sibinium, Ptolęmeo Sicum vulgo Sibenicho. Dalmatię opp:
IL CASSTELLO
CASTEL DE S NICHOLO

PARENS, Siue Parentium vulgo, Parenzo Histrię opp:

MODON, Siue Modona, quondam
Methone, ciuitas est littoralis Pelop-
ponesi, in Morea.

CANDIA.

CANDIA, Insula Medeterranei Maris centum vrbium fama celebris, vt veteres scribunt. Plinius autem suo tempore, in ea, quadraginta: Bellonius verò, qui eam diligentissimè perlustrauit, atque descripsit, tres nunc tantum recenset, Caneam, Rhetimon, & Candiam. Alij etiam Gnosum, Minoris regiam & Strabonis Cosmographi patriam, connumerant Candia verò, Metropolico honore conspicua, de qua etiam Insula ipsa cognominatur, vrbs est natiuo montium situ muris quasi circumuallata, portu loci natura arteque munito, tutam nauibus stationem præbens, qui ad mercium securitatem turri scitè affabreque ædificata, communitus videtur. Hanc vrbem, cum vniuersa insula, in potestatem primum redegit Romanorum Metellus Creticus, deinde sequentibus temporibus, sub Imperatoribus Constantinopolitanis, diutius fuit, postea concessa Bonifacio Montiferratensi, à quo demùm Venetis, magno diuendita fuit, Anno M D. XLIV. In hac proinde vrbe, Prætor Venetis; ius semper dicit. Agro gaudet omnium præstantissimo, Maluatici vini feracissimo, quod à Venitis, quia ipsis Insula paret, Venetorum maluaticum; vulgò nuncupatur. Syluosi etiam montes cupressi tabulas, ex quibus cistæ, gratissimum spirantes odorem, conficiuntur, suppeditant.

CORFV.

VRBS, sita est, in insula eiusdem nominis Chersoneso, aut promontorio potius, quod se in montis formam, in Ionium mare extendit. In hoc montis iugo, arx est, quam nouam, in decliui altera; quam veterem appellant; Harum mænia fortissima, & propugnacula, securitate munita, validum etiam in iis veteranorum, bello exercitatorum Venetorũ præsidium, maris vicini tutelam conseruat, & ab hostium formidine vrbis incolas liberat: Hæc autem castra; videntur ab ipsa insula, arte & industria hominum separata, quasi vna & eadem cum ipsa olim terra fuerit, ac deinde sit freto dirempta: Effringit enim illic, ac separat insulæ continentem, & dispescit Maris fluxus, vt fiant castra insularia, ab ipsa insula Corfu, præcisa. At pons arces vrbi coniungit, quem Castrenses, siquidem voluerint, applicant, eaque ratione, habitatores insulæ esse videntur, & in oppidum, quod obuiam iacet, pedites abeunt. Auferentes autem hunc pontem; scaphis rursus efficiunt transitum nauigabilem, iterumque fiunt insulani, ab insula Corfu, separati. Ad radicem montis, vrbs, multis habitata ciuibus, montem quasi cingit, & dictas arces in se comprehendit. Illa Metropoleos nomen ac dignitatem in vniuersa hac insula, obtinens, Archiepiscopali sede ornatur. Habet portum insignem, & multarum nauium capacem, cui adiacet sinus ad Isthumum huius promontorij situs, qui non solum piscibus abundat, sed & auibus aquatilibus diues est, vt non quotidiano tantum vsui, sed & cæteris rebus hominum, quas delicatorum requirunt delitiæ, satisfaciat. Non procul item ab vrbe locus est, admodũ amœnus, Pagiopolis dictus, vbi Sal conficitur. Vrbs aquam potabilem non habet, sed eam Fons quidam in eadem insula suppeditat, Cardachius nomine; hinc eam nauiculis & cymbis, in vrbem conuehunt. Venetis hæc vrbs ab Anno M.CCC.LXXXII. cum tota insula obedit. Quæ in ambitu CCC. in longum, XL. Italia miliaria colligit, olei ac ceræ ferax, frumenti non tantam copiam præstat.

CANDIA.
Conuenty minoris

LA CITA DE CORPHV
Castell Nouo
Castell Vechio
S. Lazaro
S. Frances
EL BAZARO
LA CITADELA
Le Barache
EL CANALE

HIEROSOLYMA.

HIEROSOLYMA, vetustissima & celeberrima totius Orientis ciuitas, sita in medio Iudææ, atque adeò totius orbis climate, instat centri seu vmbilici, loco montibus facilè omnium altissimo, interiectis tamen vallibus, campisque: fontibus etiam & hortis longè iucundissimo atque fertilissimo: Quæ munitionibus, ædificijs, frequentia incolarum, & omni gloria nulli vnquam vrbi cessit, legibus & cæremonijs, ab ipso Deo datis, celebetrima: Apparitionibus autem, signis, prophetijs, Dei respõsis, & felici omnium rerum successu, tum verò præcipuè manifesta Filij Dei Domini nostri Iesu Christi in carne præsentia, doctrina, miraculis, passione, morte, sepultura, resurrectione, ascensione in cælos, missione Spiritus sancti, & legatione, atque prædicatione Apostolorum felicissima. At ob Principum atque populi ingratitudinem: peccata & idiolamaniam aliquoties misertimè destructa, tandem verò, iuxta Dei decretum, iusto iudicio euersa, prorsus diruta, & solo æquata. Ob pulchritudinem autem, miramque iucunditatem à Ieremia in lamentationibus, capite secundo, Vrbs perfecti decoris, & vniuersæ gaudium terræ, A Daniele autem ipsa gloria & decus, siue desiderabilis & inclytus locus, vnà cũ circumiacente Iudæa, nuncupatur, capitibus octauo & vndecimo. Iosippus ait, hortos & pomaria Ciuitatem, præsertim à Septentrionali parte, itinere tredecim milliarium, sicut ipsum Domini Paradisum, circundidisse. De cuius Vrbis tota potione Strabo libro decimosexto scribens: Locum, inquit, esse petrosum, aqua abundantem: circumstantem verò regionem sterilem ac siccam, & intra sexaginta stadia petrosam: Eiusmodi & munitionẽ fuisse, nempe petrosam & benè septam, interius aqua abundantem, exterius omninò siccam, fossam in lapide excisam, quadraginta pedum profunditate, latitudine verò ducentorum & quinquaginta. Plinius quoque eam clarissimam totius Orientis Vrbem fuisse asserit. Tacitus autem sic de ea, libro vigesimo primo, belli Iudaici, scriptum reliquit: Vrbem arduam situ, opera molesque firmauerant, quîs vel plana satis munirentur: Nam duos colles in immensum editos claudebant muri per artem obliqui, aut introrsus sinuati, vt latera oppugnantium ad ictus patescerent: Extrema rupis adrupta, & turres, vbi mons iuuisset, in sexaginta pedes, inter deuexa in centenos quaque attollebantur, mira specie & procul intuentibus pares: Alia intus mœnia regiæ circumiecta conspicuoque fastigio Antonia in honorem Antonij ab Herode appellata. Templum in modum Arcis proprijq; muri labore & opere ante alios: ipse porticus, quîs Templũ ambiebatur, egregium propugnaculũ. Fons perennis aquæ, cauati sub terra montes, & piscinæ, cisternæq; seruandis imbribus. Idem Tacitus refert, vltimæ obsidionis initio, omnis ætatis sexusq; ducenta millia hominum in Vrbe fuisse. Aristeas itẽ, quo libello Philocrati fratri suã professionẽ ad Eleazarum, Iudæorũ Pontificem, pro adducẽdis Septuaginta duobus Legis diuinæ in Græcã linguã Translatoribus, exponit, Ierosolymã, vt quidem ipse tum singula Vrbis loca accuratè perlustrauerat, in hunc describit modum. Sequens narratio, iter nostrũ ad Eleazarũ continebit: sed primum tibi totius regionis situm declarabo: Postquam ergo peruenimus in loca illa, cernebamus Ciuitatem in medio regionis sitam super montem editum & subardunm, in huius summo erat extructum Templum, cum insigni ornatu, circum quod erant tres muri, altitudine supra septuaginta cubitos, & tum latitudine pro tali altitudine, tum longitudine pro structura & mole ædificii. Atque hæc omnia erant exædificata perquam magnificè cum sumptus ex omni parte excellentia: Conspicua etiam erat expensarum magnificentia in Portas & compages partium earum inferiorum, & in munitionem superliminarium. Velum item appensum erat, ad similitudinem iannuarum formatum, quod spectaculum quoddam iucundissimum, & quo nunquam facilè satiari posses, præbebat: & quidem ideo præcipuè, quia à vento subintrante perpetuò mouebatur, & quidem sinnatione ab imo vsque ad summum, ob ventrum à pauimento subintrantem. Altare etiam extructum erat appositè, & ad locũ illum, & hostias, quæ ibi igne consumerentur. Qua verò parte erat ascensus ad illud, ea perquam decenter exornata erat, & pulchrè accommodata ad ministeria sacra, & habitum Sacerdotum ad talos vsque indutorum tunicis ex bysso. Templum autem spectat ad ortum, posterioribus eius ad occasum tendentibus: & pauimentum totum est lapide constratum, tractusque habet aquæ immittendæ ad loca certa, quæ immittitur ad abluendum sanguinem hostiatum: quia in solennibus festis multa millia iumentorum offeruntur. Sacerdotes verò ministeria peragentes, omninò virium robore præstãt, cum summa ornatus ac silentij reuerentia: Nam omnes spontè intenti sunt laboribus, licet valdè molestis. Ac suæ cuique demandatæ partes sunt curæ, sine ministerij intermissione: alij enim ligna, alij oleum, alij similam, alii aromata in ministerio suo curant: Alij integras hostiarum carnes comburunt, vtentes in hoc magna virium & intentione & dexteritate: Apprehensa enim vtrisque manibus vitulorum crura, quæ singula ferè talenti pondo habent, per vices vtraque manu sursum proijciunt mira industria, in altitudinem satis magnam, nec in ijs excipiendis errant. Simili modo proijciunt etiam ouium crura, necnon & caprarum, quæ mirificè & pondere & pinguedine excellunt. Nam quod iam dictum est, ita peragitur, vt ad id, à certis, quibus hoc curæ est, per omnia seligantur, quæ & labe reprehensionis omni vacent, & pinguedine excellant. Ad quietem autem habent locum certum, vbi quiescentes recumbunt: atque inde vsi quiete, alacres & prompti excitantur, nemine ipsis ministerij officia imperante, tantumque vbique est silentium, vt putes in loco illo nullum prorsus esse hominem, cum interim & Sacerdotum ministrantium sint circiter septuaginta, & eorum, qui hostias adducant, valdè magnus numerus, ita omnia cum reuerentia, & vt conuenit magnæ diuinitati, peraguntur. Hinc verò magnus nos subibat stupor, cum aspexissemus Eleazarum sacra tractantem, & ornatum illum eius, & dignitatis reuerentiam, emergentem ex tunica induta, & lapidibus in ea preciosis: nam aurea tintinnabula ad pedes vsque ornatus eius dependent, quæ singula harmoniæ edunt sonum suum, inter quæ singula sunt punica mala & floribus varijs & colore miro decorata. Zona autem cinctus erat valdè decente, & varijs ac pulcherrimis coloribus pertexta. Supra pectus gestabat quod Rationale vocant, in quo implexi & auro alligati erant duodecim lapides generum diuersorum, qui splendentes specie inenarrabili natiui & proprij coloris, inscripta habebant nomina Principum cuiusque tribus, iuxta priscam & ab initio institutam ordinationem. Supra caput habebat tegumentum, quod Cidarim vocant, & supra hanc inimitabilis artificij mitram, ornamentum à Regibus consecratum, Hinc supra laminam auream, nomen Dei sacris Litteris scriptum, cum ornatu & decore summæ reuerentiæ per frontem ad supercilia vsque protenditur. Ipse verò Eleazarus in tractatione sacrorum videbatur his omnibus dignus esse. Hinc, vt omnia cognosceremus, in adiacentem Ciuitatis Arcem ascendentes eam perlustrabamus. Hæc sita in editissimo loco, munita est turribus ad summum vsq; longis lapidibus extructis, ad illorum, quæ circum Templum erant, locorum, vt colligebamus, custodiam: vt si quæ insidiæ, aut qui tumultus, aut hostium insultus existeret, ne quis posset aditum nancisci in illa circum Templum munimenta. Nam in turribus Arcis erant acuta iacula, & varia bellica instrumenta: locusque iste erat in vertice montis, & supereminens inter alia munimenta. Præterea turres custodiebantur à fide dignissimis, & patriæ multis argumentis declaratis viris, qui non habeant facultatem egrediendi ex Arce, præterquam festis diebus, idque per partes & vices: neque sinebant ingredi quemquam: & à Præside iussi admittere aliquem contemplandi gratia, valdè accuratè eum obseruabant, quod etiam tum, cum nos adessemus, eueniebat. Nam ægrè nos duos & inermes admittebant, ad perlustrandas res sacras: dicebant enim sibi sub fide commissam hanc curam: omnesque adductos ad hoc iuramento, quòd sanctè hanc rem, vt esset sibi præscripta, curare vellent. Et hinc cum sint numero quingenti, nunquam admittere simul plures, quàm quinque. Hocque ita esse cautum & prospectum ab illo, qui primus hanc præmunitionem extruxerat. Ciuitatis verò amplitudo est mediocritate quadam temperata, quæ, quantum colligere potuimus, in circuitu quadraginta stadia habet. Turres eius subtus videntur esse peruiæ, supra verò transitus vsitatos habent, & sunt ad formam theatralem dispositæ: nam quia Ciuitas in monte est sita, sunt reflexæ, & in se inuicem pronæ. Ad illos transitus sunt etiam parati ascensus graduum editiores, vt alij in sublimi, alij subtus incederent, quæ distinctio præcipuè facta est ob sanctos & religioni deditos viros, vt neminem attingerent, quem non liceat. Non temere autem illi primi conditores Ciuitatem hanc conuenienti amplitudinis dimensione condiderunt: sed sapienti hoc consilio fecerunt. Nam regio est ampla & bona, versus quidem Samaritas & quà attingit Idumenæos magna ex parte est campestris: in nonnullis etiam alijs locis est montosa consita passim arboribus oliuarum & ferax omnis generis frumenti & leguminum: adhæc vineis & mellificio abundat, palmæ vero & aliæ frugiferæ arbores sunt innumerabiles apud ipsos: item iumenta & pecora omnis generis multa, & pascua, vberrima. Præterea immensa copia, aromarum, lapidum pretiosorũ & auri importatur eo per Arabes: Nam regio & ad cultum, & ad negotiationem est idonea, & ciuitas abundat artificibus, nec deest ei quicquam eorum, quæ mari aduehi solent, cum habeat portus opportunos, qui abundè suppeditent res, & Ascalonæ & Ioppæ, & Iazæ similiter etiam Ptolemaidis. iam in medio istorum locorum est sita, nec ab illis multum distat, sed ipsa omnia per se abunde habet, cum sit & irrigua vndique regio, & ad magnam securitatem munita. Exposui ita strictim tibi, frater Philocrates, quæ de his commemoranda fuerunt. Hactenus Aristeas Græcus. Ad extremum ex Iosepho quoque, his, pauca quædam subijcere libet, qui libro de Bello sexto, cap. 6. sic ait: Ciuitas trino muro circundata erat, nisi qua vallibus inuijs cingebatur, ex ea namque parte vnius muri habebat ambitum, & ipsa quidem (initio) super duos colles Sionem & Acram erat condita, contrarijs frontibus semet inspicientes, interueniente valle Tyropæia discretos. Contra Acram tertius collis erat (Moriah dictus) valle Cedrone ab Acra diuisus, in quo Templum & Antonia fuere constructa. Foris autem ciuitatis hi colles profundis vallibus cingebantur, & à tribus lateribus obstantibus vsquequaque rupibus, adiri non poterant. Quin & quartus collis incolebatur, cui nomen est Bezetha, situs quidem ex aduerso Templi atque Antoniæ in Septentrionali plaga, fossis autem altissimis separatus. Idem Historicus lib. 1. contra Apionem: Hecatæus Abdetita, qui cum Ptolemæo Lagi commoratus, refert: Nos Ciuitatem ipsam Ierosolymorum spaciosam & maximam olim inhabitare, & virorum multitudine copiosam, necnon & Templi constructionem his describit verbis: Sunt autem Iudæorem, & aliæ quidem multæ munitiones per prouinciam atque vici: Vna verò Ciuitas munitissima, habens præcipuè circuitum quinquaginta stadiorum, in qua commorantur hominum circa centum & viginti millia, nomine Ierosolyma Est autem in media Ciuitate lapidea quadriporticus, longitudine 500. pedum, & latitudine 100. cubitorum, habens etiam duplices ianuas, in qua Ara est quadranguli figuratione composita, ex lapidibus non dolatis, sed collectis, vnumquodque latus viginti cubitorum latitudinem habens, altitudinem verò decem, & circa eam maxima fabrica, vbi Altare est constitutum, & Candelabrum, vtraque aurea, duorum talentorum pondus habentia, & inextinguibile lumen noctibus & diebus. Simulacrum verò aut aliquod Anathema ibi nequaquam est, nec vlla plantatio, nullus ibi veluti Lucus, aut aliquid huiusmodi. Habitant autem in eo & noctibus & diebus Sacerdotes, quasdam purificationes agentes, & omninò vinum non bibentes in templo. Eodem libro Iosephus paulò post adducit Agathargidem, Historicũ qui ita de Iudæis & eorũ Vrbe scribat: Qui vocantur Iudæi, habitant omniũ munitissimã Ciuitatẽ, quam vocare Ierosolymã prouinciales solent: hi vacare consueti sunt septima die, & neq; arma portare in prædictis diebus, neq; terræ culturã contingere, neq; alterius cuiuspiã curã habere patiuntur, sed in Templis extendentes manus adorare vsq; ad vesperam soliti sunt. De vatiis autẽ vastationibus, & vltimo vrbis excidio, Iosephus cũ alias passim, post sacras literas, tũ verò summatim lib. 7. Bellorũ, c. 18. hoc modo edisserit: Ierosolyma capta est secundo anno principatus Vespasiani, Septemb. mensis 8. die. Quinquies autẽ prius capta, tunc iterum vastata est. Ægyptiorum quidem Rex Asochæus, & post eum Antiochus, deindè Pompeius, & post hos cum Herode Sosius captam vrbem seruauete. Antea verò rex Babyloniorum ea potius excidit, post annos, ex quo ædificata est, mille trecentos sexaginta, & menses octo, & dies sex. Primus autem conditor eius fuerat Chananæorum Dynasta, qui patria lingua Iustus appellatus est rex: erat quippe talis. Chananæorum quidem populo rex Iudæorum Dauid pulso, colendam suo populo tradidit, & quadringentesimo, sexagesimo quarto anno pòst, ac mensibus tribus, à Babylonijs euersa est. A Rege autem Dauide, qui primus Iudæus in ea regnauit, vsque ad id, quod Tytus fecit, excidium, anni millie centum septuaginta nouem. Ex quo primum autem condita est, vsque ad excidium, anni duo millia, centum septuaginta septem. Sed enim neque antiquitas, neque ingentes diuitiæ, neque per totum orbem terræ diffusa fama, nec magna religionis gloria, quicquam iuuit, quò minus periret. Hæc ille. Ipse Hieronymus in Hieremiam cap. 19. scribit Iudæorum ciuitatem in æternos cineres collapsam esse, cuius ruinæ ad consummationem vsque seculi permansuræ sint. Sanè post tempora Vespasiani, quibus vrbs illa excisa & euersa iacuit annis propè quinquaginta, Adrianus Imp. sic eam rursus instaurauit, vt non veterem vrbem instaurare, sed planè nouam extruere intelligeretur. Itaque & nomen ipsum mutauit, ac pro Hierosolyma AEliam Capitolinam dici voluit: Atque ita quidem appellatur, & ab Vlpiano in Pand. Tit. de censibus, & ab ipsis Patribus Nicenis in Canonibus eius Synodi. Alioqui verò Tertullianus quoque duobus locis, hoc est, in lib. contra Iudæos, & lib. 3. contra Marc. exclamat: Sion iam nulla est.

Ezechielis v.
Hæc est Ierusalem, Ego eam in medio Gentium posui, et in eius circuitu terras.
HIEROSOLYMA VRBS SANCTA, IVDEAE, TOTIVSQVE ORIENTIS LONGE CLARISSIMA, QVA AMPLITVDINE AC MAGNIFICENTIA HOC NOSTRO ÆVO CONSPICVA EST.
1 Ager Acheldemach
2 Domus mali consilij
3 Natatoria Siloe
4 Coenaculum
5 Turris Dauid
6 Via quę ducit in Bethleem
7 Domus Caiphę
8 Hic B. Ma: nutrita est
9 Sepulchrum V. Marię
10 Locus, vbi Dauid septē com: posuit Psalm:
11 Domus Annę.
12 Torrens Cedron
13 Porta aurea
14 Templum Salomonis
15 Sepulchrum Domini
16 Locus Caluarię
17 Hic Christus flagellatus fuit
18 Probatica piscina
19 Vallis Josaphat
20 Lasarus
21 Hic S. Stephanus est lapidatus
22 Hoc loci Christus orauit
23 Domus diuitis epulonis
24 Domus Pilati
25 Domus Herodis
26 Palatium equitū peregrinor.
27 S. Veronica
28 Locus decollationis S. Ioannis Baptistę.
29 Castrum Pisanor.
30 Locus in quo Petrus amare fleuit.
31 S. Martha.
32 Arcus Pilati.
33
34 Hic Esaias serra dissectus est.
35 Fons Rogiel.
36 Mons Oliuetj.
37 Mons Sion.
38 Cemiterium Abassanorum.
39 Turris Syloë.
40 Vbi B. Maria nata.
41 Porta S Stephani.
42 Porta Damascena.
43 Porta Joppensis.
44 Porta Judaica.
45 Turris Josaphat.
46 Hic se fugę comiserunt Apls.
47 Domus S. Marię Magd.
48 Mosquee.

DAMASCVS.

DAMASCVS, vrbs est Syriæ primaria,& totius Asiæ vetustissima,quam Abrahamæ serui uos prima fundatione construxisse, sacræ testantur literæ, magna in valle; situ est plano; sed agro campestri ac sterili,nisi quatenus aqua irrigatur, fistulis atque cuniculis subducta,cuius humore solum redditur fertile,& consitionibus aptum.montibus omni ex parte cingitur,distans ab Hierosolyma ciuitate sancta per Syriæ alpes pedestri,vel equestri itinere quinque dierum. A Mari Medeterraneo autem LXX. miliaribus Italicis. Magna & laxissima suburbia,quemadmodum Lutetiæ Parisiorum,habet. Portæ laminis ferreis; sicuti Cayri,pellibus capreis,sunt obductæ. Plateæ admodum angustæ & indirectæ. Domus intus elegantes, multiplici marmore, & inprimis ophiate nitent, foris autem structurâ sunt minus venustâ atque deformi. Vrbs ipsa opulenta, frequenti populo habitatur, præstat hoc ipsi frumenti, annonæ,& omnium necessariarum rerum grata abundantia,quæ mulis, camelis, dromedarijs, & equis per asperrimos montes eò deuehuntur. Neque enim vehiculorum, rhedarum, aut begarum, aliquis, ad eam adeundam,ob itineris difficultatem vsus esse potest. A Mauris tam atri,quàm albi coloris, Turcis, Iudæis, Græcis & Christianis promiscuè inhabitatur. Arcem habet præcellenti structurâ ex porphyretico lapide eleganter perfectam, turribus quatuor, muris ac propugnaculis munitissimam, quam Florentinus quidam priuatis impensarum sumptibus construxisse dicitur. Cui mira quædam fortuna, huius vrbis administrationem pepererat. Scribunt etenim, Sangiaco Sultano, seu Gubernatori Syriæ quandoque propinatum esse venenum, cui Florentinus quidam,qui tum agebat Damasci,accuratà medendi ratione antidotum præbens, charissimus ea propter Sultano fuit, inter Mamaluchos annumeratus, & Damascena hac vrbe donatus est. Muris non adeò altis, & vallo cingitur, in quo moros arbores colunt, quarum folia Bombicibus alendis deseruiunt: sunt etenim hic plurimæ officinæ, in quibus subtilissima & tenuissima horum vermium tela primùm à semine ferreis & præacutis instrumentis primum mundant,tum in fila contorquent, & demùm superbissimâ ex ea vestium materiam mundè texunt,quo maximo splendore,& incredibili luxu matronæ,& omnes passim mulieres Damascenæ vtuntur. In ipsa arce vrbis Sultanus agit,quem Sangiacum,quod nobis Gubernatorem, aut locum tenentem sonat, vulgari ipsorum idiomate vocant. Maxima est hac in vrbe lympidissimorum fontium & aquæ viuæ commoditas,partim ex vicinis montibus,partim ex fluuio Damascum secante, qui ex monte Libano,non ex Iordane,vt multi,inquit Bellonius,decepti,qui vulgò Chriforoas,scaturiente; vt pauci,tam in vrbe, quàm in suburbio inueniantur,qui in ædibus proprijs & hortis fontes ex pulcherrimis marmoreis lapillis artificiosè fabricatos non habeant,arboribus, fruticibus, herbis, & omnis generis plantulis rigandis vtiles & necessarios,qui ipsis vsui & delectamento sunt. Scatet enim ager Damascenus omnifariam fructibus,vti vuis, ficubus,amygdalis,oliuis magnis & malis punicis maioribus,quàm in tota Europa alibi inueniantur, capparibus,& prunis præ omnibus Asiæ & Europæ selectissimis,quæ Damascena vulgò vocantur tantoperè inter alia à Dioscoride,Galeno,& Græcis commendata,quæ tam gustu, quàm formâ nostratibus sunt dissimilia, & maiore pretio,quàm nostra Hispanica veniunt,Iberica aut Remensia;nucleum habent latum,& compressum: Iberica autem,& alia in Europa rotundum. Magnus etiam ibidem est prouentus alimentorum humano generi ad vitam necessariorum tam carnium quadrupedum,quàm volatilium, vt pullorum & perdicum corpore & plumis nostris similium: sunt & pisces fluuiatiles copiosi, oua & lacticinia, inter qua Melca & oxygala, Damascenis,vt & omnibus Turcis, in summis delitijs. Sunt in vrbe complura & elegantissima delubra; Muscheas appellant,sed quod cæteris præstat, id constructum est instar Basilicæ D. Petri Romanæ, nisi, quòd in eius meditullio,nulli sunt imbrices, vel tecta, sed patescit, vt sit sub diuo: in eo complures sunt elegantissimi & lympidissimi fontes,circum delubrum verò ipsum,omnia sunt concamerata. Illic peculiari cultu,summoque honore sanctissimi Prophetæ Zachariæ,vt verum corpus obseruant.Primo ab vrbe lapide,locum videre licet, vbi ferunt saluatorem nostrum D. Paulum increpuisse, primam in Christianos persecutionem molientem, his verbis: Saule, Saule quid me persequeris? eo loci nunc Christianorum sepultura est, & Ecclesia. Ex altera parte vrbis, ad Orientem,vno ferè miliari Italico, Ecclesia visitur,vbi Cain germanum suum fratrem Abelem nefariè occidit. Locus quoque, in quo primi homines formati sunt, iuxta hanc vrbem Sacræ scripturæ; & Theologorum testimonio esse putatur. Summa est animorum in tota Syria & Orientali Imperio pax atque tranquillitas,& maior,quàm in vniuersa Europa,concordia. Nullæ etenim sunt ob futuræ bona lites, & nulli proinde Aduocati,Procuratores,aut causarum sollicitatores,quia debitores non sint vlli aut creditores, omnia prompta & parata transiguntur pecunia cuius inter omnes nationes sitientissimi sunt Turcæ atque Iudæi; quorum non minor est Damasci,quàm Cyri & Constantinopoli frequentia. Et separatim omnes peculiarem plateam incolunt,quæ ab ipsis Iudaica dicitur,quemadmodum Auinione in Gallia,& Francofurti ad Mœnum in Germania. Aliæ autem nationes,vt Armeni & Græci viuunt.& negotiantur passim cum Damascenis. Medicinam hîc autem exercentes sunt ferè omnes Iudæi, qui simul Chyrurgi & simplicistæ medicamenta sua Græcorum & Arabum more, ipsi componunt, quia in vniuerso Orientali Imperio nulli Pharmacopolæ inueniuntur,sed quemadmodum tempore Galeni Romæ, simplicium tantum professores & studiosi. Quibus omninò nihil,nisi restituta prius ægro sanitate,offertur, magno tamen in honore,tam præsentis,quàm imminentis necessitatis causa habentur.

DAMASCVS, vrbs nobilißima ad Libanum montem, Totius Syriæ Metropolis.
Templum S. Georgij
Hoc loci, Cain, germanum suum Abelem, trucidaße creditur.
Sepultura Christianorum
Prefecti Syriæ domus
Ecclesia S. Pauli
Nauigabilis fluuius lympidißima aqua nobilis, vrbem Damascenam irrigans.
Hic D. Paulus baptizatus perhibetur.
Ecclesia Magna Damasci
Domus Soldani vrbis.
Locus, in quo Christus D. Paulum, Ecclesiam suam persequentem, cæcitate percußit Act. 9.

ALEXANDRIA.

ALEXANDRIA, Ægypti magna & illustris ciuitas, quam Strabo lib. 14. Geographiæ vrbem potentem & populosam nominat, ante salutarem Iesu Christe aduentum XX. supra CCC. ab Alexandro Macedone, Iustino attestante, condita & cognominata, omnium Alexandriarũ, quarum in historijs passim plura q̃ XVII. (vt Eustachius perhibet) enumerantur, maxima & opulentissima, Alexandri opus, nomẽ, & bustũ. Emporiũ est totius Ægypti vetustissimũ loco ad mercimonis oportuno, situm, ad littus nimirum nostri maris, iuxta Canobicũ Nili ostium in Apricã vergens, vrbs olim opulentissima atq; magnifica, superbissimis ædificijs tam publicis, quàm priuatis ornata. Quam ob cultum diuinum isthic florentem, plebisque sanctimoniam, non infrequenter paradisum domini veteres nuncupant; sicut & Antiochiam Theopolim, quam Augustus Cæsar, post deuictum Antonium, Alexandriam veniens, & fundatoris corpus reuerenter aspiciens, triplici de causa se conseruasse, palam est fassus, ob Alexandri memoriam, pulchritudinem vrbis, & propter Arrium philosophum, qui in Vniuersitate Alexandrina professor, magno apud Augustum in honore fuit. Sed temporum iniuria, bellorum, & domesticarum seditionũ violata furoribus, à pristina dignitate, plurimum amisit. De qua Ioan. Leo, Rerum Africanarum lib. 8. hunc in modum scribit. Alexandria, inquit, ampla Ægypti ciuitas, ab Alexandro magno non absque consilio nobilium & peritorum Architectorum, pulcherrimo loco ac situ in extremitate maris Mediterranei condita, distat a Nilo occidentem versus 40. passuum millibus, quam ædificiorum structura & munitione nobilem extitisse, donec in Mahumetanorum potestatem venit, plurimorum authorum testimonia constat: exinde multorum annorum spatio collapsa, vetusta celebritas intercidit, quod nullus ferè vel Græciæ vel Europæ mercatorum in ea mercimonium exerceret, velut inculta remansit. Verum astutus quidam Mahumetanorum pontifex ex Mahumetis Vaticinio amplissimas indulgentias concessas rudi populo confinxit, ijs qui ciuitatem incolerent, vel certis diebus præsidio firmarent, quique, eleemosynam in puplicum vsum conferrent: quo stratagemate breui tempore ciuitatẽ exteris hominibus vndequaque conuenientibus oppleuit: à quibus plurimę domus ad ciuitatis mœnia exstructæ sunt, multaque studiosorum collegia, & monasteria, in gratiam peregrinorum isthic religionis ergo confluentium. Sita est forma quadrãgulari. Portæ sunt quatuor; prima, quæ orientem spectat, ad Nilum constructa, altera quæ meridiem ad lacum Buchiara, tertia versus Barcæ solitudinem ad Occidentem, quarta ad mare Mediterraneum, vbi est portus; cui adstant exploratores & ministri telonij, qui exactissimè viatores ad ipsas vsque vestes perscrutantur: quandoquidẽ non pro mercibus saltem, verùm pro nummis quoque quippiam in singulum centenarium vectigalis loco persoluitur. Sunt & aliæ duę iuxta mœnia portæ, ab inuicem ambulacro munitissimaq; arcæ distinctæ, que ad ripam portus Marsael vulgò Borgi nuncupati, hoc est, turris portus, sita est. In hunc se nobiliores ac celebriores naues recipiunt, cuiusmodi sunt Venetorum, Genuensium, nobiliores ac celebriores naues recipiunt, cuiusmodi sunt Venetorũ, Genuensiũ, Epidaurensium, cæteræqe Europæorum naues. Eo namq; Belgæ, Angli, Cantabri, Lusitani, omnisque generis Europæ homines mercaturæ gratia nauigare solent: verum maiori frequentia visuntur Appuliæ, Siciliæ & Græciæ, hoc est, Turcica nauigia, quæ in hunc se recipiunt portum, à piratarum incursionibus, & auræ intemperie tutiorem. Est & alius portus quem Marsa Essil Sela vocant, hoc est, catenæ portum in quo Barbariæ naues, veluti Tuneranorum, & Geluiensium stationem habent. Ad hos autem portus Eustachio Tessalonicense asserente, nauibus angustus est aditus, quare Plin. lib. 5. Hist. ca. 31. fallacibus eũ vadis adiri scribit. nam saxis sub mare latentibus rectus intertumpitur cursus, sinistrum verò eiusdem latus manufabricatis veluti tibijs obstructum est, dextro autem Pharus insula est opposita, nauigantibus propter nauigandi difficultatem prælucens, deinde circum insulam magni extructi sunt muri, in quos irrumpentes incolæ, asperam reddunt viam, & periculosum per angustias transitum. In interiore autem parte portus ipse securus est. Christiani circiter decimam pro mercibus, quas vel inuehunt, vel euehunt persoluere coguntur: Mahumetani 20. tamen quicquid terrestri itinere Alcairum defertur, nullum pendet vectigal. Hæc est nostra tempestate ciuitatis pars celebrior, vtpote Alcairo vicina, ad quam omnis generis mercibus refertissimam, negociatores ex toto orbe conueniunt: reliquis partibus ciuitas expers, incolisque destituta. Nam excepto vico longissimo, quo ab Orientali porta ad Occidentalem itur, eaque ciuitatis portione, iuxta maritimam portam mercatorum tabernis referta, atque Christianis inhabitata, reliquum vacuum est & euastatum. Quod per ea rempora accidit, cum Ludouico eius nominis quarto Gallorum Rege à Sultano in libertatem restituto, Cypri rex classe partim Veneta, partim Gallica instructus, ex improuiso Alexandriam adortus, magna hominum edita strage, cepisset ac depopulatus esset. Verum Sultano adueniente, qui magnũ exercitum recuperandæ Alexandriæ gratia conscripserat, Cyprij de tuitione desperantes, domibus incendio absumptis discessere. Sultanus mœnia, vt potuit, restaurauit: arceque ad portum ædificata, paulatim in eum, quem videmus statum reduxit. Alexandriæ mons spectatur altissimus ad similitudinem testacei, qui Romæ visitur, in quo, tametsi habeat situm naturalem antiquissima vasa testacea reperiuntur. In montis fastigio turricula extructa est, in qua perpetuo agit nauium aduentantium explorator, cui de singulis nauibus, quarum telonij ministros admonuerit, certum præmium assignatur: & si forte fortuna, dum vel dormit, vel vsque inambular, nauis appulerit, cuius publicanos prius certiores non fecerit duplum luit; quæ multa ad sultani fiscum refertur. Cui quę ferè ciuitatis domui, ingens cisterna concamerata, crassisque innitens columnis & fornicibus substructa est, in quos exundans Nilus, per aquæductum in planiciẽ, magno artificio extra Alexandriam constructum, deductus sub eius mœnibus demittitur. Cisternæ porrò successu temporis turbidæ ac cœnosæ redditæ, plurimis, æstiuo tempore languoribus occasionem præbent. vnde ob aërem ciuitatis infectum, incolæ facie pallida sunt & cadauerosa. Quod ad agri fertilitatem spectat, ciuitas in medio arenacei deserti condita, hortis caret ac viribus, solum habens semini capiendo incommodum. Frumentum à quadraginta passuum, millibus inuehitur. Iuxta aquæ ductum tamen per quem Nilus in ciuitatem transmittitur, exigui visuntur horti, sed quorum fructus ad maturitatem peruenti accolas noxijs febribus. alijsque morbis afficiunt. Capparibus tamen Tamariscis & Harmala, quæ est Rutæ species, abundant, & Anthilli item herba, quam Arabes Kali, ex qua, quemadmodum & ex ea, quam Galli Soulde nuncupant, quæstus vberrimos sentiunt. Ex ea siquidem cineres pellucidis conflandis vitris idoneos conficiunt, quos mercatoribus Venetis Muranam insulam incolentibus, diuendunt. Sexto fere ab Alexandria miliari ad Occidentem inter vetusta ædificia columna visitur spectandæ altitudinis & crassitudinis, quam Arabes Hemedussaoar, hoc est, arborum columnan, vocitant. De hac fabula recensetur, quendam ex Ptolomæis Alexandriæ regibus, columnam in portus extremitate construi iussisse, qua ciuitatem ab hostium incursionibus tutam, ac proinde inexpugnabilem redderet, atque in eius fastigio ingens ex Chalibe speculum apposuisse, cuius abdita virtute quotquot retecto speculo iuxta columnam præteruehebantur, naues e vestigiò mirabiliter conflagrarent: sed à Mahumetanis vastato speculo eius quoque virtutem euanuisse, atque illinc asportatam extitisse. Ridicula profectò narratio, & quæ infantibus persuaderi debeat. Sunt & hodie inter antiquos Alexandriæ habitatores plurimi Christiani, quos Iocobiras vocant, mechanici omnes & mercatores: qui propriam habent Ecclesiam, in qua D. Marci Euangelistæ corpus olim requieuit, Venetis clam sublatum, & Venetias importatum. Hic Alexandriæ autem ingens ad hunc lapis, forma rotunda conspicitur, quem S. Marcus sanguine suo ob Christi confessionem profuso tinxisse dicitur. Iacobitæ porro Alcairi principi tributum pendunt. Neque prætermittendum videtur, in medio Alexandriæ ruderum ædiculam instar sacelli constructam adhuc superesse, insigni sepulchro, magno à Mahumetanis honore affecto honorabilem, quo Alexandri magni corpus summi prophetæ ac Regis, velut in Alcorano legunt, asseruari contendunt. Concurrit autem eo ingens peregrinorum vulgus à longinquis etiam regionibus colendi ac reuerendi sepulchri gratia, cui quoque magnas frequenter largiuntur eleemosynas. Columnæ heîc binæ peringentes, ex porphyretico marmore perfectæ, rubei coloris, incredibilis spissitudinis videntur: in ipso inter columnio D. Catharina (quam Simeon Metaphrastes, Græcus auctor, Ecatherinam nuncupat) prænobilis & eruditissima virgo, capite truncata dicitur. Visitur & magnifica illa columna LX. cubitorum altitudine, nobili lapide sculpta, aduersus Pompeium excelso montis promontorio constituta, ex quo in Mediterraneum mare ad multa milliaria visus facili negotio panditur. Celeberrima Christianarum phana heîc quondam fuere, nec non perauguste Christianorum Basilicæ: Altera ad S. Sabbam Christo consecratorum sepulturæ dicata: Altera D. Gregorio sacra. Ad maris littus iuxta vrbem non sine summa exterorum admiratione baiulos & operarios videre licet Ægyptios, qui onera mercedis gratia quocunque deferunt, quorum sex tantum centenas onustas mercibus naues, vnico die exinanire, vel tres eorum modò, centum equos aut mulos, dimidiatæ horæ tempore, mercium vecturis onerare possunt, tanta sunt agilitate corporum. Quemadmodum porrò Capri Basenscain, Lundini in Anglia, atque Antuerpiæ vetus, noua, Anglorum & in ciuitate adaucta siue noua, Hansiatici fœderis Borsa, atque Lugduni Galliæ; Olisipone item in Lusitania Campsores sunt, atque mensarij: ita in vrbe hac Alexandrina amplissimus mercatoribus locus destinatus videtur, in quo frequentissimo numero, negociorum tractandorum causa mercatores quotidie conueniunt. Eo omnis generis merces deferuntur, veluti rata ac præstantissimi generis merces deferuntur, veluti rata ac præstantissimi generis aromata, tam simplicia, quam composita medicamenta, gemmæ Orientales, pretiosi lapides, liquores gratissimum spirantes odorem, auri purissimi, argenti, aliorumque metallorum varia supellex. Conspiciuntur ibidem varia animalium genera, veluti Tygrides. Cinettæ, sub vomica in ventre Morchum ferentes Capreoli, Simiæ & Cenocephali maximi, ad risum hominibus concitandum mira industria informati, dum humanos gestus admodum accuratè imitantur, mercedem etiam huius rei gratia exigentes Habent & animalia, domestici apud nos canis, vel felis referentia formam, Ichnemon, vulgari autem ipsorum lingua Rat de Pharaon, nuncupata, quæ domi alere, & cicurare solent. Habent etiam peregrinorum luporum ex Cicilia speciem, quibus natura rapaces, volatilia, & omne supellectilis genus, furtim auferunt, quorum pelles ob præstantiam & inusitatam coloris pulchritudinem à magnatibus expetuntur. Conspiciuntur ibidem quoque quàm plurimi Marsi, qui ex D. Pauli prosapia sese duxisse originem, & proinde serpentum domitores se esse gloriantur, qui viperas conseruantes in capsulis, ad varia Asiæ & Europæ loca eas deferunt, cum incredibili spectantiũ admiratione, & vbertimo, quem hinc faciunt, quæstu. At hi plerunque omnes, versipelles, callidi, & versuti sunt impostores qui regnas suas fraudulentur & dolosè concinnare solent. Id, quod peregregius vir D. Remaelus Lymburgus Medicus excellens Bononiæ, Ferrariæ, Mediolani, & Tridentina in Synodo Anni M.D.LIJ. longa experientia didicit: quo pacto hi à serpentibus, quos quasi familiariter circumferebant, præter amici domestici officium grauiter læsi, nec Melitensis insulæ terra, nec alijs quæ habebant præsidijs conciliari potuerint, nisi ipsis tandem ope atque auxilio clarissimi viri D. Doctoris Bartholomæi Syluani, Illustrissimi D. Cardinalis Christophori Madrutij Medici, Matheoli scorpionum oleo subuentum fuisset. Sed nunc ad ipsam Alexandrinam vrbem reuertimur, quæ Vniuersitatem omnium artium liberalium scholis illustrem habuit. Quas Baptista Egnatius in Ælij Spartiano, Adriano Imperatore fuisse recenser. Musęum Serapium, & Iseum, à Musis Serapi & Iside denominatas. In Musęo sacerdotes præfecti, & bonarum artium studiosi iuuenes ad necessarios Reip. vsus alebantur, vt Strabo & Volateranus testantur. Serapium verò pulcherrimum Gymnasium erat, quod porticus habebat stadio maiores, ac forum iudiciale & lucos, Strabo lib. 17. Geogr. Parepatitę autem sectę philosophi peculiarem scholam habuisse videntur. Nam Eusebius lib. 7. cap. 32. Et Nicephorus lib. 6. ca. 16. referunt, quod Anatolium Episcopum Laodicerum, propter incredibilem omnium artium cognitionem Alexandrini scholam Aristotelicam instituere & gubernare voluerint. Marcus tandem, fidelis Iesu Christi Euangelista, à quo fidei religionisque Christianę prima elementa Alexandrini cœperunt, Ecclesiasticam scholam instituit, cui doctissimi semper viri pręfuerunt. Pantenus ille, qui vt equus quidam Troianus, optimos Ecclesiæ palmites produxit. Deinde Origenes, quem ibi talem se vidisse testatur Porphyrius, qui arcem totius philosophię conscendisset, vbi præter aureum orationis flumen, & doctissimas prelectiones varia in scripturam sacram commentaria edidit, quę apud Nicephorum lib. 5. cap. 15. recentur. Cùm vero Origenes Palęstinam proficisceretur, Heraclam, successorem reliquit, cui tandem Dionysius, Anthenodorus, Malchior, Didymus, Athanasius, Theophilus & cęteri successerunt. Quę B. Hieronymum. Basilium Magnum Gręgorium Theologum, & pręstantissimos viros erudiuit. Floruit & hic scriptus Philo Iudęus. Florentissimam, quoque Iudęi Alexandriæ Synagogam habebant. Quantum ibi etiam Mathematicarum artium studia floruerint, ex M. Tullij Ciceronis lib. 1. de Diuinatione patet. Qui inquit, Ægyptij in camporum patentium æquoribus habitantes, cum nihil ex terra emineret, quod cœli contemplationi officere posset, omnem curam in siderum cognitione posuerunt. Iuuenturem verò à teneris in Mathematicis disciplinis exercebant, vt Isocrates in Busiri author est. De magnifica, & omnium disciplinarum libris instructissima Alexandrina Bibliotheca, quam Aristoteles primum instituit, teste Strabone lib. Geogr. 13. non est, quod nunc plura commemorem, pręter id solum, quod Ptolomęus Rex cum ex Gręcia passim, maximè ab Atheniensibus & Rodijs, vt scribit Atheneus li. 1. c. 1. eam Bibliothecam mirificè auxisset, Eleazaro Pontifici, Iudęis, & Doctoribus Hierosolymitanis scripsit, vt prophetarum libros, & qui de Deo ac mundi creatione tractarent, ad hunc librorum amicè transmitterent. Epistolæ exemplar apud Epiphanium est lib. de ponderibus & mensuris, apud Eusebium lib. 8. de pręparatione Euangelica cap. 1. Iosephum lib. 12. antiquitatum Iudaicarum ca. 2. Eos verò libros sermone Ægyptijs incognito conscriptos, cum Rex Ptolomęus vidisset, Thesauri, inquit, absconditi, & fontes obsignari, quę est vtilitas in vtrisque. Itaque Eleazaro rescribens petit viros probos ac seniores, legis & Gręcę linguę peritos sex ab vnaquaque tribu eligeret, & Alexandriam transmitteret, qui sacros hos libros in Gręcum sermonem conuerterent. Cui quidem petitioni Eleazarus annuens, venerandos senio viros horum librorum versioni prefecit, quos Ptolomęus per benigne excipiens, aliquot ab Alexandrina vrbe stadijs in insula Pharos singulis peculiarem ędiculam, qua separatim sacram legem interpretarentur, extrui curauit. Quos in ea vertenda, non eadem modo sententia, sed eadem etiam verba, non sine peculiari spiritus sancti gratia obseruasse, Iosephus li. 12. Antiquitatum cap. 2. Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum, Eusebius lib. 5. Historię Ecclesiasticę cap. 8. Nicephorus lib. 4. c. 14. D. August. l. 2. de Doct. Christiana ca. 15. grauissimi authores, & fidelissimi historiographi testantur. Harum autem ędicularum ruinas & vestigia quędam Iustinus Philosophus & Martyr, se vidisse scribit.

ALEXANDRIA, vetustissimum Ægipti emporium, Amplissima ciuitas, ab Alexandro Magno condita, muris, turrib. et propugnaculis ea forma, qua hic depicta videtur, ante Christi aduentum, Annis CCC.XX. constructa fuit, magnifica olim, et nunc quoque benè munita conspicitur, sed intra moenia ruinis, et ruderib. plena, Magnitudine Lutetiæ Parisiorum respondet.
Lacus Meotis seu Mareotis aquę dulcis ampliss: et admodum pisculentus, distans ab vrbe medio miliari italico.
Nilus flu. per canales vrbem transfluens, puteos ac cisternas replens, dum exundat, Alexandrinor. vsui toto anno inseruit.
ALEXANDRIA.
Porta Nili.
Porta del pepe
Columna Pompei in promontorio à Cæsare erecta, incredibilis altitudinis et spissitudinis ex lapidib. Thebaicis, vt et alij obelisci in ciuitate, confecta.
Castel nuovo
MOSQVE
Porte du Caire
Sub hoc lapide Corpus S. Marci
Sylua palmarum, ad vsum ignium, et medullæ, quæ per vrbē venalis est.
Obeliscus
Domus Alexandri Magni
Pharus
Guardia
Canophalo
MEDITERRANEVM MARE

TVNES.

TVNES, vrbs Africæ vetustissima, Straboni atque Polybio memorabilis, Arabibus Tunus, antiquioribus, Thaffis appellata, principio angustissimum opp. fuit, ab Afris ad lacum quendam exstructum, quod à mari Mediterraneo circiter duodecim distabat milliaria. Deleta verò
Carthagine cum ædificijs, tum & incolis mirum in modum augeri cœpit, & tum primo Abu, Zachariæ Regis Tunetensis filius, Marocci regis
iugo excusso, regiam Tuneti aulam instituere cœpit, sub quo principe, ad Leonis vsque Afri tempora, adeò Tunetensis excreuit respublica,
vt totius Africę opulentissima sit appellata. Huius filius quum post obitum patris ad regnum peruenisset, amplissimis vicis suburbium locupletauir. Vnum quendam ad portam Beb Suuaica ædificauit, qui trecentas ferè numerabat familias: Alterum ad portam Bebel Mabera extruxit, qui plus minus mille familiarum fuit capax. Frequentissima in vtroq; est artificum multitudo, in posteriori omnes Tuneti Christiani
habitant, qui in regis custodiam electi sunt: adiunctus est ab eo tempore & tertius quidam vicus ad Maritimam portam Bebel Bacchar dictam, quæ à sinu in dimidio tantum abest milliario. Huc se Genuenses, Veneti, reliquique omnes mercatores Christiani conferunt, habentque sua extra Maurorum tumultum hospitia secretiora, est autem hic vicus tantæ amplitudinis, vt tam Christianorum, quàm Maurorum familias trecentas numeret: domus autem humiles sunt, atque aliquantulum arctiores. Huius ciuitatis domus, cum ijs, quæ in suburbijs
sunt additæ, numerum attingunt decies ferè millesimum. Ornatissimum hoc oppidum atque incolis frequentissimum singulis habet artibus
suum assignatum locum. Infinitus propemodum hic est telæ textorum numerus: tela autem subtilissima per totam Africam distrahitur, maximoque venditur. Est huius oppidi fœminis mirus quidam nendi modus, eminentiori enim quodam loco sedentes, aut in superiori domus
parte, fusum, aut per fenestram, aut per foramen quoddam tabulati, in subiectam demittunt contignationem adeò, vt fusi pondus filum
maximè æquale atque politum reddat. Habent autem telæ mercatores complures hic officinas, atque pro ditissimis totius Tuneti habentur ciuibus: non hic aromatariorum, non sartorum, omniumque denique exercitiorum maximam desiderabis copiam: innumeri hic laniones in macello frequentissimo,
qui ouillas carnes vt plurimum venales habent, idque Veris atque æstatis præsertim tempore. reperitur & hic omnis generis infinitus propemodum artificum numerus,
quorum enumeratio, non tam prolixa, quàm tædiosa esset. Ingenium omnibus est liberale: vestitus mercatoribus, sacerdotibus, ac doctoribus, satis est decorus. Dulipanum in capite gerunt, quod prolixo admodum linteo tegitur: dulipanum quoque aulici omnes atque milites gerunt, verum non eodem modo linteo tectum. Diuitum
non admodum copiosus est numerus, idque fortasse propter frumenti, omniumque adeò frugum summam caritatem: non enim illis licet agrum vel minimo interuallo
ab vrbe situm, colere: propter crebras Arabum incursiones. Frumentum illis ex alijs aduehitur regionibus atque ciuitatibus, quales sunt vrbs Beggia, & Bona. Huius oppidi
ciues nonnulli agros in suburbio, muris cinctos habent, vbi nonnihil hordei atque frumenti serunt solum tamen adeò est aridum, vt frequentissima egeat irrigatione:
quare & singulis est suus puteus, vnde aquam rota quadam, quam mulus aut camelus agit, exhauriunt, atque ductibus quibusdam, ad id paratis, totam irrigant agri superficiem. nunc mihi quæso supputa, quantum frumenti ex tantillo campo muris incluso, summoque artificio irrigato colligi possit. panem pinsunt optimum, furfure tamen
seruato, vnà cum frumento, massam pistillis quibusdam pinsitant, quibus in contundendo lino Aegyptij vti solent. Mercatores & reliqui fere ciues pulte quadam vilissima,
ex hordei farina in massam propemodum reducta, vescuntur, huic aut oleum, aut malorum citreorum ius infundunt, pultem vulgo, Besis, appellitant. Est hic locus quidam
vbi nihil aliud, quam hordeum huic pulti paratum, venale reperias: vescuntur & alio quodam non admodum honestiori cibo: farinæ massam aqua optimè coctam, alio
quodam in vase pistillo agunt, atque oleo, aut carnium iure madidam potius vorant quam edunt. cibum hunc, Besur, vocant: vescuntur quidem ditiores cibis aliquantulo
delicatioribus. Nulla illis est mola (nisi fortassè ad riuū quendam, non procul ab vrbe situm) quæ non aut mulo, aut asinò agatur: nullus hic fons, nullum flumen, nullusve
puteus est: aquam omnes pluuialem è cisternis quibusdam petunt, nisi quod in suburbio puteus est, vnde aquam salsam exhauriunt, atque baiulis quibusdam in vrbem
venalem conuehunt. salubriorem enim, potuique commodiorem putant, quàm pluuialem. Est quidam puteus, qui aliquantulo tolerabiliorem præbet aquam verùm ea
principi, eiusque aulicis seruatur. Est in hoc oppido amplissimum quoddam templum, sacerdotum numero, atque annuis prouentibus opulentissimum. Reperiuntur &
alia vbique templa, sed quæ non adeo amplam habent prouentuum copiam: non hic collegia desunt, neque ad illorum ritum extructa monasteria, quæ omnia communi
ciuium fouentur eleemosyna. Reperiuntur in hac vrbe nonnulli, quos insanire planè dixeris: hi lapides semper circumferunt, nudis pedibus, apertoque capite incedunt, atque à populo ceu eximiæ sanctitatis viri, venerantur. Adde, quòd Tuneti rex cuidam ex his monasterium extruxit eique cum omnibus affinibus amplissimam legauit prouentuum copiam, Sidi el Dahi, vocabant. Domus omnes sic satis ornatæ, lapidibus elegantissimis, multoque museaco elegantissimæ. Miro quodam artificio gipsum incidunt, coloribusque elegantissimis depingunt. Est enim hic lignorum maxima inopia, in quibus egregij quiddam insculpi posset. Cubiculorum solum lapidibus quibusdam
perlucidis, atque elegantissimis sternitur: suntque omnes ferè domus vnius duntaxat contignationis: his autem singulis ferè duæ sunt portæ, quarum prior plateam respicit, posterior in culinam reliquamque domus partem ducit. Solent autem atrium inter vtramque portam elegantissimum exornare, vbi cum amicis confabulari possint.
Balnea hic multò commodiora, quàm Fessæ reperias, quamquam non tam ampla atque sumptuosa. in suburbijs frequentissimi atque amœnissimi sunt horti, qui fructum etsi
non magna copia, prestantissimum tamen producunt: satis bona hic malorum citreorum, rosarum, omnis generis florum prouenit copia, eo præsertim loco, qui Bardo
illis appellabatur, vbi regium visitur palatium, hortis vndique amœnissimis cinctum. Habet quoque hæc ciuitas ab omni parte in quarto aut quinto milliario campos oliuis copiosissimos, vnde tantum olei conficiunt, vt non ciuitati solum satis sit, verùm & ad Aegyptum quoque bonam mittant quantitatem: ligna autem ex oliuis decisa,
igni committere solent, indeque carbones conficere: neque puto vspiam maiorem esse lignorum inopiam. Nonnullarum fœminarum inopia frequentissimè in causa est,
quo minùs integram seruent castitatem ornatè quidem vestiuntur, domumque egressæ, ad Fessanarum morem, faciem tegunt: pannus enim latus frontem regit, cui & alter quidam subiungitur, quem Setfari, appellant. Caput autem tam multis obuoluunt panniculis, vt ea parte gigantem referant. Omnem ferè substantiam, omnemque adeò
curam persumis atque huiusmodi delitijs insumunt. Est autem apud hos cibus quidam sumptuosissimus, qui illis vulgò Lhasis, vocatur, cuius qui vnciam vnam sumpserit,
perindè atque si ebrius esset, ridere, iocari, atque ineptire incipit: maximeque ad libidinem prouocatur.

APHRODISIVM, VVLGO AFRICA.

APHRODISIVM, quod vulgò Africam, Mauri Mahadiam appellant in ea Africæ ora positum est, quæ in Tunetense regnum abijt, qua aditum habet à terra directa fronte inter Septentriones & Austrum, ad ducentos passus patet, reliqua mare alluit. Eius verò spatij pars, quæ ad aditum pertinet, duplici muro, &
altissima fossa, inter vtrumque perducta, & turrium altitudine munita, difficilem habet oppugnationem. Hinc Aphrodisium ipsum paulatim latum fit, mareque ab vtroque latere, veluti in sinum, ad eas vsq; turreis admittit, quæ in occasum solis spectant. Deinde latius factum, rursus ad orientem solem contrahitur, in tenuemq; cuspidem desinens, linguæ speciem refert. A mari autem, quamquam simplici muro, ne ea quidem crassitudine, qua à continenti cingitur, tamen eò propius accedere, perdifficile est: propterea, quod mare est illic vadosum, & breuibus plenum. Murus & crassitudine, quam habet, & turrium multitudine, & quod frequentissimis fibulis reuinctus distinetur. præcipuè à terra, firmissimus est. Nam qui interior est, in latitudinem pedum quindecim, qui vero propè fossa est,
quinque patet. Porta, qua ad oppidū est ingressus, altissimis turribus & operis varietate, & firmitate est sanè quā admirabilis, tot sunt inextricabiles anfractus, tot gyri, tot
arcuati flexus, suis quisq; æratis postibus vtrinque muniti post quos testudo quædam fornicato opere, longa pedes septuaginta ingredientes excipit, adeo angusta & obscura, vt omnium mentes animosque perturbet, & quasi cum aliquo numine terreat, speciemque potius auerni specus, quàm ingressus ad oppidum præ se ferant. Quo fiebat,
vt Mauri maiestate oppidi, & religione adducti, crederent nulla vi ipsum expugnari posse. Intus, qua ad Septentrionem vergit, monticulus nascitur, passus circiter à muro
sexcentos: abestq; qua in austrum spectat, à nauali & cothone centū, qui & amplitudine, & operis magnitudine, longè alios antecellit. Nam præterquā quod muro continetur, tutissimoque in loco positus est, multo capacior fieri potest: aditumq; ita perangustum habet, vt singulas triremes, sublatis etiam remis, faucibus, veluti canali quodam,
intrò ægrè admittat: eoque amplius quinquaginta se recipere, ibique porta præclusa, quæ aggere & turribus est munita; tranquillè hyemare possint. Fuit hoc oppidum sub
imperio Tunetensium, donec pulso Huzanio Chdeuio, qui Areadenum Anobarbum summa necessitudine attingebat, quique proditione quorundam ipsum occuparat, se
se in libertatem vindicauit. quam viribus & multitudine hominum, diu retineri potuisset, nisi eam Dorgutes, Turca pirata insignis, oppidanorum aliquot perfidia adiutus,
eripuisset. Isà Meninge illa Lotophagorum; quam Gelnes hodie vocant, soluens, quæ insula minore Syrti, ponte ad promontorium Zetham continenti coniungitur,
Aphrodisium venit, præmissis eo consilio pedestribus Turcarum copijs, vt simul atque ipse a mari oppidum se velle adoriri simularet, concurrentibus eò oppidanis, illi statim à terra, ex insidijs irrumperent, ipsumque caperent: nec fortuna comprobato hominis consilio, euentui defuit. Capto Aphrodisio, Dorgutes se Dynastam appellari iubet:
Africæ Mauritaniæque oram occupare, imperium protendere; ex Neapoli Siciliaque prædas agere, animum intendit: creuisset præter modum viribus, nisi eodem anno, quo
oppidum captum est, qui fuit quingentesimus quinquagesimus supra millesimum, ab Hispanis fuisset repressus.

PENNON DE VELES.

ANtiquissimum est oppidum in littore maris Mediterranei constructum, ab Hispanis Velles de Gumenera, siue etiam Pennon de Veles, appellatum. familias numerat plus sexcentas. Non desunt Historiographi, qui ab Africanis, alij à Gothis, ædificatū fuisse scribant, quomodocunque se res habeat, ad huc incertum est.
Inter duos visendæ altitudinis montes sitū est: non procul vallis est amplissima; in qua aqua pluuialis amnē format. Est autem huius oppidi medio forū quodda, in quo frequentissime sunt officinæ, visitur & hic templum augustū: magna est hic aquæ potabilis caritas; omnibus enim ad vnū eundemque puteum confugiendū est, qui in suburbiū iuxta sepulchrū cuiusdā est, qui quondam, apud illos, maximi fuit nominis. Verum non vsque adeò tutum est, noctu illinc aquam
petere: est enim in eo magna sanguisugarum copia. Ciues in duas diuisi sunt partes: horū enim nonnulli piscatores, alij piratæ sunt, qui Christianis non paruā quotidie afferunt molestiam. maxima reperitur in montibus illis arborū abundantia; quæ nauibus atque triremibus fabricādis aptissimæ sunt: & qui montes incolunt, nihil aliud ferè
operis exercent, quàm quod ligna huc atque illuc conuehunt. minimum apud illos frumenti prouenit: quare panem ferè hordeaceum conficiunt: vescuntur autem obsonij loco, pisciculis quibusdam (sardelli Itali vocant) alijsque id generis piscibus: est enim tanta illis piscium copia, vt vnus retia extrahendo non sufficiat, quare qui piscatores ea in re iuuare volunt, pro officio, piscatoribus exhibito, bonam piscium copiam recipiunt, quin & obuijs quoque multum piscium dono dare solent: pisces autē
falsos ad vicinas mittere solent regiones. Est longa in hoc oppido Iudæis platea, in qua & œnopolas non nullos reperies: vinum autem ceu nectar quoddam bibunt. Solent
& vesperi vinum in scaphas secum conferre, atque sic bibendo atque cantando per flumen spatiari. Est in hoc oppido elegantissimum quoddam castrum, verùm non admodum munitum, in quo se oppidi præfectus continere solet: non procul hinc palatium est regium, cui adiunctus est hortus amœnissimus: ad maris littus nauale quoddā
est, vbi triremes, aliæq; naues, præfecti sumptibus fabricantur, quibus illi Christianos maximis solent afficere incommodis propterea, quòd Hispaniarum rex Ferdinandus
insulam quandam armis sibi occupauit, quæ huic ciuitati ad vnum milliare ex opposito sita est, in qua proficere incommodis, propterea, quòd Hispaniarum rex Ferdinandus insulam quandam armis sibi occupauit, quæ huic ciuitati ad vnum milliare ex opposito sita est; in qua propugnaculum quoddam in scopulo exstructum bombardis
atque militibus muniuit, ita vt nec templa iam dicti oppidi tuta essent, nec etiam homines, qui per plateas incedebant; quin maxima illorum pars quotidiè bombardarū
ictibus interficeretur: hinc factum est, quòd vrbis præfectus auxilium à Rege Fessæ petiuit, qui ingentem contra Christianos misit exercitum, verùm Fessani infelici omine dimicauerunt, partim enim capti, partim interfecti sunt perpauci qui fuga suæ consuluerant saluti, saucij Fessam redierunt Seruarunt igitur Christiani hanc insulam
duos ferè annos. deinde cuiusdam Hispani perfidia, qui insulæ præfectum, propter sibi ademptam vxorem, interfecerit, in Maurorum redacta fuit deditionem, Christiani
omnes trucidati, illorum nemo à cæde exceptus; præter proditorem Hispanum, qui propter egregium hoc facinus, magna accepit à Bedis præfecto, atque à rege Fessæ præmia. Huius rei historiam, cum essem Neapoli, fortè à quodam audiui, qui his omnibus interfuerat, dicebatque hæc acta fuisse anno a Christo nato millesimo quingentesimo vigesimo. Nunc autem insula hæc accuratissimè à militibus Fessanis seruatur, nullum enim propinquiorem portum, in Mediterraneo Fessa habet, quanquam centum & viginti distat milliaria. Solent Venetorum triremes hanc insulam quotannis, aut alternis annis inuisere, atque cum illius loci incolis, mercium permutationem facere, aut interdum quoque præsenti vendere pecunia: deinde merces ex hac insula collectas, Tunetum, Venetias, ad Alexandriam, aut etiam ad Barutum deuehunt. Hæc
Ioannes Leo Africanus.

TVNES, OPPIDVM Barbarię & Regia ſedes; Anno 1535.
cum à Carolo V. Imp. expugnaretur, à Ioanne Maio eius Ma:
ieſtatis pictore ad Viuum delineatum.

AFRICA, olim APHRODISIVM.

PEÑON DE VELES.

TVNETIS VRBIS NOBILISSIMAE TOTIVS APHRICÆ, QVÆ LYBIÆ REGIA EST, ET CARTHAGINI

propinqua, duarum item eius arcium, nouæ videlicet, cui Gabriel Serbillonius Mediolanensis, & Guletæ, cui Petrus Carrera Hispanus, vterq; nomine Philippi Regis, præest, à Turcis & Mauris mense Iulio & Augusto, Anno Christi M.D.LXXIV. terra marique contra Christianos Sinano Bassa exercitus Imperatore, & Occhiale classis duce, vndique magna vi & fortiter obsessarum, defensarumque descriptio.

TVNES, ampla & peruetusta ea in Aphricæ parte ciuitas, quam Barbariam appellitant, post Romani imperij inclinationem, in Saracenorum potestatem deueniens, proprio rege ornata fuit, qui tum ob longam & diuturnam imperij vetustatem, rum ob eximiam stirpis claritudinem, cæteros Africæ Reges, Telesinum, Fessanum, & Matochanum auctoritate præcelluit, nam ab hoc sacra & iura omnia alij petebant. Eius regnum atque imperium, DCCC. millibus passuum, ab occasu ad orientem extendebatur. Cui cum Muleasses Hazenius Rex præesset, is fratrem maiorem natu, Maimonem, cui iure primogenituræ regnum debebatur, idque post mortem patris affectare videbatur, in carcerem coniecit, Roscetem fratrem regno expulit, qui cum frustra conaretur redire, Algeriam ad Barbarossam confugit, vt ipsius ope ac viribus, ad patetnum regnum ad mitteretur: sed ab eo Constantinopolim, ad Solymannam Thraciæ Regem deuectus, cathenis, compedibusque vinctus, in Asia relinquitur, Barbarossa interim, homo callidus, & longo rerum vsu cultus, Rosceris restituendi prætextu, Tunetem inuadit, Muleassem regno eijcit, qui fuga salutem quærens, apud Docarum Regulum latuit, & tandem Caroli V. Augusti, qui eo tempore in Hispania erat, opem implorat. Cuius quidem petitiones non esse auersandas putauit Imperator prudentissimus, remq; ipsam arbitrabatur exposcere, vt feri ac barbari tyranni, Christianorum hostis immanissimi frangeretur potentia. Fama siquidem erat, Barbarossam validissima barbarorum collecta classe, non modò, vti superiore anno fecisset, Italica littora prædaturum, sed etiam proxima ęstate traiecturum in Siciliam, cum ingenti Turcarum, Afrorumque multitudine, vt Neapolitano potiretur imperio. Quod ne fieret, quàm celerrimè præcauendum esse putauit inuictissimus Cæsar. Itaque tritemes naualibus educi, Hispanorum, & Germanorum cohortes conuocari, & omnes Barcinone, quod oppidum est citerioris Hispaniæ nobile, conuenire iubet, quibus alij complures Italiæ Principes triremes suas, milite, commeatu, & machinis bellicis instructissimas, adiungunt. Composita iraque fortissima nauium classe, habitoque delectu, Carolus Imperator Barcinone, Anno Chtisti, M.D.XXXVII. Mensis Iulij XXV. die, qui D.Iacobo, tutelari Hispanorum Diuo sacer erat, nauem conscendit, & per mediterraneum mare, ad Guletam, arcem munitissimam, classe peruenit, quam adhibitis machinis, summa militum alacritate ac studio, pulso, fugatoque Barbarossa, expugnat, captoque per deditionem Tunete, vniuerso regno potitur. Mustafa, miles strenuus, quem Barbarossa discedens vrbis defensioni præfecerat, Imperatoris se potestati fideique permittit: Muleassem Hazenium, in regnum restituit, Guletam tantùm arcem cum maximam, tum munitissimam, præsidio imposito, sibi retinuit. Binos ad venationem falcones, & binos Numidiæ pernices equos, & Guletano, præsidio Hispanico stipendij persolutionem, tributi nomine, quotannis Muleassi imposuit. In ea expeditione Carolus Cæsar 2000. Chtistianorũ millia in vinculis captiuos libertati restituit, pridie D.Ioannis Baptistæ natali. In Neapolim rediens, maxima temperantia ab eo regno abstinuit, quod opulentissimum in Africa est, & ad res in ea prouincia gerendas, opportunissimum. Cæterum Muleasses, tanti beneficij immemor, ad Turcarum tyrannum deficiens, vniuersum regnum proditione Solymanno restituit, quod ab eo tempore, vsque ad annum Christi M.D.LXXIII. proprijs regibus administratum fuit. Quoad D. Ioannes Austriacus ex Sociali, cum Pontifice & Veneris bello, & nauali cum Turcis conflictu in Epiro ad Echinadas victor rediens, Tunetem expugnat, profligatis ac cæsis barbaris, vniuerso regno potitur. Castro nouo, duce & anspice Gabriele Serbillonio Mediolanensi, ordinis S.Ioannis in Vngaria Priore, ad arcis Anuerpianæ imitationem ac formam, Tunetem munit, cui eundem fundatorem, Guletæ verè fortissimum virum Petrum Carreram Hispanum, nomine Philippi Regis, præesse iussit. Id ægrè ferens Turcarum Tyrannus, Hispanici Regni incrementum formidans, incredibili Turcarum & Maurorum exercitu, & classe instructissima, in Guletam & nouam arcem expeditionem parat. D.Ioannes Austriacus, classis Hispanicæ, cui præerat, imbecillitate perspecta, classem Turcicam, quam Occhiales ductabat, magna diligentia mare obseruans, ne aliquid obsidione cinctis, subsidij adferri posset, adgredi, neque cum ipsa decertare, potuit. Triginta siquidem tantum triremes habebat, quarum V. & XX. in Hispania rebus necessarijs & milite erant instructæ, reliquas, vt Italiæ Dynastæ pararent, petijt, eosque monet, ne hoc tempore Reip. Christianæ desint, certoque se confidere ait, si ipsi huic classi succurrant, tantum ei virium adfuturum, quantum ad Occhialis dissipandum potentiam sit satis: prætereà perpenderent, quantum Hispaniarum Regis, & Christianæ Reip. interesset, arces Guletam ac nouam, totumque regnum defendere. Itaque ad triremium instructionem, cunctis hæresum & scelerum causa vinctis, ex carceribus dimissis, & nauibus impositis, delictorum impunitas, bonorum, famæque restitutio est promissa, si vel vnica earum, Guletam attigisset. Genuenses, Florentini, Neapolitani proceres, vt Regiam classem suis augerent triremibus, & in eam expeditionem sumptus conuerterent, vix sine graui ipsorum exitio fieri posse, responderunt, ne, si quid aduersi accideret, classe ipsi ac milite destituti, præde Barbaro forent. Itaque Turcarum tyrannus, dum auxiliares copias terra marique excludit, LX. machinis bellicis duplici ordine collocatis, arcium muros, sine intermissione verberat, propugnacula & mœnia deijcit. Menseque Quintili & Sextili, M. D.LXXIX. terra marique Sinano Bassa exercitus Imperatore, & Occhiale classis duce, vtramque arcem expugnat. Christianos omnes. XIIII. tantum exceptis, qui vincti Constantinopolim sunt missi, trucidauit: ciuitatis Tunetis, & nouæ arcis muris, solo æquatis, fortissimam arcem, portus multarum nauium capacis formâ construxit, ibique perpetuam belli sedem, arcem regni, caputque constituit, ad Hispaniam, Italiam, cæterasque insulas, infestandas.

TVNES VRBS.
Veteres aqueductus
VETERIS CARTHAGINIS RVINAE
Vallum et fossa Christianorum
Vallum et fossa Christianorum
NOVA ARX
STAG NVM.
Sicli insula S. Iacobi
Nauigia tuendo Stagno
CASTRA TVRCICA
CASTRA TVRCICA
GVLETA ARX
CLASSIS TVRCICA.
TVNETIS VRBIS, AC NOVAE EIVS ARCIS, ET GVLETAE, QVAE PHILIPPO HISPAN: REGI PARENT VTI A TVRCIS, ET MAVRIS, SELIMO, THRACIAE REGE, ANNO CHRISTI, CIↃ. IↃ. LXXIV. MENSE IVLIO, ET AVGVSTO, FIXIS CASTRIS OPPVGNABANTVR, EFFIGIES.
OBSESSI, PHILIPPO, HISP: REGI.
ADSPICIS INFESTAS, ACIES INIMICAQ' CASTRA?
HAS MANET EXITIVM, MAGNE PHILIPPE SVVM,
ADGREDERE, EXSCINDES, TRVCVLENTI CORNVA TVRCAE.
ADIICIES SCEPTRIS, PVNICA REGNA TVIS.
EIA, TRIVMPHALES PASCIT TIBI LAVRVS HONORES,
SERVATVR TITVLIS, BARBARVS HESPERIIS.
HORRIBILES IACTET VIRES, VIRTVTE VALEMVS,
VINCIMVS HVNC ANIMIS, VINCIMVS INGENIO.
FAC TAMEN, HAS ARCES CAPIAT; MOX VINDICE CHRISTO
COGETVR CELERI, NON DARE TERGA FVGAE?
MACTE IGITVR, BELGAS TIBI IVNGITO FOEDERE PACIS,
HAC SOCIA, TVRCAS FVNDERE MARTE POTES.

ALGERIA.

ALGERIA, Algira, siue, vt D. Ioannes Paciecus in postrema eius vrbis pictura & eius narratione, Algerium, vel, vt Antholius Sequanus in Caroli V. Immortalitate, Argyria, celeberrimi nominis Saracenorum in Africa vrbs, vulgari, & vsitata Afris appellatione Gezeir, idem atque nobis insula, sonat, inde desumptum nomē putant, quòd Insulis Maioricæ, Minoricæ, atque Geuisæ adiaceat: hanc vrbē nos Algiram vocamus. conditores habuit Afros, qui ex familia Mesgana originem traxerant, quare & apud antiquos Mesgana fuit appellata. Spaciosissima est ciuitas, numeratque familiarum quatuor ferè millia: muris elegantissimis atq; munitissimis cincta. Ædificia hîc visuntur artificiosa atq; sumptuosissima. Habet quælibet ars suū ad hoc designatum locum. Hospitiorum, balneorum, atq; templorum, mira hic est elegantia, atq; inter cætera templum visitur ornatissimum atque amplissimum, in maris littore positum. Habet autem ea in parte, qua mare respicit, amœnissimum deambulacum, eius ciuitatis muro superinstructum, qui maris fluctibus alluitur. Innumeri in suburbio reperiuntur horti, omnibus fructuum generibus amœnissimi. In parte orientali præterfluit flumen quoddam, quod molas frequentissimas agit: ex hoc etiam aquam potationi atque rei culinariæ aptissimam, exhauriunt. Elegantissimas habet planicies, quarum præcipuam, Metegia vocant, patet in longum quadraginta quinque, in latum verò, triginta ferè milliaria, estque hæc omnis generis frugibus feracissima. Per multos annos Telensinorum imperio paruit, verùm cùm iam Bugiæ suum quoq; Regem esse intellexerunt, quoniam huic viciniores erat, in huius deditionem sese coniecerunt. Videbant enim, Telensini regem non posse magnoperè ab hostium iniuria seruare. Bugiæ autē Regem, maximas posse inferre molestias, quare censum annuum huic vel vltrò obtulerunt, remanserunt tamē ab omni ferè exactione liberi. Post aliquot deinde annos, huius vrbis incolæ, compositis sibi triremibus, piratas agentes, cœperunt iam dictas insulas mirum in modum infestare. Quare Rex Ferdinandus ingentem classem adornauit, qua se facilè hanc vrbem occupaturum putauit. In scopulo quodam altissimo huic oppido ex aduerso posito, arcem quandam munitissimam construxit, neque longius ab vrbe distabat, quàm vt bombardarum ictu, eò facilè pertingi posset, etsi nulla tamen in parte ciuitatis muris nocere possent. Quare statim Legati in Hispaniam missi sunt, qui decem annorum inducias peterent, ea lege, vt singulis annis certum numerarent tributum, quod eis ab Ferdinando concessum fuit. Remanserunt igitur per aliquot menses à belli sæuitia securi: tandem verò Barbarossa ad Bugiæ obsidionem properans, posteaquàm arcem quandam ab Hispanis ædificatam occupasset, mox etiam de altera recuperanda cogitauit, sperans fore, vt hac deuicta, minimo negotio totius Bugię regnum occuparet. Verum non omnia ei cesserunt ex animi sententia. quos enim secum adduxerat milites, maxima pars agrorum erant cultores. Hi simulatq; serendi tempus instare viderunt, nullis etiam exhibitis libellis, principem deseruerunt, atque ad agriculturam redierunt. Idem etiam Turcarum permulti fecerunt, adeò, vt Barbarossa, re infecta, obsidionem soluere coactus sit. priusquam tamen inde discedere voluit, propria manu duodecim myoparones incendit, qui in flumine à Bugia in tertio tantum aberant milliari. Deinde cum quadraginta in Castrum Gelgel se recepit, quod à Bugia, sexaginta ferè distabat milliaria, vbi per aliquot remansit dies. Interea rege Ferdinando vita defuncto, Algiræ incolæ se à tributo liberarunt. Videbant enim Barbarossam bello plurimum valere, atq; Christianis hostem infestissimum esse. hunc igitur accersitum, totius exercitus ducem constituerunt, qui mox arcem oppugnare cępit, sed parum, aut nihil profecit. Post hæc Barbarossa vrbis præfectum in quodam hypocausto clàm interfecit. Hic Arabibus imperabat, qui in Mettegiæ planitiebus habitabant, Selim Etteumi appellabant, ex stirpe Tehaliba originem traxerat, atque eodem tempore Argiræ præfectus creatus, cum Bugia ab Hispanis occuparetur: atq; iam per multos annos regnauerat, cùm à Barbarossa interficeretur. Deinde Barbarossa huius ciuitatis sibi imperium vsurpauit, monetam cudit, fuitque hoc primum Barbarossæ regnandi principium. Iam dictis omnibus rebus ipse tum temporis adfui, quo mihi Fessa, Tunetum iter erat, atque apud quendam hospitio receptus, qui legatus ab Algiræ populo ad Hispanias missus fuerat, vnde tria millia librorum, Arabica lingua descriptorum, contulerat. Deinde Bugiam profectus sum, vbi Barbarossam alteram illam arcem obsidentē reperi, postea Constantinam veni, atque inde Tunetum. Interea Barbarossam Telenuni interfectum audiui, ac eius fratrem, Cairadin, in Argiri regnum successisse. Tum quoque Imperatorem Carolum duas misisse classes ad Argiram expugnandam intelleximus, primam in Argire planiciæ perijsse, alteram, postquā per tres dies continuos oppidum oppugnasset, partim interfectam, partim fluctibus & tempestate oppressam; partim à Barbarossa in deditionem redactam, adeò, vt pauci admodum in Hispaniam redierint. Hæc à Christo nato, millesimo, quingentesimo, decimo tertio anno, acta sunt. Hactenus Ioannes Leo lib. 4. de rebus Africis. Caroli autem V. classis, extremam illam calamitatem in Argiræ portu perpessa est, Anno salutis M. D. XXXXI. Mensis Octobris die XXVII.

ALGERII saracenorum vrbis fortissimæ, in Numidia Africæ Prouincia structæ, iuxta Balearicos fluctus Mediterranei æquoris Hispaniam contra, Othomanor. Pricipu jmperio redactæ, imago.
In hoc monte, condita est Caba, filia Comitis Iuliani Vice regis, per vniuersam Africam, Domini Roderici Gothi, Regis Hispaniar., qui Cabam illam stuprauerat, ob quod vindicandum, Iulianus Pater, Maurorum præsidio, vniuersam expugnauit Hispaniam.
SINVS SARGELYCVS
Castrum nouum septem laterum nuncupatum
Arca lata iuxta Castrum
Castrum Saxine
Moschea zidi Bohonor
Hortus regis
Palatium Age sanicerot
Forum
Castrum nouum Anno 1569. perfectum
Portus paruus
Sepulchra Regum
Burgum nouum
Portus minor siue Calletta
Fons et hortus Palme, aut di Alsama nuncupatus
Scogli
MARE LYBYCVM MEDITERRANEVM
Fluuius molæ
Caput Metefsi
A Porta di Babazzon, et Ponte sopra il fosso
B Porte tre di l'Arsenale, et l'Arsenale
C P. della Città all'Arsenale, et un magazeno
D P. due alla marina con un
E P. de Babaluet con il Ponte leuador
F P. due per intrar dalla Città alla Alcazaba
G P. nuoua detta Babbaxidit
H P. di soccorso di dietro la Alcazaba
I Baluardi dui noui della Alcazaba
K Baluardo di Renegati cō il suo seraglio d'Genizeri
L Baluardo di Babazon, et casa de Soldati
M Baluardo di Cochiaperi, et Casa de Genizeri
N Baluardo de lla Marina con molta Artegliaria
O Baluardo de Baluet, et Casa de Mocharreri, cioè Soldati probati in le arme
P Baluardo nouo fatto da yaya Arraez
Q Moschea maggior detta il Giumma, doue concorre tutto il populo de mori
R Moschea dil Re, et di Turchi
S Moschea detta zeuya doue habita zidi Babaruez, morabito maggior di Algier cioe Vescouo.
T Moschea di zidi Rabadan.
V Moschea di zidi Bobbadien.
X Fontana grande, et altre fontane picole
Y Piazza del Re
Z Piazza detta del Buturo
1 Piazza d'i Archibugieri, et dil pesce
2 Il Rocho grande
3 Banchi
4 Stratta granda del zocho
5 Strada larga
6 Strada delli orefici
7 La Zereria
8 Calle d'i tentori
9 Strada d'i spadari
10 Calle noua
11 Giudeica maggior, ouero alta
12 Giudeica bassa
13 Giudeica de Babaluet
14 Palazzo maggiore del Re.
15 Palazzo del Re alla Marina detto il nouo
16 Palazzo di Luchiali, che è al pñte Re d'Algier
17 Palazzo di Ali chilibi.
18 Palazzo di Hayayabai.
19 Palazzo di Aliamat.
20 Palazzo di Chiobali
21 Palazzo nouo di yaya Arraez
22 Palazzo di Xaloche Arraez, Bassà al pñte di Alessandria
23 Palazzo di Mami arraez corzo
24 Palazzo dil cauallarizo dil Re, et cauallariza
25 Zecca doue si fa la moneta
26 Schola doue si legge la Setta Mahometana
27 Prigione, o carcere
28 Palazzo doue il Re alde la raggion de i Leuenti cio e Soldati del Mare.
29 Bagni da lauarsi
30 Saraglio de Christiani
31 Seraglio, o bagno de malati
32 Seraglio, o bagno de la Bastarda
33 Seraglio, o bagno de lli Leoni, et altri anemali
34 Seraglio, o bagno di Chiobali
35 Seraglio, o bagno di yaloche arraez
36 Seraglio, o bagno di Mami arraez Napolitano
37 La Doana, o uero dacio
38 La Rabba, cio è fontego doue si uende il frumento
39 Luoco doue si uende legname
40 Luoco doue si allogiano i Christiani per andar a lauorare.
41 Giardino sopra la porta di Babazon apresso il muro
42 Castello imperiale, o uero Burchio
43 Strada per andar a Oran, et a Tremozen
44 Montagna detta la Calcara, ó de las caleras
45 Sepulchro dil figliuolo di Sariphe.
46 Muraglia simplice che diuide la Città da la Alcazaba
47 La Alcazaba fortezza d'Algier

DE PRAECIPVIS TOTIVS VNIVERSI VRBIBVS, INDEX.

A.

57. AFRICA, quondam Aphrodisium, Africæ, qua Tunetense respicit regnum, oppidum, situ, Maurorũ ope vsq; adeo munitum, vt extremã in eo spem reponerent, & quo amisso, totã etiam prouinciam armis subigendã crederent, ipsamq; tandem in Christianorum potestatem deuenturam, constanter affirmarent quod ita euenturum, multi Mauri, præcipui ij, qui ipsorum lingua, Alfachij, latina, sapientes appellantur, se ex sortibus, & vaticinationibus prænouisse testabantur. Quo factum est, vt complures captiui à Mahumeto desciscerent, atque eo magis, vt id facerent, adducti sunt, quod oppidum illud ab alijs frustrà tentatum, accepissent. Nam vt cæteros omittam, Alphonsus Aragonius Neapolitanorum clarissimus, & fortissimus Rex, cùm Tunetensium Principem ad Meningen prælio superatum, vectigalem fecisset. Aphrodisiumq; obsidere statuisset, perspecto eius situ, de expugnatione desperauit, nauibusque quas ibi extra cothonem deprehenderat, incensis, ne tentata quidem re, Neapolim se recepit. At Hispani milites, nullis auxilijs adiuti, nullis externis militibus, præter ducentos Hierosolymitanos ac totidem prope Græcos & Siculos, admissis, bellica virtute Neapolim, Siciliam Sardiniam, aliasq; maris conclusi Christianorum insulas, & ciuitates maritimas liberat à Dorgute, immanissimo prædone, fecerunt, auspicijs Caroli Quinti Cæsaris, Aphrodisium expugnauerunt, vt olim barbarorum, sic nunc Christianæ Reipublicæ munitissimum est propugnaculum.

58. ALEXANDRIAM, Ammianus libro 22. omnium ciuitatum, in Aegypto verticem vocat, quam multa nobilitant, & magnificentia conditoris altissimi, & Architecti solertia Dinocratis. Inibi auræ salubriter spirantes, aër tranquillus & clemens, atq; vt periculum docuit, per varias collectum ætates, nullo penè die incolentes hanc ciuitatem solem serenum non vident. Hanc Alexander Macedo, ab Armone rediens condidit, & Coloniam Macedonum; caput esse Aegypti iussit. Hic Musæum reges Ptolomæi constituerant, vbi Hadrianum Imperatorem aliquando cum sophistis disseruisse Spatianus scribit. Iuxta hanc vrbem Cleopatra excogitauit turrim illam excelsam, quæ Pharas à loco ipso cognominatur, prælucendi nauibus nocturna suggerens ministeria, ne insidiosis accessibus littus nauigãtes affligeret. Strabo lib. 7. Sostrati Gnidij opus fuisse scribit, apud quem Cheronesum Alexandriæ castellum vocari quoque existimo, à Procopio, lib. 6. de ædificijs Iustiniani, Cheræum vocatum.

59. ALGERIA, oppidum in Africa celebre, propugnaculis validis & capaci portu memorabile, in quo dum Carolus V. expeditionẽ in ipsum oppidũ parat, magno in periculo fuit. Ea siquidẽ expeditio, classe numerosa, peditatu & equitatu fortissimo, omnibusque diuturnæ obsidioni necessarijs rebus instructissima fuit. Quo & enim Augustus, potestatem & tyrannidẽ, fœdissimi, ac barbari homini Barbarossæ, qua Reipublicæ Christianæ plurimum detrimenti ac damni afferebat, reprimeret, triremes ex naualibus educit, Italorum & Hispanorum aliarumque non ignauarum gentium cohortes, ex Hispania, Germania, Corsica, Sardinia, Sicilia, ex vrbe item Neapolitana, & Genuensi conuocat, quos in triremibus, onerarijs etiam nauibus dispositos feliciter ad Algerianam vrbem perducit, & dum ad eam obsidendã se parat, horrenda ac sæuissima autumni tempestate, fragori continuo cœli, diuturnus permistus imber, galeas, quasi torrente quodam perfudit, easq; repentè & ventorum, & spumantium vndarum impetus collidens, attriuit, plurimas absorpsit, commeatu, armis, æneisque tormentis, Cæsarianos, submersis nauibus, destituit, vt magna tandem florentissimi exercitus pars & à Mauris extingueretur, & marinis fluctibus absorberetur. Inusitata tantæ tempestatis, qua triduo iactati fuerant, violentia, & inopinata clade, cùm fractos militum animos Imperator videret, ipse vnus, leni blandoque sermone, territas ipsorum mentes confirmans, rebus omnibus infectis, reliquam classem in Bugiam traduxit.

3. ALHAMA, Regni Granatensis in Hispania oppidum, soli bonitate, fontium & calidarum aquarũ præstantia, commendabile.

6 S. ANDREA, oppidum in Hispania Biscaiæ prouinciæ ad Oceanum Cantabricum, pro magnitudine haud contemnendum.

4. ANTEQVERAM, Hispanicum Granatensis regni oppidum, aeris agrique felicitas, fontium vbertas, salinæ, & montium lapicidinæ, tum etiam mirabile gypsi inuentum illustrant.

13. AVIGNON, summæ dignitatis Prouinciæ in Gallia vrbs, hodie, vt olim, negotiatione situ, & ædificijs celeberrima, Rhodano, præcipuo Galliæ flumine, irrigua.

10. AVRELIA, florentissima Galliæ vrbs, loco, admodũ opportuno sita, diues, ciuibus armis exercitatis potens, munitissima non in Gallia modò, sed tota etiam Europa clarissima. De memorabili, post hominum omnium memoriam, obsidione eius, qua Carolo, sexto eius nominis, Rege, anno 1428. ab Anglis cincta fuit, & miraculosè ab Ioanna Lotharinga virgine, belliduce liberata, vide, benigne lector, integrum libellum, Ioannis Lodoici Micquelli ludimagistri Aurelianensis, ac Carolum Lotharingum Cardinalem. Res enim paucis heic, locus postulat, referri nõ potest. In rei perpetuam memoriam octauo die Maij, quotannis totus vrbis magistratus, vniuersa plebs, & omnes ecclesiasticorum ordines, generali processione gratulabundi obire ciuitatem consueuère. Reges hic quoque aliquot inauguratos esse quemadmodum Rhenis fieri solet, historiæ testantur. Carolus nonus regni initio ibidem omnium regni ordinum comitia habuit. Episcopum etiam habet singularem, quem de suo nomine Aurelianensem dicunt, non solum sedis antiquitate, sed etiam maiorum sanctitate in Gallicana Ecclesia celeberrimum. Consilia itidem aliquot prouincialia celebrata Gregorius Turonensis ait: Childeberto Galliæ Rege, fulgure cœlitus tractam, totam ferè conflagrasse. Nostro tempore bello hocciuili miserum in modum iactata est. Ab Hugonotis pro ditione capta aliquandiu, multis in ea deformatis & aliquot ecclesijs dirutis, in eorum potestate mansit. Postea ab Rege recuperata est. Heic in obsidione, fortissimus belli Dux Franciscus Guysius, à Ioanne Poltrotio globo tormentario traiectus, occubuit. Qui plura de ea desiderat, legat Franciscum Belleforestum. Scripsit etiam de ea libellum singularem, Leo Tripautius, senator Aurelienensis, vterque Gallicè.

B.

36. BADENIA, ciuitas Heluetiæ, quam ad differentiam thermarum, quæ sunt in Marchinatu Badensi, Badeniam superiorem, sicut aliam, respectu ad Rheni descensum habito, inferiorem nuncupant, à quo vtraque vnico miliario distat, à se verò viginti miliaribus germanicis separatæ, superiore ad austrum, inferiore verò ad aquilonem posita, aquarum calidarum balneis nobilis est, quarum tam præstans est virtus, vt nulla in orbe terrarum balnea, ad fœcunditatem mulierum, magis conducant.

51. BAIAE, ciuitas Campaniæ, secus Campanum mare sita, situs amœnitate, & aquarum salubritate celeberrima: ita dicta, à Baio Vlysis socio, illic sepulto. In huius agro aquæ calidæ sunt, & ad voluptatem, & ad varios morbos commodæ. Silius, docet ille tepentes, Vnde ferant nomen Baiæ, comitemque dedisse Dulychiæ puppis stagno sua nomina monstrat. Horatius lib. 1. Epist. Nullus in orbe sinus paijs Bræ lucet amœnis. Eius nunc vrbis reliquiæ marinis fluctibus absorptę videntur.

40. BASILEA, Rauracorum vrbs celeberrima ad Rhenum fluuium, in agro Gallico sita, à Germanis tamen (vt pleraque cis Rhenum loca) habitata, eadem, aut certè proxima ei, quæ Augusta Rauracorum, Ptolomæo appellatur.

10. BITVRIGES, vulgò Burges, metropoleos præcellentia apud Bituriges Galliæ percelebris, vrbs multis priuilegijs, & immunitatibus illustrata, nam antiquitus monetæ percutiendæ ius habuit, tum videlicet, cùm per indigenas Bituriges administraretur, vniuersæque regioni imperaret, posteaque principum permissu, in quorum potestatem, vel variante rerum vicissitudine, vel successione hæreditatis, deuenit, retinuit, hactenusque retinet. Omnium verò maximè hanc vrbem illustrat, celeberrima & nobilissima, quæ istic est, Academia. Ea primò quidem paruis ab initijs heic cœpta, sæpius interrupta fuit, item deleta. Sed tandem à Carolo principe, filio & fratre Regis, Biturigum Duce, instaurata est, & auctoritate Pauli secundi Pontificis Maximi, non modò comprobata, sed amplius etiam omnibus facultatibus aucta, à quo tempore, ita à doctissimis viris exculta & continuata est, vt nunc meritò, literarum decus, & domicilium quoddam literatissimorum, tota Europa, virorum, dici possit. Habet heic Scholam Theologicam, in qua quantum diligentissimi sacrarum literarum professores, religionem & pietatem Christianam iuuent, promoueantque, exempla ipsa demonstrant. Viget heic etiam Philosophia. Medicinæ excellentissimi totoque orbe clarissimi Doctores huc se vndique conferunt. Ante omnia verò floret heic adeò Iurisprudentiæ Studium, vt eo ferè cæteras Academias superet. Eius, quoniam heic & fuere semper, & iam adhuc sunt celeberrimi, omnium tota Europa Professores, adhuc discendi causa certatim ex omnibus vndique nationibus Adolescentes confluunt. Nostra tempestate, clauêre heic, Seruatius Ferdinandus Portugallensis. Andreas Alciatus Mediolanensis, Equinarius Baro, qui heic etiam sepultus est, Petrus Loriotus, Franciscus Duatenus, Franciscus Balduinus, Hugo Donellus, Iacobus Cuiacius, Claudius Ronsardus, indigena, Petrus Rebuffus præses, & Rector Vniuersitatis, omnes Iurisprudentiæ, Professores, AEgyoius de Roma, Nicolaus Tabutinus, Simon Agobertus, Doctores & Professores Theologiæ, Melchior & Caymus, Germani, Castellanus Episcopus Matisconensis, Professores linguæ Græcæ, Carolus Gerardus iam ibi apud Carmelitas linguam Græcam docet. Petrus Buquinus item linguam Hebraicam. Huiusmodi innumeros habent, adeò, vt claritate & celebritate nulli ferè Academiæ cædat. Magistratus in ea huiusmodi est. Primum omnium locum summamque auctoritatem habet prætor; cuius est, adhibitis Maiore & Scabinis vrbis, de omnibus tam publicis quàm priuatis causis, cognoscere & decidere. Id primitus erat Maioris & Senatus, qui iam tantum retinent ciuilium & criminalium cognitionem. Prætura illa non in ciues solùm; sed in vniuersum ciuitatis territorium sese extendit. Secundum locum obtinet Biturigum monacha, quem vulgò le Bailly de Berry vocant, eiusue vicarius, in summo Bituricensi tribunali. Adhuc deuoluuntur omnes adpellationes, tum à Prætore vrbano, tum ab omnibus magistratibus circum vicinis, item eæ causę, quæ Regem concernunt, vt de læsa Maiestate, &c. Præterea istic sedem habet præfectura totius Ducatus, quam Siege præsidial vocant vernaculè. Qui plura & magis particularia de hac vrbe desiderat, legat Ioannem Calamæum, qui sex libris Biturigum historia vernaculo idiomate, persequutus est.

17. BLANMONT, oppidum Lotharingiæ, agri clementia fœlix, quare plurimos agricolas, hoc est, viros innocentes ac bonos sustentat, elegans est, cum castro, inprimis visendo ac splendido, & hortis amœnissimis.

14. BLOYS, Galliæ oppidum admirabili loci amœnitate, cælique clementia, magnifica Regum Francorum arce ac domicilio, nobilitatum. Cuius præterquam tanta sit bonitas agri, vt quam plurimi natalium splendore, opumque affluentia nobiles præstantes viri, ex diuersis, remotisque Galliæ nationibus, cæli puritate allecti, illuc commigrarint, derelictoque solo natali, & patriæ cura post habita, perpetuam ibi sedem, vitæque domicilium delegerint. Sigillata etiam terra illic effodiatur, quæ hactenus in sola insula Lemno inueniebatur, non tamen in quauis eius insulæ parte sed tantum in colle quodam Hephæstiadi, ciuitati imminenti: quem etiam Vulcano ipsi sacrum fuisse, fabulantur, eò, quod is à matre de cælo deturbatus, in collem illum feratur decidisse. Cuius fabulæ occasionem præstitit collis eius color & sterilitas. Nam & exusto similimus est & nullam omnino plantam gignit. Hæc autem terra quo pacto soleat præparari à sacerdote Dianæ, Vide Galen. libro nono de Facultate simpli. medicamen, vbi meritò reprehendit Dioscoridem, qui putauit terræ huic hircinum sanguinem admisceri. Hodie Seplasiarij, pro terra Lemnia supponunt terram sigillatam. Quicquid enim terræ quotannis colligi potest, ad Turcarum principem defertur: neque vlla ratione ad nos peruenire posset, nisi ille nostros Principes, eorumque Legatos aliquot orbiculis interdum donaret. Verum sigillata hæc terra, cum in Basiliensis oppidi agro, ab eruditissimo viro, & rerum abstrusarum sommo admiratione D. Francisco Guerino, primum, obseruata sit, & inuenta, eiusdemque sit conditionis atquę naturæ, cuius est Lemniaca, non immerito, vel à loco, Blesiaca, vel inuentore, Guirinensis, vocabitur, quo perpetua tanti beneficij opud posteros, perseueret memoria.

33. BONNA, oppidum ad citerioris Rheni ripas situm, & Coloniensi vrbi ac Confluentio oppido proximum, Coloniensis diocœsis: à Tacite memoratum.

27. BRIELIVM, haud ignobile Hollandiæ oppidum, brachio, ex mari deducto, adiacet, ad ostia Mosæ

 fossi-

gere conspiciuntur. Riuulos habet plurimos,& limpidissimos, montes sunt excelsi, arboribus prælaltis circumquaque vestiti, nascuntur vulgò tam in silua,quam in circumiectis campis, maiorona, thymus, buglossa, aliæque herbæ hortenses, &, quæ chyrurgicis vsui veniunt. Altera siluæ pars Rheno flumine Germaniæ notissimo, altera Rora terminatur, quæ ad Vbiorum oppidulum, Roerort/quasi finis Roręd cas,Rheno miscetur, vbi videre est, duorum fluminum concurrentium euidentissimum discrimen, quorum hoc viride, illud subalbum apparet. Et quidem, vsque adeò tortuosus est Rora,tantisque ambagibus fertur,vt propemodum ipse Mœander videri possit,tam autem violentus est,& vehementi cursu fertur, vt quandoque per arua viam rumpat,adeo, vt breui tẽporis spatio duo vel tria iugera alluuione hinc adimat, illuc adijciat: vel contra,paulò pòst solum quodcunque inundat, calculis, implet atque corrumpit, sicut Rhenus contra copiosissimo, eoque pinguissimo limo fœcunditatem augere solet,licet superioribus annis plurimos agros alluuione arenæ omnino perdiderit. Tantam hæc duo flumina, alijque minores fluuij,riuuli & piscinæ,vim piscium proferũt, vt ciuibus tenuioris fortunæ, magnam victus partem suppeditent. Ager ferax est, & nitidus, pascua læta, palumbium, aliarumque auium, ingens aucupium, maximè perdicum, turdorum, & cothurnicum, anates innumerabiles, omnium denique rerum,quæ ad vitam pertinent, larga copia. Quamuis tamen olim mercatura erat frequentior, tum enim Rhenus atque Rura, Duisburgum propius præterfluentes, commodiorem mercatoribus aditum præbebant. Etenim,si quis lineam ducat ab Asuburgij, cuius Cornelius Tacitus vt celeberrimi oppidi meminit,nunc verò pagus. in ditione Illustrissimi, & Generosissimi Comitis à Nevvenar, & Moersa, habebit veterem Rheni cursum,quod non ex Taciti modo historia, qui Rhenum ait Asciburgium, Duisburgum versus,etiam hodie adhuc cõspicitur,manifestè adparet. Nam quod isthinc Teutoburgum porrexerit, atque vrbem attigerit, euidentius est,conditores huius oppidi,tam imperitos fuisse,vt cum nihil obstaret, quin iuxta confluentem ædificare possent eam tantam commoditatem volentes neglexerint. Imò & annuli ferrei,muris passim infixi,quibus primnesio scaphas & naues affixerunt, id planè indicant.

E

32. EMDENA, Orientalis Phrisiæ Metropolis, vrbs oppido, quam elegans, & valdè munita portu, mercimoniorum opulentia, & præstantissimis ædificijs recentes excitatis, celeberrima.

34. EMBRRICA, Cliuiæ ducatus oppidum, Rheni propinquitate,Canonicorum collegiata Ecclesia,& mitioris literaturæ traditione,memorabile.

F

8. FLAVIOBRIGA, vulgò Bilbao,præclarissima in Hispania Biscaiæ vrbs,maris vicinitatem,mercimonijs amplissimis, agroque fœlicissimo præstans,qui nõ frugalibus tantum, sed & delicatulis, quæuis abundè subministrat.

39. FRIBERGVM,Misenæ oppidum riuulus, Muntzbach/vulgò dictus,intersecat,nec procul inde,Muldam fluuium habet,cuius ope,ligna,rei domesticæ, & ædificijs necessaria, ex Boiemia aduehunt. Ante portam D. Petri,fontem habet,lepræ curandæ idoneum. Solenne hic olim fuit,publicis spectaculis salutaria Iesu Christi merita, annuatim populo repræsentare, septimana sancta, quæ nunc, septimo tantum anno solenni pompa, ferijs Pentecostes exhibentur. Anno Domini M.D.XL. Iussu Henrici Ducis, conscripti sunt omnes,qui in hoc oppido annum ætatis duodecimum excederent, & inuenta sunt vltra triginta duo millia,septingenta,&sexaginta tria capita. Anno salutis, M. D. LIII. Mauritius Saxoniæ Dux Elector, mortuus, cum X X. militaribus signis, quæ hosti eripuerat, in hoc oppidum inuectus terræ mandatur.Fodinis etiam metallicis,Missena præstat, quæ anno abhinc trecentesimo septuagesimotertio coli primùm cœperunt. Cùm autem argento maximè abundarent, & ob eam ipsam causam plures vndique, qui rei metallice operam darent,congregarentur,quasi Coloniæ quædam ad loca vicina, licet non ijsdem temporibus,deductæ sunt, è quibus nobiliores, & quæ hodie etiam florent, Iberesdorffum, Garium, Algebergũ, Trapanaurum verò & Mocchenbergum, vetustas obliuione fermè obruit. Sed & Igla ipsa Fribergum subsequuta est. quantum ex legibus potest colligi,quas ab illis se accepisse, apertè fatentur. Post Iglam Cottebergum fodi cœpit. Schnebergum autẽ ab hinc annos duo de sexaginta, Annebergum septem & triginta.

G.

41. S. GALLI, opp. Heluetici fœderis,quo pacto ex Abbatis cella. à S. Gallo,primum constructa,originem traxerit,qui cum S.Columbano,salutaris Euangelij doctrinam,populo hoc tractu annunciauit. Vide Stumpfiũ lib. v. de rebus Helueticis, cap. 4. & consequentibus, admodum copiosè differentem.

46. GEDANVM, nobilissima,præstantissimaq; Prussiæ vrbs, de cuius magnificentia, etsi iustæ magnitudinis liber, publica, inscripta referri queat, de ea tamen pauca in recentiorum historijs, inueniuntur, in antiquioribus etiam, cur de ea nihil quærendum,causa non deest.

34. GENNAPIVM, ditionis Cleuensis oppidum, ad quam,cum vniuerso, eius nominis comitatu, à Dominis de Bredenradæ, venditionis titulo,peruenit. Præterlabente Nersa,fælix, quæ anguillas laudatissimas, & omnium fluuiatilium delicatissimas,suppeditar.

45. GORLITIVM, præstans superioris Lusatiæ oppidum ad Boiemicam coronam pertinet.

23. GRAVELINGA, oppidum Flandriæ munitissimum, anno salutis M. C. LX. conditum abs Theodorico Principe in pago Diui VVillibrodi, nonus portus primo vocatus,de hinc,Grauelinga, vbi arx nunc à Carolo Augusto, insignis educta, ante creberrimis bellorum contusa furoribus.

48. GRODNA, siue Grodno, Littauię oppidum situm ad Grononem fluuium, quem Germani Mumell/patrio verò sermone vulgariter, Nemer/nuncupant.

31. GRONINGA, insigne Phrysiæ meridionalis oppidum, opulentum ac populosum, ab hostili incursu vallo munitissimo, propugnaculis, & muro, securum. Incolas, quemadmodum vniuersa Phrisia, habet feroces, proceri corporis, robustos, armisque exercitatos, neque id mirum. Nam frequentibus attriti bellis leguntur, quæ ipsis nunc cum Episcopis Vltraiectensibus: nunc cum ciuitatibus Phrysiæ Orientalis, nunc cum diuersis Saxoniæ ducibus, intercesserunt. Nam anno salutis M. D. graui obsidione à Saxoniæ Duce cingitur, in qua ipse Dux bombardica sphærula læsus moritur, & in Misenam cadauer defertur. Grauius autem incommodum altera obsidione, à Georgio Saxoniæ Duce sentijt, Anno Christi M.D.V. eò quod Groningenses, ipsi,

Dice-

Dicere quis valeat quantus tua nobilis aula,
Armet greges clientium?
Tu tria sceptra tenens Rex vrbis, Rexq; sacrorum
Te Rex honestat aulicus:
Atque triplex decorat lex te, triplexq; senatus,
Augetq; triplex curia.
Iam sacra si pergam Christi delubra referre,
Vix plectra parua luserint.
Inclytus antistes Martini templa gubernat.
Vita sacer monastica.
Cætera Ioannes, Iacobus, Virgoq; mater,
Et Nicolaus obtinent.
Nec tua transilio sanctißima limina Petre,
Nullis tacenda vatibus.
Omnibus his mittit præfectos atque ministros,
Martiniana curia.
Offi. ioq; suo pandens sacra dogmata Christi,
Ordo quaternus fungitur:
Erudit exemplo, vita, sermone fideli.
Indocta vulgi pectora.
Christop; biloq; gregi docto diffundit ab ore,
Flumen sacrati nectaris:
Corrigit errores, & noxias arguit omnes,
Viasq; monstrat cælicas.
Qua vo , laude feram proceres, & sancte senatus
Vrbisq; summi præsides?
Quorum nulla silet regio præconia laudum
Orbisq; nullus angulus?
Vestra inter pietas alas miseratio pandit,
Ciu es egentes confouet.
Publica pauperibus succurrat cura misellis
Dextramq; largam porrigit.
Nullus in hac tota mendicus cernitur vrbe,
O nunc beati pauperes.
Nec iam templa crepant, miserorum vocibus vlla
O institutum nobile.
Non lamenta fores complent, non lurida membra
Nullæ querela compita:
Tollitur improbitas nebulonum, tollitur omnis
Ars vafra pseudopauperum.
Torpida segnities, multorum causa malorum,
Procul migrare cogitur:
Stirps inopum nil grex nisi perditus ante probatos
Mores & artes imbibit.
Vtile decretum, pia lex & sanctio frugi,
Et mos saluber ciuibus.
Hæc vos perdocuit non tam Plato siue Lycurgus,
Quam Christiana charitas.
Cedat Athenarum laus, cedat & inclyta Roma,
Victrix vetusta gentium.
Famaq; Maßiliam taceat, Lacedæmona linquat,
Hypramq; solam prædicet.
Hæc nos Hypra tibi, pietas tua laudere cogit,
Quam nemo sat laudauerit.

L.

25. LEIDA, oppidorum Hollandiæ pulcherrimum, ædificia habet, & concinna, & frequentia. Vicorum hic est perpetua quędam mundicies, vt alijs quibusdã terris plus luti ac cœni inuenias in domibus, quam heic in plateis. Astruunt ij, qui Geographiam scrutantur, Lugdunũ esse Batauorum, de quo celebris mentio fit apud Ptolemæum, quod & Antonini itinerarium, Lugdunũ appellare videtur, caput Germaniarum, abs quo Albianis, & Traiecto iter facit Argentoratũ. Præcipua huius vrbis Ecclesia D. Petro tutelari numini sacra, anno salutis M. C. XXI. prima fundatione constructa, turri venustè ornatur, quæ trecentis ferè deinde annis, dehiscentibus fundamentis, tota decidit, feliciore casu, quã vel turris illa Siloe Hierosolymis, vel Alexandrinorum Theatrũ, cuius ruina D. LXXII. oppresit. Nam sine ædium, aut magno indigenarum detrimento, corruit. Anno salutis M.CCC.LXVI. S. Pancratij Collegium, Leidæ pientissimorum hominum zelo institutum est. Cuius annuos redditus, quemadmodum & omnes vicinarum Ecclesiarum prouentus, nunc à fundatorum mente alienum in vsum conuerti, vehementer dolendum.

7. LOXA, Regni Granatensis, aeris, solique præstantia, elegans oppidum.

18. LYMBVRGVM, opp. eiusdem nominis ducatus Metropolitica dignitate clarum, cuius situs, præcelso monte conspicuus, habitatores in tuto collocans, ab hostium metu liberat.

M.

50. MANTVA, Lombardiæ vrbs est clarissima, ab Ocno filio Tiberis, & Mantus Tiresiæ Thebani vatis filiæ, ad Padum condita, & à nomine matris eius Mantua appellata. Vnde Virg. l. 10. ille etiam patrijs agmen ciet Ocnus ab oris, Fatidicæ Mantus, & Tusci filius amnis. Qui muros matrisq; dedit tibi Mantua nomen. Poetarũ clarissimo, illustrissimoq; principe Virgilio Marone gloriatur Mantua, cuius felix ingenium tam omnes efferre decet, quàm imitari pauci possunt. Quemadmodum porro ad Adriam æquè, atq; ad Pontum Euxinum studiosissimè olim enutriebantur equi: quamuis Strabo suo tempore hoc studium prorsus defecisse fateatur. Addit Dionysium hinc sibi genus, ad equestre certamen petiuisse, & tota Græcia, equinæ sobolis claritatẽ apud Venetos præcipuam fuisse: ita nostra ætate apud Mantuanos, generosa equorum proles, magna cura educatur qui cũ loca colant lacubus & paludibus plena, non multum à Venetorum natura, & prisca consuetudine recedunt.

12. MASSILIA, vrbs in Narbonensi Prouincia, Macedonius Astyage, Hebræis verò Sedechia imperante condita, circa secundam & quadragesimam Olympiadẽ annis ante, quam virgo pareret, D.CXIII. post obitum Dauid Regis annis CCCC. XXXIV. diruta, deinde à Phocensibus instaurata est, qui Cyri tyrannidem fugientes, destituta Græcia in hunc sinum nauigarunt. Olim Massiliæ studia ingenuarum doctrinarum adeò floruerunt, vt Romani pro attica peregrinatione Massilioticũ peterent gymnasium, ad disciplinas capessendas. Plaut. in Casin. Massilienses mores, tanquã optimos, & probatissimos dixit, vbi inquit: Tu es, qui colore mores Massilienses postulas. Massiliensiũ mores, instituta, summis laudibus extollit Cicero, cum alibi sæpè, tum præcipuè in oratione, pro L. Flacco, cuius hæc sunt verba: neque verò te Massilia prætereo, quæ L. Flaccum militẽ quæstorem cognouisti, cuius ego ciuitatis disciplinam, atq; grauitatem non solum Gręciæ, sed haud scio, an cunctis gentibus anteponendam iure dicam, quæ tam procul à Græcorum omnium regionibus, disciplinis, linguisque diuisa, quam in vltimis terris cincta. Gallorũ gentibus Barbariæ fluctibus alluatur, sic optimatum consilio gubernatur, vt omnes ei⁹ instituta laudare facilius possint, quàm æmulari. Inclytam autem fuisse clariss. gymnasio, in Agricolæ vita Tacitus quoque testatur, cum socerum scribit Agricolam statim paruulum sedem ac Magistram studiorum, Massiliam habuisse, locum Græca comitate, & prouinciali parcimonia mistum, ac bene compositum. Lege Strabonem lib. 4. De eius veteribus multa Valerius lib. 2. De origine verò, & primis initijs, non pauca Iustinus lib. 43. Hæc vini optimi ferax fuit, vnde Martialis: Tu me Massiliæ ponere vina putes.

15. METIS, ciuitas olim Galliæ, nunc Germaniæ, Metz/ vt Celtes tertio Odarum libro scribit. Antonius Metenses vocat. Marcellinus l. 16. Mediomatrices vocat. Rudolphus Agricola in epistolis & Lotharingię cla-

 rum

rum oppidum ait, natura munitum, similiter & Pautinger. Strabo libro 8. Plinius lib. 4. cap. 17. Cæsar eam Mediomatricam nominat, & Galliæ vrbem. Ptolomæus lib. 2. Diuiduro nomen ei tribuit, Marlianus inter Belgas & Treuerenses vrbes esse voluit, dicta autem est à Metio, qui eam fundauit à IulioCesare deuicta est, Huius versiculi incisionem aiunt apud ipsos fuisse:

Tempore quo Gallis Cesarq; sua intulit arma.
Tunc Mediomatricam deuicit Metius vrbem.

Alij, à tribus ciuitatibus ei nomen Mediomatricæ tribuunt; quia media sit, inter Treuerim & Tullium, vt annales nostri dicunt, hic olim Franci habuerunt mansiones, vt Cremonensis ait, Hieronymus, in sup. Eusebij filium Clodouei regno partito huc consedisse scribit. Henricus hanc vrbem obsedit, anno C.XI. vt Gemblacensi placet. Primus eorum Episcopus, Clemens fuit, qui ex Clementis Papæ iussu ibi prædicauit, alij à Frontone Christianos dicunt, vt Cremonensis, alij Theodoricum primum Episcopum illic asserunt. Clemens Ecclesiam S. Petri & Stephani extra portas constituit.

28. MIDDELBVRGVM, oppidum mercimonijs in Zelandia florens, est autem Zelandiæ nomen recens, & veteribus incognitum, à terra ac mari conflatum quasi dicas, terram ac solum maritimum: mari enim vndique cingitur, multisque Insulis distincta est, nempe, quindecim, tametsi paucis abhinc annis, magnā cladem huic regioni Oceanus intulit, cuius sæuitia, atque immanitate, magna Zelandiæ pars, diuulsis ac dissipatis funditus aggeribus, salo oppressa est, atque mari æquata. subsistunt tamen insignes aliquot Insulæ, quarum tres præcipuè cum Oceani æstu continentur luctantur, atque immensis sumptibus aduersus barbarum, hocatque indomitum clementum ægrè se tuentur. Inter has Schaldia est, vbi Ziricksea, opulentum, & non inconcinnum oppidum videtur. Suitbeuelandia, in qua sunt vrbeculæ, Gousa, & Romersvvallia Tertia se offert VValachria, vel ab eius cultore sic denominata, vel, vt conijcio à Gallis, qui hanc oram frequentabant, qui belgica voce etiam nunc walen/ vocantur, impuberes eorum, walfens/aut ab ea Britanniæ parte, in qua versus Occidentem consistunt VValli, apud Anglos præcipuę nobilitatis viri, à Gallis etiam oriundi, quod idioma illorum ad hucindicat. Insula hæc ab ortu Brabantiæ obuersa est, à meridiæ Flandriæ, ab aquilone, Batauiæ, siue Hollandiæ, ab occasu æquinoctiali, Pritanniæ, in quam breuessimus est traiectus, & à qua parte primus in Oceanum ingressus, quocunque terrarum versum sit nauigationis cursum dirigere. præbet enim Arnemuda Mittelliburgi municipium, tutissimum omnibus portum, fidamq; nauium stationem: nam hic præcipuè classis, quamlibet numerosa instruitur, in quemcumque Oceani tractum velificatio perficitur, cùm autem hęc insula præter fundi aliquot appendices serius illi annexas (Bolders/nostri vocant) octo milliarum ambitum conficiat, vt etiam Schaldia, cui intra centū annos iugerum tria millia auulsa sunt, cultissimis aliquot pagis ac villis distincta sit, tum vnum habet emporium, negotiatorum frequētatione celebre cùm primis ac illustre, Metelliburgum, à Mutello, præcipuæ nobilitatis ac consularis dignitatis apud Romanos viro, id nomen, vt plerique opinantur, consequutum, cùm ego à Burgo, id est, munito, atque imminentem castro, aut arce, rupeque inaccessa, quale apud Romanos, saxum Tarpeium denominatum putem, quod in Insulę huius meditullio, ac velut centro constat, quæ loca occupare solent, ac præsidio munire duces, præfectique regionum, quo ex editiore loco tanquam à sublimi specula, ac velut in excubijs collocati, omnia spectarent, atque incursionibus hostium obsisterent. Hinc enim apud Belgas emersit Burgimagistri, & Burggrauij dignitas, quod penes hos sit summa potestas, & loci illius præfectura. Nec tamen diffiteor, quin ad huius conditorem referri possit, à quo tali loco hoc propugnaculum contra hostiles impetus, sit erectum.

44. MISENA, ciuitas Misnensium, à qua nomen regio habet, Ptolemæus Lupfurdum dixit. Peutinger, si bene memini, ex Orobiorum stirpe, ipsos deducit. Eam vrbem Albis diuidit.

52. MODONA, ciuitas est ad maris littus Peloponnesi, in Messanica regione, quam quum obsideret Philippus Rex Macedonum, Alexandri Magni pater, oculum amisit, ictu sagittæ, quam iecerat Aster oppidanus, cui quoque inscriptum erat, Aster telum Philippo immisit in oculum. Via est peregrinantium in Hierosolymam à Venetijs.

47. MOSCOVIA, terra quadringentorum milliariorum patens, argento diues, tam valido vndique presidio conclusa, vt nedum aduenæ, verùm indigenæ etiam, absque literis Ducis exire, atq; intrare non possint, Plana omnis regio est, non montosa, nemorosa tamen &, vt plurimum paludosa, plurimis maximis fluminibus Occa, Volha, Druina, Borystheneque, & Deneper irrigua, piscibus ob id varijs, & feris adundat. quemadmodum Lithuania, à qua non multum discrepat. nisi quod frigidior est, quia septentrionalior. Vnde pecora parua habet, & communiter mutila. Moscua metropolis regionis duplo maior, quā Praga Boëmiæ: lignea, vt aliæ ciuitates, ædificia habet, multas plateas, sed dispersas, latissimi campi interiacent. Mosca amnis ipsam intersecat. Arx in medio vrbis in plano sita, septemdecim turribus & tribus propugnaculis, adeo pulchris & validis, vt similia vix reperiantur. Sexdecim in ea arce Ecclesiæ, quarum tres, sanctæ Mariæ, sancti Michaelis, & sancti Nicolai muratæ, cæteræ omnes ligneæ. Tres quoque in ea amplissime curiæ, in quibus nobiles aulici morantur, palatium, in quo Dux est, Italico more constructum, pulcherrimum, sed non amplum, multos nobilissimos ducatus habet, ex quibus, ingruente bello, plus, quam ducenta millia hominum, duobus, aut tribus diebus contrahuntur. Aqua genij potus, & medo, liquorque fermentatus, quem quassetz vocant. Arant ligneo aratro, frondibus arborum, aut spinis arpicant, segetes propter longum frigus, rarò maturescunt, ideoque in stubis deficcans, triturantque, aromatibus, & sublimatis calfactorijs contra frigus, varijs vtuntur. Deauena & melle, aquam ardentem, siue sublimatū faciunt, & lacte etiam, adeo forti, vt sæpius ab eo inebrientur, Vino, & oleo carent. Ne inebrientur, inebriantem potum omnem terræ Princeps, capitis pœna prohibuit, bis aut ter tamen in anno concepitur, Monetam habent argenteam, maiorem & minorem, non rotundam, sed quadrangularem, oblongam.

N.

20. NAMVRCVM, iuxta Mosam, ad ostium Sabis fluminis, elegantissimum sanè oppidum, & marmore subcinericeo nobile, id quidem Namurram, vulgariter vocant, Namur/ id est, nouus murus.

29. NOVIOMAGVS, ex quatuor Geldriæ ciuitatibus, Ruremunda, nimirum Arnhemio, & Zutphania, nominis vetustate, populi frequentia, & opum magnitudine primas tenet. Alij Nouiomagium, alij Nouiomagum, alij Nouimagnum, alij Neomagus in fœminino genere dicunt. Est, qui & Neomegiam vocet, ne dicam Nimmegam. Partim in cliuo, partim in plano situm, patria, & natale solum eruditissimi, facundissimiq; viri, & studiosorum omnium Mecœnatis Francisci Craueueldij, qui Cæsari Carolo à Consilijs Mechlineæ fuit.

NOVE-

33. Novesium, alijs Nouesum, alijs Nussia, Germanicè Neuß oppidum Coloniensis diœcesis, Rhenoque fluuio, & Cliuensi ducatui proximum; citerioris Rheni Ripas attigens, à Tacito & Antonino memoratum. Illic filiam Burgundiæ regis matrimonio sibi Maximilianus Imperator iunxit. Fœdo conflagrauit, nostra ætate, incendio, qua Coloniam itur. Ibi S. Quirini numen in veneratione est. Patria est ac natale solum præstantissimi ac celeberrimi viri D. Christophori Fabri, Archiantistitis Moguntini Cancellarij, singularis & vnici studiosorum patroni.

O.

42. Oenipons, quibusdam Enipontus, Teutonicè, Jnßpruck nitidissimum, & omnium elegantissimum comitatus Tyrolensis oppidum, illustrissimi Ferdinandi Archiducis Austriæ, inclyta sedes.

2. Oxonium, ad Thamesin flumen in Anglia florenti insula, literarum studijs, famosum oppidum.

P.

52. Parens, venustum Histriæ opp. ad Adriatici maris littus, à Venetijs centum miliaribus italicis distans.

5. Pennon, de Velis, Africæ opp. vulgari Hispanis idiomate, Velles de Gumenera.

51. Puteoli, ciuitas Campaniæ, ab aquæ calidæ putore dicta, vt inquit Festus: licet alij putent, à multitudine puteorum, earundem aquarum gratia factorum. Hæc etiam vocata est Dicœarchia, à iustitia administrationis, & gubernationis: à Samijs condita, vt voluit Eusebius, eo tempore, quo Tarquinij à Bruto sunt expulsi.

R.

11. Rochella, Galliæ oppid. medium ferè locum inter Pictonum & Xanto igne regiones, situ occupat, munitissimis circumuallata muris, & propugnaculis ad securitatem firma, opibus potens: quæ eò elatiores plerumque animos gignant, videbant siquidem incolæ se loco admodum propitio ac tuto, maris ferè dominiū tenere, vix potuerunt adduci, vt Gubernatorem alium, quam qui ipsorum voluntati placeret, admitterent. Itaque Franciscus primus eius nominis Gallorum Rex, Anno Christi M. D. XLII. vt quorundam insolentiæ frenum inijceret, pecuniaria primùm pœna mulctatos, viginti eos viros, cum Maiore ad Reipub. gubernationem recipere coegit, cum ijs, qui ex Gubernatoris designatione, publicis muneribus obeundis, viderentur idonei. Cum antè penes ciues libera Magistratus esset electio.

49. Roma, nobilissima & bellicosissima Italiæ vrbs regina vrbium, & totius orbis caput, quem penè totum sub suum imperium subegerat. Verùm sua tandem mole tantum imperium corruit, cum nimirum hos gentium prædones, &, vt ita dicam, tyrannos orbis terrarum, diuina tandem iustitia mulctaret. Non illis Italia, totius Europæ florentissima prouincia sufficiebat, non Illyricum, non Dalmatia, non insulæ maris Tyrrheni, quæ quidem omnia iam dudum consensu quodam orbis, cum pace possidere, & his frui, citra contradictionē poterant. Verùm insatiabilis & execranda cupiditas, in immensum eos auaritiæ pelagus, protraxit. Ideo, cùm tempus aduenisset vltionis diuinæ, ex abscondito quodam orbis angulo, vbi putabatur vastitas quædam esse terrarum, incolis carens, tantumque feris habitata bestijs, vno momentò, tanta hominum inundatio prorupit, quæ totum orbem opplere posse videretur. Tum statim à Gothis ablata Romanis omnis ferè Græcia, insuper Italia, & Hispania, à Bulgaris Dacia atque Misia, à Vandalis tota Africa, à Francis Germania & Gallia, à Saxonibus Britania, à Sclauis Sarmatia, Dalmatia, Illyricum, nec multò post, à Seracenis, Aegyptus, Arabia, Syria, Chaldæa, à Tartaris, Armenia, Hyrcania, Colchis & quicquid ad mare Caspium & Hyrcanum spatij interiacet, à Turcis vniuersa minor Asia, cum Capadocia, Ponto, Bitinia, & reliquis, ad Persarum vsque terminos, Asiæ prouincijs, à Persis, quicquid in Indiam vsque porrigitur. Consimili de causa, barbaram & immunē Turcarum potentiam, vastumque ac latum imperium, sua tandem mole ruiturum spero.

36. Rubeaqvum, alij, Rufacum, & Rubsacum, Rufach Alsatiæ superioris oppidum, in quo ad S. Valentini caput, magnus deuoti populi concursus videtur. Illic Dagobertus, Austrasiæ Rex, horas suas descripsit, cuius & hodie vestigium manet, perdito filio suo venando, & illo iterum restituto per S. Arbogastum, oppidum hoc Argentinensi Episcopatui concessit, cæterùm, antiquissima vrbs est. Quam Henricus Cæsar, eius nominis quartus, hac occasione euastauit. Primum, inter aulæ Cæsareæ ministros, & ciues ipsos, nescio, ob quale iniuriarum genus, nata turba, fit vtrinque magnus concursus, nec deest Cæsar suis. Sed, cùm ciues multitudine præualerent, hostes ipsi fuga sibi consulere coacti sunt. Non pauci in ea conflictatiuncula ceciderunt, interim sarcinas & regia scrinia, plebs intercipit, in quibus Cæsareus cultus seruabatur. Hanc prædam non ante restituerunt, quàm impunitatem, & iniuriæ veniam sibi impetrasse viderentur. Sed vlturus Cæsar eorum rebellionem, exercitu collecto, nec opinantes obruit, & oppido potitus, cædibus & incendio cuncta deformauit. Adhuc apparent ruinæ, & areæ vacuæ, multis in locis, vt demirer, eam iacturam tanto æui spatio, nondum resarciri potuisse. Huius oppidi calamitas, nihil vicinæ Colmariæ nocuisse videtur.

S.

52. Sibenicum, vulgò Sibenicho, ad Hadriatici maris littus, Venetis in Dalmatia paret.

33. Sontina, Zunß ad sinistrum Rheni latus Diœcesis Coloniensis oppidulum.

T.

21. Traiectum, ad Mosam, quod superius nominant, ad differentiam ciuitatis, quæ in Hollandia est, sedes quondam Episcoporum Tungrensium, quæ inde Leodium est translata, Latinum à Romanis, nomen habet, quod olim non ponte, sed nauibus hic Mosa traijciebatur. De hoc oppido, à quibusdam annotatum est, eius adolescentes, præcoci quidem esse plerumque ingenio, sed rarò ad literariam frugem peruenire, atque hoc adeò perpetuum esse, vt cum innumeros expatria Leodiensi, iuuenes, sub se multos annos, quibus scholæ Coloniensi, insigni doctrina, & pietate, Doctor Arnoldus à Tungris præfuit, literis operam nauantes, qui litterariæ militiæ egregium fructum retulerunt, & in doctos viros euaserunt, sola Traiectensis ciuitas, semper sterilis remanserit. Pleniorem huius vrbis descriptionē Guiziardinus suppeditat in sua Belgia.

27. Tunes, maxima Africæ vrbs, Scipionis tempore tumulus editior fuit, vnde Carchedonios ad Romanam classem exurendam proficiscentes, Scipio spectauit Regis Lipyci ciuitas metropolis, in qua velut am-

FINIS.